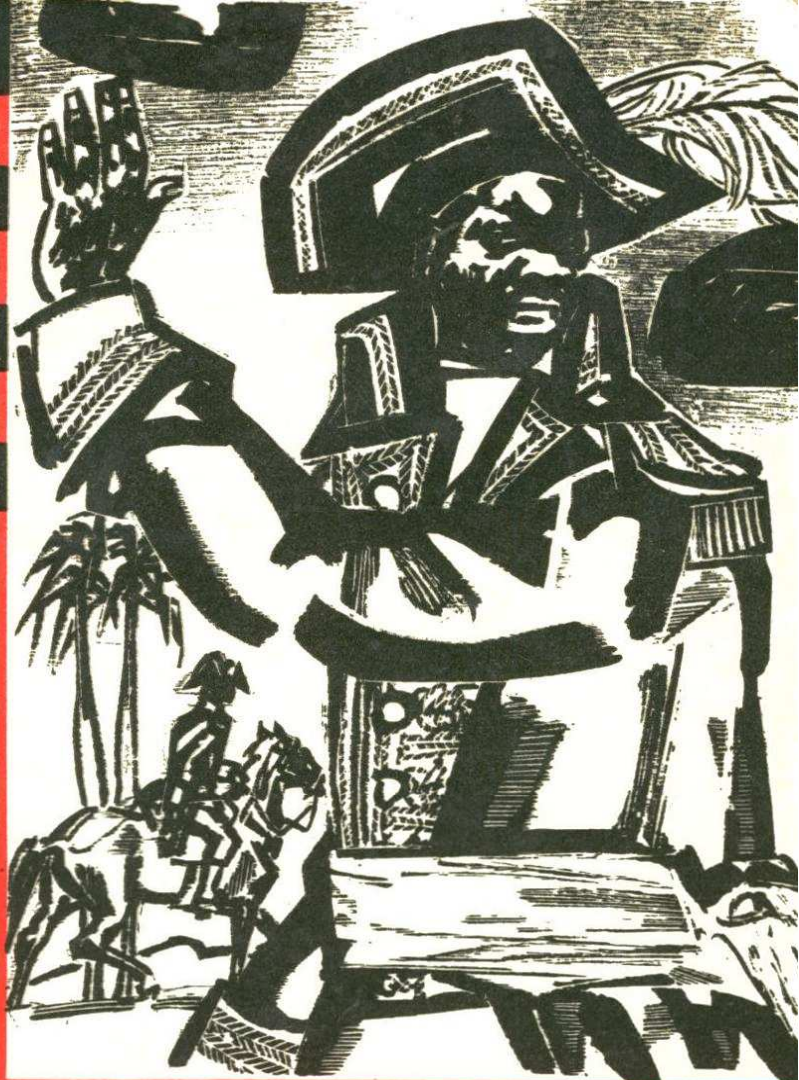

KNIHY ODVAHY

A DOBRODRUŽSTVÍ

SVAZEK 86

M. V. Kratochvíl

**NAPOLEON
Z ČERNÉHO OSTROVA**

Co víme o ostrově Haiti?

O jeho vzrušující tragické historii, o jeho vyčerpávajících bojích za národní svobodu a rasovou rovnoprávnost?

Až do období Velké francouzské revoluce žili jeho černí obyvatelé, deportovaní sem kdysi z Afriky jako otroci na nucené práce, v trpné nevědomosti pod bičí bílých plantážníků. K životu je povzbuzoval jen dávný sen předků, vášnivý africký mýtus o spravedlnosti, jíž se jedenkrát dostane i těm, kterým dnes vpalují Francouzi do zad otrocké potupné znamení bourbonské lilie.

Teprve François Toussaint, černý sluha v domě pana Bayona pochopí, že proti hrubému násilí, proti zákeřné převaze bělošské civilizace lze bojovat jen poznáním základních lidských a společenských pravd. Naučí se číst a psát, osvojí si znalosti historie, vojenství a filosofie, a když čas dozraje, vytvoří moderně organizovanou černošskou armádu, která vstoupí do otevřeného boje proti Francouzům. I když je François Toussaint nakonec Francouzi zajat a umírá v jurské žalární pevnosti, není poražený. Jeho velikost byl nucen uznat i první francouzský konzul a později císař Napoleon Bonaparte, jeho dílo okysličilo krev světové revoluce a jeho příklad zůstane nezapomenutelný v dějinách černošského osvobozovacího hnutí.

Román Miloše V. Kratochvíla je proto nejen oslavou „černého Napoleona“ Toussainta, ale oslavou osobní statečnosti a věrnosti svobodě vůbec.

13-045-66 14/75

Vázaný výtisk 21, — Kčs - E

Z VYŠLÝCH SVAZKŮ:

F. Mowat: Stopy ve sněhu — J. Hronek: Zlato na Španěle — A. Ransome: Petr Kachna — R. Teldy-Naim: Sedm slunci na sněhu — J. R. Vávra: Tvrdá pěst Tuáregů — R. Sabatini: Odysea kapitána Blooda — J. O. Curwood: Kočovníci severu — E. T. Seton: Dva divoši — A. Laurie: Dědic Robinsonův — E. Knight: Lassie se vrací — A. Ransome: Klub Lysek — J. Gunn: Chatrč v horách — J. F. Cooper: Stopař — V. Vladko: Potomci Skytů — O. Mattson: Briga „Tři lilie“ — S. M. Chaaf-fierová: „Ten druhý“ jsem já — Sir Arthur Conan Doyle: Pes baskervillský — M. Pašek: Ostrov tisíce drahokamů — J. F. Cooper: Průkopníci — M. Bielicki: Lacho z rodu Ha — A. Lindgrenová: Kalle Blomkvist zasahuje — P. Gamarra: Dobrodružství Opeřeného hada — A. Ransome: Holubi pošta — H. H. Swiftová: Dráha na svobodu — S. Tatay: Pušky a holubi — M. Pašek: Lovci perel — A. Branald: Tisíc a jedno dobrodružství — A. P. Pearceová: Poklad v jediné růži — L. Renn: Trini — Y. Mauffret: Krásná Amaranta — S. O'Dell: Ostrov modrých delfínů — L. Kiršner: Šifrovaná zpráva — F. Pilar: Dýmka strýce Bonifáce — K. May: Vinneta I. — III. díl — A. Dumas: Tři mušketýři I. — II. díl — H. Melville: První plavba — K. May: Duch Llana Estacada — J. Fabricius: Plavčici kapitána Bontekoea — L. M. Pařízek: Řeka kouzelníků — R. L. Stevenson: Černý šíp — M. Pašek: Nesmrtelný kovboj — M. V. Kratochvíl: Napoleon z černého ostrova

PŘIPRAVUJEME:

J. F. Cooper: Prérie

J. Volčák: Karaj

M. Soriano: Nezvěstný plukovník

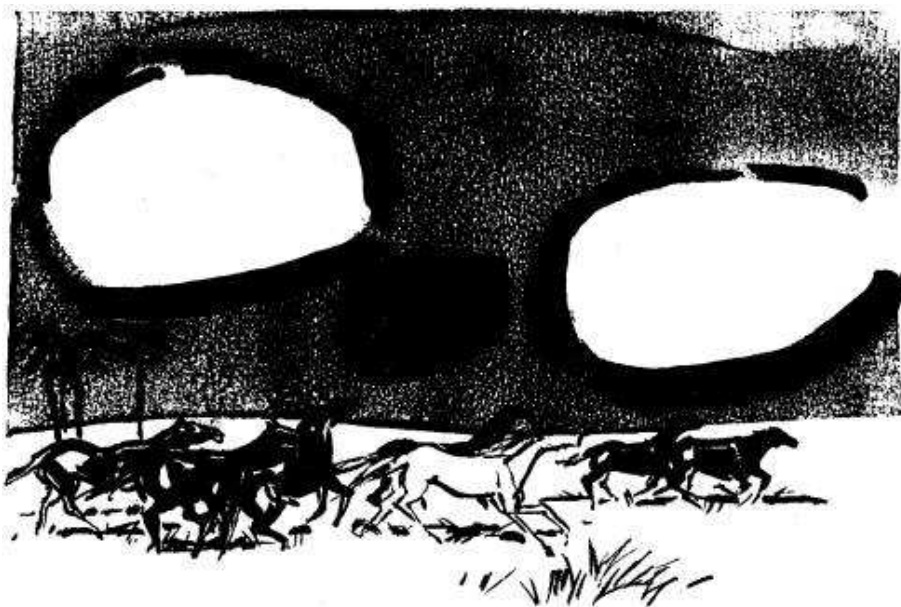
M. V. Kratochvíl

NAPOLEON
Z ČERNÉHO
OSTROVA

1966

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ
DĚTSKÉ KNIHY
PRAHA

© Miloš V. Kratochvíl 1966
Illustrations © Vladimír Kovářík 1966

I.

„*Ula, ula, veigandá...*“

Došlo k tomu navečer téhož dne, kdy se vrátil z pastvin.

Tři měsíce tam zajížděl mladé jezdecké koně a koně kočárové. Když svůj úkol splnil, pán pro něho poslal. Na opakování cviků pod sedlem a v postraňcích postačí už nadále kterýkoli z černošských kočů. François Dominique bude nyní kočírovat panskou ekvipáž.

Zítří –

Zítří mu dají premovanou livrej, bílou paruku, třírohý klobouk se pštrosím pérem, rukavice a stěvícce s lesklými kovovými přezkami. A jeho druhové mu budou závidět a budou mu říkat: ‚Važ si toho –‘. Neboť je to opravdu veliké vyznamenání a zcela výjimečné štěstí, které ho téměř spolehlivě uchrání před bičí dozorců a před řetězy šatlavy.

Přesto byl mrzutý a smutný; jako pokaždé, když se vracel ze savany, kde byl delší dobu sám se svěřenými koňmi. Sám se stádem, které jej

poslouchalo, s koňmi, s kterými si rozuměl a které měl rád jako své ruce, jako své nohy, jež ho v běhu nesly, jako tep vlastního srdce, které dusalo půdu kopyty hřebců a kobyl.

Teď leží François Dominique na rohoži ve své chýši, na doslech stájí, a nemůže usnout. Sem tam se dotkne jeho sluchu ojedinělý úder kopyta o zem, ale je to zvuk osamocený v tichu večera a ztlumený slámou stájové podlahy. Není v něm radost cvalu, je to jen znužené přešlápnutí zvířete, jež dříme nad vyprázdněným žlabem.

Mladý černoch násilím vrátí pod zavřená víčka obrazy pastvin, kudy dusá mrak koňských těl, pružných jako hřbety úhořů. Cítí pod sebou vlnivý pohyb koňských svalů, let větru, který se štěpí o jeho tváře a odnáší jejich dotyk daleko za obzor –

Let –

Volnost –

Svobodu –

V témže okamžiku pocítí, že se něco ve tmě kolem změnilo. Otevře oči

–

Ve dveřích stojí vysoká shrbená mužská postava.

„Vidím tě,“ řekne muž.

François Dominique pozná svého otce. Vyskočí z rohožky a postaví se uctivě stranou u rákosové stěny.

Otec pomalu přejde k rohožce, na kterou se spustí se zkříženými nohama. Povolí zádům, ohnutým věkem, jeho dlouhé, hubené ruce se opřely o kolena.

François Dominique zůstane stát a čeká.

Starý muž dlouho mlčí; syn slyší jeho dech, poznamenaný věkem, dech, který budí ve Françoisi Dominiquovi lítost a zároveň – i když by si to zanic nepřiznal – určitý odpor, odpor zdravého těla, které se odvrací od všeho nemocného a starého, jako by tyto úkazy ještě nechtělo vzít na vědomí. Mladý muž neví, proč si právě teď a tak silně znovu vzpomněl na pádící koňské stádo. Ale nelze neslyšet chrčivý dech z otcových unavených plic, a proto se François Dominique přemůže a řekne:

„Jsem připraven naslouchat, otče, s láskou a úctou.“

Jen aby stará ústa nezačala říkat stará slova, slova tolikrát slyšená a znovu a znovu čerpaná z paměti předků. Ale ovšem že otec začne pronášet pomalu a výrazně právě ona:

„Slyš, synu, a nezapomeň: V tvých žilách koluje krev králů –“

François Dominique si tiše povzdechne; teď už ví, co bude následovat i v jakém pořadí. Nejprve, že otec i syn pocházejí z vládnoucího rodu Aradů, kteří bojovali v africkém Kongu s kmenem Balubů o vládu na zemi. Pak bude řeč o této velké válce, která se dlouho vlekla nerozhodně, ačkoli na straně Aradů byla i přízeň Posvátného hada, neboť Aradové byli Baluby bezprávně napadeni. Žel že hejno mravenců utrápí i nejsilnějšího slona – Pak dospěje otcovo vyprávění k onomu místu boje, kdy syn krále Aradů, odvážný, ale prchlivý Gain-Ginu, byl Baluby zajat a na mořském pobřeží prodán na loď bílým kupcům. Ti ho pak odvezli daleko, daleko přes širé vody až na ostrov Haiti, kterému bílí muži říkají Saint Domingue.

Otcův hlas odvíjel zpěvavě a nezadržitelně starou legendu, která nezahladitelně spojovala mateřskou Afriku s jejími černými dětmi, násilím zavlečenými na vzdálený středoamerický ostrov.

Ano, to vše François Dominique již znal, to vše bezpočtukrát vyslechl z otcových úst, i to, že je přímým potomkem Gain-Ginua, jehož rod –

„– vydá jednou ze sebe spasitele černých dětí, trpících v okovech otroctví, ačkoli v jejich žilách proudí krev králů, krev hrdých, svobodných mužů...“

Otcův hlas bzučel jako hlas včel, pilně a neúnavně ukládajících svůj přínos do stavby budoucí plástve. Ne, všechna tato slova nejsou opakována ze stařecké zapomnětlivosti! Když otec přišel za synem tak pozdě večer, téměř již na noc, muselo to mít jistě svůj zvláštní smysl. Ale syn věděl, že se nesluší přímo se ptát, a tak dál stál, mlčel a čekal.

Ale zmlkl teď i otec.

François Dominique si za chvíli uvědomil, že se zatím venku zvedl vítr. Poznal to podle toho, že se mu začalo lépe dýchat. Teď vniklo do jeho sluchu i znepokojivé chřestění plodů ča-ča. Vítr sílil a nalehl do keřových plotů farmy.

V letné spojitosti mu vyvstala příbuznost mezi pohybem vzduchu, jaký bývá před blížící se bouří, a mezi starou zkazkou, jež doznívala z otcových úst. Sám nevěděl, proč mu to přišlo na mysl.

Shrbená postava na rohožce se nehýbala.

Venku narůstal teď vítr prudkými poryvy, které rozšuměly listy palem, a šelesty keřových listů se poznenáhlu slévaly v táhlý hukot.

Konečně stařec znovu promluvil:

„Bílý pán vkládá svou přízeň na tvá bedra jako lesklý plášť. Nikdy už nebudeš muset pracovat na plantážích, ani ve stájích, ani se stády. Budeš sloužit jedině pánovi a nikdo jiný ti nebude smět rozkazovat.“

François Dominique nevěděl, zda otec čeká nějakou odpověď, a jestliže ano, tedy jakou? I tohle se přece vědělo již všeobecně mezi plantážními dělníky a nebylo ani žádným tajemstvím, proč se právě on, François Dominique, stane dalším členem osobního služebnictva pana Bayona-Libertada. Toto povýšení si vysloužil jedině svou dovedností a obratností v plnění daných úkolů, především oním zvláštním způsobem, jak dovedl ovládat zvířata a podřídit je své vůli. Nikdy k tomu nepoužíval biče a těm, kdo ho pozorovali při jeho práci s divokými koňmi, většinou připadalo, že s nimi hovoří a že koně rozumějí jeho rozkazům a uznávají jejich správnost. Jako by byla mezi mužem a zvířaty nevyslovená dohoda vzájemné důvěry a spolehnutí jednoho na druhého...

Vítr se venku šelestivě třel o rákosové stěny chýše a překrýval otcův hlas, takže zněl jako zastřený chrapotem a bezbarvě:

„Otrocké jho se bude záhy vznášet nad tvou šjíj tak lehce a nepozorovatelně, že bude přibývat chvil, kdy na ně vůbec zapomeneš, synu Aradů.“

Ale ani tentokrát François Dominique nevěděl, co by měl odpovědět. Je černoch, a proto je otrok; na tom nic nezmění ani tíže, ani lehkost služby. Děd bílého pána koupil děda Françoise Dominiqua, a tak se děd, pak otec a syn stali součástí bělošského majetku, jako jí byla půda, o které bílí mužové prohlásili „ta je naše“ a jako jí byly její plody, cukrová třtina, bavlník, káva, koně – prostě vše. Je to tak a zřejmě to tak musí být. Nikdo neříká, že je to dobré pro černého člověka. Rozumný muž však dá přednost lehčí službě a neodmítne ji. Byl by blázen. Co má tedy otec na mysli?

Vítr venku najednou zmlkl; jako když se naráz uzavrou ústa. A v příštím okamžiku se zřítila na zem záplava vody. První úder lijáku zvedl oblaka prachu z vyprahlé cesty, ale další pláštve deště je vzápětí srazily již do bláta a pak proudy a proudy vod tleskaly mlaskavě do louží, jež se rychle rozrůstaly, těžké kapky bubnovaly do listů stromů a keřů a byly jako kovové broky do banánové střechy a rákosových boků chaty. Vnitřek chýše, kam nemohla vniknout voda, se naplnil aspoň hlukem deště. Vzduch zvlhl, na čelech obou mužů vyrazil pot.

A stejně jako se liják znenadání přihnal, tak náhle a bez přechodu ustal. Za chvíli tikaly již jen ojedinělé kapky z listů a větévek na rychle osychající půdu.

Tehdy se otec zvedl:

„Je čas. Právě teď a pro tebe. Pojd’!“

S deštěm odtáhly i mraky. Noční nebe, temně modré, bylo čisté od obzoru po obzor. Měsíc a hvězdy se zdály na dosah ruky.

Avšak otec se synem záhy uhnuli z otevřené cesty. Při dalším kroku se Françoisovi zazdálo, že utone ve tmě a dusnu, jež ho vzápětí zavalily jako rozmělněná cukrová třtina v obrovské kádi nočního pralesa, odkud již nikdy nevybrodí. Nohy se propadaly do měkkých polštářů nabobtnalého mechu, jehož nerovnosti překrývalo kapradí, zatímco se každou chvíli drsnostá liána pokoušela sedřít maso s holeních kostí. Klikaté nadzemní kořeny mangovníků nastavovaly nečekané překážky a jen ruce, napřažené před klopýtajícího, chránily oči a hrud' před břity a biči trav, šlahounů a trní.

François kráčel za otcem; občas zaslechl svist mačety, kterou otec proklešťoval stezku v neviditelné pavučině rostlinných chapadel, stvolů a houžví.

Kdykoli mladík zvedl hlavu, zachytil se jeho zrak v pestré síti stříbřitých plošek a černých stínů, jak se měsíční světlo prodíralo korunami stromů a listy popínavých rostlin, které se vzpínaly po kmenech hadovitě obemknutých.

Srdce a plíce těžce pracovaly v hrudích lesklých potem, vzduch se zdál syčet párou, jak nedávný liják vchrstl svůj chlad na horké kmeny, plechově rozpálené listy a na zem, naplněnou pod krytem nízkého porostu teplem tlení.

Kroky – kroky – těžký dech – bušení srdce –

Svist mačety – kroky – kroky –

Jak dlouho již jdou?

Jednu chvíli vystoupili ze sítin lesa opět na úsek cesty, která se tu otvírala měsíci a hvězdám volná a schůdná. Jejím středem vedla dokonce prošlapaná cesta. – Proč nešli po ní až sem? Vždyť zcela nepochybně vychází od bredské farmy. Proč se tedy tak marně a zbytečně prodírali navzájem propleteným porostem, když si mohli polovinu námahy ušetřit?

Než se však François na to stačil zeptat, znovu je pohltila houština protějšního břehu mýtiny, kde všechny svíce začaly od počátku –

Kroky – kroky – těžký dech – bušení srdce –

Smyčky lián, svisty mačety – nástrahy kořenů –

Když François Dominique poprvé zahlédl dalšího poutníka, který se rovněž probíjel spleť porostu, ulekl se víc, než kdyby byl spatřil přízrak. Tak byl do té chvíle přesvědčen, že jej otec vede k nějakému tajemnému cíli, kde se má dostat zvláštního zjevení jen a jen jemu, Françoisovi. Teď si najednou uvědomil, že i kdosi další jde za týmž určením.

Pak spatřil tři černochoy najednou –

Potom další – a další...

Jednotlivce i skupiny. Muže i ženy.

Zdalo se, že jsou všichni něčím hnáni týmž směrem. Podle záblesků bělma viděl, že si uvědomují přítomnost druhých, že se spatřili – ale nikdo na nikoho nepromluvil, nezavolal...

Bylo těžké někoho poznat. Strakatina stínů a plošek, osvětlených měsíčním stříbrem, rozbíjela tvary a podoby na černobílou tříšť. A poznat někoho podle hlasu nebylo rovněž možné, poněvadž – nebylo hlasů.

François Dominique již zcela ztratil představu času. Snad se prodírá pralesem hodinu, snad celou noc... Ví jenom, že se hladina listů, kapradin a keřů kolem něho zatím změnila v hladinu zad a plecí, černých a lesklých potem –

Jsou všude kolem něho.

Jsou všude kolem něho. Jdou, kam jde on.

Již ho nevede otec, ale proud černých mužů a žen.

Černý proud, hnaný za týmž cílem...

A pak –

V kterémsi okamžiku, který jej překvapil jako úder do čela, stanul tváří v tvář cíli své pouti...

„Ula, ula, veigandá!

Ula, ula, veigandá!“

Uslyšel to ve chvíli, kdy hradba lesa ustrnula na okraji lysé planiny; uprostřed ní se zmítal trs plamenů na temeni hranice z roští, kupodivu suchého a nabitého praskotem a jiskrami.

Ječivý hlas zdál se pak vycházet ze středu výhně, jako by tu skučelo samo hořící srdce pralesa.

Potom zpěváka spatřil. Jak se na okamžiky rozdělovaly jazyky plamenů, zjevovala se mezi nimi jeho tvář – hlavu měl zvrácenou nazad, ústa rozevřená, v odlescích ohně svítily kolem temného jícnu bílé střepy několika připilovaných zubů. To byl on, Veliký kouzelník, Papa-loa, který stál za hořící hranicí, starý, vznešený, mocný, a říčel k měsíční obloze –

„Ula, ula, veigandá –!“

A ke křiklavému zpěvu Velikého přidávaly se skřeky dalších hrdel, chraplavých hrdel mužů a ostrých ženských hlasivek, až se zdálo, že to volá prales, noční obloha i temná země pod nohama –

„Ula, ula, veigandá!“

François již zapomněl na otce, vnímal z něho jen černou postavu před sebou, jež ho vyvedla z chýše, ale nyní byla táž jako kterákoli jiná postava vpravo nebo vlevo nebo ta, která stála před mladým černochem, či kterou tušil za zády. Teď je tady, on, François Dominique Toussaint, a všude kolem něho jsou černá těla, černí lidé, černé duše, všude je tu zmnohonásobený v desítkách ostatních a všichni ostatní soustředěni v něm na veliké slavnosti tajemného řádu voodoo...

„Ula, ula, veigandá –“

A pak Veliký a Vševedoucí vystoupil na nasypaný pahorek za planoucím ohněm, ale to nikdo neviděl, takže se zdálo, že roste a roste a roste, a nyní byl již obrovský, vyšší než všichni ostatní, a tím vystoupil i nejvýše k velikému Otci, jenž se prochází mezi měsícem a hvězdami. V té chvíli Papa-loa pozvedl svalnatými pažemi, po jejichž naolejovaném povrchu poskakovaly odlesky ohně, tehdy pozvedl vysoko nad hlavu bednu sbitou z oblých kolíků, hustě vedle sebe řazených, tak hustě, aby mezi nimi nepronikl ničím znesvěcující pohled, tak hustě, aby bezpečně uzavřely Jeho, posvátného Zeleného hada.

Jakmile se posvátná schránka ocitla nad hlavami shromáždění, křik rázem ustal.

Papa-loa se pomalu otočil kolem své osy, napřahuje bednovitou klec s hadím božstvem na všechny světové strany, pak ji postavil opět před sebe na zem a začal se zpěvavě modlit.

Nejprve to byl jen táhlý tón, nepatrně stoupající a klesající, který Veliký kouzelník přerušoval rychlými doteky plochou dlaně na otevřená ústa; zvuk se tím měnil v štekavé lkání, dotírající k sluchu naléhavou úzkostí a dravou útočností. Pak začal zpěvák vkládat mezi vzestupné a sestupné

kadence osamocené slabiky, pak jednotlivá slova, až se postupně slila v souvislé zpívané věty.

Na posluchače to působilo zvláštním dojmem. Jako by stesk, chtění a vášně, zprvu neurčité a živelné, které vystupovaly z kouzelníkových úst, z černých těl kolem, ze stínů, ukrytých za hořící hranicí, teprve teď usilovně hledaly svůj tvar, své vyjádření, – až se konečně vtělily ve slova a spojení slov. Právě teď, za účasti a spolupůsobení všech... Vždyť to vůbec nezpívá jen Papa-loa. Odkudsi z hloubek černé země a černého lidu dere se na povrch cosi nesmírně silného, velkého, co si z hlasů, dechu, ohně i stínů, ze země, z lidí, neviditelných živočichů i zase z přítomných plamenů hněte své obrysy, jež ve své slyšitelné podobě přestoupí ohradu zubů toho, jenž mluví za všechny –

V té chvíli začal Veliký kouzelník mluvit:

„Slyš nás, ó starý bože!

Slyš nás, prastarý bože!

Bože černý, jako je černá naše vlast, jako je černá Afrika. – Bože černý, jako jsme černí všichni my, tvé děti, vytržení z rodné půdy a přesazení do země cizí našim předkům. Necht' spočine pohled tvé libosti na našich skloněných temenech a pohled hněvu sešli na ty, kdo nás vtěsnali pod jeho otroctví. Tvé přísné oko pak ať se zastaví na oněch doběla vybledlých lidech, kterým odumřelo zdraví v krvi a nemoc jim odebrala barvu.

Popatři na ně káravým pohledem a spatříš, jak nahradili sílu násilím a rozum lstí a zvrácenými choutkami, kterými nás sužují. My, tvé černé děti, jsme starší a silnější, neboť takto jsme vzešli z rukou starých bohů. A pro sílu našich paží a stehem leží na nás veškerá práce. Bílý muž je slabý a bojí se vedra. Když se o něj opře slunce, uniká z něho zředěná krev v podobě kapek potu.“

François Dominique si najednou uvědomil, jak se jeho tělo kývá spolu s ostatními těly mužů a žen v rytmu zpěvavého přednesu Papa-loy, jak z jeho hrdla vychází smích v touž chvíli, kdy se i ostatní smějí slabostem bělochů, a jak se se všemi, kdo jsou po jeho bocích, kdo stojí před ním i za jeho zády, jak se se všemi spojuje žhavým očekáváním příštích Papa-loových slov, jež musí přinést... musí přinést – co? Co musí přinést? Co čeká vzrušený François, co čekají jeho černí bratři a černé sestry kolem?

„Veliký bůh, jenž stvořil slunce i hvězdy a měsíc, který nám svítí nad hlavami,“ pokračoval Veliký kouzelník, „bůh otec všeho živého, jenž vede

běh mořských vln stejně jako mračna po oblačných dráhách, bůh vševidoucí a vševědoucí, on jistě dobře vidí černá záda svých dětí, která ohýbá k zemi bič v rukou bílého člověka. My zajisté byli stvořeni, abychom dobře činili; proto pracujeme, vzděláváme zemi, napomáháme semeni, aby se změnilo v mnohonásobný plod. – A co dělá bílý muž?“

Papa-loův hlas se najednou ostře zařízl do skloněných černých šíjí jako jateční ocel na porážce.

V témže okamžiku zmlkl.

Ale to již vytryskl z černé záplavy kolem proud žalob a kleteb na bílé muže, jekot obviňování, kvílení, hrozeb a spílání, v němž slova splývala se skřeky vzpomínaného utrpení v jediný vír žalobného nářku a nahromaděné zloby.

Françoisovi se zdálo, že teď vyšlehují kolem něho blesky nožů a mačet, v nozdrách ucítil pach krve a pomsty a v srdci prudký útok vůle postavil se do řady všech, kdo to kolem otvírají své rány po bičích a důtkách plantážních dozorců, kdo tu obnažují znamení královských francouzských lilí, jež jim byla z trestu vypálena žhavým železem na lopatky či ramena, do řady všech, kterým otrocká práce pokřivila údy a zkameněla klouby, které přepadla sněť po okovech, příliš dlouho vláčených na nohách, i těch, kdo oslepli a zchromli bez ošetření, neboť výhodnější než léčit otroka bylo koupit si nového...

Tehdy se znovu ozval hlas Velikého Papa-loy, který se rozejpal nad hlavami žalobců a jejich křik nyní sevřel v jediný proud – to se již nářky a kletby slily v společný zpěv mocné hrozby –

„Dupou naše nohy v zem, dupou v zem a dupou v kosti, v hrud' a žebra, dupou a lámou a kosti pod nohama praskají a nohy dupou, dupou srdce v prach a pod prach v zem a udupávají plíce a vnitřnosti a všecko bílé je nyní červené krví a černé prachem pod našima nohama a nohy dupou a dupou...“

V té chvíli se François Dominique Toussaint, pokřtěný křesťanským knězem a dosud poslušný hlídač panských stád, již neovládne, zakloní hlavu nazad, rozpráhne paže, jako by chtěl strhnout hvězdy na svá prsa, a začne zpívat –

„Ula, ula, veigandá –“

Zpívá a křičí, křičí, křičí... A jeho nohy začnou podupávat do taktu s ostatními, rychleji a rychleji, tvrději a důrazněji, to černá noc bubnuje svůj

pochod pomsty, zloby a nenávisti –

Teprve po chvíli si François uvědomil, že jej obklopilo ticho a že ho všichni kolem pozorují. Tehdy znehybní i on, jen hlavu, dosud vyvrácenou nazad, pomalu napřímí. Tu se setká jeho pohled s pohledem Papa-loy, který ho po celou dobu jeho vytržení pozoroval.

Pomalou se Françoisovi vracelo vědomí světa a do očí začaly znovu vstupovat obrazy lidí, ohně, noční oblohy a Velikého kouzelníka. Ale zároveň jej chladivě zaléval pocit určité lhostejnosti, pocit konejšivý a příjemný, který se někdy dostavuje po velkém vyčerpání. Jen nejasně si uvědomoval, že asi narušil obřad Velikého Vševědoucího.

Jak se však nyní rozhlížel kolem sebe, spatřil údiv v zracích okolních černochů a obavu z věcí příštích.

Tehdy pohnul prudce hlavou a zahleděl se tváří v tvář Papa-loovi bez obav a s bezelstnou upřímností.

A Papa-loa pokývl hlavou – bylo v tom zjevné ujištění souhlasu – a dal pokyn kněžce, aby přistoupila k další části obřadu. Na klec se Zeleným hadem vystoupila Mama-loa, Posvátná matka, dala se do vlnivého tance, přešlapujíc na jednom místě, a ticho noci se znovu naplnilo hlasy černých věřících, kteří nyní každý sám za sebe, a přitom všichni najednou, začali zpěvavě přednášet Nejvyššímu své stížnosti a prosby. Modlili se, aby se obměkčilo tvrdé srdce bílého pána, či aby vstoupil do jeho vnitřností červ nemoci, slibovali obětiny za vyslyšení svých proseb, nebo za splnění svých kleteb. Roztříštěný šum hlasů podchytily nyní četné bubny a bubínky, zatímco Mama-loa zrychlovala svůj tanec, škubajíc tělem a zmítajíc rameny jako křídly postřeleného ptáka.

François Dominique však již neslyšel nic než hučení v uších. Svět kolem mu začal splývat v jedinou pohyblivou hladinu živé tmy. Hlava mu poklesla, až se bradou dotkl hrudi. Teprve po chvíli si uvědomil, že mu čísi ruka svírá rameno, zřejmě aby otočila jeho tělem a uvedla je do pohybu. Stisk se musel opakovat podruhé a potřetí, než se tělo probralo z lhostejnosti únavy a uposlechlo pokyn. Françoisovy nohy vykročily dřív, než to poznala jeho hlava. Pak teprve se vzpamatoval – ano, je to otec a kamsi jej vede.

Potom stál najednou před Ním – před Papa-loou. Jak pozvedl hlavu, viděl jen jeho oči a z ohniska jeho pohledu již neměl sil se vymanit.

„Vidím tě,“ řekl Papa-loa.

Otec i syn se chystali padnout na kolena, aby se dotkli čelem země u Papa-loových nohou. Ale Veliký kouzelník je zarazil pokynem ruky. Pak si přitáhl Françoise k sobě a pečlivě si ho prohlížel – svaly na ruku, šířku hrudi a nejvíce a nejdéle obličej. Konečně pokývl několikrát hlavou a řekl: „Jdi – a přijď!“

François znovu pocítil otcovu ruku na rameni a tlak, který jím otáčel a uvedl jej v chod.

Zdálo se, že se zatím stromy a keře vyrvaly ze svých kořenů a vpadly na mýtinu v divokém reji. To černoši s ulámanými větvemi v ruce dupali a zase vyskakovali, točíce se kolem vlastní osy, s očima široce rozevřenými a s rozpáčenými ústy, odkud vy-, cházely rytmické skřeky. Mýtinu se pohupovala v poskocích mužů a žen, šuměla rozmávanými

haluzemi a řvala chraplavými i ječivými výkřiky. Neustále prudší a vášnivější hluk hlasivek, dupajících nohou a lomozících bubnů sléval se nad hlavami shromáždění v jediný proud, který se vznášel vzhůru, vzhůru k nebi, kde se tříštil o stříbrnou desku měsíce, aby pak padal dolů v tisícerých zlomcích mnohonásobných ozvěn.

Jen velmi pomalu slábl tento hluk za Françoisovými zády, jak jej otec znovu odváděl do prostoru pralesa, kde se nohy tentokrát kladly na stezku již prosekanou a prošlapanou. Čím více pak slábl ohlas vtíravého hřmotu z mýtiny, tím rychleji odpadávala z Françoisie tísnivá otupělost. Ještě několik kroků, a znovu začal kolem sebe rozeznávat důvěrně známé zvuky lesní noci a praskot větviček pod nohou.

Ale záhy zmlkly i ony, neboť otec se synem vystoupili najednou z porostu a ocitli se na schůdné cestě, kudy mohla projet i dvoukolá kára.

Chůze se stala lehčí a rychlejší.

Proč nešli tudy, když jej otec vedl na shromáždění?

Proč se museli hned za farmou plahočit v urputném zápase o každý krok?

Že by to bylo proto, aby nikdo nemohl noční poutníky stopovat, aby nikdo z bílých neobjevil mýtinu slavností voodoo? Na její utajení byla by přece jistě stačila i ona jediná oklika pralesem, kterou otec volil při návratu a která je přivedla na tuto pohodlnou cestu –

Nakonec se odhodlal a zeptal se otce.

„Pro batatovou hlízu stačí se ohnout a odhrnout hlínu jediným prstem,“ odpověděl stařec. „Pro kokosový ořech musíš vyšplhat až k vrcholku palmy. – Velký cíl, velká námaha.“

„– a přijď!“

Od té doby chodil François Dominique Toussaint pokaždé, kdy měsíc byl v úplňku, na velká shromáždění na Posvátné mýtině. A pokaždé – i později, když už chodil sám – volil namáhavé prodírání pralesním podrostem a teprve při návratu vstupoval na pohodlnou cestu.

I jinak zachovával všechna pravidla a tajemství obřadů, jak je stanovil řád voodoo.

Přesto nikdy nedovedl zcela splynout s ostatními, ačkoli se k nim zcela dobrovolně připojoval a ačkoli je tak živelně cítil kolem sebe v měsíčních obřadních nocích.

Sám se všeho účastnil spíš jako divák; při oběti kozla, kterého slavnostně podřízla Mama-loa, nikdy nepřistupoval k obětnímu kameni, aby si pomazal prsty zvířecí krví, kdy jiní pozvedali mokvající ukazovák a prostředník k přísaze, jež nesměla být porušena ani za cenu života. Nikdy dokonce nepožádal Mama-lou, aby tlumočila jeho přání Zelenému hadovi. François jen naslouchal všem prosbám a zaklínáním, jež odhalovaly bez ostychu a zábran nejtajnější a nejpravdivější hlubiny černých myslí a srdcí. Tak se za jediný večer dovídal o životě otroků na okolních plantážích víc, než kdyby jimi po měsíce procházel.

„– přijď!“ řekl mu tehdy poprvé Papa-loa, a François Dominique chápal od jedné noční pouti ke druhé lépe a hloub, proč jej starý kouzelník zval a k čemu jej povolával. A čím více si to uvědomovala jeho hlava, tím se stávalo jeho srdce ostražitějším; proto se mu už nikdy nepříhodilo, aby byl stržen vírem zběsilého tance; až by upadl do opojného vytržení, plného blouznění a vášně, které se pravidelně zmocňovalo celého shromáždění.

Přesto cítil, jak jeho duch překračuje hranice jeho těla, jak se dotýká nitra ostatních, jak přijímá do sebe jejich výkřiky a touhy. A snad právě nejvíce proto sem chodil, musel chodit –

V určité chvíli si pak vždy uvědomoval, že na něj hledí oči starého Papa-loy. Upíraly se na něj klidně, ale pátravě, a nebylo jediného shromáždění, kdy by ho nebyly mezi ostatními vyhledaly.

Ale jen jednou za všechnu tu dobu si dal Veliký kouzelník přivést mladého muže z královského rodu Aradů před svou tvář. Tehdy – opět po dlouhém mlčení – mu Papa-loa řekl:

„Lid sám si volí svou hlavu. A dá to najevo svou poslušností. Běda vyvolenému, který neuposlechne tohoto hlasu.“

François Dominique vyslechl, co tu Veliký kouzelník vyřkl, dokonce si zapamatoval velmi přesně slovo od slova, i když ničemu nerozuměl. Posléze vše uložil do paměti jako nějaké proctví či moudrost, jejíž smysl odhalí až čas.

II.

Želva času

Čas, který potom odpočítával Françoisi Dominiquovi léta dospívání a mužnosti, byl navenek naplněn jen obvyklými a všedními nutnostmi života.

Je samozřejmé, že se teď, když byl v osobních službách pana Bayona-Libertada, Toussaintův úděl značně lišil od dní a nocí ostatních černochoů na farmě, třebas i nadále zůstal jako oni otrokem. Nebylo ani tak rozhodující, že k plantážnímu černochovi měly kožené dŮtky, řetězy a rozpálené kovové razidlo mnohem blíž než k člověku, který sloužil přímo v panském domě. Nesrovnatelně větším nepřítelem byla pro plantážního otroka práce sama, ať na polích nebo ve mlýnech a varnách cukrové třtiny. Denní zaměstnání tam končilo často až o půlnoci, bylo zakázáno utrácet čas i na přípravu jídla, k denní obživě musela stačit většinou jen hrst rýže nebo kukuřice a tři až čtyři brambory, a přitom vyčerpanost nebo onemocnění se rovnalo rozsudku smrti.

Ten však, kdo obsluhoval bílého pána, nutně se zapojil do životního řádu panského sídla, jehož se stal součástí. Zde nebylo křiku ani chvatu. Stačilo porozumět pravidelnému chodu panského dne, aby se člověk stal jeho strojovým kolečkem, neslyšným a dokonce ani nebraným na vědomí a nadto – dobře naolejovanými.

Toussaint se záhy osvědčil jako dokonalý kočí. Postupem času dostával další a další úkoly a funkce, které jej poznenáhlu zaváděly do samého středu dění v panském domě. Záhy byl všude potřebný – jako osobní sluha, důvěrný poslíček, stolník a správce vinného sklepa – takže netrvalo dlouho a stal se přirozenou částí domácího inventáře, branou na vědomí již jen podvědomě. Jeho samozřejmá pracovní dokonalost způsobila, že téměř nikoho z pánovy rodiny ani nenapadlo, že je i živý člověk, člověk s očima k vidění a s ušima k slyšení. Ale jak si to měl uvědomit pan Bayon nebo jeho žena či děti, když je o tom nepřesvědčil žádný důkaz? Ať se před Toussaintem cokoli mluvilo nebo cokoli událo, nikdy to neproniklo navenek, tak aby se dalo říci, že se o prozrazení přičinil černý sluha François Dominique.

Jeho pán neměl nejmenší důvod, aby mu ztrpčoval život; oceňoval jeho způsobilost v nejrozmanitějších službách a ponechával mu proto všechny možné výhody, pokud se daly poskytnout člověku, jenž zůstává otrokem.

Pan Bayon, bezprostřední pán Françoise Dominiqua, nebyl sám majitelem panství Breda, nýbrž jen jeho správcem. Ve skutečnosti tu byl však pánem neomezeným, neboť skutečný vlastník bredského panství, kníže Noé, žil – pochopitelně – trvale v Paříži a o své panství se zajímal jen natolik, kolik mu dá ročního výnosu. Jako většina velkých francouzských plantážníků na Saint Domingu nikdy svůj majetek neviděl; stačilo mu, že jej ve vzdáleném zámoří chrání francouzská moc, neboť plantáže pana knížete byly samozřejmě součástí francouzské kolonie.

Nuže, pan Bayon se cítil jakýmsi konsulem své vzdálené francouzské vrchnosti na půdě kolonie, a poněvadž byl dobrý a svědomitý hospodář, sdílel naprosto totožné mínění se svým pánem; že vzdálená Paříž vůbec nemůže rozumět saintdomingským poměrům a že by o Saint Domingu měli rozhodovat Saintdomingští, čímž ovšem rozuměl zcela samozřejmě saintdomingské bělochy.

Několik z nich se scházelo u Bayona každou sobotu večer. Byli to většinou rovněž správci sousedních farem, mezi nimi i některý majitel plantáží, který – výjimečně – sám obhospodařoval svůj majetek. Někdy se dostavil na tyto večírky i některý úředník z města, aby se tu zdarma dobře najedl a napil, odvolávaje se na své styky a vliv u francouzské koloniální správy.

Pořad sobotních schůzek se pravidelně vždy a beze změny opakoval. Nejdřív – při večeři, kdy byly ještě přítomny manželky stolovníků – přišly na řadu klepy o nepřítomných. Pak se společnost rozdělila, hostitel zavedl pánské hosty do své pracovny, která odvozovala své označení od psacího stolu a nevelké knihovny, dvou kusů nábytku, podle vzhledu nejméně používaných. Páni se pohodlně rozložili do křesel a po pohovkách, mezi něž rozestavil Toussaint malé stolky a taburety, kam by hosté mohli odkládat skleněné poháry a popřípadě holandské dýmky. Sám měl pak na starosti dolévat víno a pamatovat si, kdo který druh pije. V této části večera se mluvívalo většinou o hospodářských záležitostech, o vyhlídkách nejbližší sklizně, která slibovala, že se toho roku vyveze zboží v trojnásobné hodnotě, než kolik se z Francie doveze – nejméně za sto padesát miliónů franků! Ale z toho se rychle přešlo na nekřesťanské daně,

odvážně královské pokladně, a na černý nevděk mateřské země, která má přece v Saint Domingu svou nejbohatší kolonii!

„Celou čtvrtinu francouzského obchodu zajišťujeme my!“ křičel pan Terronville, správce plantáží sousedících s Bredou, kterému vždy víno nejrychleji stouplo do hlavy. „Z nás žije obrovská část francouzského průmyslu, z nás tloustnou francouzské přístavy, půl Evropy zaplavuje úroda našich plantáží... a kdo z toho nejvíce tyje? Francouzští obchodníci a bankéři a královi celníci. Já říkám, že je to hanba a že je na čase, abychom řekli: My máme zásluhu o tohle všechno, my si budeme rozhodovat, kolik a zač se bude platit –“

Rozčilený a nesouvislý projev pana Terronvilla pravidelně pak otevřel

stavidla celému proudu žalob a stížností.

„Naše přístavy jsou naše přístavy! Co tu má co Paříž rozkazovat, že smíme dovážet jen francouzské zboží, když jsou Angličané lacinější?“

„A na to nikdo nehledí, jak podražilo černé zboží! Ted' nedostanete zdravého otroka pod tisíc pět set livrů...“

„Přitom stačí, aby prošel den po záruční lhůtě, a nedostaneš ani sous náhrady!“

Toussaint chodil dál neslyšně mezi hosty, nikým nebrán na vědomí, neboť byl svědomitý a nikdy nedopustil, aby zůstal před někým nedopitý pohár.

„U sta hromů, když zvednu poklop polévkové mísy, abych měl strach, že tam najdu nos Jeho Excelence pana královského guvernéra!“ Pan de Charmilly se smál, ale v očích mu svítil vztek. „Ta francouzská chuva v kalhotách prostě do všeho čenichá a rozhoduje za nás, jako bychom byli malé děti –“

„Proč tu máme vydržovat tři tisíce francouzských vojáků? S našimi černochoy si už poradíme sami, i když je jich desetkrát víc než nás, a s barevnými míšenci jakbysmet!“

„S těmihle míšenci, kdyby bylo na nás, jsme dávno zatočili docela jinak! Jak k tomu přijdeme, aby každá barevná kůže, jen když měla bílého otce, se nám chtěla rovnat? Ted' si už kupují plantáže, bohatnou, sami najímají otroky... Víte, že jsem v Paříži musel sedět na hostině s takovým barevným loket na lokti? Ten chlap byl dokonce bohatší než já! Neslýchané!“

„Ale tohle jistě nevíte: Ti blázniví francouzští intelektuálové se dali pošájit nějakými pitomými filosofy a založili v Paříži dokonce jakýsi Klub přátel černých. Jen si to představte – černoši jsou prý také lidé a mají prý právo...“

„Na padesát ran, když se na mne odváží křivě pohledět!“ vykřikl pan de Charmilly, který byl proslulý krutostí vůči svým otrokům. Nejednou osobně zmrskal při hostině své černé číšníky a jídlonoše, aniž jim dovolil přestat v posluhování, takže pak nosili jídla a nápoje, zanechávající na podlaze stopy krve z tváří a ramen rozervaných důtkami.

Na pokyn hostitele pana Bayona, který se sám nikdy neopil, připravil zatím Toussaint hrací stolky a karty.

To rázem uklidnilo rozpálené hlavy. Páni se rozsadili do navyklých

skupin a u všech stolků začaly hry. Partie musely probíhat bleskurychle, aby se co nejdříve ukázalo, kdo vyhrává. Kdo a kolik. A sotva se peníze přesunuly z hromádky na hromádku, už musely být karty rozdány k druhé hře. I řeči byly tady považovány za zdržování –

„Copak jsme tu pro zábavu?“ okřikovali ostatní toho, kdo by jakkoli odváděl pozornost od hry.

Ne, nebyli tu pro zábavu, byli tu, aby vyhráli, aby vyhráli rychle a co nejméně. Stejně jako nebyli na Saint Domingu, aby tu nákladně hospodařili, zvelebovali farmy a počítali s dlouhodobými výtěžky – naopak, bylo třeba co nejméně a co nejrychleji vytlouci z půdy i z otroků co nejvyšší zisk v co nejkratší lhůtě! I další rys hazardní hry byl příznačný, a to nejen pro karetní hru samu: zde zápasil o zisk a výhru každý sám za sebe a pro sebe. Každý stál proti každému, když šlo o peníze, a jeden druhému šel nelítostně, když ne zrovna po hrdle, tak po kapse.

A stejně to bylo v saintdomingském všedním běhu života: kdo se tu nechtěl „zakořenit“, vyhýbal se jakýmkoli trvalejším závazkům a vztahům, a poněvadž myslel výlučně sám na sebe a jenom na svůj osobní prospěch, nemohla ani ve společnosti bílých plantážníků vzniknout jakákoli soudržnost nebo nějaký pocit sounáležitosti. Nebylo snad sousedství dvou farem, aby mezi jejich majiteli dříve či později neprobíhal soudní proces o hranice, kupci z přístavů a městští peněžníci byli nelítostnými věřiteli plantážníků a „drobní běloši“, řemeslníci, dělníci a bílá městská chudina, záviděli zase majitelům a správcům plantáží, jejichž zahálčivý život viděli. Tak více méně nenáviděl každý každého a jediné, co je spojovalo, byly opět společné nenávisti: k francouzské vládě a k „barevným“, kteří – i když neplnoprávní – začali být nebezpečnými hospodářskými soupeři saintdomingských bělochů.

Když hra nasytila první hlad po hazardním vzrušení, poroučival pan Bayon, aby se hostům začal podávat těžší alkohol. Bylo opět na Toussaintovi, aby si pamatoval, kdo je ctitelem koňaku, jamajského rumu, či dokonce tuzemských kořalek. Ale i v tomto ohledu mohl být hostitel bez starosti; Toussaint si velmi rychle získal pohotový přehled, který mu utkvěl pak již natrvalo v paměti, jako mu utkvělo trvale v paměti vše, co při těchto večírcích viděl a slyšel.

Hostiny pana Bayona si získaly velmi rychle věhlas a přitažlivost, a to nejen pro výbornou kuchyni a dobře zásobené sklepy, nýbrž i pro vzornou

obsahu.

„Prodejte mi ten váš černý skvost,“ řekl občas některý z hostitelů domácímu pánu, ale ten vždy jen s úsměvem zavrtěl hlavou:

„Doufám, že mi François doslouží k smrti.“

„Tuhle službu,“ ušklíbl se pan de Charmilly, „prokazují svým černochům raději já sám.“ –

Schůzky na bredské farmě se obyčejně protáhly až do rána a vyústovaly pravidelně v pitku bez míry a hranic, kdy sálem zněly již jen nesouvislé výkřiky, kletby, marné pokusy o zpěv či o nikdy nedopověděnou historku nebo anekdotu, plnou hrubostí a špíny.

Jedině pan Bayon vytrval do poslední chvíle ve své klidné střízlivosti, spokojen ze spokojenosti ostatních, s nimiž ovšem sdílel naprosto jejich názory; jestliže nenáležela jeho povaze jejich halasnost a prudké vášně, neznamenalo to, že by je káral nebo zavrhoval. Spíš se trochu styděl, že se nedovede projevat stejně bujaře.

Druhý střízlivý byl pak a zůstal François Dominique, do poslední chvíle pozorný a pozorující.

Tedy řekl také Papa-loa Toussaintovi:

„Je čas, abys vyhledal starého Baptistu a požádal jej, aby tě naučil tomu, co sám zná. Otec ať tě k němu zavede.“

A syn oznámil otci Papa-loův vzkaz. Stařec se roztrásl po celém těle, ale netroufal si neuposlechnout. Když se ho François ptal po příčině znepokojení, odpověděl stařec vyhýbavě, že jde o věci, kterých otcové a otcové otců v Africe nikdy nepoužívali, neznali, ba ani nepotřebovali znát; vzápětí se však roztrásl ještě více, neboť si uvědomil, že tu posuzuje něco, co nařídil a rozhodl Papa-loa.

Když se François konečně dozvěděl, oč vůbec jde, musel se usmát. Nebylo to totiž nic jiného než dovednost číst a psát, kterou starý Pierre Baptiste získal jako sluha v klášteře u jezuitů.

„Starý Baptiste je rovněž Arada.“

Ale toto otcovo sdělení Toussainta nezajímalo; spíše jej okouzlovala představa, že tu je kdosi, kdo jej seznámí s oněmi podivnými černými znaky, do kterých dovedli bílí mužové po hodiny nahlížet zřejmě proto, že odtud čerpali svá kouzla, jež jim dopomohla vládnout světu. Proč by si jinak tak často předávali ploché papírové blány, poznamenané mřížovím

pravidelných čárek, bodů a klíčků, proč by ukládali celé svazky těchto listů do regálů, kdyby v tom nebylo uchováno nějaké užitečné tajemství, kouzelné „žu-žu“, jež dává moc, bohatství a sílu?

Znamenalo to ovšem pro Toussainta po celodenní práci dvouhodinovou cestu do kláštera, kam dorazil pozdě navečer a kde se nesměl zdržet přes půlnoc. Přitom musel ještě vypomoci starému Baptistovi v jeho práci, neboť důstojní otcové by nebyli strpěli, aby je okrádal o pracovní čas starého sluhy. A tak – při úklidu kuchyně a sklepa – čerpal žák útržkovitě, ale s neutuchající dychtivostí drobtly Baptistových znalostí, nesoustavně a často zmateně, neboť učitelovy vědomosti nebyly zdaleka tak dokonalé, jak si to představoval Veliký kouzelník a Françoisův otec.

Téměř dva roky docházel Toussaint k Piérru Baptistovi. Docházel – dobíhal! Záhy totiž přišel na to, že tak vyzíská více než půl hodiny navíc; teď mu přišel k dobru jeho letitý pobyt s koňmi, kdy tak často ve stepích překonával dlouhé vzdálenosti, nejen na koňském hřbetu, nýbrž často ve vytrvalém klusu za rozběhlým stádem. Když se pak někdy musel zdržet na farmě i na noc – ve dnech panských večírků a hostin – tím lakotněji se snažil dohonit zameškané a urvat každou minutu pro učení.

Docházky ukončila teprve Baptistova smrt. Ale to už François učitele nepotřeboval. Měl dávno za sebou radost, když se mu jednotlivé značky začaly spojovat ve slova a kdy poprvé pochopil souvislosti slov zřetězených ve věty. Připadlo mu až zázračné, že člověk má moc zachytit, co viděl, zažil a co chce sdělit, takže myšlenka, takto upevněná na papíře, může putovat po celém světě jakkoli dlouho a vždy a všude bude čtena a chápána ve svém neměnném původním významu. Tímto způsobem mohou spolu hovořit lidé třeba dvou různých světadílů, i lidé po staletí již mrtví s lidmi dnešními. Když si to Toussaint poprvé plně uvědomil, měl dojem, že se mu najednou otvírá přístup ke vší moudrosti a zkušenosti světa a lidstva. Hle, zde stál před ním osedlaný oř, který jej vynese nad nejvyšší vrcholky hor a sestoupí s ním do nejhlubšího nitra lidských tajemství. Prvním následkem tohoto zázračného poznání byla – vedle pokorné úcty a obdivu téměř zstrašeného – bezmezná důvěra v pravdivost všeho napsaného a tištěného. Neboť nový učeň písma si nedovedl představit, že by tak vzácný prostředek, vynalezený člověkem, mohl jím být zároveň zneužit.

A tak se stalo, že když poprvé četl dvě pojednání, která si navzájem odporovala, rozplakal se zoufalstvím. Tak se cítil okraden a zrazen o jistotu, kterou se právě domníval objevovat. Později se ovšem – pomalu a nerad – smířil s tím, že i písmo je jen lidský výtvar se vši nespolehlivostí názorů a soudů člověkových.

Naštěstí nemělo toto první zklamání tolik síly, aby Toussainta odradilo od tištěného slova vůbec. Touha poznat, co si mysleli jiní lidé a co považovali za důležité vložit do knih, tato žízeň po poznání se stávala naopak tím naléhavější, čím více ji Toussaint hasil novou a novou četbou.

Klásterní knihovna mu byla po Baptistově smrti samozřejmě uzavřena, neboť jí užíval toliko tajně, předstíraje, že je pomocníkem starého sluhy. Jezuita, který měl knihovnu ve správě, beztoho začal poslední dobu cosi tušit, protože jednoho dne si zašel do kuchyně, kde François s Baptistem pracovali, a zapředl mladého černocho do nevinného rozhovoru, který teprve postupně nabýval barvy výslechu. Toussaint byl však natolik ostražitý, aby se ve svých odpovědích neprozradil. Když vyslychající důstojný otec zjistil, že z Toussainta nic nedostane, zakončil hovor bez jakéhokoli přechodu:

„Čtení není pro černého muže. A teprve ne zde, na Saint Domingu.“

Nyní se tedy musel François spokojit knihovnou pana Bayona, která vyplňovala všeho všudy regály neplných dvou skříní. Naštěstí zůstávaly skříně trvale odemčené a podle prachu, který se uložil v neporušené vrstvě na vrchních ořízkách knih, mohl se každý snadno přesvědčit, že domácí pán není nikterak vášnivým čtenářem, ba že nevezme knihu do ruky, jak je rok dlouhý, což Toussaint s radostí uvítal, protože ani zde „doma“ si netroufal prozradit svou znalost čtení.

V páně Bayonově knihovně se zřejmě sešly knihy nejružnějšího původu, získané kdysi několika lidmi zcela odlišných zálib. Vedle nepočetných náboženských knih, které jaksi patřily do každé křesťanské rodiny, aby tam zůstávaly většinou stejně nečteny jako ostatní, byla tu řádka pařížských milostných románek, několik právnických knih a ještě míň odborných děl zemědělských, a pak již zcela nesourodá směs: Pojednání z francouzské historie stejně jako Caesarovy Zápisky o válce galské, starý několikasetstránkový herbář, asi dva zeměpisné atlasy a pojednání o haitské květeně, dále nevelké dílo jakéhosi francouzského filosofa Rousseaua Rozprava o původu nerovnosti mezi lidmi a mezi

několika válečnickými brožurami i kniha pana abbého Raynala, nazvaná Filosofická a politická historie obou Indií; přičemž „druhou“ Indií se rozuměla právě Západní Indie, středoamerická ostrovní oblast, kam náleželo i Saint Domingue čili Haiti. (Toussaint čím dál tím raději používal pro ostrov staré domorodé označení, dává mu přednost před pojmenováním španělským či pofrancouzštělým.)

Nikdo ovšem nebyl, kdo by Toussaintovi poradil ve výběru knih; a tak je hltal bez jakékoli soustavnosti jednu po druhé, přeskakuje z filosofie na agrikulturu, z vojenských předpisů do zábavné literatury, která ho však kupodivu nejméně zaujala. Tak se stalo, že i na díla pro jeho zájem nejdůležitější přišel náhodou, když si přitom nevědomky uložil do paměti spoustu poznatků, o jejichž využití neměl prozatím ani tušení.

A byla to právě dvojice tolik světského filosofa Rousseaua a církevního autora Raynala, která měla pro Toussainta jednou znamenat z celé knihovny pana Bayona nejvíc –

„Onen člověk, který si obsadil jistý kus pozemku a prohlásil: Tohle je

mé! – a který našel dost prostoduchých lidí, kteří mu to uvěřili, byl skutečným zakladatelem naší občanské společnosti. Kolika zločinů, válek, vražd, béd a hrůz bylo by lidstvo ušetřeno, kdyby byl někdo vytrhl kůly kolem tohoto pozemku, zasypal příkopy a zavolal na své druhy: Chraňte se poslouchat tohoto podvodníka; jste ztraceni, jestliže zapomenete, že půda patří všem!“ Tyto řádky J. J. Rousseaua první padly Toussaintovi do oka, když náhodou otevřel jeho útlou knížku, vydanou roku 1755. Až to rozechvělo Toussaintovo srdce... Což nepřišli Španělé a po nich Francouzi také sem, aby tu prohlásili: Tento ostrov je náš? A jak to zde píše jeden z nich? „Dokud se ploty neporazí a příkopy nezasypanou –“

Pojednání abbého Raynala přečetl Toussaint tolikrát, že je uměl téměř nazpaměť. V knize byla řeč o Jamajce, Kubě, Portoriku a o Saint Domingu, o této podivné a složité Toussaintově vlasti, smíšené z haitské přírody a z černých soukmenovců, synů a vnuků nezapomenutelné, věčně v srdcích živé Afriky. Ale jak psal o Saint Domingu ten obdivuhodný francouzský kněz! Nikdo jiný než zase běloch nemohl snést na bělochy tolik žalob a nelítostných svědectví o jejich krutosti, kořistnictví a bezohledném sobectví. A vše bylo přitom doloženo důkazy, ověřenými příklady a svědectvími především o tom, jak bílí plantážníci a jejich zástupci a úředníci nakládají s černými otroky. Kapitola, která pojednávala o křivdách, páchaných na černošském obyvatelstvu ostrovů, byla zakončena plamenným varováním: „Národové Evropy! Vaši otroci nepotřebují vaši velkodušnost ani vaše rady, aby zlomily jho, které na nich leží. Příroda jim sama radí a poradí. V koloniích se již vytvářejí skupiny uprchlíků a tyto blesky věští úder hromu...“

Toussaintovi se při četbě okamžitě vybavila slova pana de Charmilly při nedávné pitce:

„Tihle maróni, třikrát prokletí maróni!“ tak se říkalo uprchlým černým otrokům, kteří se skrývali v nepřístupných pralesích a horách ostrova – „Mně samotnému utekl třikrát nějaký Dessalines. Už dostal sto padesát ran bičem a na zádech má vypálená dvě M. Ted’ utekl počtvrté a několik dalších černých chlapíků s ním. Až je dopadnu, rozsekám je důtkami na žrádlo psům!“

Ale hned se zase Toussaint vracel k Raynalovým řádkům. Černochům prý chybí jen odvážný vůdce a ten se určitě objeví ve svůj čas! „Kolem něho se pak shromáždí všichni nešťastní. Mnohem útočnější než bouře,

smetou vše, co se jim postaví do cesty, a vše poznamenají svým spravedlivým hněvem.“

Toussaint nestačil dechem vichru těchto plamenných vidění, pot mu vystával na čele a listy knihy se chvěly v jeho roztresených rukou.

Vyčtená slova pak znovu a znovu doplňoval dalšími svědectvími, která slyšel každého měsíce na velkých shromáždění voodoo, stejně jako nepřestával naslouchat při hostinách bělochů, kteří nevěděli, proč by mírnili své výroky před nějakým černým sluhou, který se pohyboval salonem neslyšný a němý, soustředěn toliko na svou hlavní povinnost: na dolévání pohárů právě tím obsahem, na který byl ten který host zvyklý.

Zatímco to v Toussaintově nitru hřmělo bouřlivými myšlenkami, kdy se některé nové poznání podobalo až blesku, který rázem osvětlí končiny dosud zahalené temnotami, navenek probíhal jeho život jednotvárně a vyrovnaně. Léta jeho zrání se tak povrchnímu pozorovateli podobala času, v kterém želva posunuje své pomalé tělo k cíli, který je znám jen jí. Jinak, pohlédni na ni v poledne či navečer, za den či dva, bude se ti zdát, že se vlastně nehýbe z místa.

Ovšem že se i tak událo mnoho, co zasáhlo do Toussaintova života: Zemřel mu otec, a poněvadž matku ztratil v časném dětství a sourozence neměl, začal pociťovat tíhu samoty tak silně, že se rozhodl oženit. Osobní sluha, zaměstnaný v pánově rodině, však nesměl být ženatý, a tak trvalo dosti dlouho, než se pan Bayon odhodlal dát Toussaintovi povolení k sňatku. Příliš si už zvykl na spolehlivost a nenápadnost jeho služeb, takže jeho žádost pociťoval téměř jako osobní újmu a křivdu. Nakonec však uznal, že nemůže dobře černochovo přání odmítnout, když by ho odmítnutím vlastně trestal, a k tomu věru neměl nejmenšího důvodu. (Teprve časem se Toussaint dozvěděl, že se o změnu páně Bayonova stanoviska vlastně zasloužila jeho manželka, která měla tím větší pochopení pro srdeční záležitosti a něžné city, čím více jich u svého manžela postrádala.)

Důvod, proč chtěl Toussaint přivést ženu do své chatrče, měl i svou skutečnou a hmotnou podobu. Byla tu Zuzana Simonová, do jejíž stop vložil Toussaint svá chodidla, vdova s mladým synkem Placidem, velkooká a tichá, podobná plaché srně. Uložil si ji do srdce, jak se na ostrově říkalo, a proto ji vídal, i když nikde nebyla na dohled; stačilo, aby

zavřel oči.

Zda je mu Zuzana nakloněna, na to se Toussaint samozřejmě zeptal spolehlivé věštby. Vyhledal bylinu přátelství, která cizopasila na listnatých keřích, pokrývající je souvislou sítí tyčinkových plodů.

François shrábl hrst těchto plodonosných stonků a rozhodil je po nejbližším keři, který tu stál volný a ještě nezasazený cizopasníkem. Když se po týdnu na místo vrátil, spatřil keř zahalený růžovou mlhou, v kterou se vzdušně slévaly čerstvé výhonky uchycené byliny přátelství. – Věštba dala souhlas.

A souhlas vyslovil i Papa-loa, když mu Toussaint oznámil svůj úmysl:

„Je dobře jít cestou všech smrtelných lidí a naplňovat příkazy života. Ten však, kdo bude povolán, nesmí přitom v klidu a pohodlí ohluchnout, aby pak nepřeslechl znamení. – Jdi a přijď!“

Ale nebylo obavy, že by pohodlí a touha po klidu daly ztuhnout Toussaintovým kloubům a myšlenkám. Neustály jeho pouti na noční slavnosti voodoo, nepřestaly pokradmé návštěvy v páně Bayonově knihovně. I když již neměl přístup na bělošské večírky, tím víc zbystřily jeho pozorovací smysly, které mu nyní z mnohem nepatrnějších příznaků signalizovaly víc, než když se ještě nenaučil používat skrytých sil svého mozku.

„Na vlastní oči jsem se dočetl,“ obrátil se jednou Toussaint na Papolou, „že bílí mužové sami přiznávají, jak ubližují nám černým a sami že jsou si vědomi nespravedlností, kterých se dopouštějí. Proč to tedy činí, když jsou přitom křesťané stejně jako my?“

Tehdy Papa-loa zavrtěl hlavou: „Ještě se nestalo, aby jaguár sám sobě vylámal zuby ze soucitu k bezbranným jehňátkům.“

A nenávisť se naplňovala neustále víc i propast mezi bílými a míšenci, čili mezi „barevnými“, jak jim Francouzi říkali; co na tom, že už po generace platila různá omezení, která míšencům například zakazovala sedět v hospodách za stejným stolem s bělochy, tančit po deváté hodině nebo dokonce užívat týchž látek na šaty, která stanovila, že byl barevným uzavřen přístup k veřejným úřadům a důstojnickým hodnostem, co na tom, že tyto a podobné zákazy a nařízení platily již tak dlouho, když se právě v poslední době najednou začaly zdát „barevným“ lidem nesnesitelné!

Toto rostoucí všeobecné napětí, stupňované neustále prudším

rabováním půdy, která vydávala úrodu čím dál tím menší, bylo nadto jitřeno neklidem, který byl dovážen francouzskými loďmi do saintdomingských přístavů jako nezachytitelný kontraband. Jiskřil v očích námořníků, zněl ve starostlivých řečech loďařů, chvěl se ve starostech obchodníků a zase bujně vystrkoval růžky a vyšlehoval plaménky v myslích a srdcích těch, kdo naopak vítali s dychtivostí každou změnu, neboť byli na tom tak, že k horšímu už vést nemohla.

V mateřské francouzské zemi se cosi chystalo, a byť pověsti o tom byly sebeneurčitější, rozhodně to, co se prozatím nejasně rýsovalo na obzoru, bylo namířeno proti vládě. A to musel přece každý pravověrný saintdomingský běloch a plantážník jenom uvítat!

Stalo se pak, že jedné úplňkové noci – zatímco na planině shromáždění hučel dav věřících kolem Zeleného hada – že tehdy předstoupil François Dominique před Velikého kouzelníka, tentokrát z vlastní vůle a rozhodnutí, neboť přinesl podivuhodnou zvěst, kterou zaslechl toho dne z úst svého nadmíru rozčileného pána:

„V Paříži vypukla revoluce!“

Tentokrát Papa-loa poprvé ztratil svůj obvyklý klid. Vztyčil se ze svého sedadla a přitáhl si Toussainta k sobě:

„Mluv, mluv! Řekni vše, co o tom víš!“

Ale François Dominique opravdu nevěděl nic víc než ona tři slova, jejichž význam si sám nedovedl dost jasně uvědomit.

Veliký kouzelník spustil ruce s Toussaintových ramen a pomalu se spustil na své sedadlo. Jeho dech zklidněl a plamen jeho pohledu se opět uložil na dno jeho očí.

„Jdi a čekej,“ řekl po chvíli. „Možná že se bude záhy dít mnoho věcí, jež tě budou nabádat k činům. Ale potlač svou nedočkavost, bdi a pozoruj. Čekej na Veliký hlas. Poznáš jej mezi všemi ostatními.“

„A kdo jím ke mně promluví?“

„Promluví jím svět kolem tebe a svět, který jsi již pojal do sebe. Podle jejich příkazů pak budeš jednat. A nyní jdi a – do té doby nepřicházej!“

III.

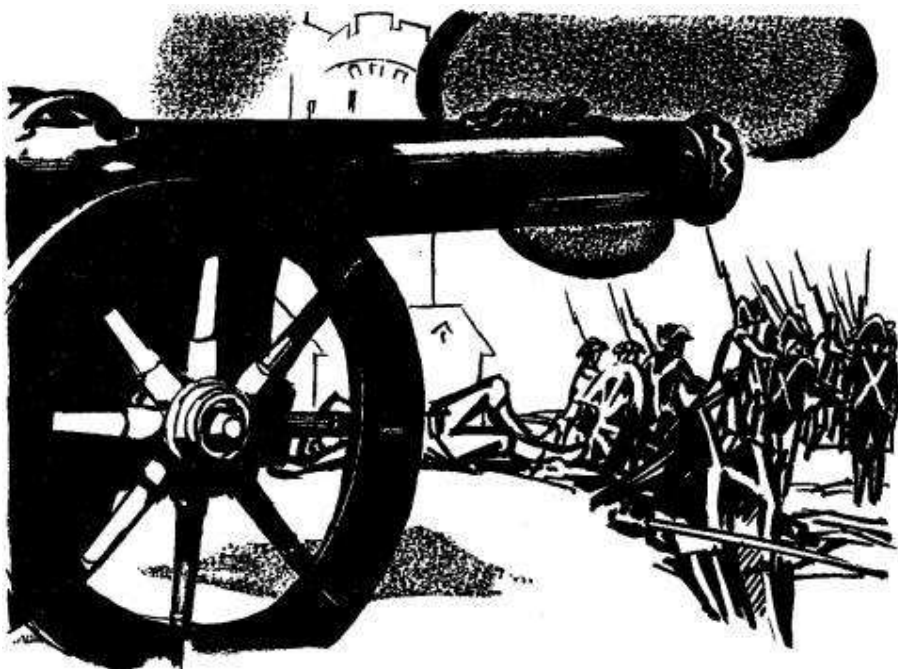
Barevná předehra

„V Paříži vypukla revoluce!“

Od okamžiku, kdy tato věta poprvé zazněla v sluch Saint Domingua, staly se přístavy nejdůležitějšími a nejvyhledávanějšími místy ostrova; především přístavy, do kterých vplouvaly koráby z Francie. Nebylo snad lodi, která by v té době nebyla přivázela důležité depeše francouzskému královskému guvernérovi a oficiální, královskými francouzskými úřady sestavené vyhlášky a pokyny pro saintdomingské bělochy. Již v těchto zprávách, zajisté pečlivě přičesaných, umírněných a opatrně formulovaných, byly věci víc než podivuhodné! Zatímco dosud podle práv božských, a jak se do té doby zdálo, i lidských vládl Francii král, vysoká šlechta a nejvyšší duchovenstvo, nyní – div se světe! – hlásilo se k slovu měšťanstvo, třetí stav. A nejen že se o slovo hlásilo, ono si i vybojovalo první a rozhodující místo v novém zákonodárném Národním shromáždění! A král? Nakonec souhlasil a podřídil se vůli třetího stavu, který strhl na sebe dokonce právo rozhodovat o daních a povolovat jejich vypsání. Je stará moudrost, že kdo má ve státě ruku na víku pokladny, ten má i veškerou ostatní moc. Vzápětí podnikl třetí stav útok na šlechtické a duchovenské výsady a privilegia a prosadil Prohlášení lidských a občanských práv. Každému francouzskému občanu bez rozdílu stavu měla být zaručena rovnost před zákonem. Rovnost, volnost, bratrství, toto slavné a mnohoslibné heslo se rodilo v ranních červácích revoluce do jasu stále plamennějšího a přitažlivějšího...

Mnohem důležitější než úřední zprávy byly však ústní zvěsti, čerpané od přímých svědků revolučních událostí nebo třeba i z druhé, třetí ruky, ale přesto stále ještě s původním zabarvením francouzského dějiště. A tak každá loď, která připlula z kteréhokoli francouzského přístavu, byla vysáta až do dna paměti posledního námořníka. A věru že si tito poslové vzdálené Evropy nemuseli nic vymýšlet – to, o čem podle pravdy vypovídali, bylo překvapivější nad veškerý výmysl:

– Francouzský král Ludvík XVI. se pokusil zlomit opovázlivost vzbouřenců a povolal do Paříže několik pluků spolehlivého vojska; ale

pařížský lid se sám ozbrojil zbraněmi z královských skladišť a podnikl útok na nejvýznamnější pevnost královské moci, na obávané vězení Bastillu. A dobyl ji! Velitel Bastilly pak přehlížel vítězné lidové zástupy z výše šibenice, na kterou byl pověšen. Pevnostní vězení bylo poté kámen po kameni rozebráno, aby ani památka po něm nezůstala. A co král? – Ani se neodvážil zasáhnout! – Teprve teď se dostalo do obecného hlasu, jak to vlastně do té doby s francouzskou vládou bylo: Z třiačaceti miliónů Francouzů vládla zemi nepatrná menšina, o kterou se opíral královský trůn – sotva půl miliónu aristokratů a něco přes sto tisíc duchovenstva. Tato necelá dvě procenta národa, která pochopitelně sama nic nedělala, vládla ostatním Francouzům, kteří všichni tím či oním způsobem vyráběli, pracovali a tedy vlastně živili onu hrstku privilegovaných. S tím má být nyní definitivně konec! Na francouzském venkově se už nebude sedlák dít na svou feudální vrchnost! Rovnost, volnost, bratrství se vezme nyní doslova! Teď budou rozhodovat o osudu země ti, kdo se o ni zaslужují. Už ne král se svými aristokraty, nýbrž Národní shromáždění, kde je pánem třetí stav, měšťané a jeho spojenci; neboť k revoluční buržoazii se přidávali

nejen sedláci na venkově, ale i nižší duchovenstvo a záhy i část šlechty. – A už tu byla další zpráva: Pařížský lid, který se právem obával, že bude králem podveden o dosud vydobyté výtěžky revoluce, zašel si do Versailles a donutil Ludvíka XVI., aby přesídlil do svého zámku v hlavním městě, do Tuillerií. Tam bude lépe na očích a nebude moci už tak snadno kout pikle proti národu a lidu s nenáviděnými aristokraty, kteří nyní houfně začali opouštět zemi, aby pokračovali jako emigranti v nepřátelské činnosti proti Francii a revoluci...

Zpráv bylo tolik, že bylo těžké se ve všech vyznat. Ostatně spousta z toho, co se ve vzdálené vlasti dělo, saintdomingské Francouze nezajímala. Bylo jim zcela lhostejné, v kterém zámku bydlí Ludvík XVI. a co mu osud dále chystá, když neměli proč mít krále v lásce a jeho úřední aparát nenáviděli. Hlavní bylo, že královská moc je na ústupu a že je třeba z toho výtěžit co nejvíc pro sebe.

Což nepatří všichni saintdomingští běloši vlastně k třetímu stavu? Nezáleží přece na tom, má-li z nich kdo šlechtický erb, či ne, rozhodující je, že jsou jakožto plantážníci podnikateli a velkostatkáři!

„Samozřejmě že jsme pro novou francouzskou vládu!“ horlil pan de Charmilly. „Jsme pro ni především proto, že začala králi koukat na prsty, a ty nám král čím dál tím drzeji strkal do kapes. Teď my budeme pány svých pokladen, my budeme rozhodovat, jak hospodařit s našimi penězi, a nejen s penězi, i se správou téhle země, s daněmi, soudnictvím, se vším... Musíme si zvolit své vlastní národní shromáždění! Pryč se samovládou královského guvernéra!“ De Charmilly se rozohnil, jako by již mluvil na volebním shromáždění, a ne k několika posluchačům v páně Bayonově pracovně. Ale řečníkův oheň nikomu nevadil, vždyť zde konečně zazněla naplno slova, která každý z nich dávno nosil v sobě; ani řečníku samému nepřekáželo, že křičí v místnosti, kde by jinak slyšeli i jeho šepot – zcela vědomě zkoušel vášnivý přednes, který přece bude co nevidět uplatňovat na skutečných shromážděních. Neboť jestliže už revoluce začala, je třeba si pospíšet a urvat co největší sousto z jejích plodů!

Zatímco se pánové u pana Bayona, stejně jako jiní na jiných farmách, v městských klubech či kavárnách bavili především o využití hospodářských možností, které se zdál slibovat nový režim, jejich pozornosti zcela ušla slova, jež naopak jinde nejvíc rozbouřila srdce a dala se rodit nejsmělejším snům. Byla to ona tři slova, která skládala základní heslo revoluce:

rovnost, volnost, bratrství...

Když se jednoho dne dostavili před královského guvernéra zástupci saintdomingských Francouzů, aby mu oznámili jako hotovou věc, že přikročí k volbám delegátů, z nichž bude sestávat příští provinciální shromáždění, vyslechl je pan du Chilleau se svou obvyklou trpělivostí a pak jim položil několik otázek. Z jejich odpovědí se dozvěděl, že nově zvolené shromáždění má ve skutečnosti převzít na ostrově veškerou vládní moc, že ostrov přestává být kolonií a stane se rovnocennou součástí Francie, s kterou bude spojen vlastně jen hlavou, tj. osobou krále. Guvernér si byl vědom, že je po tomto vysvětlení jeho povinností dát okamžitě celou delegaci zatknout. Ale zároveň věděl, že se toho neodváží. Těch tři tisíce francouzských vojáků, které tu měl po ruce... Ostatně tak energický zákrok neodpovídal jeho povaze, měl rád klid, pohodlí, nesnášel nepřijemnosti. A tak se omezil jen na dotaz, zda pánové dobře uvážili, k čemu může na ostrově dojít, až revoluční hesla, kterých chtějí pánové zřejmě využít pro sebe, proniknou do vědomí barevných, tedy míšenců, a nedej bože dokonce k černochům?

Delegáti se dali do smíchu – těch se ta celá záležitost přece netýká! To je a zůstane otázkou Francouzů.

Guvernér pokrčil rameny. Obával se, že si vážení pánové jednoho dne s trpkostí vzpomenou na jeho dobře míněné upozornění.

Tento den přišel pak nad očekávání brzo...

Muž, o kterém nyní bude řeč, nebyl černoch. Byl „barevný“, syn bělocha a mulatky. Jmenoval se Vincent Ogé. Jeho otec, bohatý saintdomingský plantážník, poslal ho v devatenácti letech studovat do Paříže. Nebyl tam sám – mnoho mladých míšenců z bohatších saintdomingských rodin se tu připravovalo na svá budoucí povolání, vesměs na povolání „svobodná“ – jako byli advokáti, lékaři a podobně. Úřednická a důstojnická místa v koloniální správě a vojsku zůstávala totiž i nejbohatším z barevných nepřístupná.

Jako prvorozený si zvykl Vincent, že rodiče i ostatní lidé z jeho okolí plnili všechna jeho přání, takže se záhy považoval za výjimečně významného a cenného. Poněvadž byl nadto nadán opravdu bystrým duchem, úspěchy ve škole i později na studiích ho jen utvrzovaly v sebedůvěře a sebevědomí. Jen jedna věc jej neustále srážela jako

sokolnický řetízek, který strhává sokola v nejprudším rozletu zpět k jeho pánovi: smíšená barva jeho pleti, jíž běloši říkali nečistá. Ogé byl ještě chlapec, když zažil příhodu, na kterou po celý další život nezapomněl. Jednou ho otec vzal do města, aby jej poprvé zavedl do divadla. Když kupoval vstupenky, zahlédl pokladník chlapce a zeptal se otce: „To je váš synek?“ Vincent si bude do smrti pamatovat, jak po těchto slovech otec zbledl a odvrátil se k východu. Teprve když už byli na ulici, řekl Vincentovi: „Odpusť, neuvědomil jsem si včas, že jsi ještě malý a že ještě do divadla nesmíš.“ V téže chvíli si byl Ogé jist, že otec zalhal, ale zároveň cítil, že tato lež byla milosrdná a že ho měla ušetřit krutějšího pocitu. Až později si dal vše dohromady. Když se otec oženil s mulatkou, vyřadil se ze společnosti bílých a sestoupil mezi „barevné“, kteří nesměli v divadle sedět na týchž sedadlech jako běloši...

Ogé nikdy nezapomene, jak prudký pocit vděčnosti a soucitu pocítil k svému otci, když si uvědomil, jak jej otec chtěl ušetřit ponížením a jak se snažil před ním zastít svůj vlastní stud!

V Paříži, ve městě stejně jako ve škole, si nikdo barvy jeho pleti nevšímal. Přesto se Ogé nedovedl zbavit tísnivého pocitu méněcennosti, který se snažil překonávat zdůrazňovanou povýšeností, nedůvěřivostí a okázalou osamoceností, která jej ve skutečnosti sama nejvíce skličovala.

Bylo proto pochopitelné, že se dal tím prudčeji strhnout mladou revoluční vlnou. S jakou vášní se do ní vrhl, když mu zasvítla před očima její hesla o rovnosti všech lidí bez ohledu na původ a barvu pleti! Volnost, rovnost, bratrství... Jediný oheň, který dokáže svým žárem vypálit poslední stopy onoho potupného ponížení z dětství! Když se ocitl uprostřed bouřící ulice v hustém zástupu tělo na tělo s pařížskými tovaryši, studenty, kramáři, mladými měšťany a dělníky z předměstských manufaktur, měl poprvé po dlouhé době opět dojem, že není sám, opuštěný a vyvržený. Cítil zrychlený dech davu, který byl i jeho dechem, jeho krok duněl na dlažbě do dusotu tisíců a hesla a výkřiky, které vyšlehovaly nad hlavy pochodujících, vycházely shodně i z jeho hrdla a z jeho srdce. Při útoku na Bastillu opíral se do loukotí jednoho z tří děl, které dovlekli vzbouřenci vlastními silami před hlavní bránu vězeňské pevnosti, čin, který pak pohnul velitele Bastilly ke kapitulaci. Tehdy také poprvé uviděl mrtvého; byl to královský mušketýr, jehož tělo musel přebročit, když Vincenta vlačoval zástup do rozpáčené brány dobyté pevnosti.

Kupodivu se ani nezalekl, tak mu vše, i tento mrtvý, připadalo přirozené a nutné.

Toho večera si zapsal do deníku:

„Slovo svoboda, které nelze pronést bez rozechvění, svoboda, největší ze statků člověka, zda je určena pro všechny lidi? Myslím, že ano. A je jí proto třeba poskytnout všem? Myslím, že ano.“

Cítil se zajedno s pařížskými revolucionáři, přitom však především a hlavně myslel na Saint Domingue a z toho zase nejvíce na své barevné krajany. Když francouzské Národní shromáždění projednávalo zákon o lidských právech, prožíval Ogé jedny z nejvzrušenějších dnů svého života. Což se přitom nejedná přímo o jeho věc? Radu dní – nevynechal ani jediný – vysedával na přeplněné galerii pro diváky, bez možnosti osvěžit se v srpnovém parnu čerstvým vzduchem nebo nápojem. (Kdyby poodešel, co kdyby se pak už třeba zpátky neprotlačil?) Ale což neosvěžovalo mnohem víc naslouchat parlamentním řečníkům, kteří vášnivě žádali rovnost všech občanů před zákonem, a to bez jakéhokoli rozdílu, kteří se tu ohnivými slovy bili za táž práva a tytéž povinnosti pro všechny a za přístup ke všem povoláním, úřadům i hodnostem, civilním i vojenským – pro všechny?

Dne 26. srpna 1789 bylo konečně Prohlášení lidských a občanských práv odhlasováno a stalo se zákonem. Stalo se zákonem pro Francii. Ale cožpak nebylo Saint Domingue nedílnou součástí Francie, ať už považoval někdo ostrov za kolonii nebo jiný prostě za zámořský francouzský kraj, departement?

Ogé měl i zde v Paříži možnost pozorovat, jakou odezvu vyvolávají francouzské události v jeho vlasti; vždyť v Paříži žila většina majitelů saintdomingských plantáží a farem. Byli sice spojeni s Ogéovou vlastní jen svými kapsami, ale tím víc se snažili dozvídat se včas o všem, co se na ostrově děje. Jejich stanovisko bylo známé: dostat všechnu moc na Saint Domingu do svých rukou, a pokud dojde k nějakým revolučním vymoženostem, mají z nich mít užitek jen oni jako přirození páni, předurčení svým evropským původem a bílou pleť. A „barevní“? Řekl to naplno pan de Charmilly na prvním „revolučním shromáždění“ saintdomingských bělochů, které svolal do Cap Français nedlouho potom, kdy pronikly na ostrov první zprávy o pařížských bouřích:

„Máme dvojí nepřátele – královské výběřčí a mulaty, kteří se začnou co nevidět dovolávat pařížských hesel o rovnosti. Tyto opovážlivce musíme

nejdříve zničit a pak udělat revoluci sami. Sami seshora! Chceme sami spravovat svou zem, žádné daně už nebudeme Paříži odvádět a sami si budeme dávat zákony. A když to Francie neuzná, uděláme to bez ní a třeba za pomoci Anglie!“

– mulaty musíme nejdříve zničit..

Ale vedle bílých plantážníků byli tu ještě jiní bílí – Již dva roky před vypuknutím revoluce založili v Paříži Klub přátel černých, jehož členy byli čestní mužové, ve francouzských dějinách později proslavení, jako Lafayette, Brissot, Condorcet, Robespierre a další.

Když je Ogé poprvé do tohoto Klubu uveden, nenapadne ho zamýšlet se nad jeho názvem; nemyslí na černochoy, myslí na své lidi, na „barevné“. Zde, v tomto spolku, cítí se dobře mezi muži, kteří bojují za rovnoprávnost všech lidí všech ras.

Při vstupu upozorní na sebe barvou své pleti; abbé Grégoir, člen předsednictva klubu, obrátí se na něho s otevřenou otázkou:

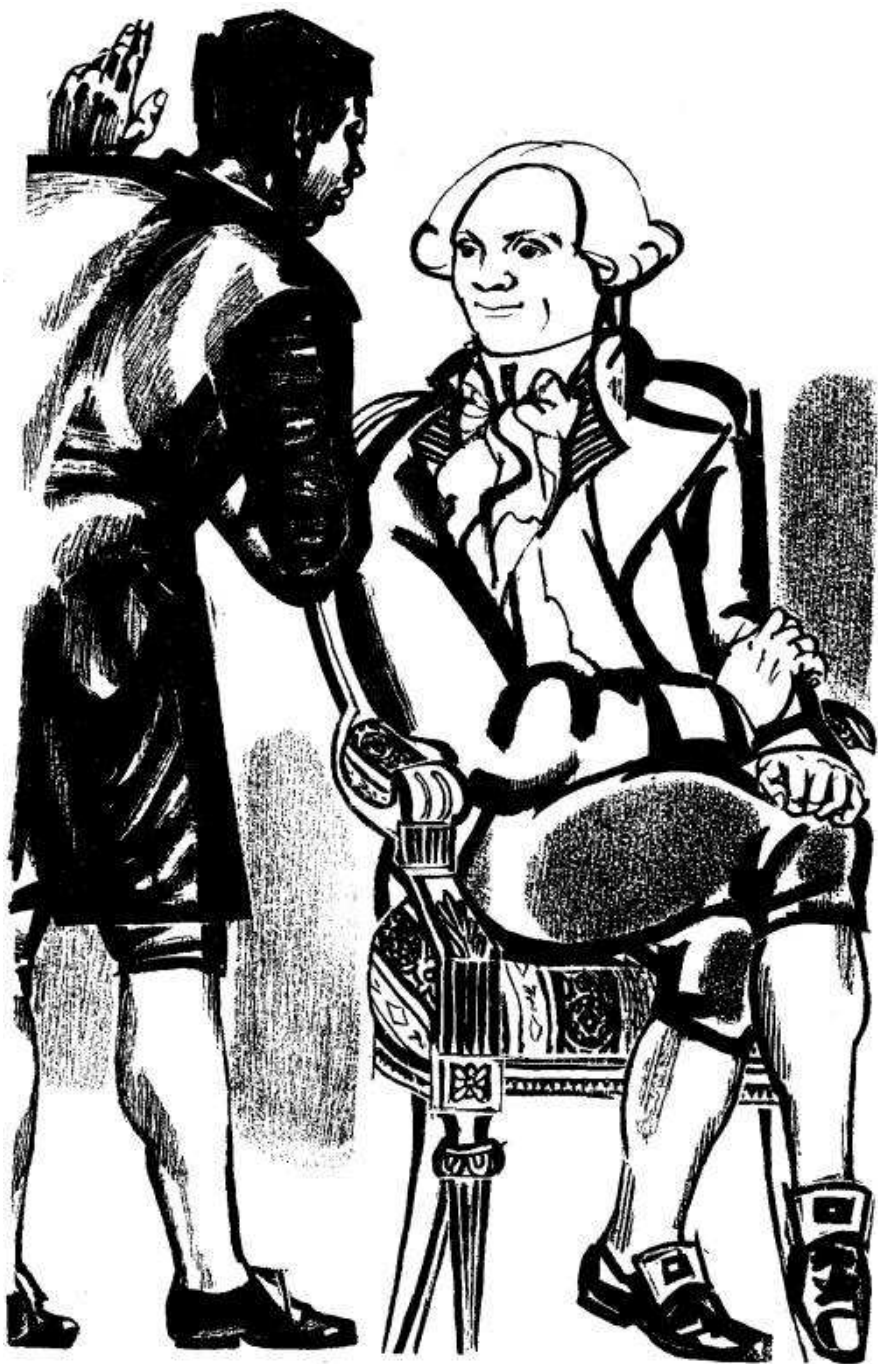
„Jste otrok, občane?“

„Je to horší,“ odpoví Ogé, „jsem míšenec, mulat.“

Vášnivý mladíkův výraz, který prozrazuje sílu upřímného ohně, jímž je Ogé stravován, získá náraz abbého, který spatří před sebou nový, vznešený cíl. On, který bojoval za práva francouzských židů, rozhodne se zasloužit i o ty, jejichž prokletím je potemnělá barva pleti. Původně měl na mysli především černochoy, ale nyní se dozvídá, že může zahrnout pod svá ochranná křídla i míšence. Ani o těch, ani o oněch mnoho neví – z vlastní zkušenosti téměř nic. Ale jde zřejmě o lidi, jimž bílí aristokrati a stoupenci starého řádu upírali rovná práva na sebeuplatnění, na život, a to stačí!

Grégoir představí při nejbližší příležitosti Ogého Robespierrovi. Mladík se ho nejdříve zalekne; nenalézá v něm nic z Grégoirovy bouřlivé citovosti, kterou nosí i sám v sobě. Robespierre mu připadá ledově chladný, počtářský rozumář, který i za revoluce zůstává logickým právníkem, na první pohled spíš podobný aristokratům. Ale netrvá dlouho, a z Ogého se stane vášnivý Robespierrovův ctitel; uvědomuje si, jak tento chladný rozum jde za vytčeným cílem s železnou vůlí. Žádný ohled, změkčující cit nebo jakákoli slabost mu nedokáže ubrat sil.

Jednoho dne se Robespierre ujme v Národním shromáždění slova, aby promluvil o Saint Domingu –

„... obyvatelé tohoto ostrova nejsou nic jiného než lidé a jako takoví jsou si všichni rovni. Všichni jsou francouzskými občany, ať jsou bílí nebo černí, a my máme povinnost dopomoci jim k jejich právům.“

Hned po zakončení zasedání vyhledal Ogé Robespiera a zapřisáhl jej, aby přijal jeho život a použil ho k čemukoli, co uzná za dobré pro svobodu Saint Domingua. Robespierre se zprvu zatvářil, jako by ho bolely zuby, ale když odezněl vášnivý mladíkův výbuch, rychle se ovládl. Kolikrát musel za těchto dnů vyslechnout fráze mnohem nabubřelejší, zatímco tento chlapec to aspoň myslí skutečně upřímně. A tak mu posléze položí ruku lehce na rameno a řekne – tentokrát bez přemáhání – vlídně:

„Vyrozumívám, občane, že mi nabízíte to nejdražší, co máte, svůj život; jste ochoten jej obětovat pro věc, kterou všichni pokládáme za dobrou a hodnou tak vysoké oběti, za svobodu člověka. Jak vás vidím, této cestě stejně neujdete. Ale važte vždy pečlivě, zda bude cena takové oběti odpovídat zisku. Neboť člověku se téměř nikdy nepodaří vykoupit svým životem hned napoprvé onen konečný cíl, za kterým všichni jdeme, nýbrž probíjíme se k němu vždy nesmírně pomalu, krok za krokem, a každý z nich je placen ne jedním, ale stovkami, někdy tisíci životů –“ Chtěl zřejmě ještě pokračovat, ale když se zahleděl do rozhořených očí svého mladého protějšku, rozhodl se jinak a umlkl. Pak se s lehkým povzdechem usmál: „Rozum vždy závidí srdci, přestože se domnívá, že je moudřejší. – Nu, občane, něco už spolu pro Saint Domingue vymyslíme. Ostatně, přijdete-li vy sám na něco, máte k nám dveře vždy otevřené.“

Od toho setkání cítil Ogé na sobě jakési nevyslovené a nevyslovitelné posvěcení; ano, cítí, ví, že je povolán k velkým činům! Ale kdy udeří jeho chvíle?

Zprávy, které zatím dostával z domoviny, zdály se nasvědčovat, že doba čekání nebude příliš dlouhá –

Mezi ostrovními Francouzi docházelo stále k ostřejším rozporům a protichůdným stanoviskům. Jiné zájmy měli bohatí plantážníci, správcové jejich farem a lidé na nich závislí, jiné zájmy měli malí běloši, řemeslníci, obchodníci, ale i dělníci, nádeníci a městská chudina, jiné cíle sledovali pochopitelně francouzští královští úředníci na ostrově v čele s guvernérem. Ovšem přes všechnu vzájemnou řevnivost byli všichni tito bílí naprosto svorni ve svém postoji k „barevným“. I o tom docházely do Paříže zprávy a byly to zprávy zlověstné –

Saintdomingští míšenci se konečně odhodlali domáhat se svých lidských práv s odvoláním na svobodomyšlná hesla francouzského Národního shromáždění. Učinili tak způsobem, který měl co nejméně podráždit ostrovní Francouze: Zvolili pětičlennou delegaci z nejbohatších mulatů v čele se staříčkým a úctyhodným doktorem Vilattesem. Tato delegace se odebrala k muži, který byl duší a hlavní hybnou silou saintdominguských bílých „revolucionářů“, k panu de Charmilly. Navštívila jej v jeho městském sídle v Cap Français. Když delegáti kráčeli nádvořím, byli zastaveni několika sluhy, ještě než došli k hlavní budově. Pán prý teprve vstává, pak bude snídat... Rigaud, druhý nejvýznačnější člen delegace, zbledne nad urážkou i pod svou temně olivovou pleť. Tento zavalitý, pomenší chlapík má již příliš mnoho za sebou, aby si něco dělal z urozených bělochů; není to ani tak příliš dlouho, kdy bojoval po boku Američanů pod Washingtonovými prapory. A teď tenhle francouzský floutek... Doktor Vilattes zachytil v poslední chvíli Rigaudovu ruku; ne, není třeba se dát vyprovokovat, na urážku se musí odpovědět důstojným klidem, který naznačí, že se potupa nemohla vůbec člověka dotknout. Když zachováme slušnost, nakonec donutíme i náš protějšek, aby se choval stejně!

Rigaud se ušklíbl, ale poněvadž si Vilattesa vážil, ovládl se a jen se otočil k řádce sluhů zády.

Sluhové zřejmě mulatské zástupce hlídali.

Slunce pomalu stoupalo v nadhlavník a nelítostně pražilo do dvorce, vysypaného bílým pískem. Doktor Vilattes jediný zachovával neměnnou důstojnost; v černých šatech, s napudrovanou parukou udržoval – přes své stáří – nenucený postoj, jako by se právě zastavil s přáteli na tržišti. Jen ruka, na níž se blyštěly prsteny, občas vznesla batistový šátek ke starcovým skráním a čelu, aby je osušila. Ostatní delegáti však po nedlouhé době vůbec nedbali, jakým dojmem snad působí na diváky, zvláště když těmito diváky byli jen sluhové a několik zevlounů ze stájí a čeledníku pana de Charmilly. Většina delegátů odložila kabáty a uvolnila si nákrčníky a snad by byli i jinak projevíli svou netrpělivou nespokojenost, nebýt starého doktora. Proti jeho vůli se neodvážili nic podniknout; nejen proto, že byl ustanoven vedoucím delegace, nýbrž pro mnohaletou úctu, kterou k němu chovali.

Konečně – po dvou hodinách – vyšel z hlavní budovy lokaj, který

vyzval nedbalým pohybem ruky barevné delegáty, aby předstoupili před pána, který se nyní uvolil je přijmout.

V salónu, kam byla delegace uvedena, seděl pan de Charmilly na pohovce, bez kabátu, bez paruky, nohu přes nohu. Aniž jakkoli odpověděl na pozdrav vstupujících, ukázal špičkou střevice na doktora Vilattesa, který předstoupil o krok před ostatní delegáty –

„Kdo jsi?“

Ani tentokrát neztratil Vilattes klid:

„Nemyslím, že by záleželo na mém jméně; my, jak tu jsme, představujeme barevné obyvatelstvo tohoto ostrova a před nastávajícími volbami do saintdomingského generálního shromáždění vznášíme nárok, abychom byli zastoupeni –“

Nedomluvil. De Charmilly švihl bičíkem, kterým si dosud pohrával, do desky taburetu.

„Už ani slovo! Volební právo přísluší jen nám, bělochům! Jste drzí a dotěrní jako klíš'ata – Jen proto, že si pár ničemů vymyslelo v Paříži nějaká bláznivá lidská práva, chcete nás vydírat? Okamžitě zmizte, jinak dostanete každý padesát ran bičem!!“

Ale nezůstalo jen při této potupě; další zprávy byly ještě mnohem horší. Ogému připadalo, že se tam daleko za mořem v jeho domovině právě otvírá peklo, kde bílý drak požírá jeho pokrevence, jeho bratry, a že zpráva za zprávou jsou výzvami, které ho volají čím dál tím úzkostlivěji, aby si pospíšil, aby již přišel spasit, zachránit barevné trpitele...

Sotva se mulatská delegace zachránila před hněvem pana de Charmilly pod krovy vlastních domovů, vyhledaly je tam francouzské ozbrojené hlídky a odvedly do vězení.

Odvolávat se na lidská práva, odhlasovaná francouzskou sněmovnou, stalo se na Saint Domingu pro mulaty nejnebezpečnějším podnikem. V Petit Goavu požádali barevní staříckého bílého advokáta, aby za ně sestavil uctivý dotaz na úřady, jak dalece se nyní zlepšil jejich postavení; byla to velmi pokorná a uctivá petice. Odpovědí na ni byla starcova hlava, rozřátá až po týl. Pachatel byl pochopitelně neznámý a nebylo ho možno vypátrat. V Aquinu padlo podezření na jistého mulata – jmenoval se George Labadie – že přechovává opis této petice; jedné noci ještě téhož týdne byl jeho dům v noci obklíčen příslušníky bělošské milice, a když Labadie vyšel na práh, aby zjistil, co se vlastně děje, byl sražen k zemi salvou

výstřelů, které – pro jeho neštěstí – jej nezabily. Byl proto spoután na nohou, přivázán ke koňskému ohonu a usmýkán ulicemi k smrti. Bylo mu sedmdesát let... Farmy bohatých mulatských plantážníků začaly hořet jedna za druhou, jak přeskakovaly jiskry nenávisti z kraje do kraje. Předvídaví se rozhodli zachránit se na čas na území španělské části ostrova. Běda, kdo byl přítomn chycen bílými národními gardisty! Končovalo to uřezanými hlavami a umučenými ženami a dětmi. Ve městech stačila jakákoli příhoda na ulici, tržišti či v přístavu, třeba jen srážka dvou povozů, aby se z toho vyvinul krvavý zákrok, na který dopláceli opět – barevní.

Nejkrutější zpráva stihla Ogého naposled: Byla to zpráva o smrti jeho mladšího bratra Oliviera. Vincent věděl, že byl z nejhorlivějších mluvčích za práva barevných na ostrově – a byl na to hrdý –, věděl i to, že na dopadení Oliviera byla vypsána cena mnoha set livrů. Nedovedl si však představit, že by mladík, s kterým si v dětství tolik hrál, s nímž podnikal první výpravy do pralesa a který byl vždy tak mrštný a bystrý, že by ten byl nyní mrtvý... Nakonec tomu musel uvěřit. Informace z několika zdrojů, všechny totožné... Když Olivier musel odejít z domova, dlouho se ukrýval u známých, později – pokud to počasí dovolovalo – v lesích a horách. Tam jej stihla nemoc, která ho přinutila vyhledat opět lidské příbytky. Tehdy si vzpomněl na zvláště důvěryhodného přítele, vystěhovalce ze španělské části ostrova, Ramira Gonzalese. Gonzales uprchlíka dobrosrdečně přijal, právě večer předtím postaral se ještě o dalšího běžence, jímž byl jakýsi běloch pronásledovaný slídily pana de Charmilly. Několik dní prožili tedy oba uprchlíci pod Gonzalesovou střechou pospolu, sbírajíce síly na další bludnou pouť. První se postavil na nohy Francouz. Sotva zjistil, že se mu již přestala při chůzi chvět kolena, rozloučil se s rodinou s mnohomluvným ujišťováním vděčnosti. Poté prohlásil, že se musí ještě rozloučit se svým spolutrpitelem. Po jeho odchodu, když se šel Gonzales poohlédnout po Olivierovi, našel v jeho loži – bezhlavý trup. Olivierova hlava byla odříznuta. Tři dny později byla předložena francouzským úřadům v Cap Français, aby její držitel přijal cenu, vypsanou na dopadení Oliviera Ogého...

Nejdříve plakal Ogé jako dítě, živelně, upřímně. Pak se uzavřel do svého nitra, které tak často a naléhavě jej poslední dobou vyzývalo k činu; k činu, kterým by konečně prokázal, že je hoden spasitelského poslání, jež

bylo vloženo na jeho bedra.

Týden po dni, kdy obdržel zprávu o hrozné smrti svého bratra, odebral se do Klubu přátel černých, aby tam vyhledal abbého Gréhoira.

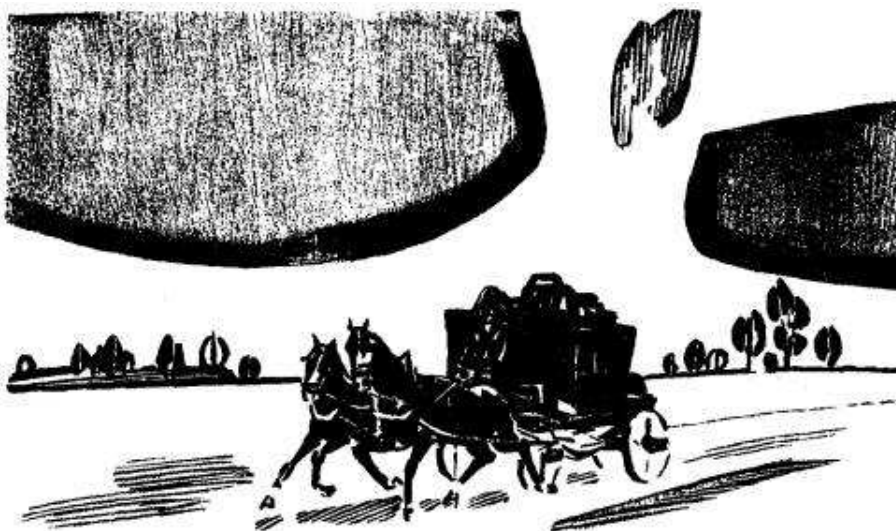
Místo něho narazil na Robespierra.

Když mu vše řekl, znovu opakoval vášnivou prosbu, aby Klub využil jeho nabídky a pověřil ho jakýmkoli posláním pro spásu barevných bez ohledu na riziko. Robespierre se zachmuřil:

„Chápu vaše rozhořčení, občane. Ale věci tak vážné se musí připravit, je třeba navázat styk s vašimi lidmi tam, na místě, dobře odhadnout možnosti a jak jich nejlépe využít. Vášněn spěchá, rozum se nejdříve rozhlíží.“

Ogé byl zklamán. Ve svém vzrušení div nepocítil vůči Robespierrovi vlnu nenávisti. Obrátil se na abbého Gréhoira. U něho našel plné pochopení. Gréhoir, který byl již netrpělivý, aby se jeho spasitelské zanícení pro saintdomingské míšence nějak okázale projevilo, dal se Ogéovým nadšením strhnout; dokonce je ještě podněcoval. Viděl se již v úloze svatého Jiří Drakobjice, jak plamenným mečem otvírá žaláře a rozbíjí okovy utlačovaných mulatů. Samozřejmě že je třeba Ogému pomoci; on, Gréhoir, bude duchovním otcem záslužného podniků.

Znovu dovedl Ogého k Robespierrovi. Robespierre znovu varoval; když viděl, že mluví k hluchým uším, pokrčil rameny a ponechal celou

záležitost horlivému abbému... Ostatně v takovýchto převratných dobách, které si teprve samy hledají svou cestu, není nikdy jisto, zda nebude mít smysl i podnik napohled bláznivý.

Tak se stalo, že kteréhosi podzimního dne r. 1790 vyjel Ogé z Paříže směrem k brestdskému přístavu. Měl jen dvě ruční zavazadla, z nichž jedno však bylo mimořádně těžké několika tisíci livry, které sebrali mezi sebou a svými příznivci členové Klubu přátel černých. Vedle toho vybavil abbé Grégoir svého mladého chráněnce četnými doporučujícími dopisy, mimo jiné i na několik vlivných osob v Americe, které budou schopny opatřit větší množství střelných zbraní. Neboť bylo více než jasné, že jde Ogé vstříc otevřenému boji.

Plavba proběhla bez jakékoli zvláštní příhody. Ogé se nalodil pod falešným jménem, na které si dal v Paříži vystavit potřebné papíry. Také nákup zbraní ve Spojených státech se zdařil. Bylo to sice jen několik beden pušek, ale pro začátek...

Pamětliv rad, kterých se mu dostalo před cestou, vyhnul se svému rodišti a se známými mulaty vstoupil ve styk pomocí důvěryhodných posílů, skrýváje se na nevelké farmě jednoho z otcových přátel.

Byl to pochopitelně rovněž „barevný“, jménem Chavanne. Tam rozbil Ogé svůj hlavní stan, kde se sbíhaly nečetné a tenké nitky chystaného povstání proti „bílým“. Věřil skálopevně v úspěch svého odvážného podniku. Míšenců bylo přibližně stejně jako bělochů, ale Ogé byl přesvědčen, že křivdy, které dosud jeho krajané snášeli, je vyzbrojí takovou nenávistí k utlačovatelům, že to zmnohonásobí jejich sílu lépe než železná výzbroj.

„Nezapomeň, Vincente, na jedno,“ připomínal mu občas jeho hostitel, „že zdejší Francouzi sice nejsou tak bojovní –“

„Jsou zbabělí! Dávno odvykli boji!“ vpadl vášnivě Ogé.

„Snad máš pravdu, ale prozatím mají všechnu moc v rukou, četníky, milici – nebo, jak jí nyní říkají po francouzském revolučním vzoru, národní gardu – a vojsko! A věř mi, stovka organizovaných a secvičených mužů vydá víc než desetkrát tolik rozvášněných jednotlivců, z nichž každý bojuje na svou pěst –“

„Jsi jako Robespierre,“ rozhorlil se Ogé, a když se ho pak Chavanne ptal, s kolika ozbrojenými a vycvičenými muži může počítat, pohrdlivě se ušklíbl a neodpověděl. Byl by jinak musel říci, že ví prozatím asi o třech

stech; o nějakém výcviku se přitom samozřejmě nedalo mluvit.

Chavanne na odpověď nenaléhal – z Ogéova mlčení si ji dovedl doplnit. Jde však o příliš vážnou věc, než aby šetřil city tohoto vášnivce, i když jeho úmysly jsou sebestoplivější –

„Hodně jsem poslední dobou o všem přemýšlel,“ ozval se po chvíli, „a mám dojem, že by tu bylo východisko, že by se dal najít způsob, jak postavit proti dobře vyzbrojené a disciplinované moci Francouzů sílu ještě účinnější –“

„Koho? Co? Jak?“ Ogé byl rázem sám oheň.

„Co bys tomu řekl,“ pokračoval Chavanne po malém zaváhání, „uvést do pohybu – černé?“

„Tím myslíš –“

„Černochoy. Otroky. Spojit se s nimi, dát jim vůdce, ozbrojit je...“ A když se nedočkal Ogéova okamžitého souhlasu, dodal: „Cožpak nemáme společného nepřítele? Francouzské plantážníky?“

Ale zdálo se, že Ogé najednou pohasl; jeho vypjatý postoj povolil, dlouho mlčel. Konečně cítil, že musí odpovědět:

„Nedívám se na černochoy spatra. Jsou to přece lidé tak jako my. Ale – Prostě se obávám, že bychom tím ohrozili naši vlastní věc, práva barevných. Hrozně by to pobouřilo bělochy. Nikdy nepřistoupí na naše nároky, budou-li spojeny s požadavky černochů.“

Chavanne tuto odpověď čekal, a proto v rozhovoru nepokračoval. Několik dní nato – bylo to koncem října – obklíčila najednou četa francouzských vojáků Chavannovu farmu, aby zatkla Ogého, o jehož pobytu se úřady přes všechna protiopatření dozvěděly. Útočníci však narazili na nečekanou překážku. Z krytů kolen a plotů vyvstali barevní, ozbrojení po zuby, jako nepřekročitelná zeď namířených pušek a napřažených mačet. Útočníci se raději stáhli, Ogé zářil. Hle, jak bílí couvnou, jakmile se jim ukáže síla! Není vůbec třeba hledat další spojence k nastávajícímu boji!

Osmadvacátého října vytrhl Ogé do pole s dvě stě padesáti ozbrojenými muži a obsadil městečko Grande Rivière. Bylo to poprvé, kdy ozbrojená moc barevných vystoupila na veřejnost a – dobyla vzápětí okázalého vítězství! Město se vzdalo téměř bez odporu; jenom řezník Bouchard se rozhodl hájit se sekerou v ruce kýty a plecka ve svém krámě. Bylo to nerozumné počínání, které ani nemohlo skončit jinak, než že jeden z vítězů

Boucharda srazil pažbou pušky ze schůdků krámu tak nešťastně, že nebožák byl na místě mrtev. To však byla jediná krvavá oběť celého podniku. (Ogé byl přesto pohoršen, když se později dozvěděl o tomto krveprolití, které považoval za zbytečné.)

Pro saintdomingské Francouze to však znamenalo, že tu byla poprvé prolita bělošská krev – rukou mísenice! To bylo něco neslýchaného a nad všechno pomyšlení opovážlivého. Na Ogého hlavu byla vypsána cena, vysoká cena, malé jmění. V té době vzrostlo jeho vojsko na šest set mužů; nyní měla přece již nějaké oprávnění vojenská hodnost, kterou si na začátku udělil: generál-plukovník. Z Paříže si přivezl důstojnický kabát a zlaté nárameníky; klobouk neměl, ale to nevadilo, hříva bujných vlasů obklopovala jeho hlavu černým ohněm. Byl vskutku krásný, především nadšením, které oživovalo jeho rysy a hořelo v jeho zraku. Byl sám u vytržení, co síly v sobě si uvědomoval. I jeho vojáci ho měli rádi; při vši sebedůvěře nebyl pyšný a odvážný byl až do zbrklosti.

Přes půl tisíce vzbouřenců – to už nemohl přehlédnout ani královský guvernér, ani generální shromáždění saintdomingských bělochů.

Velitel ostrovní francouzské posádky a místní národní gardy dali dohromady patnáct set střelců, kterým bylo přidáno pět děl s vycvičenou obsluhou. Proti jejich jícům a proti tisíci puškových hlavní nastupovalo šest set Ogéových vojáků, se zpěvem na rtech a s nadšením v srdci. Byli však za chvíli rozstříleni a rozehnáni jako hejno vrabců. Vincent Ogé, který se řítí v čele svých útočníků, vyvázl z bitky jako zázrakem. Když pádlil proti nepříteli s tasenou šavlí nad hlavou a s hrdlem oněmělým křikem, uvědomil si najednou, že běží sám; poohlédl se, ale spatřil jen těla svých bojovníků, která ležela nebo se zmítala na zemi. V té chvíli ho kdosi srazil ranou do hlavy. Teprve později se dozvěděl, že to nebyla nepřátelská střela, nýbrž Chavanne, který, mu takto podruhé zachránil život. Omráčil jej, přehodil si ho přes rameno a odnesl z prohrané bitky.

Dosah skutečnosti si Ogé uvědomil až mnohem později; až ve dnech, kdy jej Chavanne vláčel nepřístupnými horskými stezkami směrem k hranicím španělské části– ostrova, kde – v Santo Domingu – chtěli požádat o politický asyl, o beztrestné a bezpečné přijetí a ochranu. Uprchlíci měli všechny důvody doufat, že se jich Španělé ochotně ujmou; mezi francouzskou a španělskou vládou bylo trvalé napětí a jedna druhé přála vše nejhorší; obě strany by byly chtěly celý haitský ostrov zabrat pro sebe.

Těsně před francouzsko-španělskými hranicemi se oba uprchlíci pro větší jistotu rozdělili. Zbytečně – vzápětí byli jeden jak druhý zastaveni španělskými hlídkami, Ogé v Hinche, Chavanne v San Chuanu. Nedlouho potom se sešli v hlavním městě španělské části ostrova, v Santo Domingu.

Vězení, kam je vsadili, bylo bezpečně umístěno ve věži vojenské pevnosti a k výslechu si je dal předvést sám španělský guvernér. Byl si vědom, že jde o politické vězně, jejichž činnost by mohla mít značný vliv na zeslabení moci nemilovaného francouzského souseda. Oba zajatci byli také skálopevně přesvědčeni, že najdou ve Španělech spíš spojence než vězňatele – samozřejmě po nutných výsleších a jiných bezpečnostních opatřeních. Proto měli výbornou náladu a při výsleších ochotně odhalovali svůj dalekosáhlý politický program.

Španělskému guvernérovi byli sympatičtí; neprojevovali žádnou živelnou nenávisť vůči bílým, chtěli zřejmě jen zajistit příslušníkům své „barevné“ rasy slušné životní podmínky. Proč ne, když to může posloužit k rozkladu francouzského panství na Saint Domingu?

V týchž dnech došla do guvernérovy kanceláře žádost Francouzů o vydání zajatců, proti nimž byla vznesena žaloba ze vzpoury a buřičství.

Španělský guvernér svolal svou radu, které celou záležitost předložil spolu s výkladem svého stanoviska, příznivého zajatcům. Byl dokonce pyšný, jak nebezpečnou intriku si proti francouzskému sousedovi vymyslel. K velkému jeho zklamání nebyla však rada jeho návrhem nijak nadšena; její členové varovali podporovat jakoukoli stranu a sílu, která útočí na postavení bílých v zámořských koloniích. „My se přece ani černochů, ani míšenců nemusíme bát,“ hájil své guvernér. „Je jich hrstka a nemají nejmenší důvod k nespokojenosti! Naši černoši si vůbec neuvědomují, že jsou otroky, a také k tomu nemají nejmenší důvod. A barevní? My přece v tomhle ohledu neděláme vůbec žádné rozdíly –“

Ano, to souhlasí, pokyvovali radové hlavou, ale přesto... V Evropě se vztahy mezi Španělskem a Francií velmi zhoršují; může si vzít zámořská kolonie na odpovědnost uvést do chodu lavinu, která rozpoutá bůhvíco? Chce si to pan guvernér vzít na svědomí?

Pan guvernér neměl rád osobní zodpovědnost. Dokonce se velmi nerad dal donutit, aby něco domýšlel do důsledku a podle závěrů pak rozhodoval. Nebylo přece jen pohodlnější raději se vyhnout rozhodnému činu a ponechat dalšímu vývoji, aby v pravé chvíli dal znamení, které určí

budoucí běh událostí? Proč se míchat do tak riskantních záležitostí? Proto odpověděl nakonec na francouzskou žádost kladně a již dne 5. ledna 1791 přistála ve španělském přístavě loď Favorite, která přijala na palubu oba vězně, nyní již vězně francouzské.

Doma – jak krutě zní pro oba zatčené toto slovo, jinak mezi sladší – doma byli postaveni před soud bílých soudců, který vynesl po dvou měsících konečný rozsudek, proti němuž nebylo odvolání:

„Vincent Ogé a Jean Baptiste Chavanne jsou usvědčeni z vlastizrady a vzpoury a odsuzují se proto k rozdrčení rukou a nohou těžkým kolem, a to zaživa, načež je kat naloží na otevřený vůz, který je bude vozit ulicemi města tak dlouho, pokud je boží milost ponechá naživu. Až tato cesta skončí, budou odsouzení zkráceni o hlavu, ať už jsou v té chvíli živí či mrtví, načež budou sřáté hlavy nabodnuty na kůly na obou koncích hlavního tržiště. – Jména odsouzených propadá ve prospěch francouzského

krále.“

Po celou dobu uvěznění byl Ogé připoután ve své kobce vestoje těžkými řetězy k železným kruhům, zapuštěným do zdi. Jen když byl vyváděn k výslechům, mohl dát nohám a rukám odpočinout v přirozené poloze. Přes to všechno snášel tuto trýzeň, aniž poklesl na mysli. Odolával tělesným bolestem stejně pevně jako vyslychajícím soudcům. Teprve když vyslechl rozsudek, jeho odolnost rázem povolila. Najednou jej přepadla hrůza z konce, představa, že už nebude žít, že už nebude... Zatímco jiným podlomí nohy slabost, jemu provedla tíž zlý kousek dosud nezlomená síla jeho mládí. Nijak se dosud necítil zničený, do dna vyčerpaný, bez vůle a bez energie. Naopak. Právě teď se v něm vzepřela stále ještě nezlomená vůle žít.

Teď, v této chvíli strachu a děsu opět pocítil, jak je sám se svou hrůzou, s hrůzou tak velkou, že dala zapomenout na všechny spolubojovníky, kteří položili své životy za tíž cíl... Najednou tu je opět jenom on, Ogé, mladý, úspěšný, tolik obdivovaný, který do té chvíle tak snadno dosahoval všeho, co chtěl. Rozkřičel se, aby ho předvedli před soudce, že chce vše říci, vše přiznat –

A co tedy víš, Ogé? Co nám můžeš povědět?

Ogéovy oči těkají z tváře jednoho soudce na druhou, jazyk se rozvázal a ústa mluví, mluví –

Ale to, co nyní Ogé ze sebe chrlí, to jeho soudcové dávno vědí. A to, co jim říká nového, to je zase nezajímá.

Že Ogé nevěděl, nic předem nevěděl o zabití řezníka Boucharda při obsazení městečka Grande Rivière, a když se to později dozvěděl, rozhodně to neschvaloval! Že sám se postavil proti povolání černochů na pomoc barevným bojovníkům, že – že – –

Soudcové nedali tyto poslední výpovědi ani protokolovat.

Od chvíle, kdy byl Ogé po tomto posledním výslechu znovu přikován ke svým kruhům, již nepromluvil. Jako by jeho tělo předem zemřelo a jeho duch, zbaven tohoto pomíjivého přívažku, se najednou opět osvobodil a tím znovu nabyl jistoty a síly.

V den popravy si Ogé – stejně jako Chavanne – počínal již statečně a mužně do posledního dechu. Oba neprojeví ani náznak zbabělosti. Ogéovy poslední myšlenky se násilím odvrátily od bědné skutečnosti a soustředily se na budoucnost, přestože jí Ogé již nebude účasten. Ale bude

se na ní podílet jeho čin a ozvěna jeho činu, která se nutně ozve v srdcích jeho soukmenovců. Měl by si rychle vymyslet nějaké heslo, jež by ještě stačil vykřiknout, heslo, které by vložil jako plamenné sémě do sluchu a svědomí přítomných. Ale zatímco kat dokončoval připoutávání jeho těla na podložené trámce, nemohl si na nic vzpomenout. V okamžiku pak, kdy kat pozvedl poprvé těžké kolo, jímž udeří do odsouzenecových kostí, v témže okamžiku si Ogé ještě na vteřinu uvědomil jediné: Robespierřův obličej, vážný, plný chmurného klidu. Ale to již kat spustil svůj hrozný nástroj a z Ogéovy mysli prchlo vše lidské, smeteno úderem bolesti.

Mezi tisícíhlavým zástupem na náměstí hlavního města stálo mnoho barevných.

A mezi těmito četnými míšenci byl i zavalitý chlapík olivové pleti, jehož masitá tvář zůstala kamenně nepohnutá po celou dobu popravy. Když bylo po všem, začal se bez jediného slova prodírat mezi natlačenými lidmi, kteří nedovedli ještě odtrhnout oči od pódia s katem a rozbitými těly.

Byl to mulat Antoin Rigaud –

IV.

François... François!

Co mu řekl Velký a Moudrý Papa-loa?

François Dominique Toussaint si znovu a znovu připomíná: Neukvapuj se! Čekej na Veliký hlas, až tě povolá!

Ale jak jej pozná? Jak pozná to pravé zavolání v pravé chvíli, když se každým dnem zdá, že pravá chvíle již již nastává? Že se přiblížila, že již je tu!

Dny i noci zvučí vzrušeným neklidem, který je v hodinách slunce zdánlivě přehlušován prací v cukrové varně a na třetinových polích, ale sotva práce ustane, rozechvějí se ušní bubínky stejně jako lačná srdce, aby zachytily každou zprávu, znamení, záchvěv výzvy... Oranžový měsíc, který vyplouvá nad obrysy pohoří, se podobá velkému gongu – a gong čeká na rozhodující úder...

Zprávy o tom, co se děje za hranicemi bredské farmy, co se děje v

městech a přístavech Saint Domingua, zprávy zmatené a předběhající skutečné události nebo smíšené s tužbami a sny, zprávy stroze věcné i zase vykupuující bídu všedních dní sladkou vidinou – co na tom, že není pravdivá, že ještě není pravdivá? – to vše vzrušuje a napíná Toussaintovy nervy – a nejen jeho.

Ale většina z těchto poselství, jež jsou předávána z úst k ústům, přináší odlesk skutečnosti nezkreslený a věrný, neboť to, co se nyní ve světě děje, stěží by si vymyslel i nejzaujatější snilek.

Ne že by si Toussaint a ostatní černoši, dovedli vše správně vysvětlit, ale základní smysl haitského dění se jim přesto odhaluje v pravé podobě. Co dělají bílí, zajímá černochoy jen potud, nakolik to je či není prospěšné černým otrokům, ale že strom svobody vyrašil z udupané půdy, to cítí – vědomě či nevědomě – všichni.

Popravou nebožáka Ogého vypukla nevyověřená válka mezi bílými a barevnými. Ještě na dvacet Ogéových druhů bylo veřejně popraveno a po vši zemi se rozrostly „soukromé popravy“, jinak řečeno prosté vraždy, kdy si jednotliví bílí Francouzi vyřizovali své osobní účty s míšenci. Barevní se ovšem začali pod tímto krvavým nátlakem spojovat k obraně, organizovat, čím dál tím častěji se začalo ozývat jméno mulata Rigauda, který se ponenáhlu stával hlavou odporu proti bílým; bitky a bitvy, soudy a smířlivá dohadování vzdouvaly či zase mírnily vlny vzájemného nepřátelského napětí.

Ale saintdomingští běloši i sami si šli navzájem po hrdle. Plantážníci, správcové a úředníci farem byli najednou zuřivými revolucionáři, neboť co jiného měla revoluce přinést než samovládu ostrovních plantážníků? Ale vedle toho tu byli drobní běloši, řemeslníci, dělníci, nádeníci, kramáři, a ti mysleli revoluci doopravdy! Do všeho zmatku zasahovaly královské úřady s guvernérem v čele – pak tu bylo vojsko... Komu je zavázáno věností? Samozřejmě Francii. Ale je to král, nebo revoluce? Jak se v tom vyznat? A jak si saintdomingští běloši na ostrově sami počínali, vnášelo do všeho jen ještě větší zmatek –

Tak se bredští černoši – a Toussaint mezi nimi – postupně dovídali o přistání francouzského vojska na Saint Domingu, o které se hned po vyloďení začali rvát stoupenci staré vlády – royalisté – s „revolucionáři“. Francouzi, kteří nosili na kloboucích bílé bourbonské kokardy, kuli pikle proti Francouzům, kteří se zdobili revolučními tříbarevnými trikolórami –

jak se v tom vyznat? Jednoho dne byl bílými Francouzi k smrti ubodán bílý generál jen proto, že místo jednoho praporu pozvedl jiný, s jinými barvami! Jak se vyznat v těch bělošských bláznovstvích? Nám nejde o barevné hadry praporů, nám jde o právo na život! A my víme jedno: nějaký francouzský král schválil a vyhlásil zákon, kterému se dodnes říká „černý zákon“, code noire, a v tom zákoně stojí, že se s námi černochoy má jednat jako s lidmi! Proto jsou zdejší plantážníci proti králi: chránil nás! A ve Francii bílí bratři našich –plantážníků krále zajali a uvěznil! Ať zhyne revoluce! Ať zhyne revolucionáři!

Zmatek roste, pojmy se matou, nikdo neví, kdo je hlavní nepřítel, a největší zmatek vládne mezi bělochy. Francouzská vláda – v době, kdy je král ještě králem – pošle na Saint Domingue pluk vojska, aby mohl královský guvernér sjednat jakýs takýs pořádek. Ale hned v saintdomingském přístavu se vojáci sbratří s drobnými bělochy, s přistavními dělníky, nádeníky, kramáři, řemeslníky, tedy s lidmi, kteří se v Paříži postavili první do služeb revoluce, a královský guvernér je najednou bez vojska a Saint Domingue vztyčuje revoluční trikolóru –

Ale co je nám černým do toho? Nám je aspoň jasné, kdo je náš nepřítel: bílý pán a jeho bílý sluha, ať už nosí bílé královské nebo třibarevné revoluční kokardy!

A docházejí zprávy další a další: Barevní, vydráždění a uražení popravou Ogého, chápou se zbraní, sahají k svépomoci. Do čela vzbouřenců se staví Rigaud. V Paříži povýší Klub přátel černých Ogého div ne na svatého mučedníka, jsou o něm skládány divadelní hry a znovu a důrazně je vyhlášena rovnost bílých a barevných! Ted' mají saintdomingští mulati pro své ozbrojené povstání i zákonný podklad! Sbírá se barevné vojsko a – černoši se k němu přidávají! Při první srážce bílých a barevných – spolu s černými – koncem léta r. 1791 jsou bílí poraženi u Croix des Bouquets. Rigaud vydává rozkaz, že se má zacházet se zajatci – s bílými – se vši šetrností. A tento rozkaz je dodržován, i když jsou ve skladišti bílého pluku nalezeny a objeveny pytle, určené „pro uřezané hlavy barevných zajatců“.

A černí?

Kdy dojde na věc černých?

Dlouhý otrocký život je naučil trpělivosti, ale i ta má své meze! Boj

barevných s bílými přitahuje. Čím dál tím víc černochoů se přidává na stranu mulatů. Bojují zbraněmi, ale ti, kdo zbraň nemají, bojují nástroji bezbranných: začnou hořet dřevěná panská sídla, kolny, špýchary a varny cukrové třtiny. Ve studních se objevuje otrávená voda.

Na plantážníky, na správce farem a bílé dozorce padne strach. Místo vody se raději pije pálenka. A pálenka vzdouvá vidiny strachu do rozměrů ještě obludnějších. V každém prudším pohybu černého dělníka, v každém záblesku jeho oka je spatřován příznak pomsty. Správci a dozorcí stupňují krutost trestů – je třeba zastrašit ty černé d'áby! Zpod trestajících důtek tryská krev čím dál častěji a čím dál častěji podplavuje krev černošské oči, ztemnělé pomstychtivostí a nenávistí.

Na jednom z večírků u pana Bayona se o tom mluví. Jak se dostat z této zapeklité situace zloby a záludného nebezpečí, která otravuje každý den, každý „bílý“ den na Saint Domingu!

K debatě došlo onoho večera, kdy se na farmě zastavil důstojný otec abbé Ribeaux, který byl o sobě přesvědčen, že dokáže přinést ostrovu mír a klid. Přijel z Francie a byl ve svém srdci zapálen láskou stejně čistou a nezištnou jako důvěřivou a nepoučenou –

„Věřte mi,“ začal, obraceje se k okruhu plantážníků a plantážních správců, kteří seděli v pracovně pana Bayona, popíjejíce francouzský koňak nebo ohnivější koňalky domácí, „věřte mi, že černoši jsou v podstatě dobří. Odvažují se dokonce tvrdit, že jsou od přírody pracovití a inteligentní, ovšem pokud s nimi jednáme lidsky. Pod dobrým pánem se bude černý otrok cítit určitě šťastnější než udřený francouzský sedlák, který je svobodný. – Zahleďte se, přátelé, také trochu sami do sebe, do vlastního nitra! Cožpak nezpůsobuje okolnost, že je vašich rozkazů – co dím: nápadů jen napůl vyslovených – posloucháno se slepou podřízeností, cožpak nezpůsobuje tato okolnost, že jste na své otroky přestali vůbec myslet jako na lidi? Nerad to zde připomínám, ale vzpomenu-li všech krutostí, jimž jsou černoši na plantážích vystaveni, mají veliké právo nás nenávidět!“

Jindy by byli Ribeauxovi posluchači abbého ukřičeli; tentokrát – i když nesouhlasili – mlčeli. Ale nešlo přece nyní o to, kdo co zavinił, byly tu naléhavější starosti: jak udusat jiskry, pod jejichž žářem již začala doutnat půda pod nohama, půda donedávna tak bezpečná...

Toussaint naslouchal zvěstem, ukládal si je do paměti a každý večer pak usedal v zamyšlení, zda se mu tyto obrazce událostí složí v onen konečný rozkaz, rozkaz jednat! Na měsíční Veliká shromáždění nechodil, poslušen příkazu Velikého Papa-loy. Avšak v nočních zamyšleních, jež daleko, daleko oddalovala spánek, začaly se mu pojednou skládat dohromady věty a myšlenky z četných knih, které kdysi přečetl v klášterní knihovně i v knihovně pana Bayona. A kupodivu byly to ony části četby, které se v dané chvíli nabízely jako nejpotřebnější! Nikdy dříve ho nenapadlo, že Ceasarovy Zápisky o válce galské se mu budou nyní tak vnucovat, stejně jako některé armádní francouzské příručky a knihy, které dříve považoval za nezáživné a nudné.

A tak jednoho dne, když pan Bayon ohlásil, že se na čas odebere do Cap Français, kde bude jeho přítomnosti zvláště zapotřebí, požádal François Dominique o poslední slyšení u pána. Přednesl žádost, aby ho

pan Bayon pověřil výcvikem plantážních černochoů ve zbrani a aby nadto tyto zbraně opatřil, pušky i náboje. Proč? Protože doby jsou neklidné a je třeba plantáž chránit. Pan Bayon neměl důvod, proč by Toussaintovi nedůvěřoval. Každého jiného bělocha by byla podobná žádost naplnila podezřením. Ani pan Bayon nevěřil černochoům, ale Toussaint? Tím, jak se dosud choval a projevoval – Bayon jako by v něm už dávno přestal vnímat černochoa. Toussaint byl právě – Toussaint! A tak pan Bayon ocenil jeho návrh jako opravdu rozumný a v dané situaci prospěšný správcově rodině. Opatřil dvacet pušek a požádal nejvěrnějšího ze svých otroků, Françoise Dominiqua, aby nikdy nezapomněl na dobrou shodu mezi pánem a sluhou, a kdyby se cokoli dělo, aby v každém případě pečoval o bezpečí páně Bayonovy rodiny, kterou tu pan správce dočasně zanechává, o ženu a dvě děti.

Toussaint panu Bayonovi všecko slíbil podáním ruky – jaká výjimečná čest pro černochoa ocitnout se vůči bělochovi v postavení jako rovný s rovným! Od té doby cvičil bredské plantážní černochoy nejen v zacházení se střelnou zbraní, nýbrž i v pořadových cvičeních, v nástupu ve střelecké linii, ve spolupráci čet při útoku a v ještě mnoha jiných věcech evropského manévrování a taktiky.

Posléze má na tři sta mužů, kteří se výcvikem rovnají francouzským pěšákům.

A na bredskou farmu docházejí zprávy nové a nové.

Obchodníci v přístavech se snaží odeslat co nejvíc zboží, vyprazdňují sklady a přeplácejí lodní kapitány, jen aby dostali třtinový cukr, bavlnu, kakao, kávu ze sopečného ostrova do Francie. Povstání otroků na jednotlivých farmách se množí jako nakažlivá nemoc, ještě se bouře neslily v jednotný proud, ještě ne, ale tlupy pálicích a zabíjejících černých mstitelů narůstají z desítek na stovky a ze stovek na tisíce!

Jednoho dne přicválá před guvernérův palác v Cap Français jezdec, pod nímž vyčerpané zvíře klesne, sotva je zarazil. Lidé, kteří se rychle seběhnou, vysvobodí muže zpod koně, pod nímž uvázl nohou. Roztrhané šaty, rozevláté vlasy bez paruky, prach a šrámy v obličejí a na ruce svědčí o jízdě na život a na smrt. Jezdec, ještě dřív než se natolik vzpamatoval, aby mohl promluvit, ukáže velitelským posunkem na guvernérův palác. Náhodní pomocníci porozumějí a zavedou ho dovnitř.

Teprve před guvernérem je muž schopen promluvit; představí se – August hrabě Lavallière. Farmu jeho otce přepadli černoši! Je jich na tři tisíce! Pálí, vraždí... Ani jeden z bělochů neunikl. On, hrabě August, je jediný, kdo se z celé rodiny zachránil –

Za hodinu se ukáže, že z rodiny přežil ještě další člen: stará hraběnka Lavallière, kterou přivezou dva starší černoši na dvoukolé káře, ukrytou ve slámě. Hraběnka je v mdlobách, a tak nemůže ani zabránit smrti dvou svých zachránců, které capfrančaiští běloši pro jistotu hned na místě doslova rozsápou.

„Černoši táhnou na Cap Français! Za dva dny jsou tady!“ Zprávy letí městem a není proč jim nevěřit, vždyť je přinesl sám hrabě August!

Město se opevňuje, běloši zavírají spěšně své otroky na zámek do sklepů, a místní mulati? „Zavřeme je k negrům!“

Tentokrát se pověst ukáže pravdivou. Francouzské vojsko i národní gardy nastupují za palisády a náspy narychlo zřízené kolem města, střelba neutichá od rána do šera, znova a znova nabíhají téměř bezbranné skupiny černých útočníků proti drahám střel a hrotům puškových bodáků, nakonec útoky ochabnou, a když Francouzi vyrazí, aby nyní oni zaútočili, nepřítel nenaleznou. Ztratil se tak náhle, jak se objevil. Ale ztráty jsou hrozné, jak na bojišti, tak v širém okolí města, kam bílá branná moc neměla již možnost zasáhnout: počet mrtvých se odhaduje na straně bílých na dva tisíce, černochů prý padlo ještě pětkrát víc. Na sto osmdesát třetinových a na devět set bavlníkových a kávových plantáží je zničeno, spáleno i s varnami cukru, skladišti a sýpkami.

Aleje podle silnic dostávají novou okrasu: míle a míle do dálky se houpají na větvích stromů oběšenci; jsou to černoši pochytaní mimo pánovu plantáž, kteří jsou důvodně podezřelí, že utekli, aby se přidali ke vzbuřencům, anebo kteří byli chyceni dokonce se zbraní v ruce. Pod trestem smrti je černochům zakazováno mít u sebe i jen silnou hůl!

A tlak budí samozřejmě protitlak. Kde padl osamocený běloch do rukou uteklých vzbuřenců, živ z nich nevyšel; zohavené mrtvolky, uřezané hlavy zůstávají krvavým svědectvím důsledně dodržovaného hesla: Oko za oko, zub za zub!

Bredské plantáže byly přitom dále ostrovem klidu, klidu aspoň navenek. Na polích se pracovalo, ve varně se zpracovávala třtina a s touž pravidelností pokračoval i Toussaint ve vojenském výcviku svých

vybraných tří set černochů. Proč? Zajisté proto, aby mohl ochránit Bredu před jakýmkoli nebezpečím, když kníže Noé je v Paříži a správce, pan Bayon, trvale v hlavním městě ostrova. A vskutku, když se asi třikrát pokusily toulavé tlupy černých bojovníků přepadnout Bredu, Toussaint je vždy bezpečně odrazil, dáváje ovšem přitom pokaždé střílet – nad hlavy útočících.

Toussaint pochopitelně věděl, že nezůstane jen při těchto třech pokusech. Mimoto cítil, jak se začíná rozhošťovat mezi ním a ostatními plantážními otroky jakýsi chlad, odcizení, nedůvěra. Dosud ho všichni poslouchali, ale stávalo se, že mu občas jeden či více z jeho vycvičených černých vojáků zmizelo. Ztratili se a už se nevrátili. Toussaint věděl, kam odešli i proč.

Nebude už možné dlouho odkládat rozhodnutí, čekat.

Co když jsou již všechny tyto jednotlivé zprávy a události částicemi onoho velkého volání?

Zuzana, Toussaintova žena, první prothla mlžné závoje úzkostné nejistoty, jež ovjely mužovo myšlení a konání. Jednoho večera řekla:

„Řeka, než se vrhne střemhlav do vodopádu, víří chvíli v kamenných peřejích, jako by ztratila směr. Veliká rozhodnutí začínají vždy velkými pochybami. Mé srdce tuší, co tě tísní a před čím váháš, ale věř, že to u tebe není znamením slabosti, nýbrž naopak rozvážné síly. Vidíš však příliš mnoho věcí a víš příliš mnoho věcí. Dovol, abych ti pomohla já, která myslím srdcem, a srdce zná jen prosté ano a ne.“

Toussaint pozvedl hlavu, překvapen ženinými slovy: „Naslouchám ti, která jsi mi dosud vždy rozuměla, ale nevím...“

„Ani já dosud nic nevím,“ řekla žena, „ale půjdu mezi ostatní ženy, které milují své muže, a vyptám se jich.“

Uplynulo mnoho, přemnoho hodin, než se Zuzana vrátila, a všechny ty hodiny proseděl François Dominique na témže místě a v téže poloze – hlavu mezi dlaněmi – jak ho viděla manželka před svým odchodem.

Nyní pozvedl hlavu:

„Vidím tě, ženo.“

„Vyslechni mne, Françoisi, a slyšené zvaž. Mluvila jsem s mnoha ženami, a je málo mužů, kteří mlčí před svými manželkami. Nebudou to tedy slova žen, jež ti přináším.“

„Mluv. Poslouchám.“

„Až bude od dnešního večera potřetí zapadat slunce, shromáždí se černí mužové pod Velikým stromem Zeleného hada. Všichni. Všichni, kdo se považují za děti Afriky.“

„Proč mně nikdo nedal zprávu? Nepřinesl pozvání?“

Žena mlčela. Trpce se usmál. Nedůvěřují mu. Domnívají se, že se odrodil, a to hlavně proto, že nepustil drancující tlupy cizích černochů na Bredu. Že dal záměrně střílet nad hlavy útočníků, toho si nepovšiml nikdo!

Při západu slunce třetího večera vyšel Toussaint k Velikému stromu Zeleného hada. Jak se blížil k cíli, přibývalo černých souputníků, kteří vyšli týmž směrem.

Pak byl uprostřed nich, rameno na rameni, a znovu pocítil ono bezpečné uklidnění, které se rodilo ze společenství těl a myslí, spojených týmž cílem...

Po dlouhých měsících byl zase šťasten! Konečně přestal být sám. Proč mu jen Papa-loa dlouho zakazoval návštěvy pravidelných Velkých shromáždění?

A pak ho spatřil.

Když skončil obřad zařiznutí kozla a namáčení prstů do kozlí krve, vyšel Toussaint z davu, aby vyhledal Velikého kouzelníka.

„Řekl jsi, že se nemám zúčastňovat shromáždění, dokud neuslyším volání Hlasu –“

Papa-loa přikývl:

„Cožpak jsi jej neslyšel? Vždyť jsi tu!“

„Ale nebýt mé ženy...“

„Volající hlas si vždycky najde cestu tam, kde má být slyšen, a je zcela lhostejné, kterých nástrojů či prostředníků použije.“

Z dálky, ze středu shromáždění, zní teď ostrý mužský hlas, který stoupá a klesá, podoben ječivému nářku: „Nastává čas krve, synové černé matky, synové Afriky! Velký Makandal obchází v noci chatrče a počítá bojovníky... Oheň svítí z jeho očí a srdce žhne plameny hněvu v jeho hrudi, takže prosvítá žebry. Kdo by se v té chvíli probudil ze sna a spatřil ho, země...“

„Mí černí bratři přede mnou mlčí. Ztratili ke mně důvěru.“ Toussaint to řekl jako tvrzení, ale ve skutečnosti to byla otázka, otázka, kterou v sobě nosil poslední dobou s úzkostí někdy až zoufalou.

Papa-loa porozuměl:

„Kdyby tomu tak bylo, cožpak myslíš, že bychom tě mezi sebe pustili?“

Hlas vzadu nabyl nyní útočnosti; podobal se noži, který bodá v sluch.

„... krev za krev, život za život! Pro černého muže není jiné cesty. Kdo ještě váhá, zrazuje!“

Veliký kouzelník pokývl rukou směrem ke shromáždění:

„Slyšíš?“

„Slyším,“ řekl Toussaint.

„Bílým mužům odešel spánek. Teď vzpomínají na vše, čeho se na nás dopustili, a nemohou usnout. Jsou zběsilí strachem z odplaty, a poněvadž jsou z dravčího plemene, pokoušejí se hrůzu, která je obchází, zahánět ještě větší hrůzou, kterou chtějí zastrašit nás. Jsou jako pomínutí psi, kteří chňapají tesáky zběsile kolem sebe. Správce na farmě Éserance dal zavřít do sklepa všech svých padesát otroků, kteří se odvážili požádat o hrst rýže navíc k té jedné, již dostávali k obědu. Když byli pod závorou, dal mezi ně vhodit sklepní šachtou sud prachu s krátkou zápalnou šňůrou. Nebožáci nevěděli, co to je. Roztrhalo je to k nepoznání. Jejich ostatky dal správce rozvěsit na plotech farmy. Prý pro výstrahu. Komu? Zbylým vdovám a dětem? – V Port-au-Prince obvinili na trhu černocho, že prodával otrávené melouny; prostě – nějaký bílý chlapec dostal bolení, snad se na meloun napil vody... Černocho si vzaly do práce bílé ženy, měly jen nůžky, pletací dráty a jehlice, ale stačilo to. Zbyla jen kostra, jako po mravencích. A takových případů bych ti mohl vyprávět. Množí se den ze dne.“

„Zakroutíme vám krk, bílé holubičky!“ ječel hlas ostrý, pronikavý. „Vypálíme vám znamení tak, jak vy jste je vypalovali nám, a pošleme vás vašemu králi nasolené v sudech! Nejdříve muže, pak ženy a děti. Oheň a krev – oheň a krev...“

„A co mám nyní dělat?“ Nebyla to jenom otázka, byla v tom zároveň nabídka i žádost o příkaz.

Tak to také Papa-loa pochopil:

„I na to si budeš muset odpovědět sám. Já jen chtěl, aby ses zamyslel nad těmito zde –“ a rukou opsal ve vzduchu oblouk nad shromážděním za zády. „Jejich srdci zmítá vášeň a již na vše strany vyšlehují plameny jejich činů. Ale vášeň je vždy slepá, je plná síly, ale nezná směr. Na tobě bude, abys jej pomohl nalézt. Znáš bílé, dovedeš číst jejich písmo, v němž jsou

uloženy jejich myšlenky. Víš také, co se nyní v jejich světě děje. Vzduch, země i duše lidí jsou naplněny zmatkem, ale v každém zmatku je hluboko ukryt již obrys budoucnosti. Hledej, abys našel. Hledej ji pro nás, ale neváhej ji hledat i v slovech, která nyní pronikají z francouzské vlasti bělochů až k nám.“

Veliký mluvil pomalu, jako by chtěl ukládat svá slova-zrna do připravené prsti Toussaintova ducha.

Toussaint vskutku pozorně naslouchal. Občas pokývl hlavou.

„A ještě něco –“ dodal Papa-loa. „Jestli se rozhodneš, měl bys spojit svůj rozum se silou některého z náčelníků, kteří již sebrali větší houfy bojovníků a chystají se udeřit. Jejich zbraně vede jen touha po pomstě, touha osvobodit se z pout. Je dost silná, aby jim dala vítězit v jednotlivých utkáních, ale jde přece o víc, Françoisi, to víš příliš dobře. Jde o víc!“

Ano, jde o víc, to François chápal.

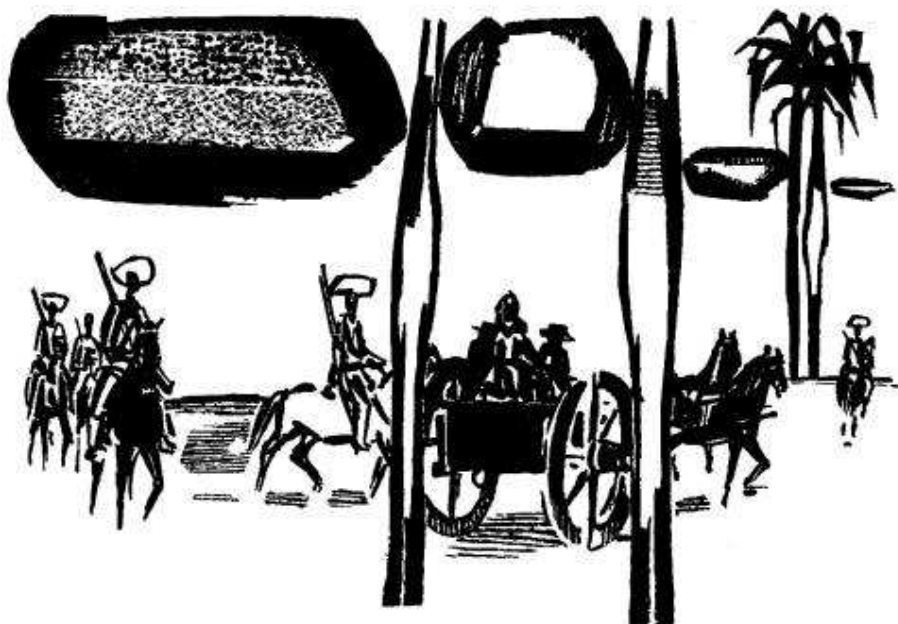
„Sledoval jsem tě od tvého mládí,“ ruka Velikého kouzelníka se položila na Toussaintovo rameno, „znám tě lépe, než myslíš. A chci ti na rozhodnou říci jedno: Věřím v tebe a ty – až ti bude nejhůře – věř v sebe. Věř v sebe!“

Šest dní připravuje Toussaint svůj odchod a odchod svých bojovníků. Čtyřicet hodin před lhůtou, kterou si stanovil, se dá ohlásit u paní Bayonové. Je zvláštní, že ho při té příležitosti ani nenapadne zastavit se se skloněnou hlavou na prahu a čekat, až bude vyzván, aby přednesl svou věc; tentokrát vkročí do panina pokoje jako kterýkoli jiný host. Samozřejmě se ukloní, ale pak zůstane vzpřímený stát a začne mluvit, aniž by byl dotázán po příčině svého příchodu:

„Paní a velitelko, je třeba, abyste se bez meškání odebrala s dětmi a bílou komornou do přístavu, o kterém jste se nepochybně již dávno předem dohodli s panem Bayonem. Na farmě nemohu již dále ručit za vaši bezpečnost, protože musím odtud sám také odejít. A slíbil jsem svému pánovi, že se vám nic nestane.“

Paní Bayonová přestala vnímat smysl dalších slov. Byla ohromena ne tím, co tu dosud vyslechla, nýbrž ještě mnohem více sama sebou, jak tu naslouchala černému muži, jak vážně brala vše, co řekl, jako rozkaz a vůbec ji nenapadla nějaká námitka.

„Mohu vám dát jen jeden dvoukolý vůz pro vaše zavazadla, takže je

třeba, abyste si vzala s sebou jen to nejnnutnější. Stejně nasednete nepochybně ihned na loď.“

Ano, v tom to bylo: zde k ní mluví muž, který ví, co chce, který to zároveň s ní myslí dobře, a proto vše, co říká, je promyšlené a přitom je to zřejmě jediné řešení. Mohl by ji s tímž klidem třeba zaškrtit – paní Bayonová věděla, co vše se na ostrově nyní děje. A určitě to není jen z vděčnosti za to, že kdysi mu u pana Bayona vymohla povolení k sňatku; také to není proto, že se s ním na Bredě vždy dobře zacházelo. Ne, z jeho přímého jednání a z celé osobnosti vyzraňuje nějaká zvláštní síla, síla, která se nepotřebuje snižovat ani k násilí, ani k přetvářce.

Toussaint již nějakou chvíli mlčel. Řekl vše, co se cítil povinován říci. Jestli ta bílá žena neuposlechne, bude to už její věc.

„A kdo mne doprovodí otevřeným krajem? Vy?“

Tedy souhlasí s odjezdem. Toussaint si oddechl:

„Budete mít samozřejmě ozbrojený doprovod, kam si budete přát.“

Sám s ní tedy nepojede. A řekl to jako francouzský diplomat! Paní Bayonová pocítila – sama si nedovedla vysvětlit proč – najednou zlost na svého manžela. Raději rychle zahнала myšlenky, které ji hrozily zavést bůhvíkam.

„Dobrá. Zítra ráno budu připravena. Děkuji vám.“ Na okamžik zaváhala, jestli nemá Toussaintovi podat ruku. Pak se však přinutila jenom k letmému úsměvu a odešla.

Příštího rána dohlédl Toussaint ještě na odjezd paní Bayonové, pak svolal plantážní černochoy a vytřídil z nich dvě stě, které vezme s sebou. Ženy a děti zůstaly prozatím na farmě pod ochranou čtyř o dvanácti mužích, ozbrojených puškami. I Zuzana, Toussaintova žena, zůstala.

Když vše zařídil a připravil, strávil François Dominique posledních několik hodin se Zuzanou a dětmi. Mnoho nemluvil, spíš o zcela všedních věcech, jako by se měl zítra vrátit. Jeho žena rychle pochopila, převzala nit hovoru a začala vypravovat dlouhou a zcela nesouvislou historku, která se přihodila jedné černošské rodině ze sousedství. Zuzana věděla, že na té historce nezáleží a že ji nepochybně její muž ani neslyší, ale...

Konečně však už nebylo možno předstírat, že tento den půjde tímž klidným krokem k svému sklonu jako ostatní. Toussaint se náhle zvedl, mlčky políbil ženu a děti a vyšel k mužům, kteří na něj již čekali.

Byl poslední listopad roku 1791, když Toussaint se dvěma sty bojovníky opouštěl Bredu, kam se již nikdy neměl vrátit.

Vyšel vstříc budoucnosti, o které nevěděl nic a která mohla v sobě chovat stejně zářivý jas jako ledovou temnotu smrti...

Bylo mu téměř na den – padesát let.

V.

A začíná se boj, jehož konce nelze dohlédnout...

Toussaint postupuje se svými muži rychlými pochody na východ k Veliké řece, kde doufá nalézt Biassoua, nejbližšího z pohlavárů, kteří shromáždili větší počet černošských bojovníků. Nedostává se kupředu ani loudavou chůzí otroků, ani bezhlavým spěchem zfanatisovaných zběsilců; profesor starořímských dějin na pařížské Sorbonně, který by studoval pochod Toussaintova vojska, zjistil by s radostným úžasem, že tu znovu

ožily některé válečné metody a postupy Gaia Julia Caesara z doby, kdy táhl do Gallie, a velmi by se divil, jak k nim ten černý barbar přišel? Vojenský teoretik by současně objevil, že jsou do Toussaintovy taktiky přimíšeny i moderní poznatky francouzských stratégů se špetkou předpisů francouzské královské gardy; prostě zde pochodoval pod Toussaintovým velením pestrý výtažek evropské válečné teorie, jak ji Toussaint načerpal z vojenských a strategických spisů páně Bayonovy knihovny.

Když se přiblížil již na půl pochodu k Biassouovu táboru, učinil Toussaint se svými lidmi první zkoušku: Vydal rozkaz, že se mají dostat v noci nepozorovaně do ležení a – zajmout Biassoua! Přestože byl Biassouův tábor obklopen hlídkami, podařilo se Toussaintovým mužům rozkaz splnit, aniž by vzbudili jakýkoli rozruch. Jen hlavní oběť celého manévru, Biassou, se k smrti vyděsil, domnívaje se, že jde o černé vojáky francouzské posádky. Když se vše vysvětlilo, byl tak šťasten, že odpustil Toussaintovi tento „neuctivý žert“, jak to se smíchem nazval, když později zasedli k večeři ve velitelském stanu.

To si už slavný černý pohlavár zatím uvědomil, že je opět všechno v pořádku, a měl i čas obléci si svou parádní uniformu, sestávající z dlouhých plátěných kalhot, na něž byly přišity zlaté lampasy, dále z francouzského důstojnického kabátu a z třírohého klobouku s pestře obarvenými pštrosími péry. Vysoké důstojnické boty však odmítal nosit, protože byl celý život zvyklý chodit bos, kterýžto zvyk neopustil ani jako „generalissimus dobytých území“. Tento titul si pro sebe vymyslel, když jiný jeho druh a spolubojovník, černoch Jean François, si přisvojil hodnost francouzského „velkoadmirála“. Na Biassouových prsou bylo vidět, že se jeho vojákům zřejmě podařilo někde ukořistit bednu s francouzskými vojenskými medailemi a řády.

Ale Toussaint viděl a uvědomoval si na svém protějšku – jak tak seděli za stolem – ještě jiné věci: jizvy po důtkách, které poznamenaly křížem krážem Biassouovy tváře, rozřáté obočí nad levým okem, levý rukáv prázdný od lokte dolů, všechna tato svědectví bílého soudnictví, ale ani to nebylo to nejdůležitější. Mnohem pozorněji se zahleděl do Biassouova obličje, do jeho očí; byly – přes mužovo pokročilé stáří – dojemně dětské, byly to oči, které nerozeznávaly sny od skutečnosti, důvěřivé, oddané a zase schopné otevřít se šílené nenávisti, když zlo hrozilo zaútočit na život, na jeho šťastnost, sladkost i prudkou přirozenost. Ne, tomuto muži v

soumraku mužného věku bylo možno odpustit jakékoli bláznovství i leckterou krutost, protože šel za svým vysněným cílem přímo, bez úvah a jen z bohatosti srdce. A to srdce patřilo černým a prostá mysl i zažitá zkušenosti mu napovídaly, že vše, co není černé, od zlého jest a že je třeba to potírat ve jménu božím stejně jako ve službách Zeleného hada a hlavně proto, že právo na život je tím nejvyšším a nezadatelným právem člověka!

„Jsi bystrý jako liška a odvážný jako buvol,“ řekl Biassou, „jmenuji tě svým pobočníkem. Až ukořistíme příští francouzskou uniformu –“

Toussaint se usmál:

„S tím si nedělej, otče černých bojovníků, starosti. Sám vím, kde je mé místo. Měl jsem zcela náhodou to štěstí, že jsem se naučil číst. Ach, ty nevíš, co to je. Nuže, bílí lidé ukládají své zkušenosti zvláštními znaménky na bílý papír, na bílé tenké obdélníky, které spojují, a říkají tomu pak kniha. Já se naučil jejich tajné znaky číst a rozumět jim. A právě to, co jsem se z těchto knih dověděl, chtěl bych využít na prospěch tvých černých mužů.“

Biassou si zřejmě nebyl zcela jist, co Toussaint má na mysli.

„Za války – a my si musíme být vědomi, že nastupujeme do dlouhé, velmi dlouhé války – je třeba vedle vojevůdců a velitelů i lidí, kteří pečují o zdraví bojovníků, o léčení raněných a nápravu všech škod, které způsobí bitva. Chtěl jsem tě proto požádat, protože právě z knih jsem načerpal určité potřebné znalosti, chtěl jsem tě požádat, abys mi svěřil péči o zdraví vojska.“

Biassou nyní porozuměl; byl však zmaten ještě víc.

„Ty chceš být...“

„Ranhojičem,“ pokývl Toussaint hlavou. A když spatřil na obličejí svého protějšku výraz nesmírné úlevy, který Biassou nedovedl potlačit, ani se nezlobil; chápal, že stárnoucímu válečníku spadl kámen obav ze srdce. Zřejmě se domníval, že Toussaint, mnohem chytřejší, vzdělanější i mladší, nebezpečně ohrozí jeho velitelské postavení. (A Biassou byl natolik poctivý, že by byl uznal skutečnou převahu případného soupeře.) Toussaint si však zároveň uvědomoval, že tu nešlo o pouhou ješitnost, nýbrž že Biassou prostě touží naplnit svůj celoživotní sen stát se jedním z hrdinných osvoboditelů černého lidu...

Ranhojičské zkušenosti, načerpané z knižních pramenů, ukázaly se velmi potřebné v praxi. Biassouovo vojsko čítalo záhy mnohem více vyhojených raněných, než bylo běžné jinde, kde většina zlomenin vedla k trvalému mrzáctví a většina střelných zranění k smrti. Toussaint si také vyhlédl několik mladíků, kteří mu pomáhali a které současně zaučoval. Zároveň však uvítal, kdykoli se nabídla některá ze starších žen k ošetřování raněných a nemocných, protože tyto černošky pěstovaly nejen různé čary, kouzla a zaříkávání, nýbrž v jejich paměti pokračovaly z pokolení na pokolení též znalosti hojivých přírodních bylin, šťáv a výtažků z rostlin či zvířecích vnitřností.

Ale do všeho tohoto staronového ranhojičství zaváděl Toussaint novinky, které si odvodil ze své vojenské četby. Tak zařídil, aby zranění

byli snášeni na jedno společné obvaziště, kam soustředil ošetřovatele, léky i obvazové látky. „Počkej, generalissime, až začneme s opravdovou armádou, budeš muset zařídit pro naše lidi špitál, a ne jeden!“ Když to Toussaint řekl Biassouovi poprvé, dal se starý náčelník do smíchu: cožpak jsou černoši bílí červi, kteří se rodí, žijí a umírají v dřevěných klecích? Vezmi černému muži jeho volnost, nebe nad hlavou, uzavři ho mezi čtyři stěny, a zalkne se žalem!

Když však velmi blízká budoucnost prokázala, že měl Toussaint i v tomhle pravdu, Biassou se nikterak necítil pokořen a své nezdařené proroctví odvolal – opět se smíchem.

Vedle této činnosti si však Toussaint ponechal svých dvě stě bredských černochů pod vlastním velením a nedal jim splynout s ostatními Biassouovými bojovníky. Dále je pravidelně cvičil v útočení i obraně, ve stavbě okopů, palisád a ochranných dělostřeleckých postavení, ačkoli černé vojsko daleko široko nemělo jediné dělo. Neustálým cvičením docílil především toho, že jeho oddíl uvykl kázní, takže se bylo možno s jistotou spolehnout, že provede každý rozkaz. V celku ostatního černého vojska odrážel se Toussaintův oddíl jako lesklá damascenská dýka na hromadě rezivých kusů železa. Aby tuto pohotovost, kázeň a sílu udržel, Toussaint nikdy nedovolil, aby se jeho lidé účastňovali výprav, které měly jako jediný cíl drancování, pálení, plnění. „Při tom každý řádí na svou pěst,“ říkával Biassouovi. „Nenechám si zkazit své vojáky na lupiče.“

Biassou vrtíval hlavou:

„A co máme dělat jiného než trestat, ničit, zabíjet a pálit?“

Toussaint věděl, že většinu černých poháněla tato dvojí touha, touha po pomstě a odplatě, která měla staleté kořeny v jizvách po karabáči a okovech, a touha vydat svou sílu, ukázat ji v její plnosti, sílu svobodného člověka, kterému nemá kdo co poroučet a který, když se mu zachce, ničí to, co dosud jako otrok musel vytvářet.

Ale to přece není všechno?

„...jsi z královského rodu Aradů...“ Tak mu to neustále připomínal otec, ale to Toussaint stále necítil jako to první, nejdůležitější; důležitý byl spíš pocit, který se z toho rodil, mlhavé vědomí mocných černošských království kdysi dávno tam v Africe – Král-otrok... Královský rod... Otrokový rod... Jen proto, že jednou přišli bílí mužové s holemi, z kterých vyšlehoval oheň a smrt... anebo jindy stačily malé žluté a bílé kotouče,

kterým se říká peníze – a najednou zmizela svoboda, vůle a každý krok, každý pohyb, celé počínání od rána do večera bylo řízeno cizími rozkazy... Snad o tohle jde – o boj proti okovům, dŭtkám, cizí zvůli. A do toho zaznívají z Toussaintovy paměti podivuhodná slova té hrstky podivínských bílých spisovatelů, kteří pozvedli hlas proti svému vlastnímu plemeni a mluvili o rovných právech a svobodě všech lidí bez rozdílu pleti... Své myšlenky zakleli pak v písmo, toto veliké a mocné „žu-žu“ četl přece Toussaint sám! Viděl to na vlastní oči! „Od roku 1680 bylo na Saint Domingue dovezeno přes 800000 černochů; o sto let později je jich zde 290 000! Kdo zahubil toho půl miliónu černých duší? Jen a jedině nelidské zacházení bílých plantážníků, jejich správců a dohlížitelů,“ napsal bílý Francouz Hilliard d'Auberteuil. A napsal také: „Saint Domingue je druhá Sodoma, kterou smete oheň nebeský pro hříchy bělochů!“ Tyto a takové věty mluvily ovšem především k citu a srdci, rozdmýchávaly spravedlivé vášně a očišťovaly duši od smutku nespravedlivého utrpení. Avšak byla i písmo, která mluvila k rozumu, klidně, bez vzrušení, a tím přesvědčivěji – Jean Jacques Rousseau, Raynal a jiní a další... V jejich knihách, pokud se dostaly Toussaintovi do ruky, vždy znovu a znovu nacházel zásady o rovných právech všech lidí bez rozdílu barvy na život a na jeho plody, možnosti a radosti... A co Prohlášení lidských práv, které se přece nyní stalo základním zákonem celé Francie? „Lidé se rodí a zůstávají svobodnými a rovnými ve svých právech!“ Což toto neříkal hned první článek Prohlášení? V Paříži to odhlasovali a francouzský král podepsal! Takže vlastně běloši, kteří zde, na Saint Domingu, si říkají revolucionáři a kteří jsou proti králi, jsou i proti rovnoprávnosti černochů! Přestože právě oni mají nejvíce řeči o svobodě...

Ale zrovna v tom byl další veliký zmatek. Revoluce, která ve Francii bojovala za občanské a lidské svobody a nutila královskou vládu k dalším a dalším přiznáním a ústupkům, táž revoluce měla sice zde na Saint Domingu osvobodit bělochy od královského komandování a přísluhování evropské mateřské zemi, ale zároveň jim měla vydat všechny, kdo neměli bílou pleť, do područí, aby jim plantážníci neomezeně vládli, tak jako chtěli neomezeně rozhodovat o celém ostrově.

Proto se černoši bouřili, křičíce, že jsou nejvěrnějšími královými poddanými, a v Biassouově táboře vlály bílé bourbonské prapory se zlatými královskými liliemi. Znovu a znovu kolovalo mezi černochy

bojové heslo: Chopili jsme se zbraní, abychom bojovali za krále, kterého běloši v Paříži uvěznil, poněvadž chtěl osvobodit své černé poddané! Vrchol zmatku vyjádřilo prohlášení, které v té době učinil jeden z pokřtěných černošských pohlavárů, když se pokoušel vysvětlit, zač vlastně bojuje: „Jsem poddaný tří králů – krále Konga, který je králem všech černochů, krále francouzského, který představuje mého otce, a krále španělského, který zastupuje mou matku. Tito tři králové jsou potomky oněch tří panovníků, kteří kdysi přišli uctít Syna člověka. Kdybych vstoupil do služeb republiky, možná bych se dostal do situace, kdy bych musel pozvednout zbraň proti svým bratřím, kteří jsou poddanými oněch tří králů, a to nikdy neučiním.“

Jaký div, že z těchto všech nejasností, protimluvů a z nedostatku přesné vyjádřeného cíle vyplynuly jen nejasněné touhy a vášně, které se vybíjely nejprůmějším způsobem: pomstou a ničením!

Tyto nejjednodušší a nejživelnější pudy byly ovšem i na straně bělochů. Kdo z ohnivých zastánců revolučních myšlenek se domníval, že je lze přenést přímo a jednoduše na Saint Domingue, byl záhy trpce rozčarován. Nejen že plantážníci zneužívali revolučních hesel k nejsobečtějšímu posílení vlastní moci a vlastního bohatství, ale ze strachu o své postavení se dopouštěli nebyvalých krutostí a stali se tak zastánci nejzaostalejšího způsobu vládnutí na ostrově. Královské bourbonské lilie, třibarevné revoluční kokardy, nic nemělo zde už původní význam, nikdo nikomu nevěřil, každý bojoval jen za své osobní zájmy. Barevní? Ať se jen opovází dožadovat se týchž práv, která máme my! Ale když je potřeba, proč se s nimi nespojit a nepostavit se proti pařížským komisařům, které nám sem posílá Francie, aby nám tu mluvili do čistě našich věcí? Mulat Rigaud? Jasný čekatel šibenice, ale prozatím ho potřebujeme. Zítرا vypíšeme cenu na jeho hlavu! Když jde o naše pozemky, kapsu a pravomoc, spojíme se třeba s čertem! Anebo, což je ještě divočejší, s negry! Proti francouzským vojákům, které nám sem Paříž posílá.

Tak se vskutku stane kteréhosi zářijového dne roku 1791, že si dokonce tři nejvyšší komisaři, vyslaní francouzskou vládou, pozvou k sobě Jeana François, druhého Biassouova spolugenerála, aby s ním uzavřeli spojenectví, neboť Francouzi vědí, že za černými náčelníky se soustředí ují mocné zástupy ke všemu odhodlaných bojovníků.

Jean François, který je mladší než Biassou, pyšný a vášnivý, přiharcuje na schůzku v pestré uniformě, ověšen zlatem a pštrosími péry. S pařížskými komisaři začne jednat, aniž sesedl s koně. Tu přiskočí jeden z pobočníků – můj bože, vždyť jsou to generálové revoluční Francie! – a dvakrát třikrát šlehne jezdeckým bičíkem Jeana François přes tváře. Černý „veloadmirál“ rázem ztratí sebejistotu. Ještě se natolik vzpomíná, že odcválá uražen z místa schůzky, ovšem ne natolik rychle, aby jej nedostihl posel francouzských komisařů, kteří mu vzkazují omluvu a žádají, aby pokračoval v jednání. A Jean François – se vrátí!

Ne, to není to pravé. Nesmí se s bělochy takto jednat, vůbec je nejlepší s nimi nejednat. Jsme dva zcela odlišné světy. Toussaint si tře zoufale spánky. Ví, co se nemá dělat, ale není si dosud zcela jist, co se dělat má.

A tak se z pocitu sebezáchrany soustředí především na výcvik svých dvou set černých vojáků, k nimž kupodivu se začnou hlásit další a další i přes přísnou disciplínu a tvrdý výcvik. Nebo právě proto?

Toussaintův oddíl roste. Roste nejen o nové mužstvo, nýbrž i o nové důstojníky. Přejíždějí k němu z jiných oddílů; přecházejí k němu kupodivu právě ti, kdo dosud vynikali největším rváčstvím a nespoutaností, například Dessalines, onen černochoch, kterého nedokázal ubíčovat k smrti ani pan de Charmilly, nebo Jean Christophe, bývalý číšník z kavárny v Port-au-Prince, nyní z nejobávanějších černých válečníků. A je jich víc, neustále víc.

Z nových spolubojovníků začne Toussaint organizovat ukázněné pluky. Biassou, ten starý dobrý Biassou, který neznal závist, již dávno ho jmenoval svým pobočníkem. Z těchto pluků, nejdříve dvou, pak tří, začala záhy srůstat skutečná armáda, armáda vycvičená, disciplinovaná a schopná manévrování.

To se již celá severní část haitského ostrova pomalu a nezadržitelně slučovala v jedinou velkou državu, ovládanou černošskými vojsky Jeana François a Biassoua. A byl to především Toussaint, kdo dal této vojenské vládní moci pevné složení a řád, kdo zorganizoval její štáby a velitelství.

Tehdy také přerostlo francouzsko-španělské napětí v otevřené nepřátelství. (Chudák Ogé se toho již nedočkal.) Obě mocnosti se tak octly ve válečném stavu, a to nejen v Evropě, nýbrž zároveň i v zámořských koloniích. Boj vzplál okamžitě i na ostrově Haiti, rozděleném mezi královskou španělskou korunu a republikánskou francouzskou moc.

Co bylo přirozenější, než že Španělé nabídli veškerou pomoc černým povstalcům, kteří mezitím ovládli celou severní část ostrova? Stane se to tím způsobem, že španělský královský guvernér přijme černošské velitele a jejich pluky do služeb španělské koruny.

Jak je to podivné vidět na svých zápěstích kožní zatvrdliny, jak je tam zanechal dlouholetý tlak otrockých okovů, a přitom – přitom si uvědomovat, že je člověk důstojníkem, důstojníkem španělské armády, kterému vzdávají čest i běloši nižší hodnosti. Jak je to podivné a dráždivé! I běloch musí salutovat a stát přede mnou v pozoru! Hle, tedy i já mám touž cenu, a všechno, co jsem předtím prožil, čím jsem trpěl a proč mě

ponižovali, to všecko byla lež, krutost a ničemnost. Všecku tu podřadnost a méněcennost, kterou do mne po léta vtloukali důtkami, si oni vymysleli, abych na ně dřel jak dobytče a abych se jich bál jako bílých bohů! A zatím to byli bílí psi, prolezlí lži a ziskuchtivostí.

Také Toussaint má nyní hodnost generála španělské královské armády.

A co se zatím dělo ve francouzské části haitského ostrova?

Bída nad bídu!

Zástupci Francouzské republiky – království skončilo 21. ledna 1793 veřejnou popravou krále Ludvíka XVI. – byli mezi svými francouzskými poddanými jako uprostřed nejhorších nepřátel. Nejenže francouzská revoluce saintdomingské plantážníky zklamala, když jim nevydala správu ostrova do rukou, nýbrž čím dál tím jasněji se ukazovalo, že nový republikánský režim nadále považuje ostrov za francouzskou kolonii, kterou bude řídit z Paříže svými zástupci; plantážníci budou tak jako dříve odvádět mateřské zemi daně a různé poplatky, zkrátka podle saintdomingských bělochů se nic nezměnilo. Netrvalo dlouho, a saintdomingští Francouzi se začali bouřit a otevřeně odpírali poslušnost francouzské republikánské vládě a jejím zástupcům.

Oč se mohla francouzská vláda, sídlící v hlavním městě Cap Français, opřít? O své vojsko? Bylo ho málo a nebylo nejspolehlivější. Marně si lámal hlavu francouzský guvernér stejně jako vládní komisaři, které občas Paříž vyslala na ostrov. Pak jeden z nich dostal nápad: cožpak se nám tu nenabízí spojenec, zcela přirozený spojenec, který nese v sobě zkušenostmi vrostlou nenávisť k bílým spoluobčanům? Nadto je to spojenec, který své síly už zorganizoval a prověřil v boji! Samozřejmě – míšenci! S Rigaudem v čele!

Netrvalo dlouho, a na čelná místa ve vojsku i správě ostrova začnou být dosazováni mulati; jsou bystří, vzdělaní – část mladších má za sebou studia v Paříži – a hlavně nacházejí v nových službách konečně zadostiučinění za dlouhé ponižování, které je vyřazovalo z plnoprávné společnosti.

Ani toto opatření však věc nerozřeší: Rigaudovo vojsko se sice ukáže spolehlivým a bojovným spojencem, ale proti tolika nepřátelským frontám nestačí. Francouzská vládní moc se ocitá na ostrově v čím dál tím tísnivějším obklíčení: sever je v moci černochů a Španělů, z jihu nepřestávají dotírat tlupy vyzbrojované bílými plantážníky, ze západního

pobřeží zvětšují svá předmostí Angličané, kteří bezohledně využívají příležitosti, aby rozšířili své koloniální panství z Jamajky na Saint Domingue. Představitelům Francouzské republiky zůstaly nakonec jediné dva opěrné body: Port-de-Paix (Přístav míru) a hlavní město Cap Français (Francouzský mys).

V nejvyšší tísní, když se i pomoc míšenců ukázala nedostačující, rozhodl se Sonthonax, nejchytřejší z vládních komisařů, kteří byli právě tehdy vysláni na ostrov, získat na pomoc republice nejpočetnější složku haitského obyvatelstva – černochoy. Byl to nesmírně odvážný čin. Znamenal smrtelnou urážku, vrženou ve tvář saintdomingským bílým Francouzům. Ohrožoval však i spojenectví s barevnými, kteří byli rovněž plantážníky a shlíželi na černochoy jako na nižší otrockou rasu.

Přesto se Sonthonax toho odvážil. Nezbyvala jiná naděje a Sonthonax byl prost jakýchkoli rasových předsudků; byl z první gardy nadšených revolucionářů, kteří od počátku bojovali za republiku na tribuně Národního shromáždění stejně jako na pařížských ulicích. Neznal strach a byl ochoten obětovat vlasti svou krev s touž vášní, s jakou ji proléval z žil nepřítel republiky. A tak vydal – 29. srpna 1793 – vládní dekret, kterým prohlásil otroctví na Saint Domingu za zrušené; všem dosavadním otrokům byla tímto dekretem poskytnuta osobní svoboda. I když nesměli svévolně opustit svou práci – jen jednou ročně mohli podle vlastní vůle změnit zaměstnavatele – přestali být bezprávnou věcí, s kterou mohl plantážník zacházet jako s dobytčetem. Nadto zaručoval Sonthonaxův dekret všem, kdo pracují na polích a plantážích, právo na celou třetinu výnosu obdělávané půdy jako mzdu za práci, kterou si dříve bral plantážník zadarmo.

Tento zákon, v pravém smyslu revoluční, vyvolal na plantážích mohutnou odezvu. Černí vesničané posypávali cesty, kudy byl příchod posílů s vládním dekretem očekáván, zelenými ratolestmi a květy, přes neschůdné rokle a bažiny stavěli jim narychlo bambusové můstky.

Francouzská vláda získala přízeň veškerého černého obyvatelstva na ostrově. Sonthonax se vracel do Paříže obklopen svatozáří spasitele a zachránce nejbohatší francouzské zámožské kolonie.

Ve skutečnosti však ani tento zákrok neznamenal žádný rozhodný obrat v situaci na ostrově.

Na severní oblast Haiti osvobozovací dekret vůbec nezapůsobil. Zde

černoši nečekali na žádný francouzský zákon a se zbraní v ruce si vzali svobodu sami. V ostatních oblastech sice plantážníci museli uznat platnost dekretu, protože by jinak byli přišli o všechny své pracovníky, ale tím to také skončilo; nebylo síly, která by byla středo– a jihoostrovní černochoy zorganizovala a přeměnila ve vojensky pádnou a rozhodující moc.

V té době byl na Haiti guvernérem – tedy zástupcem a představitelem francouzské vlády – jakýsi Laveaux. Byl to již nemladý muž, původním povoláním voják, nepříliš hlubokého ducha, zato však přímý, poctivý, který dovedl myslet jen v jednoduchých závěrech a soudech, neznaje klíček a záلودů. A právě že byl takový, řekl si – opíraje se o zkušenosti vojáka – že masy bojovníků, nebo dokonce budoucích možných bojovníků, nejsou nic platné, když jim schází síla, která je zhněte v bojový útvar, která je zorganizuje a dokáže vést. Je-li tedy třeba získat na vládní stranu černochoy, černošské masy, je současně nutné hledat a najít muže, který by tyto masy dovedl zvládnout a řídit.

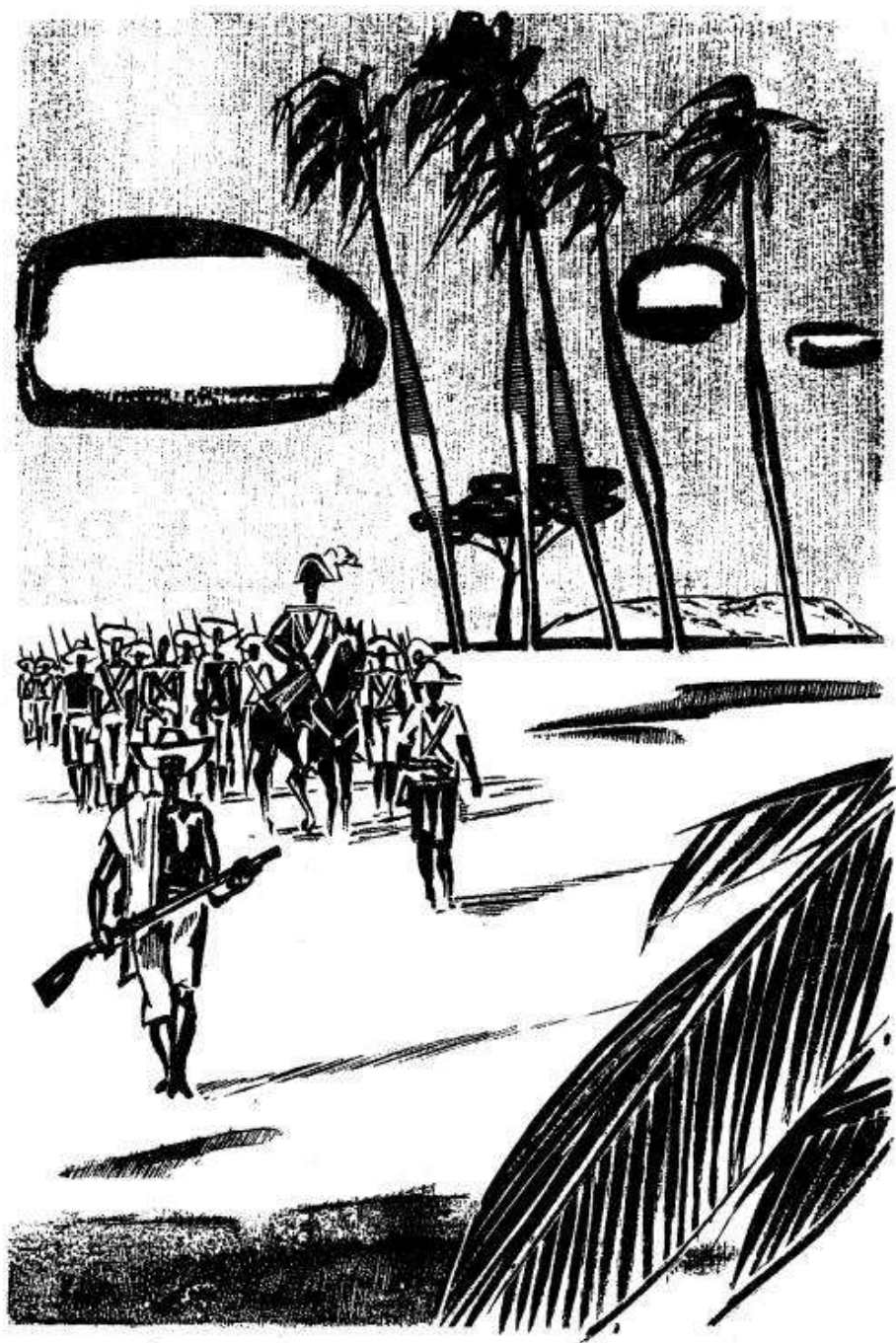
Jak ho najít?

Je třeba ho hledat.

A kde?

Samozřejmě že na severu, v oblasti, která je již celá pod kontrolou černošských bojovníků, kteří nutně mají své velitele a vůdce.

Laveaux věděl o Jeanu Françoisovi i o Biassouovi, ale oba ve svých úvahách nakonec zamítl. Byli již staří a zatížení neujasněnou představou věrnosti, kterou jsou povinni – králi! Přitom se jim máty pojmy král francouzský a král španělský... Ale pod Biassouem slouží v černošském vojsku nějaký černocho, pardon, černý generál, o kterém se mluví již po celém ostrově. Laveaux se dozvěděl o jeho existenci zcela zvláštním způsobem: Jednoho dne byl francouzskému guvernérovi na Saint Domingu doručen list – Laveaux tehdy nevyházel z údivu! List byl psán celkem obratnou francouzštinou (ovšem s četnými gramatickými chybami), a přitom se v něm zčistajasna objevil latinský citát z Julia Caesara! Obsah dopisu byl však ještě mnohem zajímavější. Pisatel, který bojoval ve španělských službách, hledal nezakrytě možnost sblížení s Francouzi, o jejichž revoluci byl zřejmě podrobně informován. (Několik revolučních hesel vpletl dovedně do textu svého dopisu.)

Stěžoval si jen, že je se třeba u Španělů stejně jako u Angličanů obávat, že obnoví otrokářské zřízení a celý způsob plantážnického hospodaření, což pisatel jako černochoch... Podepsán byl F. D. T.

Když Laveaux dopis tehdy dostal, přečetl si jej se zájmem, ale brzy na něj zapomněl. Až nyní... F. D. T. je samozřejmě François Dominique Toussaint!

Co kdybychom to s ním zkusili?

A Laveaux si zavolal svého pobočníka.

VI.

Černý generál

Je večer, 5. dubna 1794.

Generál Toussaint leží na polním lůžku ve svém stanu, hledí do ohně pod rožněm, na kterém opéká jeho černý sluha kuře. Naslouchá praskání suchého roští a škvařeného tuku, před přimhouřenýma očima mu jiskří pentle plamenů a žízivého dříví. Velké neklidné stíny se posouvají po plochách stanových placht.

Jeden stín vrhá sluha u ohniště, druhý stín vrhá muž v uniformě španělského důstojníka, který sedí proti generálovu lehátku.

Toussaint mlčí, mlčí i důstojník naproti němu a mlčí samozřejmě i sluha, kterému nepřísluší vyslovit než –

Ano, teď je právě čas, aby to řekl:

„Kuře je upečeno, Vaše Milosti.“

Toussaint kývne, černochoch stáhne obratně pečínku z rožně, vzápětí ji rozpůlí, aby ji pak s nožem a chlebem podal – se solí na talířkách – oběma hodnostářům.

Na další Toussaintův pokyn sluha opustí stan.

Teď jsou tu sami, černý generál a vyslanec francouzského guvernéra na Saint Domingu, skrytý pod uniformou španělského důstojníka.

„Mluvte!“ vyzve Toussaint svůj protějšek.

„Jste to vy, kdo má vyslovit své podmínky,“ ozve se důstojník, ztlumuje až přebytně svůj hlas, aby nepronikl stanovými plachtami.

„Mohu vás ujistit jménem Jeho Milosti guvernéra Francouzské republiky, že budou všechny splněny, pokud se nedotýkají svrchovanosti Francie nad ostrovem Saint Domingue.“

„Jsou to velká slova, která zde říkáte.“

„Vyslovil je také velký muž,“ Francouz se na své židli napřímil, jako by naznačoval postoj v pozoru.

Toussaint pokývl hlavou:

„Kdysi jsem panu guvernérovi poslal poselství. Je to již několik týdnů, a nedočkal jsem se odpovědi.“

Důstojník pokrčil rameny –

„Snad je odpovědí to, co jsem byl pověřen vyřídit dnes.“

Toussainta vzápětí zamrzelo, že si postěžoval před tímto mladým důstojníčkem, který přece nebyl než poslem. Ještě se podíval, zda Francouz již snědl svou porci kuřete. Ano, to je v pořádku, a tak povstal na znamení, že audience je u konce:

„Můžete Jeho Excelenci říci, že jsem se rozhodl již dávno. Zítra přejdu se svými pluky k vám. Zaříd'te, ať se do nás přitom nestřílí.“

Důstojník vstal, srazil paty, zasalutoval.

V příštím okamžiku byl Toussaint ve stanu sám.

Dlouho, dlouho zíral do plamenů ohniště, kde žár pomalu skomíral pod rožněm.

Dneškem je tedy rozhodnuto. Stalo se to po zralém uvážení, byť se obrat zdál náhlý. Toussaint vše zvážil: Bílí používají a využívají černochoů ve své mocenské hře. Černým mužům však jde o mnohem přirozenější a prostší věci, o právo na život. Právo na plný život svobodných lidí. Je třeba tedy zvážít, která z bílých stran... Toussaint už dávno není tak naivní, aby věřil okázalým úředním prohlášením, oficiálním proklamacím; přesto však lze najít rozdíl – Španělé i Angličané jsou starými královstvími, se starými řády – z černošského stanoviska otrokářskými řády. Francie? Kdyby se dalo věřit revolučním heslům – Kdyby se dalo věřit, že budou platit nejen pro bělochy... Ale přes všechny výhrady je to pro Toussainta politická moc, která svrhla panovačnou jedinovládu a má ve svém programu zásady, přijatelné všemi lidmi všech stavů světa.

Bylo-li již třeba se rozhodnout, rozhodl se Toussaint správně.

Pod Španěly by mohl se svými muži jen sloužit; sloužit za odměnu a slušné zacházení. Ale Francie, která ho nyní volá, je Francie

republikánská, která vložila na svůj štít nejvýznamnější heslo lidského plemene: Volnost, rovnost, bratrství! Není to už Francie bílých pánů, naopak, francouzští otrokáři jsou jejími nepřáteli, stejně jako jsou nepřáteli černých mužů. Není možné, aby Toussaint nyní bojoval ve španělském žoldu po boku saintdomingských plantážníků!

Druhého dne ráno dá generál Toussaint nastoupit svým plukům, aby vyslechly polní mši, kterou odslouží – tak jako každý den – španělsí kněží.

Pak dá rozkaz k pochodu a za víření bubnů vyrazí černá armáda směrem k francouzským hranicím. Několik španělských hraničních hlídek se postaví pochodujícím oddílům do cesty. Na Toussaintův povel jsou postříleny.

Záhy se před černými pluky objeví předsunuté francouzské strážce. Pušky ponechají u nohy a ustoupí na okraj cesty.

Toho dne převedl Toussaint čtyři tisíce dokonale vycvičených černých střelců do válečného tábora Francouzské republiky. Mezi jeho důstojníky jsou Dessalines, Christoph, Maurepas a další, jejichž jména později zazáří na černém nebi haitských dějin.

Již v jednom z nejbližších dnů zasedl François Dominique Toussaint k večeři v hlavním stanu republikánské armády jako jediný host představitele francouzské vlády, guvernéra Laveauxe.

Hostitel dbal po celý večer, aby byl černý protějšek obsluhován s dokonalou pozorností a úctou, které přísluší vysokému vojenskému hodnostáři. Přitom si nemohl nepovšimnout, jak Toussaint ovládá do nejmenších podrobností složité zvyklosti francouzského stolování.

Teprve když byly mísy odneseny a na ubruse zbyly jen poháry s vínem, přešel guvernér Laveaux k věci:

„Jak jste si jistě povšiml,“ začal, „splnili jsme všechny podmínky, které jste stanovil. Vaše pluky zůstanou v rámci francouzské armády jako zvláštní vydělený celek, který bude podléhat přímo vašemu velení. Vaši vojáci a důstojníci budou v každém ohledu postaveni na roveň vojákům a důstojníkům francouzské armády. A co se týče vás –“ přitom posunul Laveaux přes stůl složenou listinu, na jejímž horním kraji bylo napsáno Toussaintovo jméno a slova Generálský patent.

Toussaint – aniž se listiny dotkl – pokývl hlavou napůl na souhlas,

napůl jako výzvu, že Francouz může pokračovat.

Laveaux byl poněkud zklamán, že host neprojevil víc zájmu o jmenování, i když šlo vlastně o potvrzení hodnosti, kterou Toussaint zaujímal již ve španělské armádě... (A to si my Francouzi neustále namlouváme, že černoši jsou dětinští, že si je lze koupit za lesklé nárameníky, za titul!) Na druhé straně – uvažoval Laveaux – je-li tento muž se svými vojáky vlastně naší poslední nadějí, pak je lépe, že je takový, jaký je. Musí se ho zeptat:

„Ve španělských službách zůstali ještě dva z vašich –“ (už měl na jazyku pohlavárů, ale v poslední chvíli se zarazil) „– předních velitelů. Tuším, že to je Jean François a Biassou. Co myslíte, generále, je naděje, že bychom je získali?“

Toussaint zavrtěl hlavou:

„Sotva. Ohrada jejich myšlenek měří jen několik málo kroků. Jim stačí, že bojují proti bílým Francouzům a že jsou služebníky španělského krále! Prostě – krále! Vůbec se jim nevysmívám. Rozumím tomu, co je v nich hlasem Afriky, i tomu, co do nich vložili jejich evropští páni. Co do nich vložili a čím je znetvořili.“

Toussaint mluvil bez vášně, klidně a bez rozhořčení. Francouzský guvernér si čím dál tím víc uvědomoval, že je zcela zbytečné užívat proti tomuto pevnému a vyhraněnému muži jakýchkoli slovních úskoků a záludností taktiky. Tady se opravdu vyplatí – ach, jaká to výjimka! – tady se vyplatí mluvit přímo a otevřeně.

„Uvědomujete si, generále, že se velmi pravděpodobně dostanete do postavení, kdy budete nucen po našem boku bojovat proti Jeanům Françoisům a Biassouům?“

„Jistě. Nebudu je však přitom nikdy nenávidět. Je třeba jen vědět, co má větší cenu, co je důležitější: jestli pokrevenství, nebo to, zač člověk bojuje.“

„Jaký je váš vztah k míšencům, k mulatům?“

„Takový, jako je vztah míšenců k nám.“

„Takže s jejich hlavou, Rigaudem, nejste ve spojení?“

„Ne.“

„Ale víte, že je to – náš spojenec?“

„Zajisté.“

Laveaux neklidně poposedl. Tyto strohé, věcné odpovědi mu

zahrazovaly jakoukoli cestu k osobnějším či lidským složkám Toussaintova nitra, kam by byl rád pronikl a kde by mohly obratně položené otázky odhalit nějakou slabost nebo jiný využitelný rys Toussaintovy povahy.

„Víte, který úkol případně v přítomné době vašim plukům?“

„Čekám, že se to dnes dozvím.“

Laveaux si z rozpaků odkašlal:

„Rádi bychom, abyste vyrazil jižním směrem a vsunul se jako dělicí klín mezi západní částí ostrova, obsazenou Angličany, a mezi východ, odkud útočí Španělé.“

„To přibližně znamená čáru odtud na Gonaives až po –“

„Snad až po Mirebalais.“

„S puškami namířenými na obě strany –“

„Bohužel. Bude to znamenat ustavičný boj na dvě fronty.“

Toussaint pokývl hlavou a opět nastalo ticho.

Laveaux se již neovládl:

„To jste vždy tak málomluvný, generále?“

Toussaint pozvedl na okamžik v údivu obočí. Ale vzápětí se usmál a bez nejmenšího přechodu se rozhovořil, jako by tu před Laveauxem najednou seděl někdo úplně jiný. A tento jiný Toussaint byl plný uctivosti, v obdivných projevech skládal hold Francii, francouzské armádě, jejím vojevůdcům a politikům, a než se Laveaux vzpamatoval, slyšel sám sebe, jak se špatně zakrývaným uspokojením chabě odmítá poklony, které Toussaint adresuje již přímo jeho osobě. První chvíli měl guvernér dojem, že jde o vyložené pochlebování, ale Toussaintovy oči se při všech těchto řečech dívají na svůj protějšek tak zpříma a pevně, až se Laveaux za své podezření zastyděl.

Když se opět ovládl, rozhovořený Toussaint se dostal zase již zcela jinam: mluví nyní o správních a hospodářských nařízeních, kterými hodlá uvést život v osvobozených oblastech do pořádku. Vypadá to, že má vše již dávno promyšleno – obecní zřízení, organizaci policie, pracovní řády pro plantážní dělníky... „Zvláště úrodné jsou oblasti na jihu po obou březích Artibonity. Ale co je to platné, když jsou tam naši lidé jako v pasti. Bude třeba prorazit anglickým obklíčením na západ, k moři, k přístavům. Mám na mysli připravit jeden z prvních útočných náporů k přístavu nejbližšímu, k l'Arcahaye –“

Když se guvernér loučil se svým černým hostem, byla půlnoc. Sotva Laveaux osaměl, zamnul si spokojeně ruce: v nebezpečné spleti ostrovních poměrů nemohla Francie získat lepšího vojáka, než byl tento černoch; vlastně nejen vojáka...

Ale najednou se Laveaux zarazil, ruce i oči mu znehybněly. Jen aby nebyl Toussaint až příliš obratný! Potom však zahnal tyto předčasné starosti mávnutím pravice: Pokud je tu on, bude už umět dostat z toho černého chlapíka co největší možný užitek, a jinak stačí, když mu bude dohlížet na prsty! Tečka a dost – byl to dobrý den pro Laveauxe i pro Francii!

Je stará zkušenost, že člověk, který vyhrává, budí vždy více důvěry než nešťastník, který má smůlu. Zdálo se, že osud vskutku Toussaintovi přeje, i když je pravda, že se i on sám zasloužil o svou šťastnou planetu. Jeho zbraně měly úspěchy na obou frontách; nebyla to žádná rozhodná vítězství, ale přinejmenším se dalo říci, že anglošpanělský postup byl zastaven. Nadto uzavřela Francie nedlouho potom se Španělskem mír – v Basileji v létě 1795 – a evropské mírové ujednání se samozřejmě vztahovalo i na zámořské kolonie. Tento mír přiřkl celou východní část ostrova, dosud španělskou, Francii!

Toussaintovi tím najednou odpadla jedna fronta.

Černoši, kteří před uzavřením míru bojovali pod španělskými prapory, sice odepřeli složit zbraně a ještě nějaký čas bojovali proti Francouzům, avšak velmi záhy ztratili oba své zkušené vůdce, Jeana François a Biassoua. Prvního odvedla z bojiště kořist, kterou si nashromáždil a které pak do stáří a do poklidné smrti užíval v Cádiz, druhý, Biassou, zahynul ve rvačce na Floridě.

Konečně i anglické vojsko, třebaš bylo posíleno dalším přísunem, přestalo být hrozivým nebezpečím. O to se starala s neumdlévající důkladností žlutá zimnice stejně jako tvrdé rány, které mu vytrvale a úspěšně zasazovala Toussaintova černá armáda.

Cožpak opravdu není náš milý Toussaint pravým dítětem štěstěny? Guvernér Laveaux jej upřímně obejmě, když mu odevzdává povýšení na – divizního generála.

Záhy se mu však Toussaint zavděčí činem, kterým si ho i osobně zaváže.

Barevní, míšenci, kteří byli do té doby hlavními spojenci francouzské republikánské vlády na ostrově, již dlouho podezíravě sledovali postupné sblížení guvernéra Laveauxe a jeho úředníků s černochoy. Bylo to nejen urážlivé, nýbrž i nespravedlivé. Vždyť právě oni, „barevní“, osvobodili přece celý jih ostrova, kde by se dnes musel bílý francouzský plantážník hledat s lucernou za bílého dne! Všichni přívrženci starého královského režimu a nepřátelé republiky dávno utekli jako krysy z potápějící se lodi; a půdu? Půdu nechali napospas zkáze a nepříteli. Kdo se o její záchranu zasloužil? Kdo spasil v poslední chvíli saintdomingský jih? Jedině barevní, bez nichž by guvernérova moc beznadějně utonula v moři nepřátel. A teď se najednou hlásí o tytéž zásluhy ti – ti negři! Je sice pravda, že zabrali celý

sever ostrova; ale jak se ho zmocnili? Jen díky Španělům, kteří jim nejdřív prodávali zbraně, kteří je naverbovali do své armády, a když se jim to pak hodilo, klidně přeběhli k Francouzům a své španělské chlebedárce zradili! A kdo zradí jednou, zradí vždycky.

Jak si může guvernér pustit tak blízko k tělu lidí, kteří byli všichni donedávna otroky? To jim sice nelze vyčítat, nebyla to jejich vina, ale jak by mohli takoví lidé najednou porozumět vojenství, správě, státnímu hospodářství? A přece se již ten jejich pohlavár, ten Toussaint, plete do všeho a je prý pravou rukou guvernéra Laveauxe! Jeho dědeček ještě pobíhal s oštěpem v africkém buši, kde lovil opice, a vnuk...

Řečí přibývalo a přibývalo pelyňku v řečech.

Ovšem záhy nezůstalo jen při slovech.

„Mám zprávy, že se chce znovu usadit u nás.“ Villates prohodil tuto větu schválně nedbale, jako by na ní vcelku nezáleželo. Opíraje se přitom o obložení vysokého okna, přehlížel zpod přivřených víček muže, kteří tu byli rozsazeni v křeslech nebo u hracích stolků, nejřednější a nejbohatší členy Klubu barevných v Cap Français.

„Kdo se tu chce usadit?“

„Francouzský guvernér, tady, v hlavním městě.“ Na zprávě nebylo opravdu zdánlivě nic překvapujícího. Co je přirozenějšího, než že se nejvyšší představitel vládní moci usídí v hlavním městě země, kterou spravuje?

Ale už sama okolnost, že sám moudrý Villates považoval zprávu za tak důležitou, aby ji oznámil veřejně v klubu, zpozornila jeho posluchače. Rigaud byl sice revolučním vůdcem barevných, nadto opíral svou moc o míšenecké vojsko, jehož byl vrchním velitelem, ale mozkiem mulatské strany byl a zůstal Villates; moudrost mu neubírala na osobní odvaze; bylo v dobré paměti jeho statečné vystoupení při jednání s panem de Charmilly a jeho vliv se stříbrem vlasů spíše rostl.

Villates byl si všeho toho vědom, a znaje své lidi, přesně odhadl, co se po jeho slovech děje v myslích posluchačů. Ano, všechny nejdříve napadne totéž: Ne že se tu usadí zástupce Francouzské republiky, nýbrž zaslepený přítel a ochránce negrů, bývalý spojenec, který nedoceníl význam a cenu své „barevné“ opory –

„Kdo držel Francouze nad vodou, když bylo nejhůře? Jedině my!“

„Ten neblahý Toussaint si ovinul guvernéra kolem prstu.“

„Co nám budou platny naše zásluhy, naše plantáže, peníze. Kdykoli se vládě na nás něco znelíbí, vypustí na nás ty své negry!“

„Je zvláštní,“ Villatesův nevzrušený hlas si rázem vynutil ticho,

„že si guvernér neuvědomuje, že po vypuzení francouzských otrokářů žije francouzská kultura právě v nás. Francouzská kultura i veškerá evropská vzdělanost.“

„Guvernér je hlupák.“

„Znám Laveauxe dost dlouho,“ Villates přešel útočný výkřik, jako by ho byl přeslechl. „Myslím, že je příliš důvěřivý, a jeho srdce, na muže poněkud měkké, mu občas nedovoluje naslouchat výstrahám rozumu. Sám jsem s ním nejednou tuto zkušenost udělal.“

„Kdo neslyší na napomínání rozumu, tomu je třeba domluvit srozumitelnějšími prostředky!“

Kolem se ozval smích, ale byl to smích ostrý jako dýka.

Také Villates se usmál, ovšem mírně, jako by slyšel dobrý vtip. Pak řekl bez přechodu:

„Nebude libo partii karet, pánové?“ –

Několik dní poté se vskutku guvernér do hlavního města nastěhoval. Schůzky v Klubu barevných jsou častější a častější a protahují se hluboko do noci. Villates při nich nikdy nechybí. Stále častěji se objevují i poslové mulatského generála Rigauda.

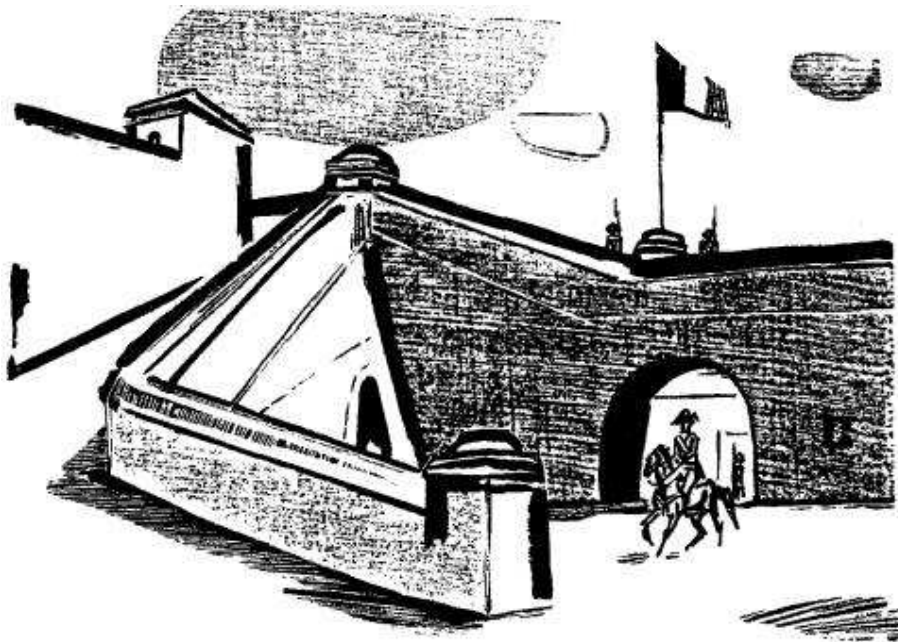
Začátkem příštího roku – 1796 – dojde tu a tam ve francouzských posádkách v okolí hlavního města k případům odepření poslušnosti. Mulatští důstojníci odmítají uposlechnout rozkazů, pokud jim je udělí černošský nadřízený. Také v Cap Français se množí útoky barevných na černošské kramáře a úředníky, přičemž záminka je vždy malicherná a přitažená za vlasy.

Kapkou, kterou pohár přeteče, je nařízení francouzské vlády, podle něhož jsou noví majitelé opuštěných domů povinni platit z nich státu nájemné. Jde vesměs o budovy, které zabrali míšenci po uprchlých royalistických Francouzech.

„Cožpak to nebyla vlastně odměna za naši vojenskou pomoc?“

„A že jsme museli za své peníze opravovat rozstřílené zdi, stržené střechy, vypáčené dveře – to se nepočítá?“

Vzápětí vypukne bouře, která rychle zachvátí celé město. Oddíl po zuby ozbrojených míšenců si snadno vynutí vstup do guvernérova paláce.

Velí mu důstojník, který si zakryl tvář černým šátkem.

Laveaux se pokusí zastrašit útočníky leskem své vysoké hodnosti. Ozbrojenci mu strhnou řády a nárameníky; jak se pokouší o obranu, utrhá i několik ran. Skončí ve vězení, těžká závora zapadne za ním přes železem pobité dveře. –

Když se tyto dveře po třech dnech znovu otevřou, stojí v nich Toussaint! Laveaux mu padne kolem krku a rozpláče se.

Po návratu do guvernérské rezidence referuje Toussaint Laveauxovi stručně o tom, co se od chvíle jeho uvěznění stalo, aniž by v nejmenším zveličoval svou zásluhu. Jeden z černošských důstojníků míšeneckého pluku vsedl hned na začátku celé akce na koně – cestou strhal další dva – a přinesl poplašnou zprávu do Toussaintova hlavního stanu. Vše další šlo již svým samozřejmým chodem – Toussaintovy dokonale manévrující oddíly zaútočily v nejkratší možné době na město, kde se povstalecká bandy záhy vzdaly odporu a rozprchly. Villates, který si předčasně pospíšil a sám sebe jmenoval guvernérem, sice zatčení unikl a uzavřel se v jedné venkovské pevnůstce, ovšem odtamtud nemá kudy a kam uprchnout.

Zanedlouho poté jmenoval Laveaux Toussainta zastupujícím

místodržícím na Saint Domingu. To znamenalo, že měl Toussaint zastávat nejvyšší guvernérský úřad, kdykoli by guvernér sám byl mimo zemi. Ale to nebylo vše – všechny zákony a všechna nařízení, která Laveaux vydá, budou platit jen tehdy, když je Toussaint spolupodepíše!

Záhy měl Laveaux příležitost přesvědčit se, že Toussaint nepovažuje svou novou hodnost jenom za vnější, formální uznání. V nejkratší době si zařídil vedle vojenské i civilní kancelář pro správní a hospodářské věci ostrova a zpod per jeho sekretářů začaly vycházet v počtu stále narůstajícím příkazy a zákazy, vyhlášky a prováděcí předpisy, ale stejně i podrobné zemědělské návody, které všechny měly jeden společný cíl: pozvednout výnosy půdy, utužit pracovní kázeň, nastolit pořádek, a hlavně: kdekoho přidržovat k výrobě sliby, odměnami stejně jako hrozbami. Záhy se o Toussaintovi říkalo, že spotřebuje sílu pěti písářů za den jen sám pro své diktáty. Vedle Toussainta-vojáka najednou se začala objevovat nová podoba černého muže: Toussaint-hospodář, organizátor! Laveaux zářil: Je možné přát si někoho lepšího?

„Je falešný, podlézavý a lstivý! Nevěřil bych mu, ani co se modlí!“ vykřikoval Sonthonax, tuče pěstí do stolu, před pohoršeným guvernérem.

Stalo se to hned prvního dne pobytu pěti Vysokých komisařů, které opět jednou vyslala francouzská pařížská vláda – v květnu 1796 – do své nejdůležitější kolonie, aby tu konečně z moci republiky zjednali klid a především skoncovali vleklé napětí mezi koloniální francouzskou vládou a barevnými nespokojenci. Z těchto pěti vyslanců, vybavených rozsáhlou pravomocí, byl Sonthonax nejenergičtější a nejzkušenější.

Nyní sem tedy přijel a našel tu v plné míře potvrzeno, o čem již předtím slyšel: že je francouzský guvernér zcela ve vleku černé strany. Je pochopitelné, že to muselo mulaty dráždit! A poněvadž Sonthonax nepodezíral guvernéra Laveauxe z přehnané bystrosti ducha, bylo jasné – aspoň Sonthonax byl o tom přesvědčen – že všechno je dílem obratné intriky, kterou se tento přímý, čestný, ale v podstatě prostomyslný muž dal obloudit. Je to Toussaintovo dílo, Toussaint – a to musí snad prohlédnout každý! – zřejmě přítom sleduje nějaké vlastní cíle. Kdo by věřil, že by nějaký negr upřímně a doopravdy hájil životní zájmy Francie?

Laveaux Toussainta hájil; vypočítával všechny jeho zásluhy o udržení francouzské vlády na ostrově a předložil Sonthonaxovi celou kupu dopisů,

které od Toussainta dostal – ať občan komisař nahlédne, najde-li v nich to nejmenší, co by mířilo proti státním zájmům.

Sonthonax pokrčil rameny – myslil si své. Však se uvidí, kdo má pravdu. Bude toho černého chlapíka sledovat jako ostříž, a běda, jestli ho přistihne při sebemenším pokusu protifrancouzských intrik! Co nejdříve si musí toho ptáčka prohlédnout hezky zblízka.

Dojde k tomu asi o měsíc později a napůl náhodou. Toussaint se dal ohlásit u guvernéra, aby s ním projednal jakési hospodářské opatření, ale když se do Cap Français dostavil, byl Laveaux náhle odvolán jinou povinností a Toussainta přijal Sonthonax.

Když věc, pro kterou Toussaint přišel, byla vyřízena, zadržel Vysoký komisař černého generála „na kus řeči“, jak s úsměvem prohodil.

Toussaint ihned pochopil, oč jde. Byl však sám zvědav poznat blíže tohoto nejmocnějšího představitele republikánské Francie. Nemohou se navzájem přezírat a nebrat na vědomí, když v jejich ruce bude konec konců nějaký čas spočívat osud Saint Domingua.

Jako každého Evropana, s kterým se poprvé setkal, ohromil Toussaint i Sonthonaxe dokonalým společenským vystupováním. Taková znalost nejpodrobnějších předpisů chování u stolu nebyla dosažitelná ani leckterému francouzskému kavalírovi nebo anglickému džentlmenu; tu mohl ovládat jen dokonalý komorník, číšník a majordomus v jedné osobě. Nebylo to poprvé, kdy musel Toussaint potlačit úsměv, když si vzpomněl, v jakých službách se tomuto vystupování naučil. (Díky, pane Bayone!)

Pod vlivem tohoto dojmu nedokázal Sonthonax nasadit vůči svému černému protějšku onen povýšený a přezíravý tón, jak to měl původně v úmyslu. Rozhodl se začít nejdříve nějakým vedlejším hovorovým tématem.

„S barevnými je opravdu svízle. Co mám například udělat s tím staříkem Villatesem? Všichni k němu vzhlížejí div ne jako k apoštolu –“

„Villates je vinen jasným přečinem vzpoury –“

„To není přečin,“ ušklíbl se Sonthonax, „to je zločin.“

„Pak jej vytáhněte z jeho pevnůstky a popravte. Nic není jednoduššího.“

„A mám na krku Rigauda a jeho barevnou armádu.“

„Prozatím je přece všechno ve vaší moci – ostatně nechcete-li Villatese

odsoudit, obviňte ho jen z přečinů, a na to pak je jenom vězení, a poněvadž je starý, je možno si vypomoci amnestií... Když by bylo potřeba –“

Sonthonax poposedl údivem. Tenhle negr mu přece jen bral dech.

„A vy, vy kdybyste byl na mém místě, vy byste to takhle udělal?“

„Ne,“ zavrtil Toussaint hlavou.

Ted' už mu visel Sonthonax na rtech:

„A jak byste – dejme tomu... jak vy byste se rozhodl?“

Toussaint na vteřinu zavřel oči. Bůhví co letících myšlenek, váhání a rozhodování zaplnilo tuto jedinou vteřinu. Jak má tomu bělochovi odpovědět? Je přece tak jasné a jednoduché, jak by si Sonthonax měl počínat... Ale jak by to mohl radit on, černocho, bělochovi, když ví, bezpečně ví, že jednou je osud postaví proti sobě, protože nemohou, za žádných okolností a při nejlepší vůli nemohou mít týž cíl! A radit svému předpokládanému budoucímu nepříteli? Nebo přinejmenším protivníku?

Ale pak se najednou Toussaintovi rozjasní. Jistě že Francouzi poradí a poradí mu upřímně, poradí mu přesně to, co považuje za nejlepší a co by sám na bělochově místě udělal – – – A přesto mu tím nepomůže! Protože jakmile svou radu nahlas vyřkne, tím okamžikem bude pro toho druhého nepoužitelná! Proč? Nu, prostě proto, že mu to poradil Toussaint!

„Co bych já dělal na vašem místě? Dělal bych prostě vše, co by štvalo barevné a černochoy proti sobě. Když se dva perou, třetí se směje, říká přísloví, které zaznamenali již staří Římané. My bychom si šli s barevnými po hrdle a vy, Francouzi, byste z toho jedině těžili. Duobus litigantibus tertius gaudet.“

Sonthonaxovi povolila dolní čelist, když uslyšel latinský citát – Když se dva perou, třetí se raduje – z úst černocho! A nadto všechno, ta černá huba před ním mluví pravdu! Ano, pravdu. Vždyť on, Vysoký komisař Francouzské republiky, by si opravdu měl počínat přesně tak, jak to ten negr říká, měl by štvát mulaty proti černým a přitom upevňovat svou vládu nad oběma – Jenže...

„Ted' jste promluvil jako muž,“ Sonthonax povstal a pozvedl pohár s vínem, který stál dosud nedotčený před ním na stole. „A já vás jako muž vyslechl. Musím se přiznat, že jsem do té chvíle – jak bych to řekl – nu, prostě, nebyl jsem vám nakloněn. Ale ted' jste řekl pravdu, i když jste si byl vědom, že byla ve váš neprospěch. Tedy v neprospěch vaší černé rasy. To mě ohromilo. Ano, ohromilo mě to a imponovalo mi to. A ted' vám

něco řeknu –

Něco, co byste zajisté nikdy nečekal. Nebudu se řídit vaším receptem, i když vím, pardon, i když oba víme, že je jediné správný. Ale jsme přece muži, ne? Jsme poctiví a přímí! Vsadím na vaši kartu! Od této chvíle jsme spojenci!“

A bělochova dlaň se napřáhla k černochově dlani.

„Mohu se odvážit,“ řekl Toussaint, když trpělivě vyčkal, až přestane nekonečné bělochovo potřásání pravicí, „mohu se odvážit dát vám ještě jednu skromnou radu?“

„Od vás bude vždy vítána.“

„Až se zmocníte Villatese, neměli byste jej postavit před zdejší saintdominguský soud. Pošlete ho do Francie. Tam si to s ním vyřídí a tady se aspoň nezatížíte stínem rozsudku.“

Několik dní nato se Sonthonaxovi podařilo přemluvit Villatese, aby vyšel ze svého pevnostního úkrytu a vydal se francouzským obléhatelům. Bylo mu přitom zaručeno, že nebude postaven před guvernérský saintdominguský soud, nýbrž že bude souzen ve Francii. Na Saint Domingue se již nikdy nevrátil, ale nebylo nikoho, kdo by se ještě po něm ptal.

„Vážený Vysoký komisaři,“ píše Toussaint Sonthonaxovi, „jak bych vám neměl důvěřovat, když jste to byl vy, kdo vydal dekret, že otroci, pracující na plantážích, jsou svobodní a že jim přináležejí třetina výnosu.“

„Vážený generále,“ psal Sonthonax Toussaintovi, „jak bych vám neměl důvěřovat, když v rozhovoru, který mám tak živě v paměti, jste nezneužil mé důvěry a mluvil jste pravdu, i když vám byla nepříznivá...“

Oba mužové si nejdříve posílají opatrné listy, oplývající zdvořilostí, ale časem se vskutku sblíží v přímých rozhovorech a nakonec se shodnou – zdá se, že ve všem!

Sonthonax byl na vrcholu spokojenosti. Jak snadno prohlédl svůj černý protějšek! A jak snadno našel způsob, kterým se dalo s Toussaintem vyjít, aniž se slevilo z práv francouzské svrchovanosti! Oba byli spokojeni a zvláště Sonthonax věřil v chytrost své taktiky, která vymanévruje jednoho protivníka po druhém, až zbude ten hlavní, s kterým se pak svede rozhodná bitva.

Sonthonax a Toussaint? Nejlepší přátelé! Není večera, kdy by je nebylo vidět v Klubu Cap Français, který byl ještě donedávna nazýván Klubem barevných. Nemluví tam o politických otázkách – to přece patří do úřadoven! – pouze tam spolu pijí. Ale což neříká staré římské přísloví *In vino veritas?* – Ve víně pravda? Do dna, vážený Vysoký komisaři!

„Do dna, vážený divizní generále, i když máš černou hubu – – Ne, prosím tě, neuraz se, příliš jsem pil... Vždyť jsem spolubudoval republiku. Kašlu na rozdíly tříd a ras... Ne, co to říkám... Ať zhynou aristokrati, ať zhynou šlechtici –“

Nejednou vede Toussaint zmoženého Sonthonaxe domů vyspat se z opilého oblouzení.

Jsme přátelé?

Jsme bratři! Bratři!

Ale guvernér Laveaux, ten je vlastně zbytečný. Je zbytečný a překáží, když jde o různé rozhodování mužů.

Samozřejmě, Sonthonax souhlasí s Toussaintovým návrhem. Vlastně to není ani návrh, spíš náznak, kterému ovšem Sonthonax porozumí, neboť Sonthonax je bystrý, inteligentní! Nadto je Vysokým komisařem Francouzské republiky a má pravomoc jednat podle okamžitých potřeb, které uzná za důležité.

Tak se stane, že jednoho dne obdrží Laveaux dopis, obšírný dopis, který je podepsán Toussaintem a – světe, div se! – i Vysokým komisařem Sonthonaxem. V dopise jsou nejdříve vyslovovány Laveauxovi upřímné díky za vše, co vykonal pro blaho ostrova i Francie. Tato důkuvzdání nenápadně přecházejí v ujištění, že po všech dosažených zásluhách nastupuje nikoli již odměna, nýbrž stále ještě další povinnost: povinnost čestná a vrcholně odměňující svého nositele – povinnost zastupovat francouzskou kolonii Saint Domingue v pařížském konventu, ve francouzském Národním shromáždění!

Jaká velká slova! Jak velké hodnosti! Záře, která z nich vychází, téměř oslepuje.

Než se Laveaux vzpamatuje, již je na palubě lodi, která jej odváží do Francie.

Nyní zbývají na Saint Domingue, jak říkají Francouzi, a na Haiti, jak říkají černoši, již jen dva „soupeři“, Toussaint a Sonthonax. Kdyby jim

kdokoli představil skutečnost takto stroze a zjednodušeně, Sonthonax by se mu vysmál. S černým místodržícím jsou přece jeden duch a jedno tělo! Oba nejvěrnější sluhové Francie! Naše srdce bijí v témže rytmu a své životy jsme položili na oltář téhož cíle – Kdyby Sonthonax měl přesně říci, kterému cíli obětuje svůj život, nedovedl by možná správně a hned odpovědět, protože by se mu směšovaly osobní sny a nenávisti s hesly, kterým tak dlouho naslouchal, až je přijal za své. Ale Toussaint, Toussaint ví, čeho chce dosáhnout, zač bojuje.

Aby vyjádřil svou vděčnost a uznalost, jmenuje Sonthonax Toussainta vrchním velitelem všech ozbrojených jednotek na celém ostrově. Tím okamžikem je Toussaint povýšen nad všechny bílé i barevné důstojníky a generály, ba i nad Rigauda samého. Je to ve dnech, kdy francouzský koráb

již kolik dní nese v svém podpalubí bývalého guvernéra Laveauxe k francouzským břehům.

V jednom z příštích dnů obdrží Vysoký komisař Sonthonax pozvání od druhého místodržícího a vrchního velitele veškerých saintdomingských branných sil, aby ho navštívil v hlavním městě. Schůzek mezi oběma muži bylo již tolik, že pozvání k tomuto setkání nevzbudí nejmenší podezření. Dojde k němu 20. srpna 1797. Sonthonax je uvítán v guvernéřském paláci, který Toussaint jaksi samozřejmě zabral, se všemi počtami. Černý místodržící se oblékl na tuto příležitost do své nejpřepychovější uniformy, kolem něho září v modrých a šarlatových barvách, obroubených zlatem prýmků, náramníků a opasek, štáb jeho pobočníků a důstojníků, přikázaných k Toussaintově osobní službě. Důstojníci vzdávají vojenskou poctu, Toussaint se Sonthonaxovi uklání.

Pak si ho odvádí do svého salónu – také se tomu dá říkat konferenční síň – k důvěrnému rozhovoru. Tentokrát je hostitelem Toussaint. A co leží hostiteli na srdci? Zajisté jen dobro Francie a jejího Vysokého komisaře. Podle Toussaintova mínění by bylo nejvýš blahodárné, kdyby se situace na ostrově zjednodušila. Jinak se těžko dosáhne smíru jediných dvou stran, které tu mají skutečnou moc, to jest černochů a barevných.

Sonthonax rychle pochopil:

„Takže my bílí tu vlastně překážíme?“

Toussaint zavrtěl hlavou:

„Pokud máte na mysli francouzské plantážníky, kteří dělali tak dlouho na ostrově svou sobeckou politiku, tak ti tu už nejsou. A ostatní běloši nepřekážejí.“

„Ještě že to uznáváte,“ ušklíbl se Sonthonax, kterému se hovor přestával líbit.

„Jsou to buď řemeslníci, kupci nebo vůbec drobní běloši, a to jsou rozumní lidé, s kterými se shodne každá vláda. Těm záleží jen na tom, aby měli klid pro svou práci a obchody, a kdo jim zajistí pořádek, s tím jdou. Nu a pak je tu několik Francouzů, důstojníků, úředníků, odborníků... Dobře jim platím a oni dobře slouží. Víme, co jeden od druhého může očekávat, a rozumíme si.“

„A pak jsem tu snad já, ne? Já a mí lidé!“

Toussaint pokývl hlavou:

„Kdyby moji soukmenovci a míšenci vás znali, tak jako vás znám já,

kdyby věděli, že vám vaše bílá pleť nebrání rozumět lidu tohoto ostrova, kdyby znali vaši poctivost, velkodušnost a šlechtictví ducha, mohl bych klidně odtud odejít a svěřit péči o své bratry do vašich rukou. Z vašich projevů vycítuji, že stejnou důvěru chováte vy ke mně. Ovšem Saintdomingští vidí ve mně člověka své krve, ale myslím, že to můžete jen vítat. Vždyť to pro Francii znamená, že zdejší ostrované spoléhají na muže, kterého francouzská vláda sama uznala za svého člověka, za muže, který spolehlivě zastupuje její zájmy. Jinak byste mě přece nejmenoval vrchním velitelem francouzských armád na Saint Domingu?“

Sonthonaxovi vystoupil pot na čele. Cítil, jak se kolem něho stahuje klička, aniž viděl skulinu, kudy by mohl vyvážnout.

„Jestli vám dobře rozumím, generále, máte zřejmě na mysli, že já sám mám raději odsud odjet, protože mi zdejší obyvatelstvo nedůvěřuje, a všechnu vládu nad ostrovem mám ponechat vám –“

Toussaintův obličej se zachmuřil:

„Bylo by mi nesmírně líto, kdyby to, co jsem řekl, bylo vykládáno jinak, než jak jsem kdy myslel. Myslel jsem to jen ku prospěchu Saint Domingua a lidí, kteří na něm žijí a pracují. Nemyslel jsem na sebe. Myslel jsem na ně. Ostatně nenaléhám na vaše okamžité rozhodnutí. Každé zmo potřebuje svůj čas, aby vzklíčilo. Budu trpělivě očekávat vaši odpověď.“

Když Sonthonax sestupoval po schodišti guvernérského paláce, povšiml si po obou stranách své cesty trojitých řad dokonale uniformovaných a vyzbrojených granátníků, které se táhly od paláce daleko do ulice, kde se jejich řady ztrácely zdánlivě v nedohlednu.

Když se Sonthonax obrátil na svého pobočníka s otázkou, jaký že to je pluk, kousl se pobočník do rtů a pak trpce procedil mezi zuby:

„Osobní garda vrchního velitele Toussainta.“

Tehdy si Sonthonax uvědomil, že jím tu pohrdají i jeho francouzští důstojníci.

Uplynuly tři dny a – nic se nedělo. Sonthonax začal nabývat dojmu, že se zbytečně dal zneklidnit. Není přece důvodu, aby se cokoli měnilo.

Třetího dne večer mu byl odevzdán dopis, vlastnoručně napsaný Toussaintem.

„Vážený Vysoký komisaři, navazuji na náš poslední rozhovor. Pokud jsou na ostrově ještě nějaká poslední hnízda odporu, nebo jiné nedořešené otázky, nemusím vás jistě ujišťovat, že nedá mnoho práce a přivedu je ke zdárnému konci se vší mocí, kterou mám po ruce. Byl bych Vám nesmírně zavázán, kdybyste o tom podal zprávu francouzské vládě v Paříži, a to osobně, neboť důvěřuji Vašemu živému slovu, když jste si přece mohl sám ověřit, že jsem a zůstanu věrným synem mateřské Francie, která dala i mému lidu svobodu a lidské důstojství. Zároveň můžete vládu republiky ujistit, že mám dost moci, abych zkrátil a zneškodnil jakékoli síly i snahy kohokoli, kdo by projevil nebo projevil nepřátelské smýšlení vůči mé širší i užší vlasti nebo kdo by chtěl nebo chtěl proti mé vůli zkráťit mé plány, vždy a za každých okolností určené prospěchem Francie i Saint Domingua.

S projevem hluboké úcty a věrné oddanosti
Vám vždy oddaný

Jean François Toussaint.“

Sonthonax dočetl. Teprve po chvíli si všiml, že se mu chvějí ruce, v nichž dosud držel Toussaintův list. Ano, rozuměl pisateli dobře: Kdokoli by zkrátil jeho plány, bude zneškodněn, neboť Toussaint má dost moci... Sonthonax v duchu počítal ozbrojené síly, na které by se mohl spolehnout, kdyby se vzepřel Toussaintově vůli. Výsledek byl žalostný. Toussaint odhalil karty v pravou chvíli, kdy Sonthonaxovi nezbyly v rukou žádné trumfy! Neboť jediné trumfy, které v takovém případě platí, jsou spolehlivé pluky, děla a bezpečné zázemí za zády. A to vše má ten černocho, a nic z toho nemá on, Sonthonax –

Do dalších tří dnů má Toussaint odpověď. Odpověď strohou, kde jako by každé slovo skřípalo zuby: Vysoký komisař se rozhodl podat v Paříži zprávu o situaci na ostrově. Dal již příkaz, aby mu byl přichystán koráb. Podpis – holé jméno: Sonthonax.

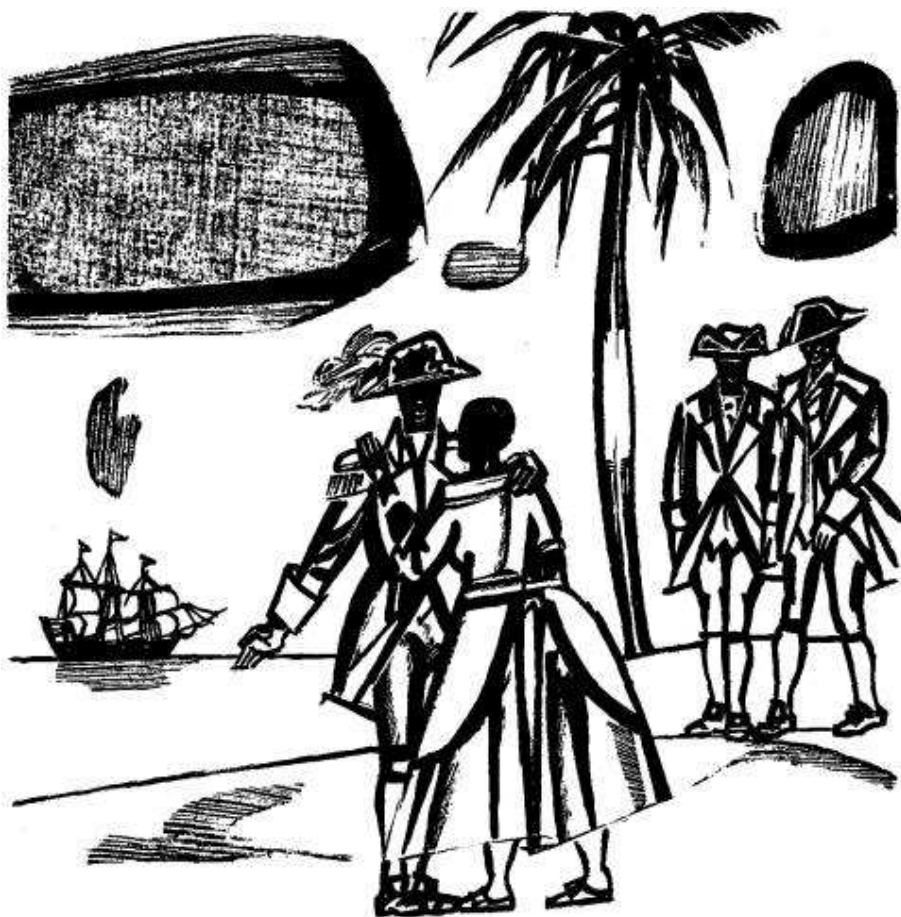
VII.

V plnosti moci

Nyní zbyl na ostrově jediný Jean François Toussaint jako nejvyšší představitel francouzské vlády. Byl plnomocným místodržícím, poněvadž zastupoval nepřítomného guvernéra, a zároveň byl nejvyšším velitelem všech republikánských branných sil včetně Rigaudova barevného vojska. Obě tyto vysoké hodnosti jsou schváleny, potvrzeny a uznávány pařížskou vládou. Není nic a nikdo, kdo by mohl Toussainta ohrozit jakýmkoli nárokem nebo soupeřstvím.

Co však ostatní čtyři komisaři, kteří tu zbyli po Sonthonaxově odchodu? První z nich, Giraud, záhy onemocněl a vrátil se do vlasti, Roum zastupoval sice francouzské zájmy v bývalé španělské části ostrova, ale byl to generál bez vojska, které na celém ostrově podléhalo velení Toussaintovu; další – Raymond – přešel úplně a otevřeně na stranu černého místodržícího a poslední, Leblanc? Měl vleklý osobní spor se Sonthonaxem, a než se odebral Sonthonax do Francie, odebral se Leblanc – do hrobu; veřejně se říkalo, že mu tam pomohl jeho bílý kolega i soupeř otráveným vínem.

Teprve teď, když se cítil v plnosti moci, povolal Toussaint natrvalo svou rodinu, ač i předtím málokdy uplynul měsíc, kdy by nebyl ženu a děti aspoň na chvíli spatřil. Při takovýchto setkáních dohodl se Zuzanou vždy nejdůležitější věci výchovy především starších synů. Nyní, když je měl čas pozorovat, s radostí zjišťoval, jak přesně Zuzana porozuměla jeho přáním a s jakým úspěchem dokázala zvládnout tak odlišné povahy. Staršího, Placida, si Zuzana přinesla již do manželství; po zemřelém otci měl v sobě mulatskou krev a Toussaint se nikdy nedovedl zbavit dojmu, že se u tohoto svého nevlastního syna setkává s úctou a poslušností toliko vynucenou, pod kterou je kdesi hluboko ukryto pohrdání míšence černochem. Přitom musel spravedlivě uznat, že neměl pro tento pocit nejmenší důkaz, ale přesto se ho nedovedl zbavit. Placide se choval vždy a ke každému – a tedy i k svému otci – jako dokonale vychovaný mladý muž, a snad právě to bylo pramenem Toussaintova podezírání, že se mladík chová vždy a ke všem stejně. Svého vlastního syna Isaaca zato Toussaint miloval

bezvýhradně; byl to výbušný a špatně se ovládající hoch, který snadno přecházel z prudkého hněvu ve smích. Otec dobře viděl všechny vady jeho povahy, ale shledával je buď roztomilými, nebo se domníval, že v nich nalézá průkazné projevy zdraví a síly. Tak i teď, když se s oběma setkal, prvního objal Isaaca a sám sobě musil poručit, aby se zachoval k Placidovi stejně. Ale při jeho objetí se mu opět zdálo, že se jinochovo tělo strnule odtáhlo, jako by mu byl otcův dotek nepříjemný.

Avšak tentokrát neměl Toussaint čas příliš se zdržovat úvahami, které ostatně byly nenové; musel objasnit synům, k čemu je bude potřebovat. K čemu je bude potřebovat právě teď? Pošle je do Paříže. Na jak dlouho? Budou tam studovat. Co budou studovat? Vše, co potřebují budoucí

diplomaté, politikové či vysocí důstojníci. Dostanou doporučující listy na představitele francouzské vlády, především na toho nového muže, který, jak se zdá, začíná ve Francii vystupovat po mocenském žebříčku. Je to jakýsi Napoleon Bonaparte, voják, dělostřelecký důstojník, dnes ovšem už první konzul republiky. Otázky studia se vyřeší až na místě; se syny hodlá Toussaint poslat pana Couesnona jako vychovatele. Je to už starší zkušený muž, bývalý advokát se značným historickým a filosofickým vzděláním, běloch, Francouz, který byl Toussaintovi doporučen spolehlivými osobami.

Většinu otázek, které se snažily zpřesnit Toussaintův návrh, vyslovil Placide, který projevil o celou věc opravdu živý zájem – podle Toussaintova úsudku málo nadšený a příliš dospěle věcný. Zato Isaac zářil: Evropa, Paříž, pařížská Sorbonna... Viděl již francouzské hlavní město u svých nohou, představoval si, jak vykračuje se vztyčenou hlavou pařížskými ulicemi se všemocnými doporučujícími listy, v nichž jeho otec nařizuje francouzské vládě...

„Bude to samozřejmě a v první řadě ve váš prospěch,“ pokračoval Toussaint, „poněvadž vám lidé a osud mohou vzít v životě všecko, jen ne to, co si nesete v srdci a co jste si uložili do mysli. Ale jste dostatečně dospělí, abych vám mohl odhalit další důvod, proč vás do Francie posílám právě teď. Podařilo se mi vystrnadit z našeho ostrova všechny Francouze, kteří by mě byli mohli omezovat v moci a právech. Dva z nich byli zvláště nebezpeční: bývalý guvernér Laveaux a Vysoký komisař Sonthonax. Ti oba zatím již dorazili do Francie. Samozřejmě že jsem se postaral, aby je předešly moje listy, které předem vyvracejí všechna obvinění, jež nepochybně oba tito mužové proti mně vznesou. Ale papír je málo, ten mlčí a spoléhá jen na ozvěnu v mysli čtoucího. Proto jsem se rozhodl právě v tomto okamžiku vyslat do Francie vás, abych tím nad slunce jasněji dokázal, že mám čisté svědomí a že se neobávám svěřit republice své vlastní syny. Kdybych měl totiž cokoli na svědomí, mohla by vás Francie použít jako rukojmí, a majíc vás v moci, mohla by mě vydírat. Ale vy budete živými důkazy, že se nemám čeho bát, že mé svědomí je čisté a že s klidem mohu to, co je mi nejdražší, poslat do – jámy Ivové.“

Placide, který napjatě sledoval Toussaintova slova, se teď poprvé usmál, zatímco Isaac byl poněkud zmaten; bylo to příliš složité a přecháralo to jeho barevné pařížské sny nějakými chladnými výpočty otcova politicky

myslícího mozku. Přesto představa cesty do Evropy převážila, a tak Isaac stačil ještě před Placidem jásavě přitakat Toussaintovu plánu. Když se pak i nevlastní bratr přidal – slovy mnohem méně ohnivými – vypadalo to v Toussaintových očích jako chtěná napodobenina.

Týden nato pak vskutku oba mladí mužové vyjeli, doprovázeni moudrým Couesnonem.

Nikdy nic není, co by nemohlo být ještě lepší. Ano, François Dominique Toussaint je nejvyšším skutečným i úředním pánem nad ostrovem Haiti – Saint Domingue, ale téměř celý jihozápad ostrova je ve skutečnosti v moci „barevných“ oddílů pod vedením Rigauda, onoho tolik úspěšného a podezřele obratného míšeneckého generála!

Ovšem že byl i Rigaud podřízen vrchnímu veliteli všech ostrovních vojsk, diviznímu generálu Toussaintovi. Jenže ve skutečnosti... Ve skutečnosti se jihozápadní část ostrova řídila jen svými vlastními zákony a svým vlastním prospěchem.

„Už déle nestrpím tento stát ve státě!“ rozkřikl se jednou Toussaint, když mu k tomu dala popud celkem nepatrná záležitost: zda jakýsi mulat, příslušník armády, má být souzen nejvyšším vojenským soudem či míšeneckým důstojnickými sborem své armády.

Síla, která uvede lavinu do chodu, může být někdy zcela nepatrná. Stačí na to malý kámen, který je na svahu uveden do pohybu, vzápětí strhne kaménky další, až z toho naroste celý proud, který má již sílu rvát z jejich ložisek velké balvany a spojovat jejich váhu v celistvý vodopád síly a ničení.

Rigaud je pozván do hlavního města k jednání s Toussaintem; k jednání, jež nevedlo než ke zdvořilostním frázím. Když se vrátí na jih, nalezne území, které dosud bezpečně ovládal, rozrušené drobnými vzpourami černých plantážních dělníků. Není nejmenšího důkazu, že by v tom měl Toussaint prsty; přesto je Rigaud přesvědčen, že zápalná šňůra nepokojů byla zapálena na severu.

Ještě jednou se Rigaudovi podaří odpor černochoů proti míšenecké nadvládě potlačit. Počíná si nesmírně krutě: zajaté vzbouřence dává spoutané házet do důlních šachet a každého, koho podezřívá z vůdčí úlohy, dá svázaného mezi dvěma prkny – přepilovat v půli těla. Čím větší krutost však vyvinuje, tím větší budí protichůdný vzdor a vzpurnou odhodlanost.

O krutostech Rigaudových vojáků se dozví Toussaint pochopitelně velmi brzo. Je rozhořčen! Svolá valné shromáždění obyvatelstva hlavního města do největšího chrámu v Cap Français, kde vystoupí po ukončení mše sám na kazatelnu, aby promluvil ke shromážděným:

„Proč mi generál Rigaud odpírá poslušnost? Proč se dopouští neslýchaných krutostí vůči našim pokrevencům? Jen a jedině proto, že jsem černoch! Mulatí! Vidím vám až na dno duše. Vidím tam vzpuru a pohrdání. Avšak my se jich nebojíme, tak jako se nebojíme vás! Pravda a spravedlnost je a zůstane na naší straně, poněvadž nikdo a nikdy neprokáže, že bychom nebyli týmiž lidmi a týmiž dětmi života jako kdokoli jiný. Zatímco vy, předstírajíce nějakou nesmyslnou nadřazenost, napodobujete chyby oněch neblahých bělochů, které dávno smetl čas do propadliště. Varuji vás, varuji vás z tohoto místa naposled! Není skuliny mezi skálami, není mořské zátoky tak skryté a není samoty tak zastíněné pralesem, kam byste se mohli utéci před spravedlností, jež si vždy – dříve nebo později – viníka vyhledá! Zajisté že strach před hrozící spravedlností dává krvi v žilách tuhnout, ale oč strašnější bude váš trest, jestli spravedlnost svěří jeho vykonání hněvu černého lidu!“ Toussaint věděl, že by posluchače velmi brzo omrzelo sledovat jeho myšlenky, jakmile by nebyly opepřeny názornými příklady ze života a naprosto hmotnými obrazy a podobnostvými. A tak začal líčit nejsytějšími barvami zločiny, kterých se Rigaudovi muži dopouštěli vůči jižanským černochům, a stejně názorně a s přesnými detaily popisoval odplatu, která čeká mulaty z rukou černých mstitelů. Vzduch pod chrámovou klenbou se zdál houstnout nasládlým pachem krve, z kazatelny řinčela ocel meče a burácela slova kleteb – nebo to byl již hlas pušek a děl?

A když rozvášněné vidiny, které vyvstávaly z Toussaintovy řeči posluchačům před očima živé a skutečné, rozžhavlily představivost na hranici plamenů a krve, Toussaint náhle zmlkl a začal sestupovat z kazatelny. V myslích a srdcích jeho lidí dál hřměla slova, před okamžikem vyslovená, on však už zatím došel na volné prostranství před hlavním oltářem, kde poklekl a složil hlavu do dlaní. Chrám zmlkl. Zmlkl tak, že bylo slyšet i Toussaintův šepot, vysílaný k dlaždicím kostela, šepot, který – tak se aspoň zdálo – vůbec již nebyl určen sluchu ostatních, slova skromné pokory a lítosti nad vším, co bude nyní Toussaint nucen podniknout k odvrácení nepřátelské mulatské zloby. Bylo až dojemné, jak si tento

mocný muž sice uvědomuje, že mu nezbyvá než udeřit silou, ale přitom trpí zkárou, kterou je povinen vypustit na své nepřátele!

Právě tento dvojitý dojem potřeboval Toussaint u diváků vyvolat. Nyní však musel jednat. Bez ohledu na sklizeň a ostatní potřeby plantáží povolal pod prapory všechny černé muže schopné nosit zbraň. Netrvalo dlouho, a jeho vojsko vzrostlo na 30 000 mužů. Rigaud měl neporovnatelně menší armádu, ovšem jeho barevní vojáci byli dokonale vyzbrojeni a vycvičeni tak jako kterékoli řadové vojsko. A byly to dokonce Rigaudovy oddíly, kdo útokem zahájil nepřátelství. Barevný štáb se takto pokoušel strhnout na svou stranu řízení bojových akcí. Bylo to za parného léta 1799. Útok dává vždy bojující straně určité přednosti. A Rigaud mohl počáteční vítězství s uspokojením navlékat na šňůru, zrno po zrnku, jako růženec.

Bylo to v době, kdy stále ještě narůstaly a srůstaly ohromné masy Toussaintových černých armád. Jakmile jejich hmota nabyla pevnějších obrysů, rozhodl se Toussaint k protiúderu: vybral si k němu muže, který byl v lidových úslovích přirovnáván nejčastěji k přetopenému kotlí třtinových varen. Byl to Dessalines, který dosud zachovával jen s nejvyšším sebezapřením disciplínu a krotil své vášnivé choutky opláčet krutost dvojnásobnou krutostí a vinu stonásobným trestem.

Když si ho Toussaint povolal do hlavního stanu, znovu si potvrdil, že se rozhodl pro pravého muže: Dessalines před ním stál jako zosobněná sopka, která zvládá svůj výbuch opravdu posledními silami. Toussaint se musel až skrytě usmát, když si všiml, jak se Dessalinesovi dme rozčilením hrudí v rychlých zdvizích, jak tento divoký muž funí, poněvadž nestačí sladit vášeň s dechem. Ne, tohoto člověka není užitečné zeslabovat výkladem o složitosti situace na ostrově, zatěžovat kličkami diplomacie a skrytých cílů. Dessalines musí uslyšet přímý rozkaz, jednoznačný a nesložitý, jako když se závodnímu koni otevře dráha, o které ví jedině: že ji má proběhnout v nejkratším čase a navzdory všem překážkám. Dobrý, divoký hřebec Dessalines... Teď je třeba právě jeho, právě takového.

„Místem rozhodujícího střetnutí obou sil se stane – podle úsudku mých vojenských poradců – město Jacmel. Pověřuji vás, abyste se ho zmocnil. Co na mně bude, učiním vše, abych vám tento úkol usnadnil. Myslím tím přísun děl, střeliva a zásob. O to se nemusíte starat. A další cíl? Zničit vojenskou moc barevných. Vyvrátit ji z kořene, aby se již nikdy nevzpamatovala. Dessalinesí, uvědomte si, že pro dosažení tohoto cíle si

můžete dovolit cokoli. Prostě vše, co uznáte za dobré. A nemusíte se mne ani předem na nic ptát. Máte mou důvěru a nikdy vám nepodtrhnu nohy.“

Jako dravý proud se ze severu valí černé vojsko na jih, na Jacmel. Rigaud je klidný, ví o početní síle nepřítele, ale stejně dobře ví, že jde o oddíly nesourodé, kdy část je sice již vycvičena Toussaintem, ale největší díl má za sebou jen primitivní zkušenosti partyzánských bojů, bojů marónů nebo zběhů, kteří se nově shromáždili pod prapory. A pak jsou tu nováčci, dobrovolníci, ozbrojení plantážní dělníci, a s těmi Rigaud už vůbec nepočítá a nebere je na vědomí. Rozhodující pro posouzení vzájemného poměru sil je pro Rigauda okolnost, že černé vojsko, které se střemhlav řítí ze severu, nemá zřejmě čas zdržovat se přísunem dělostřelectva, které se ostatně stejně nemůže dostat přes pohoří a srázné stezky horských pásem, jež se položila strmými skalními stěnami napříč cesty pochodujícího vojska. A bez děl a těžkého střeliva? Pěšáky s puškami sfoukneme do propasti jako mouchy, které již nemají sílu se udržet na skle!

To vše ví Toussaint ovšem také. A tehdy se rozhoduje dokázat nemožné, protože možnými a proveditelnými činy nelze zvítězit – ty protivník právem očekává.

Dá rozebrat děla a naloží je na mezky i lidské nosiče. Stejně to udělá s dělostřeleckou municí, prachem a kulemi. A pak začne všechen ten kov a tíha stoupat po horských svazích, stezkami nad bezednými propastmi, úzkými pěšinkami, kde stačí nevědomky zakopnout o kámen, který se právě sesul s protějšího svahu... Co chvíli přerachotí kamení úzkostný výkřik muže, který zakolísal a již se v nejbližším okamžiku řítí po ostrohrotém kamenitém svahu smrti vstříc, zanechávaje na břitech skal krev i kusy masa, než se ztiší kdesi dole v hromádce rozbitých kostí a zpřetrhaných svalů. „Jestliže z každých deseti děl dostanu před Jacmel polovinu, budu spokojen.“

Dovlečou mu jich tam z deseti sedm. Mručí spokojeností a poručí rozdat mužům kořalku a dvojnásobný žold. Když dohlédl na dopravu posledního děla, opouští frontu. Čekají ho již další starosti, zatímco Jacmel může už přenechat Dessalinesovi.

Začne obléhání. Rigaud je zděšen. Čekal vše možné, jen tento dělostřelecký nápor jej překvapil. Kudy, u všech čertů, dostali sem ti černí d'áblí tolik děl? Těžké kusy, houfnice, hmoždíře.

Rigaudem pověřený velitel jacmelské posádky, generál Pétion, dělal divy. Neměl ani polovinu vojáků co obléhatelé, ale poskytl zbraně dokonce ženám, které se dobrovolně hlásily k obraně města. Nezůstalo jen na tom: když docházely zásoby, nařídil – se zaťatými zuby a se slzami v očích – aby veškeré obyvatelstvo Jacmelu, které neslouží ve zbrani, opustilo město!

Den, kdy byl tento rozkaz vydán, byl nejchmurnějším dnem Jacmelu. Nebylo ani třeba vykládat, proč a jak Pétion k tomuto rozhodnutí došel. Celkem každý myslící člověk v Jacmelu jeho důvody uznával – Jenže ve skutečnosti... ve skutečnosti si naposled patřili do očí manželé, kteří se dotud po celý svůj život neopustili, otec naposled objímal svou dceru a matka nemocného syna! Osud tvrdě rval od sebe údy rodin a ratolesti rodů, příkaz kruté nutnosti dupal po srdcích lidí, z nichž každý měl právo na život, lásku, radost...

Jedné noci se pak otevřely brány Jacmelu a na tři světové strany vyšli v průvodu bezbranní obyvatelé, aby ulehčili zásobování obléhaného města. Do noci vyšli a noc je pohltila. Neboť na Dessalinesův rozkaz je přivítaly ohnivé jícny děl a pušek, blesky bajonetů, ostří nožů a mačet. Krev a smrt a krev – a lidé šli, šli, až došli k místům, bližším i vzdálenějším, kde z nich život vyprchal a kde z jejich snů, lásek, snažení zbyly stíny, hluše odlétající od nehybných těl.

Ještě tři měsíce Jacmel odolával.

Teprve začátkem března roku 1800 využil Pétion jedné zvláště bouřlivé noci a soustředil trosky zbývající posádky k pokusu o zoufalý výpad, který by jeho a jeho muže dovedl k moři. K mořskému pobřeží. Výpad se podaří. Podaří? Polovina Pétionových lidí zůstane v dešti černých kulek. Avšak druhá polovina dostihne přístavu a nalodí se za ostřelování pronásledovatelů.

Pád Jacmelu vyslovil konečný ortel nad haitskými míšenci. Z této rány se již nevzpamatovali. Sám Rigaud uznal pro sebe za nejlepší uchýlit se – do Francie! Odtroubí nyní Toussaint krvavému dobývání poraženého nepřítele?

Měl by to učinit?

Učiní to?

Dlouho o tom uvažuje. Váží pro i proti. Není v něm ani stopy krvežíznivosti, zpité vítězstvím. Ale není v něm rovněž ani stopy lidských pochyb, váhání či citových zábran. Jedno je a zůstává neměnné: nutnost do kořenů vyvrátit moc míšenců. Toussaint se rozhoduje obrátit se k dalším zbývajícím úkolům a zničení zbytků „barevné moci“ ponechat Dessalinesovi. Zásadní pokyny mu dal, jak si je Dessalines vyloží a jak je uskuteční, bude již jeho věcí.

A Dessalines rozhoduje rázně a prostě: Účastnil ses povstání, nebo ne? Jestliže ano, tak už si s tebou poradíme; jestli ne, musíš to prokázat, a do té doby –

Ticho horských strží a lesního podrostu se třísťí pokřikováním vojáků a štěkotem řeznických psů, kteří jsou nasazení na stopy mulatských uprchlíků. Ulovená barevná zvěř, spolu se zajatci v příbytcích, všecka tato nažloutlá, přihnědlá, bělejší a černější sebranka je po stovkách hnána před soudní tribunály, které si nedají ani tolik práce, aby zjišťovaly všechna jména zatčených. Co zbývá, je už práce katů a popravčích čet.

Tak dlouho tekla krev černá, nyní je na řadě barevná...

Dessalines se zalyká vášní a pomstychtivostí.

Ale ještě něco zbývalo k dokonalému ovládnutí celého ostrova. Byla to jeho východní část, kterou Španělsko postoupilo Francii a kde republikánskou svrchovanost zastupoval Vysoký komisař Roum. V Evropě Francouzská republika rychle rostla do moci a síly; co když Francouze napadne pevně se usadit v nově získané části ostrova? Když by tam bezprostředně vládli, sousední „černá“ kolonie by byla na dosah ruky pod tak přímým dohledem, že by z její samosprávy za chvíli mnoho nezbylo! Tím si byl Toussaint jist, a proto nesměl konečné řešení dlouho odkládat.

Nejprve pozval francouzského komisaře k sobě do Cap Français a pokusil se s ním dohodnout „smírnou cestou“. Roum ovšem jakoukoli změnu ve správě ostrova odmítl. Bývalá Española se podřídila se všemi svými španělskými hodnostáři a úřady Francii, jak to ustanovila mírová smlouva. Je tam pořádek a klid a není nejmenšího důvodu, aby Vysoký komisař dával najednou obsazovat zemi Toussaintovými oddíly.

K dohodě tedy nedošlo. Zato došlo hned následujícího dne k velmi nepříjemným událostem, které Toussainta nesmírně mrzely a za které se

francouzskému komisaři naléhavě omlouval: Roumovo obydlí oblehly totiž zástupy černochů, zasypaly vrata i okna domu kamením a vyhrožovali bílému hodnostáři nejkřutějšími způsoby smrti. Důvod? Mezi černým obyvatelstvem Cap Français se rozneslo, že jsou přes hranice východní oblasti odvlékáni černí mužové, aby tam byli prodáváni do otroctví, které nebylo v bývalé španělské části zrušeno!

Co jiného zbývalo Toussaintovi než vzít za těchto bouřlivých a nebezpečných okolností francouzského komisaře pod svou ochranu? Pod bajonety své osobní gardy dal jej vyvést z hlavního města a ubytovat v bezpečném úkrytu v Dondonu. Upřímně si oddechl, když nemusel již mít starost o život svého francouzského vládního kolegy. Zároveň mu však odpadla i starost další: komisař Roum nebude nyní mít možnost přeplavit se do Francie, aby žaloval... Nejvyšš může prvnímu konzulovi

(Napoleonovi) napsat. Ovšem takový dopis – Je přece povinnost Toussaintových úředníků prohlížet a kontrolovat veškerou poštu a všechny zásilky, které jdou do zámoří, do Evropy, neboť jde o dobrou pověst, bezpečí a budoucnost haitského státu! Tato a jim podobná opatření jsou přece zcela samozřejmá! Vždyť od koho se to Toussaint naučil než – od Francouzů samých?

Jakmile je tedy Roum „v bezpečí“, vydá Toussaint rozkaz k vojenskému obsazení východní části ostrova. Toto obsazení se podobá slavnostní vojenské přehlídce: černé pluky vpochodují do Santo Dominga, hlavního města bývalého španělského východu, pod vlajícími prapory a za víření bubnů a fanfár trubek. Nikdo se jim nepostaví na odpor, nepadne jediná rána. Roumovi španělští zástupci, guvernér don Garcia, odevzdá Toussaintovi zlaté klíče od hlavního města Santo Dominga. Není prolita ani kapka krve, naopak vyhrává hudba a konají se slavnostní přehlídky.

V téže době pochodují větší i menší oddíly, aby obsadily klíčová postavení ve vnitrozemních pevnostech a v hlavních přístavech východu.

V několika dnech je i tato část záboru dokončena. Píše se konec ledna roku 1801.

VIII.

Hospodář

Jak vzrušující, napínavé a dramatické se zdají všechny bojové akce, válečná tažení, politické intriky, úskoky a kličky... V nich se ukazují hrdinové i zase zbabělci nebo poražení v ostrém světle na vrcholu vypjatých střetnutí!

Ovšem při bližším přihlédnutí se ukazuje, že všechny tyto okázalé ohňostroje bitev a krutostí jsou jen plytký povrch mýdlové bubliny, která praskne při prvním nárazu skutečného života. Neboť ty nejvlastnější zápasy o život, o člověka, o lidské štěstí se odehrávají zcela jinde. Mají tu smůlu, že nejsou tak okázalé, hřmotné a poutavé. Ve skutečnosti jsou však hlubší, opravdovější a skutečně rozhodující.

Kdyby si byl měl Toussaint přiznat, která bitva byla pro něj nejtěžší,

sotva by byl jmenoval kterékoliv ze svých válečných tažení. Byl by řekl, že nejtěžší zápas ho čekal teprve tehdy, když zbraně umlkly a když byl již skutečným pánem celého ostrova Haiti. (Neboť francouzského označení Saint Domingue už nikdo nepoužíval.)

A copak ho čekalo tak velkého?

Změnit člověka –

Změnit člověka – To zní trochu bláznivě, ne? Copak se tím myslí?

„Svoboda černých se může upevnit jen rozkvětem zemědělství!“ – To je ale nudná věta, řekne si každý, kdo ji uslyší nebo kdo si ji přečte! Ve skutečnosti to však bylo heslo, které zasáhlo do života haitského ostrova hloub a v širších kruzích než nejslavnější vítězství černých zbraní.

Co totiž ve skutečnosti znamenalo?

Nic víc ani míň než změnit samu povahu haitského člověka. Co je proti tomu bitva, válečné tažení, boj? K tomu stačí síla zbraní, hmotná moc, taktika. Ale není těžšího zápasu než ten, který má zneškodnit a zničit povahové složky, které v člověku vzrostly po generace a po staletí, který má zlomit jeho pokřivené představy a životní sny a nahradit je správnými, který má prostě člověka předělat, jako předělává mlýn tvrdé zmo na užitečnou mouku.

Jaký to úkol si Toussaint postavil?

Ptejme se nejdříve, jací byli lidé, které chtěl nyní předělat?

Byli to černoši, kteří donedávna znali jen otrocký život pod okovy, důtkami a vězením. Práce na plantážích znamenala pro ně nařízenou trýzeň, které se podvolovali pod krutými hrozbami svých dozorců a pánů. Co je pochopitelnější, než že tuto práci nenáviděli. Vždyť jim vpalovala na čelo znamení méněcenného tvora, který má sotva větší cenu než motyka nebo rýč, kterým pracuje.

Ale pak se dočkali dne, kdy přišel – osvoboditel! Černý spasitel Toussaint! Má touž pleť jako my, ale je silný jako bůh, neboť bílí páni před ním prchají a jeho slovo se stává zákonem!

Toussaintova vítězství vskutku rozbila otrocké okovy černochů. Konečně přišel ten, jehož příchod předvíдали Papa-loové nočních shromáždění! Přišel osvoboditel! Spasitel!

Motyky a rýče vypadly z rukou – Svoboda přišla! Svoboda přišla!! Bílí páni a bílí správci utekli jako zajíci, není už, kdo by nás hnal na plantáže a do třtinových varen! Jsme volní! Svobodní! Můžeme od této chvíle dělat,

co chceme!!

A podle toho se černoši chovají –
Je to přirozené a je to pochopitelné.

Jenže –

Jenže to nemůže Toussaint potřebovat!

„Svoboda černých se může upevnit jen rozkvětem zemědělství!“

Ano, tak to řekl a tak to také myslel.

Tak to poznal.

Kdo? – Osvoboditel! Osvoboditel nás černých lidí!! Ale jaký je v tom všem zmatek: vždyť právě práce byla výrazem našeho otroctví, a jestliže jsme nyní svobodní, jak jinak si máme vysvětlit svobodu, než že odhodíme motyky a rýče...

Jenže –

Jenže je to teď právě on, náš osvoboditel, kdo nám říká, že se máme vrátit k práci na plantážích...

Jak tomu máme rozumět?

Ano, jak tomu mají černoši rozumět –

A právě porozumění této „záhady“, právě převýchově člověka, černého člověka, věnoval nyní Toussaint své největší úsilí; a byla to dlouhodobá bitva, vážnější a napínavější než kterékoli vojenské utkání, jež dosud zažil se zbraní v ruce, bitva, jež jediná rozhodne o úspěchu velikého osvobozovacího haitského zápasu, kterému Toussaint obětuje celý svůj život.

„Svoboda černých se může upevnit jen rozkvětem zemědělství –“

Ne, tuto větu nemohl Toussaint vyčíst z žádné z filosofických nebo politických knih v knihovně pana Bayona. Této větě ho naučil sám život. Což nebyl dost let zaměstnán na farmě pana Bayona, jehož bohatství vyrostlo jen a jedině z výnosu plantáží? Třtinových, bavlníkových, kakaových?

Nyní přežehla válka tvář haitského ostrova a zanechala na ní smrtonosné skvrny: vypálené farmy, sýpky a stodoly, skladiště a varny třtiny; opuštěná pole, kde ušlechtilá sadba zarůstala pýrem a dravou květenou džungle. Prales se rozléval do plantáží jako ničivá láva sopky, údolí zarůstala divokým akátem a ostnaté opuncie ubodávaly každou užitkovou rostlinu v kypivém rozrůstání své ničivé zvěle.

Ale každým čtverečním sáhem půdy kdysi úrodné, který pohltila

divočina, ubylo sousto z krajíce haitskému obyvatelstvu, ubylo menáže černé armádě, ubylo síly černému tělu Haiti. „Svoboda černých se může upevnit jen rozkvětem zemědělství!“

Jestliže Toussaintovi písaři klesali pod přívalem diktátů za nepřetržitých válek s Francouzi, potom s „barevnými“, Angličany, Španěly, nyní se jejich počet ztrojnásobil, ale stejně na práci stačili jen s největším vypětím sil. Zákon za zákonem a nařízení za nařízením vyhlášovaly pracovní povinnost na každém kousku půdy, který přestal plodit nebo zarostl a který bylo nyní třeba znovu přinutit k vydání sklizně. Bezpracné potloukání se bylo vyhlášeno za zločin. Stejně tak svévolné opuštění práce na plantáži. Ve městech i na venkově byly pořádány přepadové razie, při nichž se musel každý prokázat, kde pracuje či kde je zaměstnán.

Při všech tvrdých pracovních rádech se současně Toussaint snažil, aby tyto řády odůvodnil a vysvětlil:

„– musíte, občané, přece sami pochopit, že vzdělávání půdy a její výnosy jsou páteří vládní moci, ba dokonce samého státu! Vždyť jedině ony poskytují zboží obchodu, ony to jsou, které živí a udržují armády, živí úředníky a umělce a rodí v posledních důsledcích všecken blahobyt, civilizaci a kulturu. Jestliže bude každý jednotlivec pracovat, pak a jedině tím se dosáhne obecného blahobytu, klidu a spokojenosti. Pominou všechny zmatky, jež mají svůj původ jen a jedině v zahálce. Co je naším cílem? Aby každý mohl užívat plodů své práce. To a jedině to je pravou náplní slova svoboda!“

Ovšem i nejvzletnější provolání, nejlépe míněný výklad, měl-li se stát účinným, musel být nutně provázen přesnými prováděcími nařízeními. A těmto přísným nařením, rovnajícím se zákonům, se nevyhnul vůči rodákům vlastní krve ani Toussaint.

Již v prvním roce obnoveného míru na ostrově podřídil všechny pracovníky na plantážích vojenské kázni a vojenskému zákonodárství: „Tak jako nesmí voják beztretně opustit svou četou bez dovolení velitele, stejně musí být zakázáno zemědělským dělníkům odejít z plantáže a dát se najmout na jiné farmě. Dosud měnili tito pracovníci zaměstnání a plantáže zcela libovolně podle své chuti, aniž měli na mysli výsledek sklizní, které přece jsou jediným zdrojem moci státu a naší armády!“ Odpovědnost za

dodržování pracovní kázně a za veškerý zemědělský provoz náležela vojenským velitelům příslušných oblastí a generálům velkých distriktů. Na zanedbání práce a jiné přečiny byly stanoveny vojenské tresty od vězení přes tělesné tresty až po odsouzení k smrti.

Nikoli, svoboda se nerovná nicnedělání, volnému životu, kdy se člověk ani příliš nenamáhá přemýšlet, z čeho bude živ.

Ale jak vpravit do mysli nedávných otroků, že práce není návratem do okovů?

Přitom země potřebuje práci a zase práci a není čas na dlouhé přesvědčování. Kdo včas nepochopí, toho je nutno donutit násilím –

Avšak i když bylo zemědělství a jeho obnova hlavní Toussaintovou starostí, nebyla jedinou. S nemenší energií se snažil znovu vybudovat obchod, zvětšovat vývoz, zabránit dovozu zbytečného luxusního zboží, pozvednout státní finance a cenu peněz, stejně jako reorganizoval podle evropských vzorů soudnictví, územní správu a armádu. Ale nezapomínal ani na školy, výchovu dětí v rodině, na nemocnice, prostě na vše, do čeho stát má nebo může zasahovat.

A vše se snažil zastat sám, být u všeho, dohlížet na vše. Jednak měl zpočátku kolem sebe velmi málo lidí, na které by se byl mohl plně spolehnout, jednak... Jednou řekl: „Nedůvěra je matkou všech jistot.“

Proslulé byly jeho inspekční cesty po celém ostrově. Proslulé a obávané. Svůj výjezd nijak nezatajoval, naopak, vyjížděl ze svého sídla s okázalou nádherou, v zlaceném kočáře, obklopen svou jízdní gardou, zářící blyštivými kyrysy a zlatem nárameníků. Trubky trubačů se rozezněly nad hlavami kavalkády a budily spáče za okenicemi domů. Ale sotva měl tento honosný průvod město za zády, opouštěl Toussaint kočár, sám nasedl na koně, a doprovázen jen několika málo gardisty, vyrazil často zcela jiným směrem, než který naznačoval výjezd z města.

Další cesta probíhala s větrem o závod; jezdci střídali koně na poštách a u vojenských posádek, a nakonec se Toussaint objevoval na místech, kde ho nikdo nemohl očekávat, kde se nikdo nemohl na jeho příchod připravit. Není výjimkou, že zůstane v sedle po celý den. I vojáky svého průvodu musí pak střídát; sám vydrží všechno.

A tento muž, poháněný zvědavým neklidem a šťvaný obavami, aby nic neuniklo jeho pozornosti, týž muž s naprostým klidem a najednou zdánlivě netečný dovedl v témže dni udílet audience, které se ve své dokonalosti nijak nelišily od slyšení na dvorech evropských monarchů. Když bylo všechno dvořanstvo i pozvaní hosté nebo prosebníci shromážděni, otevřeli přemovaní lokajové vysoké dveře jeho osobních pokojů, odkud vyšel, provázen pobočníky a vždy několika generály – On. Nebyl velké postavy, ale to si při jeho nedbale majestátní chůzi nikdo neuvědomil. Na sobě měl modrou generálskou uniformu s červenými manžetami a zlatými prýmký, též jeho nárameníky svítily zlatem a závěsník ozdobného kordu, červená vesta a kalhoty s polobotkami doplňovaly uniformu, která byla korunována kulatým kloboukem s rudým pštrosím pérem a s trojbarevnou francouzskou republikánskou kokardou.

Pak obešel všechny, kdo se zatím rozestoupili podle sálových stěn do

dvou řad; vyslechl prosby a stížnosti žadatelů – zvláštní sekretář po jeho boku vše ihned zaznamenával – postál u známých a přátel – a jeho výborná paměť mu vždy včas poradila, nač se jich zeptat; trochu déle se vždy pozdržel s vyslanci či diplomaty cizích států. I při audiencích zůstával málomluvný, ale poněvadž vlídně naslouchal ostatním, sleduje pozorně jejich přání, získal si velkou většinu těch, kdo k němu přišli. Nikdy nedal znát, jak je netrpělivý, aby se už mohl zase vrátit se svým štábem do pracovny.

Audienční obřad byl promyšlen do nejmenších podrobností až po toalety dam a galauniformy úředních hodnostářů a důstojníků. Vše bylo vypočítáno na ohromení diváků nádherou a vznešeností, které by mohly snést srovnání s kterýmkoli jiným dvorem. Zvláštní ceremoniář dohlížel na zachování dvorní etikety a Toussaint sám kontroloval zvláště své krajany, zda se při tom nedopouštějí nějakých omylů nebo chyb.

Tak se stávalo, že se někdo z jeho nejbližšího okolí odvážil vytknout mu, že nadrůže bělochům a na černochoy že je přísnější. Nejotevřeněji se o to pokusil Dessalines po návratu z jedné ze svých „pacifikačních“ výprav proti barevným, což nebylo nic jiného než vraždění a vypalování jejich příbytků či úkrytů. Ještě s pachem krve a dýmu v nozdrách nestačil se Dessalines včas zarazit a vychrlil na Toussainta:

„Ti tví proklatí běloši! Všude, kam se kouknu, samý běloch! Nalezli ti do nejvyšších hodností, soudů, úřadů, do tvého štábu. Máš je v nejbližším okolí a sám je už nevidíš!“ Dessalines byl z mála spolubojovníků, kteří Toussaintovi nepřestali tykat. A Toussaint měl s ním trpělivost, protože oceňoval jeho vojácké stránky i to, že klidně přebíral na svá bedra nejkrutější a nejdrsnější úkoly, které by byly jinak škodily Toussaintově pověsti.

Proto se také ani tentokrát neurazil:

„Běloši mi nikam nenalezli. Sám jsem je dosadil všude, kde jsem je potřeboval mít.“

„Tím hůř! Kdo tu za chvíli bude rozkazovat? Oni. A my budeme poslouchat zrovna tak jako za bílých plantážníků.“

Toussaint si přitáhl z nedaleké mísy mangový plod a podal jej Dessalinesovi:

„Vezmi ho do hrsti a pevně sevři pěst!“

Dessalines se nechápavě zahleděl na svého velitele, ale poslechl. Mezi

prsty mu vytryskla mangová šťáva a ve stružkách mizela v rukávě. Zaklel a odhodil vymačkaný plod, otíraje si ruku o šos uniformy.

„Nic jiného s bělochy nedělám,“ řekl Toussaint s letmým povzdechem; věděl, že teď nemůže svému protějšku vytknout používání vojenského kabátu místo ručníku – přerušil by nit hovoru. „Potřebuji z nich dostat vše, co vědí, vše, co umějí. Musí nám to odevzdat, musí to zde po nich zůstat!“

„Nač to potřebujeme? Což jsme se nevypořádali s nimi i s těmi jejich –“

Toussaint mu nedal domluvit:

„Tuším, že nemáš nic proti tomu, když mají nyní tví vojáci pušky a děla? Evropské zbraně, že ano.“

Dessalines se nespokojeně zavrtěl:

„To je něco jiného. Ale ty ostatní věci. Všecko se ve mně vaří, když takový bílý úředník... Víš, jaký to má následek? Že nám běloch rozkazuje!“

Toussaint pokrčil rameny:

„Nařizuje jen to, co chci. Dnes už máme své zákony a ty chrání a zajišťují především naši svobodu. A tu nelze zachovat jinak, než když se zároveň ukládají povinnosti, povinnost práce, kázně. Jestli nás mohou běloši právě v tomhle mnoho naučit, pak nás tím posilují proti všem nepřátelům i proti sobě, bělochům samým.“

„To je na mne příliš složité, ale neříkám, možná že máš pravdu, i když je pro mne... Zkrátka nerozumím tomu. Ale nač trpíš kolem sebe ten cirkus oprýmkovaných panáků? Když mám jít k tvé audienci, radši bych útočil bajonety na dělovou baterii.“

„Nejde – chceme-li si osvojit určitý způsob života – brát si jen něco a odhazovat věci, které svým způsobem souvisejí s tím hlavním. Myslíš, že zjemnělé společenské způsoby, obratnost v řeči a tím i v myšlení –“

Toussaint zmlkl. Uvědomil si, že na této cestě jej Dessalines už nestačí sledovat. Radši tedy ať si aspoň pamatuje to, o čem byla řeč na začátku. A tak povstal na znamení, že je hovor u konce.

Ale Dessalines se přece jen pokusil zachránit si poslední slovo:

„Tuhle komedii omlouváš, a přitom – přitom jsou slavnosti voodoo zakazovány a rozháněny!“

Teď se už Toussaint neovládl:

„Ano, ano a ještě jednou ano!“ Při každém ano udeřil pěstí do stolu.

„Vím napřed, co chceš říci: že jsem po léta chodil na tato shromáždění, že jsem přijímal rady a pokyny od Papa-loy. Vůbec to nezapírám. Nemám proč. Naopak jsem dodnes vděčen za mnohé, co jsem se tam dozvěděl a naučil. Ale co mělo význam kdysi, nemusí být užitečné dnes. Jen si vzpomeň na kterýkoli z těch večerů, na celou tu vzrušující náladu, na zvuky bubnů a skřeky lidí, které strhávaly srdce a myslí do čím dál tím zběsilejšího víru, kdy lidé přestávali ovládat vášně svých těl, a co horšího, kdy ztratili vládu nad svým rozumem, nad svými myšlenkami. Místo nich je začaly řídit krvavé vidiny, bezuzdné a neovládatelné. – Ano, tehdy jsme my, černoši, potřebovali právě to, neboť jsme se již příliš trpně podávali osudu a ten osud byl otroctví, slepá poslušnost a ztráta vůle. Bylo zapotřebí prudkého biče vášní až do zaslepenosti, aby nás z tohoto mráкотného stavu vytrhly, abychom si uvědomili své svaly, sílu a vůli žít! To nás volala zpátky do života Afrika, země našich praotců, země džunglí, pralesů, dravců a bojů kdo s koho. Ale teď Afriku nechci! Nechci a nemohu ji potřebovat! Naše síla je už probuzena, už nikdy na ni nemůžeme zapomenout, ale nedovolím, aby volně plápolala do prázdna, zmítaná větrem podle toho, odkud se mu zamane zadout. Jakákoli nespoutaná vášně je teď nebezpečná už nám, hlavně nám! Potřebuji sílu, ale sílu ukázněnou, nepotřebuji opojení, ale vědomou vůli. Kdo to neuzná, je nepřitelem naší krve, a jako takového jej zničím, kdyby to byl vlastní bratr.“

Toussaintovi přeskočil rozčilením hlas, ale s tichem, které vpadlo do místnosti po posledním slově, se mu téměř okamžitě vrátil klid. Hleděl na Dessalinesa a letmo si představil, co se asi děje pod touto tvrdou kulatou lebkou, pokrytou tuhými kudrnami. Neměl na něj křičet, tím ho ani nezastrašil, ani nepřesvědčil; ovšem přesvědčovat ho bylo zřejmě nad síly i nejobratnějšího řečníka. Musím být rád – povzdychl si Toussaint, že je mi aspoň věrný. Je třeba jej brát, jaký je, a jako takového využít...

IX.

Výpisky ze soukromého deníku

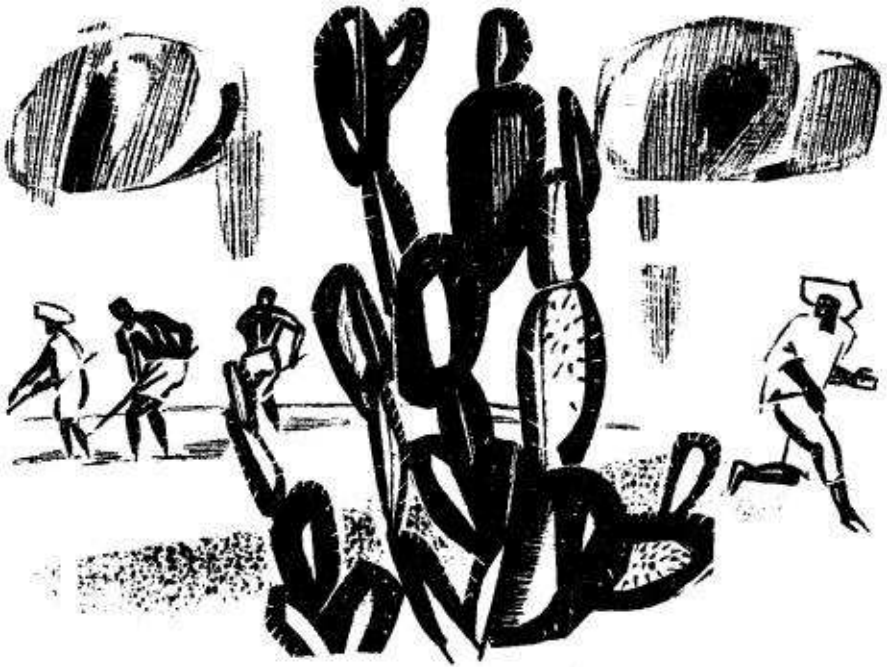
Armanda Duviviera, jednoho z francouzských tajemníků guvernéra Toussainta:

„– – – Od posledního setkání s T. (Toussaintem) se generál Dessalines vyhýbá hlavnímu městu a neobjevuje se na audiencích. Posílá nám jen písemná hlášení. Pravidelně. Také jinak plní každý uložený úkol. Jen se proslychá, že ve svých řečech nadále obviňuje T. z nadřzování Francouzům.“

„V týž den, kdy jsme vtáhli do Santo Dominga – 26. ledna 1801 – T. slavnostně ohlásil, že dá vypracovat pro ostrov jako celek novou ústavu. Vzbudilo to velký rozruch zvláště u vyslanců cizích mocností, my tady si přibližně už dovedeme představit, co tam všecko bude. Ovšem důležité je, jak tam bude vyjádřen vztah Saint Domingua – pardon: Haiti – k Francii. Myslím, že v Paříži teď budou napjati.“

A ještě jedna poznámka, i když s tím nesouvisí, ale nerad bych ji zapomněl: než Španělé vyklidili před naším příchodem hlavní město své bývalé kolonie, vyzvedli z hrobky v hlavním chrámu tělo Kryštofa Kolumba a odvezli je s sebou; prý na Kubu. No prosím.“ – „22. března 1801 –. Do Port-au-Prince byla svolána komise deseti zástupců haitských departementů, která má sestavit novou ústavu. Veřejně se říká, že byli voleni departementálními shromážděními. Ve skutečnosti tam není jediný, kterého by nebyl T. předtím označil. Je s nimi také neustále ve styku a dva písaři naší kanceláře sotva stačí vyřizovat korespondenci T. s komisí. Mám dojem, že se vůbec ústava píše u nás.“

„– – – Nebyl jsem při tom, ale tentokrát to chci zaznamenat, i když je to zpráva z druhé ruky; je myslím příliš zajímavá, než abych ji vynechal jen proto, že ji sám nemohu dosvědčit. Tedy: mezi hosty včerejší audience se k velikému překvapení všech najednou objevil pan – Bayon-Libertad! Když se k němu T. blížil, vykročil z řady, postavil se do cesty našemu velikánovi s rozepjatou náručí, připraven ho sevřít do objetí. Ze slov, kterými doprovodil toto gesto, bylo zřejmé, že chtěl takto vyjádřit svou vděčnost za záchranu rodiny, o niž se T. zasloužil. K vděčnému objetí však

nedošlo a bodrému panu Bayonovi se dostalo ledové sprchy. T. ho zarazil vztažením ruky a řekl mu prý, že asi zapomněl, před kým stojí! Totiž před guvernérem Haiti. A pak prý dodal: Rozdíl mezi mnou a vámi je nyní větší, než byl kdysi mezi vámi a mnou. Prodávám, jak jsem koupil. Sám musím doznat, že se mi některé slovní obraty, jak je můj zpravodaj vložil do guvernérových úst, zdají na T. příliš neobratné a těžkopádné. Ale podstata je jistě pravdivá, poněvadž se už o tom mluví po celém městě.“

„9. května. – Návrh ústavy je vypracován. Dá se ovšem říci rovnou ústava, protože tam zajisté není ani jediná věta, kterou by nebyl T. předem schválil.“

„...vojenští velitelé zemědělských oblastí si stěžují, že se množí útéky z plantáží, svévolné vynechávání práce, někde dochází dokonce k otevřenému odporu vůči dozorcům nebo majitelům. T. si dává často o takových případech zasílat k nahlédnutí soudní spisy. Příčiny jsou stále tytéž. T. tomu výstižně říká afrikánství. Opakoval to několikrát, někteří z mých bílých kolegů to nechápou a ptali se mne po vysvětlení. Myslím, že mu rozumím. Má zřejmě na mysli působení po staletí vrostlých zvyků,

kteřé tam, v jejich africké vlasti, přecházely z generace na generaci – vždyť dědové dnešních Hait'anů, aspoň většina jich, ještě lovili v africkém buši a byli požířáni krokodýly v řece Kongu. Tam uvykli hnout tělem, jen když měli hlad. A pak stačilo vztáhnout ruku po banánu nebo jiném plodu a lov zvířete nebyl rovněž žádný problém. Pak je zavlekli sem, honili je do práce, a teď, když jim kdekdo říká, že jsou opět svobodní, honí je Toussaint do práce zase a trestá, jakmile v ní poleví. Někdy je mi až našeho černouška líto: Slaví ho jako spasitele, a za chvíli mu budou nadávat, že je to za něho horší než za nás, za Francouzů. A přitom to vůbec není pravda; jenže na lidech je jedno zajímavé – dej jim okovy, bičuj je, budou nařikat a dřít, ale sejmi jim okovy, odhod' bič, přitom však chtěj od nich práci dál, a hned se začnou bouřit, že omezuješ jejich svobodu. – T. se domnívá, že tento odpor zlomí silou. Říká, že nemá čas na poučování, na vyčkávání, až všichni pochopí... Ostatně v tom má pravdu: Jestli nepostaví Haiti hospodářsky na nohy, aby bylo silné, spolehlivé, aby mohlo vyživit armádu, půjde celý ostrov k čertu. Aby se toho dosáhlo, nezbyvá než dělat, pořád, bez přestávky – A zatím afrikánství!“

„8. července 1801. – Dnes byla v Cap Français slavnostně vyhlášena nová ústava. No pozdrav bůh, až se s ní v Paříži seznámí! Ovšem jako Hait'an bych byl nadšen. – T. ji předestřel národu se vší parádou. Začalo to už ráno vyzváněním zvonů a slavnostní mší ve všech kostelích. Pak procesí, vojenská přehlídka, lidé tančili na náměstích, rozdávala se zadarmo kořalka – ale jen hodinu! – a v poledne se objevil na balkóně vládního paláce sám T. Nejdřív pozdravil shromážděné davy a pak dal jednomu herci s kovovým prsním hlasem přečíst nahlas všechny paragrafy ústavy.

Zástup byl chvíli zticha, pak si na vzdálenějším okraji začali lidé povídat, nejprve šeptem, ale čím dál tím nenuceněji, sem a tam se ozval nějaký útržek popěvku jako netrpělivá výzva k veselí a tanci a vzápětí vřelo náměstí křikem a zpěvem, jednolitá masa natlačených posluchačů se začala dělit na skupiny, a jak si vynucovaly místo, vytlačovaly záplavu do postranních ulic a uliček; kde se vzaly, tu se vzaly, skupinky hudebníků, bandža, bubny, kytary, píš'aly. Náměstí se změnilo v obrovskou mísu řevu, výskotu a zpěvu.

Herec na balkóně se bezradně ohlédl po T. Ten však němě pokývl hlavou, aby herec pokračoval. A tak ten zmatený služebník Thálie četl a

četl a kolem něho stáli T., generálové a my...

Jsem přesvědčen, hluboce přesvědčen, že dal T. přečíst znění ústavy úmyslně až do konce, ačkoli nikdo z těch, jejichž budoucímu štěstí byla určena, její slova nesledoval. Pravděpodobně mu stačilo, že se tímto okamžikem zákonitě naplňuje nárys cesty, kudy se bude brát vývoj ostrova a jeho černého lidu. V tom byl až dojemně prostý, opravdový Afričan; byl přesvědčen, že slova nové ústavy již sama o sobě zabezpečují i nový život jako nějaké kouzlo, pronášené Papa-loyou. A jestli ty černé děti nenaslouchají, nemá jim to za zlé; však jednou pochopí. Zatím tu stojí na balkóně ON, který za ně za všechny naslouchá a příkyvuje každému slovu jako ručitel, že slova budou proměněna ve skutek a naplněna k jejich štěstí. Jako jejich ručitel, jako jejich otec, jako – jako jejich bůh...“

„Pročítám své nedávné zápisky. Myslím, že mé úsudky a závěry jsou správné. Dodnes na nich trvám, a přesto bych našemu černouškovi nerad ukřivdil. Považuji proto za svou povinnost výslovně uvést, o čem jsem upřímně a hluboce přesvědčen (a říkám to jako Francouz!): Ten člověk to myslel totiž doopravdy! Všecko, co dělal a čeho se dopouštěl, třeba i násilí a křivd, stejně jako obětavých bojů a hrdinství, to vše dělal jen a jedině pro dosažení jediného cíle; a tím cílem byl – je to k zbláznění, mám to na jazyku, na špičce jazyka, a nedovedu to přesně vyjádřit... Ale snad takto: pro šťastný a svobodný život těch jeho prokletých černých hub! Tedy – černochů. Jeho úsilí mělo samozřejmě spoustu chyb. Předně tu, že si myslel, že dokáže vtěsnat živé lidi do přihrádek svého vyšpekulovaného plánu. A za druhé – ctižádost! Ctižádost, aby on byl tím spasitelem, zachráncem a – zase se mi to slovo vrací – bohem svého černého lidu, který jej vyvede z temnot utrpení na lučiny věčného blaženství.“

„Když čtu své poslední záznamy, nemohu se ubránit podezření, zda jsem nebyl opilý? Copak je mi do toho všeho! Nejsem přece jako T., aby se mi svět rozdělil ve skutečný a vysněný!

Dnes se mi konečně dostalo do rukou přesné znění nové haitské ústavy. Už dlouho jsem nečetl tak zajímavou věc. Proto jsem se rozhodl zaznamenat si z ní aspoň nejdůležitější místa:

Například hned první odstavec: Celé území Saint Domingua... – je zajímavé, že v ústavní listině T. nepoužil označení Haiti – spolu s ostrovy Samana, La Tortue (želva), La Gonâve atd... činí dohromady jednu jedinou kolonii, jednu ze součástí francouzské říše, která se však řídí svými

zvláštními zákony. To bylo velmi chytré, neboť to zcela slavnostně prohlašovalo sounáležitost ostrova s Francouzskou republikou, a přitom tu zůstala otevřená zadní vrátka. Kdo by se však mohl pozastavovat, že středoamerický, tropický a nebělošský ostrov má pro svůj vývoj své zvláštní, osobité a odlišné požadavky a z toho vyplývající zákonodárství?

Zvláště důležitý byl druhý článek ústavy: Na tomto území neexistují otroci a neexistuje otroctví. Všichni lidé, kteří se tu narodí, žijí a umírají, jsou svobodní a jsou Francouzi. Cožpak mohla republika, která svrhla krále pod praporem volnosti, rovnosti a bratrství, proti tomu něco namítat?

Každý člověk, ať je jakékoli barvy, má přístup ke všem zaměstnáním a hodnostem. To jen doplňovalo předchozí.

Pátý článek druhého oddílu stanovil: Mezi obyvateli není jiného srovnávacího měřítka než měřítko cti a schopnosti a není jiné nadřazenosti než té, která vyplývá z výkonu veřejné funkce. T. byl chytrý jako opice; mluvil o rovnosti, přičemž byl silný důraz položen na kázeň, která vyplývala z poslušání nadřazené vrchnosti!

Šestý oddíl začínal nesmlouvavě: Kolonie je v podstatě zemědělská a nemůže dopustit jakékoli narušení práce na rostlinných kulturách. To byla ovšem stará guvernérova písnička. Ale s tím byly zároveň spojeny zajímavé články 15. a 16.: Každá plantáž je vlastně manufakturou – rukodělnou továrnou, která spojuje hospodáře i dělníky v jeden výrobní celek; je to klidný útulek pracovitě a neměnicí se rodiny, kde majitel půdy je jejím přirozeným otcem. – Každý hospodář a dělník je členem této rodiny a podílníkem na výnosech půdy.

Pak následovala dlouhá řada paragrafů, které vyměřovaly pravomoc a organizaci veřejné správy, od nejvyšších úřadů až po obecní, stejně jako soudnictví, vojsko a státní finance. Všude se v textu velmi přesně dbalo, aby o všem rozhodovaly nebo spolurozhodovaly orgány volené na obecných shromážděních.

Jen některé drobnosti mne zarazily, a musím říci, že ve mně vzbudily úctu, ačkoli ve srovnání se základními ustanoveními to byly vskutku jen okrajové detaily; tak třeba: Zákon počítá s odměnou vynálezům zemědělských strojů a chrání jejich výhradný vynález – Chytré, co?

A za stejně chytrý považuji i poslední odstavec ústavy: Tuto konstituci je nejvyšší velitel – tedy zde ještě ne guvernér! – Jean François Toussaint povinen předložit francouzské vládě k nejvyššímu schválení. Ale

vzhledem k nedostatku zákonů, který zde panuje, a aby se uniklo nebezpečí rozvratu, dále pro ustálení a upevnění zemědělské výroby a vůbec pro obecné blaho, vyhláší na základě obecného rozhodnutí obyvatel Saint Domingua uskutečňovat nařízení této ústavy ihned po celé oblasti kolonie. –’

Říká se, že ve Francii má dnes v republikánské vládě největší, ba dokonce snad rozhodující slovo její první konzul, Napoleon. Kdybych byl na jeho místě a kdyby se mi tato ústava dostala do ruky – což se nepochybně stane, a to velmi brzo – přečetl bych si ji, velmi pozorně bych si ji přečetl, a čím víc by se mi líbila, čím víc bych v ní viděl prospěch kolonie, zkrátka čím bych ji shledával chytřejší, tím usilovněji bych se v zájmu Francie snažil – Toussainta zneškodnit, zničit, vyrvat ho z kořenů jeho ostrova a rozdupat nejposlednější výhonky jeho díla.

Natolik se mi T. líbí.“

X.

A Napoleon?

Francouzská vláda bedlivě sledovala revoluční dění ve své nejbohatší a nejvýznamnější kolonii. Z revoluce zrozená, měla mít vlastně největší pochopení pro černou revoluci haitskou, která rovněž smetla s povrchu ostrova bývalé royalisty, bílé plantážníky, věrné svržené francouzské monarchii. Jenže...

Jenže věc nebyla tak jednoduchá! Rovnost lidí bez rozdílu pleti je krásná a vznešená myšlenka, ovšem v praxi? V saintdomingové praxi to najednou začíná vypadat tak, že se černí chtějí stát pány i nad bělochy! Nad námi, Francouzi! A nezapomínejte: Saint Domingue je vskutku naše nejvýznamnější a hlavně nejvýnosnější kolonie. Náš zámořský obchod, dovoz třtinového cukru, kávy, kakaa, indiga, tropických plodů, vzácných dřev – – –

Co říci třeba tomu, že dovoz cukru, který obnášel roku 1791 přes

sedmdesát, miliónů liber^{*}), poklesl za deset let na pouhých šestnáct tisíc! Dovoz kávy poklesl o pětadvacet miliónů liber, dovoz bavlny se snížil na třetinu, u dřeva a gumy na pětinu a o indigu se nedalo ani mluvit: V roce 1791 se ho ještě dovezlo téměř milión liber, kdežto nyní – osm set čtyři! Doslova!

Francouzští loďaři, dovozci, obchodníci zuří, pařížská burza bouří. Na Saint Domingu je třeba udělat pořádek! Kolonie jsou tu proto, aby živily

^{*} Libra, přibližně ½ kila. Přesně 489,5 gramu.

mateřskou zemi!

A čím byl tento zmenšený výnos ostrova zaviněn? Zajisté těmi nekonečnými bouřemi a boji, jimž by měl už definitivně být udělán konec! Jak to, že si to vůbec dáváme líbit? Ti černí chlapíci, jejichž tátové lezli ještě po palmách jako opice, pochytili cosi z našich posvátných revolučních hesel, ovšem vykládají si to především tak, že nemusí už dělat, a ten jejich pohlavár – Jak je to vůbec možné, evropskému člověku to vůbec nejde ani na rozum, že si ti divoši mohou dovolit vypoklonkovat naše guvernéry a Vysoké komisaře, posadit je na lodičky a poslat domů – tady nemáte co dělat, tady si budeme vládnout sami!

Ano, my spravedlivě uznáváme, že každý člověk se narodil svobodný a že má právo mluvit do státních věcí. Jenže musí být k tomu zralý, musí chápat ty složité souvislosti mezi hospodářstvím a politikou! A o tom přece nemohou oni mít ani tušení! Jsou to pořád ještě děti a nechtějí uznat, že my jsme jejich otcí, kteří nesou odpovědnost i za ně.

A Napoleon sám?

Měl velké plány. Tak velké, že se vtěsnaly jen do snů, ale kupodivu se z nich časem prodíraly i do pozemského světa a stávaly se skutečností. Byly to plány tak veliké, že stály za jakoukoli obětí, tak byl o tom aspoň sám Napoleon přesvědčen.

Saint Domingue?

To je ten ostrov tam někde mezi Severní a Jižní Amerikou, že ano? Ovšem, pamatuji se. Naši obchodníci a finančníci mi o něm hučí do uší od rána do večera. Nemám, proč bych jim nevěřil, že je důležitý, opravdu důležitý. Podrobné cifry mne nezajímají, ale vím, že jedině cifrám se dá věřit. Nuže dobrá, tak co je s tím ostrovem?

Nic víc ani míň, než že i on musí sloužit k podpoře mých velkých plánů, jež obemykají celý svět. A je-li tak důležitý, jak o něm mluví obchodní bilance, tím větší je jeho povinnost pomáhat mému přebudování světa! Je znepokojivé, jestli nějací tamní předáci usilují o příliš samostatný vývoj. Chápu, že mohou mít své vlastní cíle, které vyplývají z tamních podmínek, ale ať jsou jakékoli, nemohou být tak důležité, aby křížily naše základní plány tady v Evropě!

Bzukotu komárů si člověk nakonec také všimne. A nejen všimne, za

chvíli je jím tak zaujat, že těžko může myslet na něco jiného. Také kolem Napoleonových uší kroužili komáři –

Byl to velký počet Francouzů, kterým kdysi patřily na Saint Domingu plantáže, kteří se donedávna stavěli velmi odmítavě k republice, avšak najednou nabízeli všechny své síly a prostředky – prvnímu konzulovi!

Ostatně, vždyť sama Napoleonova žena, Jozefína Beauharnaisová, byla – kreolka!^{*}) A k bzučení komárů se připojuje vyhnaný guvernér Laveaux a vyhnaný Vysoký komisař Sonthonax. Je sice pravda, že Toussaintovy dopisy, jež oba „vyhnance“ předešly, se snaží vše vysvětlit a obhájit, jenže němě písmo je vždy slabší slova, pronášeného živými ústy, a Laveaux a Sonthonax vznášejí žalobu za žalobou.

Je pravda, že Toussaint poslal do Paříže i dva své syny. Na studie. Údajně. Ale Napoleon pochopil okamžitě pravý smysl této „rodinné expedice“. Toussaint se zřejmě tváří, že je vše v pořádku a že je nejvěrnějším synem Francie. Konečně není špatné mít jeho černé spratky tady v Paříži, pěkně po ruce... Napoleon je dokonce přijme ve zvláštní audienci, je k nim otcovsky laskavý a propustí je s vřelým ujištěním náklonnosti k jejich otci. Nadto je výslovně požádá, aby to otci sdělili.

Prozatím je třeba s napjatou pozorností vyčkávat, pozorovat, sledovat.

Do Paříže přicházejí podivné zprávy:

Nejen Dessalines, ale i jiní černí generálové a vysocí hodnostáři jsou pohoršeni, jak se Toussaint přidržuje evropských vzorů a jak – v důsledku toho – poskytuje výhody a má zvláštní ohledy k Francouzům a k bělochům na ostrově vůbec.

Je to třeba černý generál Moyse, velitel severních departementů. Nenáviděl bělochy, především Francouze, a nijak to neskrýval. Jeho slovní útoky mířily velmi často na Toussainta, kterého obviňoval z přehnané závislosti na bílých poradcích a z přílišné shovívavosti vůči Francouzům. Je jasné, že v oblastech, kde Moyse poroučel, rostla nenávist k bílým mocněji než kdekoli jinde, když nebyla nikým a ničím brzděna. Tak se nakonec stalo, že jedné noci došlo na severu ostrova k výbuchu nenávisti, který připravil sta bělochů o život. Najednou – a tak masové hnutí nemohlo být nepřipraveno – pozvedlo se černé obyvatelstvo severu a

^{*} Kreolové – tímto španělským výrazem byli označováni všichni běloši, narození v některých částech Ameriky jakožto potomci španělských nebo portugalských kolonistů.

doslova a do písmene podřezalo, utlouklo a upálilo každého bělocha, ať to byl vlastník plantáží nebo pouhý zaměstnanec. Těchto vražd se počítalo na stovky.

Toussaint samozřejmě ihned zakročil. Jeho pluky zjednaly pořádek bleskovým zásahem a generál Moyse byl postaven před válečný soud.

Soud byl rychlý a skončil rozsudkem smrti. Téhož dne byl generál Moyse zastřelen.

Dne 25. listopadu r. 1801, tedy den po Moysově popravě, vydal Toussaint veřejnou vyhlášku, v které hrozil nejvyššími tresty každému, kdo by se vzepřel jeho vůli, jeho ustanovením, jemu samému, který přece odpovídá za budoucnost a blaho černého lidu na Haiti!

Jak je to podivné.

Toussaint kdysi řekl: Abychom mohli lidu, národu rozkazovat, musíme jej napřed milovat.

Toussaint vskutku miloval bratry své krve, bratry černé pleti, ale protože jim musel v jejich vlastním zájmu nařizovat a rozkazovat, začali ho nenávidět. Ve chvíli, kdy si uvědomil, že mu přestávají rozumět, sáhl po násilí. Co bylo platné, že to dobře myslel?

I Napoleon byl skálopevně přesvědčen, že to dobře myslí a že správně a spravedlivě přiděluje Saint Domingu ten podřízený úkol, který přísluší jeho významu ve světovém měřítku. A když se černý ostrov vzpouzel tomuto služebnímu zařazení, sáhl Napoleon k násilí.

Co bylo platné, že to dobře myslel?

Nebylo prostě možné ponechat nejvzácnější francouzskou kolonii, aby se vyvíjela vlastně k úplné samostatnosti, i když se opírala o hesla, jež má na štítě francouzská republika!

Nejdřív se Napoleon pokoušel otočit si Toussainta kolem prstu diplomatickou taktikou – to je vždy nejlacinější. Vyslal na ostrov zvláštního komisaře se zvláštní instrukcí: vynasnažit se vzbudit v Toussaintovi dojem, že ho republika, tedy její první konzul Napoleon, v nejmenším nepodezírá z jakýchkoli úmyslů osamostatnit se od mateřské francouzské země. Francouzský vyslanec musí naopak vzbudit v černém diktátorovi dojem, že on, Toussaint, představuje vlastně na Saint Domingu francouzskou moc!

Všecka vyznamenání a možné pocty mu budou samozřejmě uděleny. U všech d'áblů, ten černochoch musí být oslněn, oblouzen slávou, leskem, řády, parádou! Ať mu třeba namluví, že na praporech jeho černých legií zazáří svoboda Evropy a celého světa! Mimoto diktuje Napoleon zvláštní osobní poselství, v němž Toussainta ujišťuje, „že může být bezpečen zvláštní, mimořádnou úctou prvního konzula nejen k němu, nýbrž ke všem černým občanům, kteří zachovávají státní kázeň.“

Pak přišla zpráva, že se Toussaint dal zvolit – vzhledem k svým zásluhám o Haiti a jeho lid – doživotním a nesaditelným guvernérem kolonie. Zvláštní posel přináší Napoleonovi od Toussainta originál nové haitské ústavy, aby mohla být francouzskou vládou potvrzena. Ústavy, která zatím už vešla v život.

Je tedy jasné, že Toussaint usiluje o osamostatnění země a o svou jedinou vládu, i když přitom neustále zdůrazňuje, že je ostrov nedílnou součástí mateřské země, že on sám se považuje za francouzského guvernéra čili za představitele Francie. Saint Domingue je už dnes prakticky nezávislý černošský stát, který se spravuje svými zvláštními zákony. Francouzská vláda je tam zastupována – černochem!

Tedy se Napoleon rozhodne uskutečnit svůj starší plán – vypravit na ostrov vojenskou expedici.

Toussaint byl odsouzen.

Napoleon se rozhodl připravit zámořský podnik tak důkladně, aby nemohl za žádnou cenu selhat. Egyptská zkušenost se již nesmí opakovat!

Před třemi lety se vypravil do severní Afriky s nádhernou armádou a za ještě nádhernější vidinou: dobýt Střední východ, Cařihrad a pak táhnout přes Malou Asii do Indie...

Tedy se to nepodařilo; sám se musel předčasně vrátit do Francie a největší část jeho armády si navždy ustlala pod africkým pískem.

Něco takového se už nesmí opakovat.

Nesmí a nebude!

Proto jsou přípravy na nynější zámořskou expedici konány s mimořádnou důkladností.

Nejdřív si Napoleon pečlivě vybere muže, kteří budou stát tomuto velkolepému podniku v čele. Byli to generálové Davout, chladný a tvrdý,

rodem šlechtic, (který zůstal později jako málokterý věrný Napoleonovi až do jeho konce), Hardy, ne zvláště zkušený, zato odvážný až k prchlivosti, Rochambeau, který v té chvíli ještě neví, že se stane nejpevnějším opěrným sloupem celé expedice, a „nejkrásnější muž armády“ Humbert.

Vedle těchto vojáckých generálů bylo třeba určit hlavu podniku. Když se bude spoléhat na své velitele, nemusí to být dokonce ani hlava nějak zvlášť vynikající. Tady šlo spíš o záležitost prestiže, diplomacie, intriky. Byl pak jeden člověk na světě, kterého měl Napoleon tak rád, že mu nemohl nic odepřít; tímto člověkem byla Paulina, jeho sestra, mimořádná kráska, nesmírně sobecká a ctižádostivá. Nedalo jí ani mnoho práce přemluvit svého mocného bratra, aby hlavním velitelem výpravy byl jmenován její muž, generál Charles Victor Leclerc.

Napoleon se s ním znal ještě ze začátků své vojenské dráhy, byl jeho druhem při obléhání Toulonu, a byl mu zavázán i za podporu v době, kdy si vynutil svůj první konzulát. Stejně dobře však o tomto svém švagru věděl, že není velkého ducha. Byl nepochybně čestný a věrný, ovšem jeho cestu a rozhodování řídila spíš něžná ruka jeho náročné manželky. Paulina viděla v saintdomingském podniku skvělé dobrodružství. Samozřejmě že tam pojede se svým mužem! Výprava přinese Leclercovi nehynoucí vavříny, a nejen vavříny, cožpak se všude nemluví o nesmírných pokladech ostrova, o jeho bohatství, pro něž stačí se jen shýbnout? A Paulina potřebovala peníze, mnoho peněz, nesmírně mnoho peněz – pro svou krásu, pro svůj malý, ale vybraný dvůr, proto, aby mohla všude dávat najevo, že peníze pro ni nic neznamenají.

Napoleonův sekretář nediskrétně zaznamenal výrok svého pána při příležitosti, kdy pověřoval Leclerca vedením výpravy:

„Zde jsou vaše instrukce. Máte krásnou příležitost se obohatit. Jděte a neunavujte mě již svým věčným škemráním o peníze!“

Napoleon věnoval mimořádnou péči politické přípravě výpravy; nesmírně mu záleželo na tom, aby jejím vedoucím účastníkům byl naprosto jasný její cíl, a zároveň aby těm, proti nimž výprava mířila, zůstalo naopak její poslání co nejdéle v mlhách.

Právě v té době si dal zvláště záležet na tom, aby bylo z jeho úst slyšet v různých obměnách co nejčastěji: „Prohlašuji, že posvátné zásady svobody a rovnosti černých nikdy nebudou umenšeny a dotčeny!“ Přitom v důvěrnějším kroužku s radostí opakoval zprávy, které docházely ze Saint

Domingua a které mluvily o důsledném a často krutém vynucování pracovní kázně, jak je prosazoval na ostrově Toussaint. „Byl by to použitelný chlapík, kdyby ze sebe nedělal diktátora,“ poznamenával k tomu první konzul. „Jenže my potřebujeme kolonii, a ne nějaký černošský stát, který by si za chvíli dělal, co chce. A ostatně to už dělá – cožpak ta jejich ústava? Bez našeho schválení! A Toussaint doživotním guvernérem!“

Neodporovali mu. Jen jednou se stalo, že se ve státní radě ozval ministr Truguet, který nesměle hájil právo Saint Domingua na určitou samosprávu.

Napoleon k němu pozvedl svůj chladný pohled:

„Jak myslíte, pane Truguate. Ale kdybyste byl přišel do Egypta, dokud jsme tam byli, a začal tam hlásat právo černochů a Arabů na svobodu, byli bychom vás pověsili na vrcholek stěžně. Kdyby bylo Revoluční národní shromáždění tušilo, co z toho kolonie vyvodí, cožpak věříte, že by jim bylo rovnost a svobodu nabídlo?“

Když pak Napoleon svolal generály, které vybral pro koloniální armádu, řekl jim zcela nepokrytě:

„Je třeba připravit vše pro obnovu otroctví. Je to zásada nejen Francie, ale též Anglie a všech ostatních evropských mocností, které mají své panství v zámoří.“ Bylo to při schůzce, na které se probíraly otázky budoucí správy a organizace Saint Domingua.

Pro Leclerca však nadiktoval Napoleon sám provolání ke všem obyvatelům ostrova, které měl nejvyšší velitel hned po přistání co nejvíce a co nejrychleji rozšířit mezi lid a především mezi černochoy.

Proklamace zněla:

Obyvatelé Saint Domingua! At' je váš původ a barva jakákoli, všichni jste Francouzi. Jste svobodní a zcela rovní před bohem a republikou. Francie prošla stejně jako Saint Domingue obdobím vnitřních svárů, nepokojů a rozervanosti, občanskými boji a válkou se zahraničními mocnostmi. Ale tyto časy jsou již za námi. Všechny národy se setkaly v náručí Francie, přísahajíce si mír a přátelství. Také všichni Francouzi se spojili a slíbili si být přáteli a bratry. Pojd'te i vy v naše objetí a radujte se, že jste v nás našli své přátele a bratry! Vláda vám posílá generála Leclerca, který s sebou přivádí početné síly, aby vás hájily proti nepřátelům vašim i

nepřátelům Francouzské republiky. Jestli vám někdo řekne: Přišli vám vzít svobodu, – odpovězte: Francouzská republika to nedopustí!

Seskupte se kolem velícího generála Leclerca!

Přináší vám mír a hojnost!

Kdo by jej opustil, zradí svou vlast a pohrdání republiky jej zničí tak, jako plamen stráví vyschlou cukrovou třtinu.

První konzul

Napoleon Bonaparte.

„A poslyšte, Leclercu,“ Napoleon si přitáhl k sobě švagra za výložky vojenského kabátu. „S tím jejich pohlavárem Toussaintem si to představuji obdobně. Bude mnohem jednodušší, když nad ním zvítězíme slovy rozumu. Myšlenky jsou lacinější než střelivo. Aspoň někdy. Snažte se s ním prostě dostat do styku dřív, než začnete po sobě pálit z děl. Dovoluji vám slíbit mu, co vás zrovna napadne, abyste si ho získal. Oslňte ho slávou, namluvte mu, že není daleko doba, kdy černé legie pod francouzskými orly budou dobývat svět! Ať si připadá jako první zástupce Francouzské republiky na Saint Domingu. Hlavně ať proboha nepojme ani stín podezření, jaký je náš konečný cíl! Ten černoch je chytrý, velmi chytrý! V tom jej všichni podceňujete. Je určitě chytřejší...“ – už chtěl říci než vy všichni, ale v poslední chvíli se přece jen zarazil – „... víc, než tušíte. A s tím já právě počítám. Až uvidí naši moc, ty flotily korábů, dělových člunů... A když mu současně hodíte tu udičku... Úplně bych k němu ztratil úctu, kdyby si v rychlosti všechno nespočítal na prstech a nedohodl se s námi. Navenek, vůči jeho krajanům, mu necháme slávu strážce svobody, samostatnosti, co bude chtít. Jen když bude ve skutečnosti s námi spolupracovat. Mám rád chytrého nepřítele. Jen tupec a blázen jedná mimo všechn řád a mimo logiku a dopouští se pak těch nejnebezpečnějších nesmyslů.“

Napoleon domluvil a zadíval se na svého švagra.

Leclerc zíral s vytrěštěnýma očima, na jejichž dně bylo téměř vidět zástup zcela beznadějných otazníků.

Napoleon s povzdechem požádal, aby mu večer poslal svou manželku. Teprve jí pak podrobně vysvětlil, co od Leclerca čeká. Paulina pochopila ihned. Sebejistě se usmála: zařídí to. Bratříček se může spolehnout!

Souběžně probíhala hmotná příprava expedice. Kdysi dobyli Španělé s několika sty vojáky celé americké říše, Mexika, Peru. To však bylo možné jen proto, že se střetla vyspělá evropská civilizace, ovládající střelné zbraně, s národy, které byly na civilizačním stupni doby kamenné.

Tentokrát to již nepůjde tak snadno. Francouzi byli dostatečně zpraveni o vyspělosti Toussaintových vybraných pluků, o jejich výzbroji a disciplíně. Bylo třeba uvážít, že černoši budou bojovat na území, které dokonale znají a jehož výhody budou umět využít. Budou bránit své zájmy, svou půdu, sebe samy, což dodá jejich boji mimořádné síly.

To vše Napoleon ve své strategické kalkulaci započítal, a proto se rozhodl vést úder proti Saint Domingu s mimořádnou početní silou.

Když se Evropa dozvěděla počet vojska, děl, lodí – byla ohromena. Jen řadových vojáků má být naloděno přes 21 000, a byly to vesměs vybrané pluky, které se slávou prodělaly svůj křest ohněm už předtím na vítězných bojištích Itálie, Rýna, Dunaje.

Ale i tento počáteční stav byl ještě doplňován; přibyla španělská divize a postupně ještě další posily, takže expedice čítala nakonec na 60 000 mužů!

Je určeno, že mají vyjet z několika přístavů, aby vrchní velitel této gigantické přeplavby, admirál Villaret-Joyeuse, mohl vypravit lodě aspoň přibližně současně. Brest, Rochefort, Toulon, Cadix, Cherbourg a jiné ještě přístavy byly svědky historického nalodování. Vedle pěchoty plnila paluby a podpalubí jízda, polní děla a obléhací kanóny, početné oddíly ženistů, pomocné služby a ovšem střelivo a proviant, střelivo a proviant, nespočet beden, sudů, pytlů...

Dvou- a třístěžňové škunery a brigy lemovaly přístavní hráze, pevně zakotvené a spojené s pevninou můstky, po nichž proudily dnem i nocí řady lidských mravenců, vlekoucí na zádech či po dvou na nosítkách střelivo, proviant – střelivo, proviant... Lodě se mírně pohupovaly na kotevních lanech, a jak rostl jejich náklad, nepozorovatelně se ponořovaly do vody, coul po coulu. Až se jednoho dne čára ponoru ustálila, koráby byly naloženy. Naloženy zásobami a výzbrojí; teď k tomu přibude ještě živý náklad.

Granátníci ve vysokých medvědích čepicích, modrobílí střelci s trojrohými klobouky, dělostřelci v přiléhavých zelených kabátcích, opěšalí husaři s dolmany pošítymi zlatými šňůrami, kyrysníci zářící v odlesku slunečních paprsků, důstojníci v bělostných kalhotách nad vysokými lakovými botami, s třásněmi epolet na barevných kabátech – zlato, barvy, ocel, vše svítí, září, a svítí i oči vojáků, většinou již chlapíků ostřílených a zkušených ve svém drsném řemesle; neboť to, čemu jdou tentokrát vstříc, bude takřka bezstarostnou procházkou ve srovnání s egyptským nebo italským tažením! Nejdřív ne nepřijemná dovolená na moři – neboť Angličané dávají teď na chvíli pokoj – a pak? Na Saint Domingu?

Nejedeme tam přece jako dobyvatelé! Na našich bajonetech, kamkoli pochodujeme, přinášíme vždy jenom – svobodu! Nejsme královská armáda, která ty černé chudáky pobíjela a hnala do okovů, my je jedeme chránit. Proti komu? Nu, což to neprohlásil sám Neomylný? Sám Napoleon? Jak to je v jeho provolání k vojákům... „Nejste vysláni, abyste potlačili černochoy, nýbrž abyste jim poskytli silnou ruku!“ Ostatně mnoho nás vidělo i prapor, na kterém je vyšito: Všem poctivým černochům! Pomněte, že jen francouzský národ uznává vaši svobodu a rovnost vašich práv!

Nábřeží jsou černá lidmi, diváky i těmi, kdo vojáky provázejí. Četným z nich se zdaří protlačit se po můstcích na loď. Před odjezdem musí zvláštní hlídky prolézat podpalubí, kajuty a palubní přístřešky, aby vyhnaly desítky žen, kterým se podařilo propašovat se k svým mužům nebo milým. Křik, volání, smích a zase pláč stoupají nad zástup, když začnou námořníci roztáčet rumpály, na kterých jsou navinuta kotevní lana. Plachty, dosud svinuté podél ráhen, pomalu spouštějí své obruby, až se pak plátno napne větrem do bělostných vzdušných břich. To se již loď lehounce nakloní na bok, jak se její před začne pomalu odchylovat od mola. Pozlacená socha mořské panny, čnící na zobci korábu, odvrací slepé oči od země a stáčí je k rozlehlé planině oceánu, která se rozkládá do nedohledna, pohlcována na obzoru nebem.

„Brzo se nám vraťte!“

„Zlom tam vaz, ničemo!“

„Miláčku, vzpomeň si někdy na mne!“

„Nezapomeň, že tu máš děti!“

„Táto, že mi přivezeš černouška!“

„Neplač, to víš, že se ti vrátím!“

Hlasy spojují zemi a loď tenkými nitkami vzkazů, přání, napomenutí a lásky. A nitky jsou neustále tenčí a slabší, až zcela zaniknou v šumění vln, jež se tíští o lodní kýl.

Tehdy se kdesi na přídi ozve osamocенý zpěvák, ke kterému se vzápětí připojí další, tentokrát z výšky stěžňového ochozu, jiskry nápěvu přeskakují od muže k muži a z paluby na palubu, až se zdá, že se rozezpívaly samy koráby.

„*Allons, enfants de la Patrie,*

le jour de gloire est arrivé... “)*

Slavná revoluční píseň.

Le jour de gloire est arrivé – den slávy se přiblížil...

XI.

Invaze

Spatřil ji téměř naráz.

Jak vystoupil na vrcholek skalního mysu nad zálivem Samana, houpaly se – hluboko pod jeho nohama – na tiché vodě skořápky francouzských škunerů a brig, jedna vedle druhé, další, další a ještě další, zdánlivě do nedohledna. Toussaint pozoroval, jak před ním obraz této lodní expedice temní – to námořníci začali svinovat plachty, ubývalo bílých ploch...

Už dorazili, už jsou zde –

Pozvedl kukátko k očím: teď rozeznával ruch na palubách, viděl dělové hlavně, trčící z lodních boků, teď mohl i počítat...

Dalekohled mu vyklouzl z rukou. Těžce se spustil na vyčnávající kámen skalní plošiny.

Sklonil hlavu do dlaní a zavřel oči. Ne, nedopustí, oni nedopustí, abychom já a moji černí lidé mohli žít volně tak jako oni. Proč? Proč nejdou pryč? Ke všem čertům, co tu mají co pohledávat? Cožpak všechno, co tu roste, zraje, dává plody, není vypěstováno našima rukama, naší vůlí, naší láskou?

Nakonec se však musel dát do smíchu. Do smíchu sám sobě. Jako by je neznal! Jako by neznal ty bílé žraloky, jako by neznal naproti tomu své černé.

Ne, musí se z takových zeslabujících myšlenek vymanit. Oni jsou tady, je třeba jednat!

Datum? 29. ledna 1802.

Lodě trčely nehnutě na svých kotvách.

* První slova Marseillaisy, hymny Velké francouzské revoluce.

Nebylo vidět ani jediný člun, který by se odvážil vyrazit ke břehu.

Mají čas. Bílí mají čas. Neboť čas pracuje pro ně.

A toto Toussaint věděl. – Seděl ve svém stanu, neboť nechtěl opustit vyhlídku na samanský záliv, seděl v něm až do setmění, do večera, do noci.

Seděl, hlavu v dlaních, beze slova, bez potřeby se s někým o cokoli sdělovat. Neboť vše bylo jasné. Nebo temné, jak se to vezme...

Přijeli a je jich jako písku v moři. Ať mu, možná už zítra, cokoli budou vzkazovat nebo říkat, přijeli, aby se zmocnili ostrova a vnutili mu opět své bělošské zákony, které pro černého člověka znamenají ztrátu svobody, které znamenají otroctví. Možná že pro to vynaleznou jiné, nové jméno, ale jeho obsah bude týž – okovy a práce na cizím. Černoši by to měli pochopit. Měli –! Ale což si nestěžují na Toussainta, že je nutí dělat, i když zrovna nemají náladu? Což si nenaříkají, že zase, tak jako dřív, musí pracovat? A samozřejmě nechápou – Ne, tím je zbytečné lámat si hlavu. Horší je, že v tomto rozpoložení myslí snadno naletí na pozlátko plytkých slibů a dají se svést bůhvíkam... Kdybych mohl bezpečně počítat se svými lidmi...

Toussaint mimovolně sáhne po tužce a papíru. Má deset pluků pěchoty pod velením vybraných generálů jako Dessalines, Jean Christoph, bratr Pavel. Dále dva pluky jízdy a k tomu četnictvo, dobrovolná garda, dohromady desetitisíce mužů, vesměs slušně vycvičených, s dělostřelectvem polním i obléhacím.

Christoph velí posádce v Cap Français, Maurepas v Port de Paix, Vernet v Gonaïves, Dessalines na jihu a Pavel v bývalé španělské části.

A Toussaint rozhoduje přijmout bitvu!

Do všech přístavů rozesílá rozkaz. Rozkaz jeden a týž:

„Všemi silami braňte vylodění!“

Přijmout bitvu – cožpak jde o válečné tažení?

Vždyť Leclerc vyzývá zcela mírumilovně generála Christopha, aby mu nebránil ve vylodění v Cap Français!

„S nelibostí jsem vzal na vědomí zprávu,“ píše vrchní velitel francouzské expedice černému generálovi, „že odpíráte vpustit do přístavu francouzské loďstvo pod lichou záminkou, že byste si musel předtím vyžádat guvernérovo svolení, a odvoláváte se přitom na údajnou dohodu mezi zdejší kolonií a francouzskou vládou. Mně ovšem nezbyvá než v tom

vidět váš nevlídný postoj k mateřské francouzské zemi a jako na takový jsem nucen odpovědět: neodstraní-li do rána děla z pobřežních opevnění, budu vás považovat za rebela a dám příkaz vylodit 15 000 mužů, kteří vás beznadějný odpor hravě zlomí. Činím vás osobně zodpovědným za vše, k čemu pak dojde.“

Pokus o smírné získání Toussainta a jeho generálů skončil velmi brzo a velmi neslavně. Místo diplomatických poselství se vzápětí rozhovořila děla.

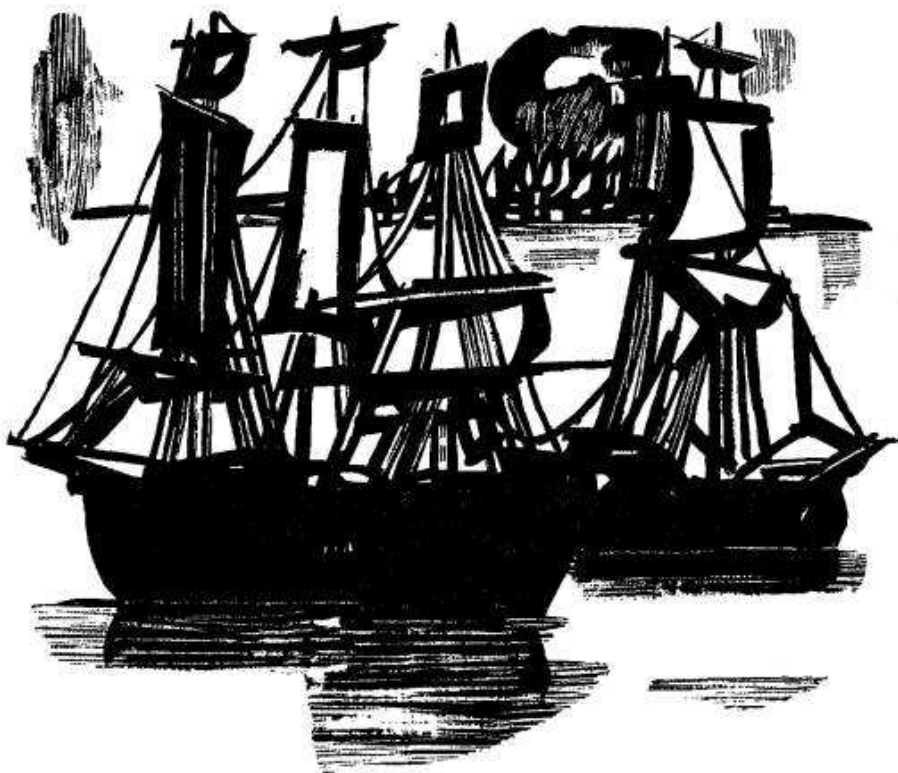
Francouzské lodě osypaly západní pobřeží Haiti jako zlá vyrážka. Nebylo tolik pevností a pobřežních baterií, aby mohly zadržet tento příval dokonale vyzbrojených a vycvičených útočníků.

S tím také Toussaint nepočítal. Věděl, že počátečním úspěchům Francouzů nezabrání, ale pak, až se zahryznou do ostrovní půdy, pak budou draze platit každou její píď, až se třeba uvítězí – k smrti!

Leclercovi však příliš pevně vězel v kostech příkaz obávaného švagra, a proto se ze všech sil snažil vynajít nějaký způsob, který by přiměl – bez válečného střetnutí – Toussainta k diplomatickému vyjednávání! Byl přesvědčen, že je k tomu dost obratný a že se dostatečně vyzná v lidech. Oddechl si, když k němu černá armáda poslala jako vyjednavče bílého důstojníka, kapitána Sangose. Leclerc se pokusil podplatit ho 55 000 franky. Jestli odmítne, pohrozí mu smrtí. A Sangos odmítl! Leclerc měl dojem, že se ocitl ve světě, kde platí zcela jiné zákony než v Evropě, vždyť například tohle byl přece vyložený nesmysl! Nakonec se však neodvážil svou hrozbu provést. Naopak, dal dovést Toussaintova vyslance až do předních linií pod ochranou stráže, aby se mu při přechodu fronty nic nepříhodilo.

Toussaint uvažoval střízlivě: Tomuto soustředěnému náporu sotva jeho pobřežní pevnosti odolají. Nuže, tam kde vyhlídka na odrazení nepřítelů se bude předem jevit jako marná, bude třeba sáhnout k jiným prostředkům: vyklidit pole a zanechat mezi ustupujícími voji a nastupujícím nepřítelem poušť. Spálená země, rozvaliny, zpusťované plantáže, hlad a smrt necht' vítají dotírající Francouze.

Leclerc vylodil své oddíly v zátocě Limbé, neboť jeho flotila se neodvážila vplout do vnitřního přístavu. Cap Français, hlavní město, kterého se měli zmocnit, zářilo před nimi do noci žízňivými požáry,

rozpalujícími noční oblohu do ruda a žhnoucími nesmiřitelnou nenávistí a hněvem.

Když příštího dne vstoupily Leclercovy oddíly do Capu, napočítali vojáci šedesát domů, které zůstaly celé a nedotčené, z původních dvou tisíc osmi set!

V Port-au-Prince vyslal generál Boudet před přistáním na haitské pobřeží zvláštního posla, aby oznámil, že francouzské vojsko nepřichází jako nepřítel, nýbrž jako ochránce ostrova proti zjevným i zakukleným škůdcům. Obraně přístavu velel bílý plukovník Lacombe. V okamžiku, kdy projevil ochotu povolit francouzské flotile vjezd do přístavu, přistoupil k němu nadporučík Lamartinière, a přiloživ mu pistoli ke spánku, vyzval jej, aby okamžitě své rozhodnutí odvolal. Lacombe smrtelně zbledl, neodvážil se pohnout, ale odepřel podřídit se Lamartiniérově výzvě. Lamartinière stiskl spoušť a – převzal velení. Další dohovor pokračoval v rachotu pušek a děl.

V těžké době zničil Dessalines přístavní město Léogane, když poznal, že je neuhájí před útokem vyloděných francouzských oddílů.

Plameny, trosky, plameny, trosky...

Tam, kde černé oddíly nemohou uhájit ostrovní půdu, ponechávají nepříteli zkázu a poušť.

Jedno však Toussaint nedopustí: aby se Francouzům podařilo zasáhnout jeho armádu drtivým úderem. Uhýbá, nečekaně zaútočí a znovu a znovu z nepředvídané strany, neváhá ustoupit, jestliže to nepříteli zeslabuje, a když se již Francouzi domnívají, že ho mají v hrsti, proklouzne jim mezi prsty; prales, džungle, hory jsou jeho spojenci stejně jako stezky neznámé a nedostupné cizincům nebo žlutá zimnice.

Původní Napoleonův plán?

Překvapit vyloděním na různých místech západního pobřeží a pak spojit na souši všechny síly a udeřit do rozhodujícího středu odporu.

Jenže tento plán měl jednu vadu: byl dělán bez protivníka!

Ve skutečnosti to vše dopadalo jinak. První krok se sice podařil, francouzské síly se uchytily na saintdomingových březích, ovšem dál, dál se to už nevyvíjelo podle původního plánu. Černé síly nepočkaly na jednom místě, aby tam utržily rozhodující porážku, nýbrž pružně uhýbaly, nezachytitelné a ve skutečnosti neporazitelné, neboť územní ztráty pro ně nic neznamenal a v bitvách vždy zůstalo na bojišti víc francouzských střelců než Toussaintových bojovníků, i když se fronta bílých útočníků posunula o jakýkoli počet mil na východ.

Jak marné je zmocňovat se země, jestliže se nezmocníme člověka!

První, kdo si to uvědomil, byl Napoleon.

Jak se list po listu vršily na jeho stole depeše ze Saint Domingua, prohlédal jasněji situaci francouzských sil i neschopnost svého švagra. Neschopnost především diplomatickou. Paulino, sestřičko Paulino, jaké nemehlo sis to vybrala!

Jednoho dne si dal Napoleon přivést Toussaintovy syny.

„Mladí přátelé,“ oslovil je. „Vím, že kdybych vyslal k vašemu otci jakéhokoli jiného posla, setkal bych se s jeho nedůvěrou. Chápu to. Proto jsem si dal povolat vás. Jestliže mluvím k vám, je to, jako bych mluvil k vašemu otci přímo. Budete mými ústy, jste-li ochotni být v této chvíli spravedlivými ušima. Nuže slyšte! Vyřídíte, žádám vás upřímně, svému otci, aby byl jist mou hlubokou úctou. Ujistěte ho zároveň mými

nejpřátelštějšími úmysly a odevzdejte mu tento můj vlastnoruční dopis, který neobsahuje ani víc, ani míň než mou žádost, aby se sešel s generálem Leclercem, vyslechl ho a moudře zvážil slyšené.“

Pak podal Placidovi obálku a na rozloučenou se vlídně usmál.

A tak spatřil jednoho dne Toussaint opět své syny. Bylo to v polním ležení z rána, které se ohlašovalo podivným tichem. Z francouzské strany se neozvala jediná rána, nebyl vidět žádný pohyb v jejich táboře.

„Jste jenom jiným druhem Napoleonova útoku,“ smál se Toussaint, když se s oběma mladíky objal. „Tak ukažte své zbraně!“ Ale když mu Placide odevzdal obálku s poselstvím, Toussaint ji netečně odložil, jako by mu stačilo, že se jeho předpoklad potvrdil. Nejprve se obdivoval, jak oba vyrostli a zesílili, chválil jejich oblek a podrobně se vyptával na jejich zážitky z pařížských škol. Jako vždy byl Isaac hovornější, ovšem rychle odbíhal od otcových otázek a s nadšením popisoval velkoměstské zábavy, studentské slavnosti, večere a plesy, na které byli zváni. V jeho slovech a očích se prostě znovu rozzářila Paříž lesku, veselí a tance, jež tam kdesi za nedohledným oceánem i v této chvíli jásá a zpívá. Toussaintův zrak sklouzl přes synovu hlavu do údolní prolákliny, kde kdesi za úbočími pahorků a v krytu porostu jsou v této chvíli také Francouzi; ale ti nezpívají ani netančí.

Toussaint se zamračil, pokynul rukou, aby jej synové nechali o samotě, a pak otevřel list.

„Občane generále! Po uzavření míru s Anglií a s ostatními mocnostmi posíláme vám generála Leclerca, svého milého švagra, jako prvního úředníka kolonie...“ Už to oslovení: Občane generále. Že byl Toussaint podle ústavy doživotním guvernérem, to zřejmě neberou v Paříži na vědomí. Co – neberou! Nechtějí brát! Proto sem posílají prvního, přesněji nejvyššího úředníka.

„Je vybaven dostatečnou vojenskou mocí, aby zajistila respektování svrchovanosti francouzského lidu.“ To je aspoň jasně řečeno a dennodenně to opakují francouzské pušky a děla tady na ostrově.

To, co pak v listě následovalo, čekal: projevy úcty a vděčnosti, které nic nestojí a k ničemu nezavazují, a prozatím jemné výtky, které naznačují, co zde hodlají Francouzi uspořádat jinak. Bylo tu vskutku obojí:

„Doufáme, že nám prokážete za těchto okolností svou věnost, o které jste tak často ve svých dopisech mluvil. Jsme vám opravdově nakloněni a s

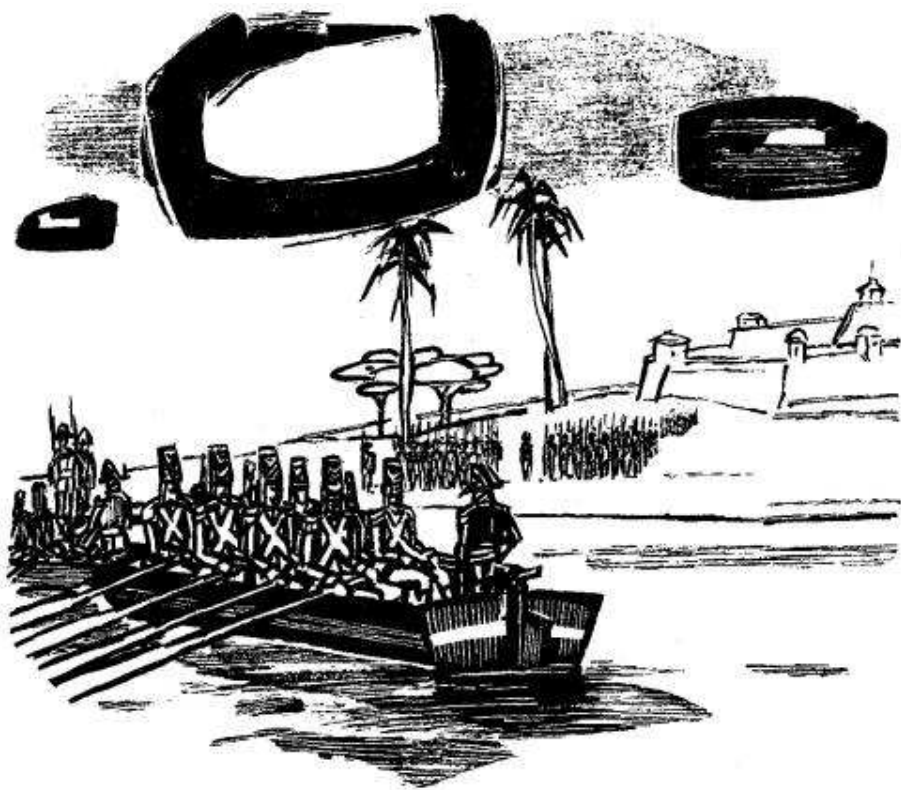
radostí uznáváme a proklamujeme velké služby, které jste prokázal francouzskému národu. Jestliže ještě vlaje naše vlajka na Saint Domingu, pak je to vaší zásluhou a zásluhou všech věrných černochů. Předurčen svým nadáním, ukončil jste občanskou válku, zabránil krveprolévání, obnovil klid. – Konstituce,“ – vida, neudržel se a musel hned v prvním dopise do ní zarýt! – „konstituce, kterou jste vyhlásil, obsahuje mnoho dobrého. Ovšem jsou v ní i věci, které se nesrovnávají se ctí a svrchovaností francouzského státu, jehož je Saint Domingue toliko částí. Lze to zajisté vysvětlit okolnostmi, ve kterých jste se octl, obklopen ze všech stran nepřáteli. Ale nyní, kdy se věci změnily k dobrému, budete nepochybně první, kdo uzná a dá suverenitě francouzského národa, což jejího jest. Neboť francouzský národ vás počítá mezi své nejslavnější občany pro služby, které jste pro něj vykonal, a pro talent a sílu charakteru, které vám příroda poskytla.“ Jak to vypadá snadné – stačilo by jen kývnout a hlavně zbraní by zmikly, bodáky by se sklonily k zemi, přestala by téci krev a utichly by výkřiky bolesti... Ano, stačilo by jen vlídnému a laskavému pisateli přikývnout, a vzápětí – vzápětí by se stal svrchovaným vládcem ostrova zase bílý guvernér, který by dosadil na vedoucí místa po celém ostrově francouzské úředníky, stejně jako by se vrátili na plantáže bílí páni, jednak bývalí majitelé, kteří se rychle přebarvili na republikány, jednak noví, kteří se o republiku zasloužili; vždyť kde mohou být rychleji odměněni za své revoluční zásluhy než v kolonii? Ano, v kolonii, neboť v tu by se ostrov opět změnil, černí lidé by se vrátili k motykám a rýčům a na jejich záda by se znovu snesl bič a na nohy okovy. Neboť Toussaint ví tak bezpečně, jako že je kolem moře, že celá francouzská expedice nemá jiný účel než státu vrátit kolonii a plantážníkům půdu a otroky. Ano, otroky. Do slova a do písmene, i kdyby se tomu na čas říkalo jinak. Vždyť jemu, Toussaintovi samému, nezbyvalo než zákonem zakázat zahálku, a kde bylo třeba, násilím přidržet lidi k práci. Ba dokonce se ani neodvážil zcela zakázat nákup nově dovážených otroků, neboť hlavní cíl, pozvednout haitské zemědělství, si vyžadoval svá nutná opatření. Ale to vše nebylo nic proti tomu, co by čekalo domácí černochoy, kdyby přišli a zase začali vládnout tamti... Znamenalo by to pro všechen černý lid znovu sestoupit z povrchu života do hlubin otroctví, bezprávnosti, bez vůle a svobody, znovu sestoupit do hlubin noci, kde by jen matně blikaly znovu oživé sny afrických vidin a bájí. A svět by se jim znovu rozdělil na den, kdy by

duch byl mrtvý a tělo vykonávalo strojovou práci, a na noc, kdy by ožily neskutečné sny na shromážděních voodoo...

Pod Toussaintovými víčky přelétly nyní obrazy haitských měst, výstavných a svítících novotou, s přepychem nábytku, porcelánu, společenských kroužků, slavností, divadel už s černými herci a v sálech pestré toalety žen, šperky, hudba...

Rychle se vytrhl ze zamyšlení, aby dočetl poslední odstavec Napoleonova dopisu:

„Projevili jsme vašim dětem a jejich učitelům city, které k vám chováme. Posíláme vám vaše syny. Co můžete víc žádat, abyste uvěřil naší upřímnosti? Nebo snad svobodu pro černé? Víte přece, že jsme přinášeli svobodu dosud všem zemím, kam jsme vkročili. Schází vám uznání, pocty, bohatství? Nemůžete být na pochybách, že vás čekají. Počítejte s naším bezvýhradným oceněním a počínejte si jako jeden z předních

občanů největšího národa na světě.“

Bylo to vše tak průhledné, že by se byl Toussaint vlastně ani nic podstatného nedozvěděl, kdyby byl mohl nahlédnout do druhého Napoleonova dopisu, který přišel souběžně s tímto poselstvím. V tomto druhém listě, určeném generálu Leclercovi, vrchnímu veliteli celé výpravy, byly v stručných heslech vyloženy hlavní zásady a prováděcí pokyny expedice:

Je třeba překvapit vyloděním na několika místech; využít překvapení a pokusit se uchlácholit protivníka slibů míru a přátelství. Mezitím připravovat soustředěný úder spojenými silami, který by naráz rozdrtil nepřítel. Jakmile dojde k ovládnutí ostrova a k odzbrojení černochů, bude třeba se zmocnit hlavních černých vůdců, Toussainta, Dessalinesa a Christopa, a poslat je do Francie.

Již příští týden vypracoval Toussaint písemnou odpověď, kterou měli oba synové odevzdat Leclercovi. Neboť v této chvíli a zde byl Leclerc plnomocným Napoleonovým zástupcem. Dřív než list zapečetil, dal Toussaint synům do něho nahlédnout.

„Váš list oznamuje mír, zatímco v téže chvíli vnášíte za hřmění děl na naše území válku! Za těchto mnohonásobných útoků na naše přístavy nemohu zapomenout, že mám po boku meč. A důvod vašeho vpádu? Jím jsou dobra, jež jsem vykonal pro svůj lid. Navíc zavlékáte mé děti, aby se účastnily této prolhané akce...“

Leclercova odpověď přišla již za tři dny. Bylo tedy jasné, že vrchní francouzský velitel měl předem připraven celý postup svého jednání, aniž musel čekat na další pokyny z Paříže.

Odpověď přinesli opět Placide s Isaacem. Byla tentokrát stručná: buď Toussaint zastaví nepřátelství, složí zbraně a podřídí se dalším Leclercovým rozkazům, nebo bude prohlášen za rebela a francouzské vojsko potře jeho a jeho vzbouřence do posledního muže!

Toussaint pohodil list na stůl –

„To je tedy ultimátum. Jistě nejste na pochybách, co učiním. – Nuže, nyní je čas myslet na vás. I vy se musíte rozhodnout, na kterou stranu se chcete postavit. Neobávejte se rozhodnout zcela svobodně. Nic vám nebudu nikdy vyčítat. Žili jste na tomto ostrově, kde jste možná poznali víc strastí, zla a odříkání, než vaše mládí unese. Také jste poznali svět bílých,

evropský život, který vám stále zůstává otevřen, budete-li chtít. Jste dosud pod ochranou prvního konzula. Zůstanete-li se mnou, budete sice pod ochranou mou, ale teprve budoucnost ukáže, nakolik se tato ochrana osvědčí. Čekám, jak se vyjádříte.“

Jako vždy, zahleděl se i tentokrát nejdříve na Isaaca, usměvavý, jistý předem odpovědí –

Isaac stál, strnulý, s vyřeštěnýma očima; cítil na svých prstech a dlani studený pot, bezděčně odtáhl ruce od těla. Teď, teď to přišlo – – – Všechno dosud vypadalo jako duchaplná společenská hra... audience u prvního konzula, diplomatické posláni, hostiny v Leclercově hlavním stanu. A zatím francouzské pluky, ty nádherné čtverce granátnických čepic, blyštivé moře kyrysů, jež donedávna obdivoval při přehlídkách v Paříži na Martově poli... jsou teď zde a potáhnou na něj, ano i na něj!!! Isaac viděl hroty bodáků, namířených proti své hrudi, kopyta jízdy duněla blíž a blíž –

„Nu?“ chraptivý otcův hlas jej vytrhl z hrozivých vidin. Toussaintova tvář byla napjatá, úsměv se propadl mezi sevřené rty.

Tehdy se Isaac křečovitě vypjal, a snaže se o mužný a rozhodný tón v hlase, řekl:

„Myslím, že nesmíme zapomínat na matku. Bylo by třeba, aby nyní, když... Prostě nejde jen o bezpečnou ochranu, o tu je jistě postaráno, ale je třeba i někoho, kdo ví, koho – kdo – – Jsem prostě ochoten setrvat po jejím boku za všech okolností!“ Poslední větu se už Isaacovi podařilo vyslovit s pevnou vyzývavostí.

Toussaint zavřel oči. Každý člověk má na svém vnitřním snovém nebi dvě tři malá slunce, která jej napájejí jistotou naděje, příslibem budoucnosti. Nyní tedy jedno z těch sluncí zhaslo. Tolik let byl Toussaint přesvědčen... A teď stačilo několik málo slov z těch měkkých, ještě nemužných úst...

V Toussaintově obličejí se nepohnul ani sval. Ze samočinného zvyku se ještě obrátil na Placida:

„A ty? Asi stejně jako bratr, co?“

„Prosil bych vás, otče, o jakékoli místo ve vaší armádě. Znáte mé schopnosti lépe než já a víte, kterým výcvikem jsem prošel. Podle toho mě zařadíte.“

Toussaintovi dlouho doznívala v sluchu Placidova slova. Jako když do síně, která byla dlouho zamčená a kde pavučiny překřížily zšedlé

haraburdí, najednou někdo vejde ze slunečního světla, živý...

Pak Toussaint pomalu vstal, pokývl synům na odchodnou a teprve v poslední chvíli, před samým prahem, dotkl se Placidova ramene lehkým poklepnutím.

Na všech místech, která padla Francouzům do rukou, dal Leclerc vylepit vyhlášku, kterou už dávno předtím vytiskli pařížští tiskaři a kterou si vrchní velitel přivezl s sebou v několika bednách:

„Obyvatelé Saint Domingua! Přišel jsem ve jménu francouzské vlády, abych vám přinesl mír a štěstí. Ti, kdo si na ostrově osobili vládu nad vámi, prohlašovali sice ústy věrnost Francii, ale teprve teď při našem příchodu jejich masky padly a pod nimi se objevila pravá tvář! Hlavní z nich, generál Toussaint, na mou výzvu, aby se ke mně dostavil, odpověděl vytáčkami, které mají jediný účel: aby mu získaly čas. Nezbyvá mi proto než poučit tohoto rebela silou o moci francouzské vlády. Od této chvíle necht' v něm všichni vidí šílence a zrůdu!

Všem ostatním obyvatelům Saint Domingua jsem slíbil svobodu; dokáži, že jí budou moci skutečně užívat.

S okamžitou platností ustanovuji toto:

1. Generálové Toussaint, Dessalines a Christoph jsou postaveni mimo zákon. Každý má s nimi naložit jako se zrádci Francouzské republiky.
2. Stejně je třeba za rebela považovat každého, kdo by se řídil jinými rozkazy než od mých důstojníků a od hodnostářů mnou ustanovených.
3. Kdo se – sveden – chopil zbraní, ať se ihned vrátí k práci na plantážích.
4. Vojáci, kteří opustí řady Toussaintova vojska, budou zařazeni do francouzské armády.“

Vyhlášky byly vyvěšovány, vylepovány, žlutly, mokly, strhával je vítr – a namnoze nejen vítr – znovu byly obnovovány, a výsledek? – Leclerc dal dokonce viditelně označit plukovní kanceláře, kde se mohli přihlašovat ti, kdo by chtěli vstoupit pod francouzské prapory. Ale záhy dal verbovací nápisy odstranit. Přeběhlíků, kteří se rozhodli změnit „tvář“, dalo se

spočítat téměř na prstech jedné ruky.

A tak nastal čas, kdy zmlkla ústa vyjednávačů, a pera, připravená sestavit dohodu, vypadla z rukou písařů. Čas slov byl vystřídán řečí meče.

XII.

Bez soucitu, bez lítosti

Čtvrt roku trval boj francouzské invazní armády proti Toussaintovi a jeho černochům.

Kdyby dostal za úkol podat obraz těchto tří měsíců kronikář, spotřeboval by mnoho set stran, chtěl-li by vysledovat průběh všech válečných operací, které Francouzi zahájili z několika pobřežních východisek.

Ano, kdyby tak bylo možno vysledovat každý jednotlivý život, portréty generálů i prostých vojáků, černých i bílých... Kolik osudů, kolik obětovaných životů!

A co je nad život cennější?

Ovšem uznáme-li platnost této věty, co říci činům mužů, pohrdajících smrtí, co říci například tomu, že při útoku jednoho z Toussaintových oddílů proti francouzské baterii se kterýsi černoch vrhl k nabitému dělu, vsunul ruku až po rameno do dělové hlavně, a když nahnátl dělovou kouli, vykřikl: „Držím ji!“

Bylo to jeho poslední slovo, neboť vzápětí dělo vystřelilo –

Nebo: Do brány které si pevnosti nemohl proniknout útok černošských oddílů. Útočníci nabíhali přímo proti jícnu dvou děl, postavených v bráně, a proti kulovým drahám nesčetných pušek. Jako řady obilí pod sekáčovou kosou kladly se řady černých těl na této nepřekročitelné hranici smrti. Přesto se proti olověnému dešti střel hnaly nové a nové řady. Někteří z francouzských střelců odhodili pušky, opřeli čelo o zeď a zvraceli, nemohouce již snést pohled na krvácející lidské maso. Až přišla chvíle, kdy hradba mrtvol převýšila sklon dělových hlavní a přes ni se začala valit záplava dalších útočníků, které již nestačily puškové střely zastavit...

O tom všem by se dalo vypravovat, z toho všeho by se dalo vyjít až k

věčným otázkám života a smrti –

Ale každé dílo a tedy i každá kniha má svůj řád, od kterého se nemá uchýlit. A toto vyprávění má sledovat černého bojovníka Toussainta a osud jeho díla.

Musí tedy postačit jen celkový obrys tříměsíční haitské války, která nakonec uzavřela Toussaintovu životní dráhu i jeho dráhu stvořitele svobody haitského černého lidu.

Začátkem února r. 1802 začali Francouzi soustavně dobývat západní a severní pobřeží ostrova. Podle Napoleonových pokynů chtěl Leclerc proniknout ze západu přes Gonaives a současně ze severu přes Cap Français na jih tak, aby se oba tyto útoky nakonec spojily a uzavřely železnými kleštěmi hlavní jádro Toussaintových sil.

Nebyl to špatný plán, ale byl opět vymyšlen bez – nepřítele. A ten se kupodivu nechoval tak, jak to Leclerc potřeboval.

Toussaint si byl příliš dobře vědom, že polovina jeho armády je v pravém slova smyslu amatérská, že je složena z dobrovolníků, kteří používají jako své nejsilnější zbraně právě vůle, dobré vůle zvítězit. Což ovšem nikdy v polním střetnutí nevyváží výhody, které vojsku poskytl mnohaletý výcvik, téměř strojová disciplína a hlavně letité bojové zkušenosti –

Kdyby byl Toussaint přijal měření sil v soustředěné bitvě, byl by musel prohrát. A byl by musel prohrát přes veškerou vášnivou obětavost a zanícené odhodlání svých černých bojovníků.

Co jiného zbývalo? Důsledně se vyhýbat velkým bitvám! Rozdrobit sevřenou pěst nepřátelských armád, odlákat její části předstíraným ústupem, svádět je z cesty, přijmout boj, ale jakmile by Francouzi začali získávat převahu, hned ustoupit, odpoutat se od nepřítele, uniknout mu a znovu jej napadnout z nečekané strany. Neustále jej znepokojovat na místech, kde to nejméně čekal, nedopřát mu klidu, používat všech prostředků partyzánské války a přitom – a na tom Toussaintovi mimořádně záleželo – nenechat si vlastní síly rozbít, uchovat vždy podstatu pluků i menších skupin nedotčenou, životaschopnou!

Dva různé plány proti sobě, dvě různé taktiky...

A každá z obou stran měla něco navíc, co druhé straně scházelo. Francouzi dokonalý vojenský výcvik a lepší i početnější výzbroj. Černoši

spoence, kterého jim bílý soupeř nemohl odlákat – haitskou přírodu.

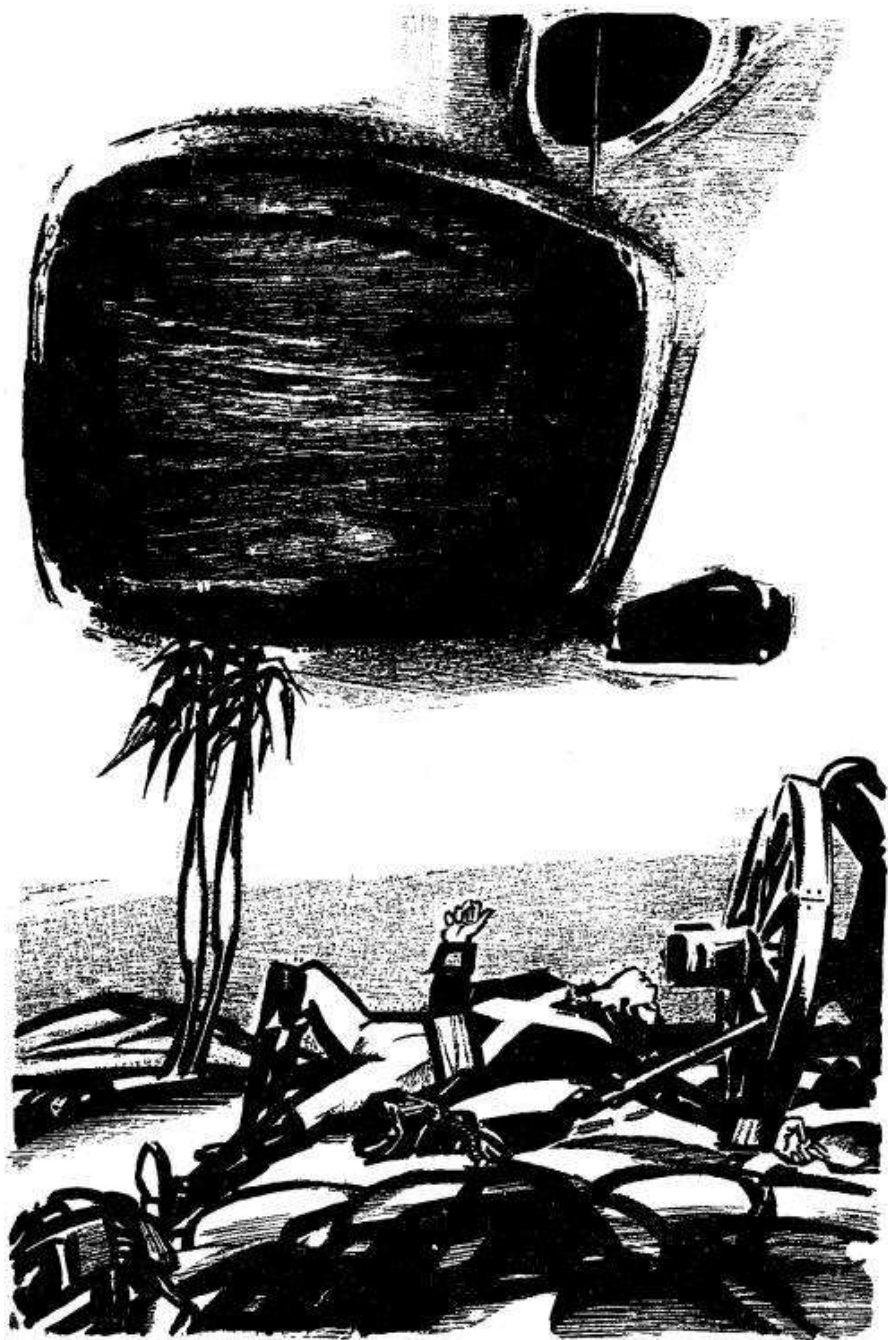
Povrch ostrova je vrásčitý jako kůže krokodýlů, dřímajících v jižních ústích haitských řek. Protáhlé horské hřebeny, sahající nejvyššími vrcholky až do tří tisíc metrů, táhnou se v několika souběžných řadách od východu na západ, někdy nad širokými údolními rovinami, jindy nad změtí pahorkatin a příčných hřbetů. A zatímco jejich hřebeny zůstávají zahaleny do stříbrných mraků, drsné, nehostinné, s nočními mrazíky, boky horstev pokryl prales neprostupnou houní kmenových obrů i zase hustého podrostu, kde nadto pavoučí síť lián a kapradin dávají se vařit parnému vzduchu v nedýchatelné kaši. A jsou tu beznadějně stepi, poseté tisíci ježkových kaktusů, jsou tu ostnaté zdi akátů i zase močály s ostrými čepeli rákosí a s houpavou půdou, která vtahuje svou kořist, jako had polyká myš. Jedině úrodné a obdělané roviny, okolí měst a města sama jsou dostupná francouzským zbraním a také jedině zde se dokáže francouzský dobyvatel udržet. Běda však, když se na krok odváží přes okraj volných prostranství do stínů haitské flóry –

Na druhé straně není během času téměř jediného města, které by Toussaintovi vojáci dokázali trvale uhájit.

A tak na tomto dvojím bojišti téměř pravidelně s týmiž dílčími výsledky probíhal celý boj...

Francouzským generálům se vskutku zpočátku daří jejich soustředěný nápor na města a přístavy na severu a západě ostrova. Desfourneaux se do dvou dnů zmocňuje Plaisance, vzdáleného mnoho mil od pobřeží, Rochambeau dobyde přístavní pevnost Fort Douphin na severu, generál Hardy míří do vnitrozemí na Marmelade, kde se na cestě srazí s černým generálem Christophem. Když po těžkých ztrátách vyrazí, aby nepřítele dobil, zmizí mu černé oddíly před očima, jako by se vypařily. Přesto ohlásí Hardy slavně první velké vítězství. Za dva dny však kupodivu narazí na Christopha podruhé, po týdnů potřetí, nikdy přitom nedokáže vypořádat se s nepřítelem na místě – ztratí jen velký počet bílých střelců, zatímco se ti černí ďábli kryjí každým keřem, kamínkem, kamenem, jako by je země sama chránila svou dlaní! Teď již Hardy žádá vítězství neohlašuje.

A stejně se daří jeho kolegům i hlavnímu veliteli. Už si byl jist, že nádherně připraveným obchvatem dostal hlavní Toussaintovy sbory do pasti – a když konečně uzavře celý obkličovací kruh, zjistí, že obstoupil prázdné akátové háje a mlčící hory. Toussaint zmizel a s ním i jeho pluky.

Leclerc však nemusí dlouho čekat, než se dozví, kde je jeho protivník. Dozví se to z Toussaintových útoků, které najednou vpadnou do zad Leclercově armádě!

Opakuje se to donekonečna. Černí udeří a couvnou, zmizí, udeří a zmizí...

A půdu, kterou musí vyklidit pro převahu francouzských zbraní, ponechají nepříteli jako mrtvou zem. „Palte, ničte všechny potraviny, mrtvolý a koňské zdechliny házejte do studní, ať ti, kdo nám přinášejí otroctví, spatří před sebou peklo, které si zasloužili!“

Tento Toussaintův rozkaz byl plněn podveliteli do slova a do písmene a navíc zapalovaly a strhávaly ustupující černé oddíly domy, celé domovní bloky a čtvrti, takže často padly do rukou Francouzů jen rozvaliny, mrtvé a zamořené hnilobou. Když musel Dessalines po dlouhých bojích vyklidit přístav Svatého Marka, rozkázal předtím polít domy lihem a petrolejem a do sklepů utěsnit střelný prach. Se svým domem začal – a byl to palác, že by mu ho mohl závidět nejbohatší pařížský šlechtic – sám hodil pochodeň do vstupní haly, kde dal navršit až ke stropu haldy suché cukrové třtiny...

Ale taktika úniků a spálené země není taktikou jedinou. Tam, kde je to možné, černoši útočí. A pak útočí zuřivě, necouvnu ani o krok a dají se nakonec pobít do jednoho.

Jindy předstírá Dessalines útěk před plukem generála Debella. Couvá k pevnosti Verrettes, která už po týdny láká Leclercovy strategy. Debelle následuje ustupující černochoy pochody neustále se zrychlujícími. Na dohled pevnosti se dávají Dessalinesovi vojáci již do běhu. Francouzi se ženou za nimi – hurrá! hurrá! – jen ať je dohoníme, než nám vklouznou do pevnosti...

Udýchaní bílí střelci vidí, jak černoši zatím naskákali do příkopů mezi keře, jež jsou roztroušeny po jeho kraji. V téže chvíli se keře skloní a obnaží děla, rozestavená na plošině nad příkopem. Zároveň se rozštěkají pušky, které obrátili nedávní „uprchlíci“ proti svým pronásledovatelům. – Na všecko je již pozdě. Drtivá dělová a pušková střelba, mířící do hustého zástupu, pokosí dvě třetiny Debellova pluku. – Tento úskok se pak povede ještě jednou opakovat proti Debellovu nástupci s týmž výsledkem.

Ovšem Toussaint dával málokdy souhlas k větším otevřeným utkáním. Šetřil svými lidmi jako šafránem. Ne že by je nebyl ochoten obětovat stejně jako sebe, přičilo se mu jen obětovat je zbytečně.

„S nožem a nahou hrudí proti dělům? Jaký je to nesmysl!“ říkával. A opakoval znovu a znovu: „Musíme je unavit, uštvat, tisíce komářích bodnutí zahubí býka.“

Tato střízlivá taktika nenachází však u většiny ostatních černých generálů pochopení. Jejich vášnivá hrdost je poháněna projevem se velkými činy a v Toussaintově opatrnosti vidí kramářskou malodušnost. Ano, jsou to přece tytéž rysy škudlivého hospodáře, které přivedly Toussainta k jeho pověstným nařízením o povinné práci, a vůbec – jsme vojáci a máme právo ukázat v boji, co dokážeme! Nikým si nedáme vázat ruce, nejsme mezci, kterým se dávají na nohy pouta, aby se mohli pohybovat jen pomalu a nezaběhli se!

Nad černým vojskem se začne vznášet tíž opar roztrpčenosti a nespokojenosti, který již dávno setřel smích z tváří plantážních černých dělníků.

Přes to vše neváhá Toussaint počínat si i nadále nesmlouvavě, tvrdě a důsledně. Jak dlouho ho budou chápat v jeho rozumné tvrdošijnosti? Jak dlouho to ještě bude trvat, než se v ústech lidí začne k jeho jménu připojovat slovo – tyran, diktátor?

Ne, dosud se od něho nikdo z jeho velitelů neodklonil, i když mručí a potichu i začínají vyhrožovat. Až do této chvíle je vždy ještě zarazí některý z jeho projevů osobní statečnosti nebo vítězství, které získal svým mimořádným důvtipem.

Jednou se Toussaint octne při dobývání pevnosti Bédouret tváří v tvář francouzské posile, která mu v síle pluku vpadne nečekaně do zad. Sotva má Toussaint čas přeskupit své oddíly čelem vzad, když najednou spatří –

--

– že proti němu pochoduje ve francouzských uniformách celý černošský pluk!

Tehdy se rychle rozhodne, poručí svým lidem, aby sklonili pušky, a sám se prudce rozejde vstříc nastupujícím střelcům. Jde rázným krokem, ale stejnoměrně, jako by neviděl zvedající se pušky a tasené kordy důstojníků.

Ted' zazněly naproti povely stát a připravit se k střelbě! Ale Toussaint jde –

První řady střelců zalehly na zem, druhé poklekly, třetí stojí –

Ale Toussaint jde –

Nyní zazní povely: K líci zbraň!

Toussaint jde –

Teď už ho musí poznat! Do bílých důstojníků vjel život, jak se shlukli do houfu, a vzápětí jistě padne poslední rozkaz –

Teprve v té chvíli se Toussaint zastaví, nabere zhluboka dech a začne hlasitě, pomalu a srozumitelně mluvit:

„Černí vojáci, stojím před vámi, já, Toussaint, černý guvernér tohoto ostrova a vrchní velitel všech černých vojsk! Já, který zahnal z ostrova bílé otrokáře. Stojím tu a čekám: kdo z vás chce po mně vystřelit, ať to učiní na můj rozkaz – teď!“

Vteřinu bylo ticho, že bylo slyšet dech mužů. Vteřinu, která mohla Toussaintovi přinést výhru stejně jako zkázu a smrt.

Pak začaly řady černého pluku povolovat, vlnit se, vojáci začali odhazovat pušky, klekat, vzpínat k Toussaintovi ruce. Několik francouzských důstojníků, kteří se vrhli s meči a pistolemi na své lidi, aby je pohnuli ke střelbě, zmizelo pod nohama a pěstmi, doslova vdupáni v zem.

Tehdy vztáhl Toussaint ruce nad klečící vojáky, napůl jako by jim

žehnal, napůl jako by jim rozevřel svou náruč. Potom se pomalu obrátil a nyní se vracel již bez jakéhokoli spěchu k svému oddílu.

Věděl bezpečně, co se bude dít za jeho zády. Teď se seskupí a začnou palaver, ale nebude dlouhý, jistě v nejbližší chvíli je nejrozhodnější strhnou, uchopí zbraně a přejdou k němu, Toussaintovi! Toussaint se vskutku nemýlil. Jenže jedno nemohl předpokládat: že se zatím za tímto černošským francouzským plukem přiblížil pluk Napoleonových granátníků, jehož důstojníci velmi rychle vystihli, co se stalo. Soustředěné salvy granátnických těžkých pušek probíjely a srážely na zem řady černých střelců. Nebylo kam utéci před hustou olovenou smrtí, rozsévanou tak zblízka. Jen několika málo jednotlivcům se podařilo dostat se k Toussaintovu oddílu –

Láska, obdiv, řevnivost, nenávisť, věrnost i zase pokořená pýcha – jak střídavě poryvy vášně i zase oddanosti zmítaly nitrem Toussaintových poddaných. A nebude to náhoda, zda převládne ta, či ona složka. Příští dny jsou již předem určeny celým dlouhým vývojem, kterým se ubíral Toussaint na jedné straně a černý lid na straně druhé.

Léta šli pospolu, bok po boku, po všechna léta, kdy společně museli bojovat proti všem ostatním. Proti všem dvounohým dravcům na ostrově.

Pak je jednoho dne dovedl Toussaint k vítězství. Přestala doba hrdinských činů a divokých dobrodružství, tolik odpovídající bouřlivé krvi, bouřlivé po afrických předcích. Nyní nastal čas pevných řádů, ustáleného života. Místo velkých činů bylo třeba tisící násobně denní práce. A práce, kterou jsme donedávna zatracovali jako znak otroctví, tu jsme měli na obrátku vykonávat dobrovolně, ba s nadšením, a měli jsme ji dokonce považovat za výraz svobody! Ani jsme neměli čas a poklid si to vše promyslet, neboť se na nás hrnuly nové a nové úkoly, jeden přes druhý. Ostatně jaképak hrnuly se! On je na nás vršil, jako se nakládají pytle na ubohého osla, který, než se vzpamatuje, klesá pod jejich tíhou! A jak rozumět tomu, že vše, co tu nově zaváděl, se navlas podobalo těm bělošským vymyšlenostem? Nejen řady, paragrafy, nařízení! Ale i šaty, uniformy vojska, execírka, dvorní slavnosti – někdy jsme si mohli myslet, že se sem přestěhovala Paříž! Přitom se obklopil Francouzi, že se černý člověk v jeho salónech pomalu styděl za svou pleť, za své neobratné pohyby, za své způsoby – A on byl přitom vstavu člověka veřejně pokárat

za nějaký přestupek, bůhvíjaký, té prokleté francouzské etikety, nebo jak se to říká!

Však teď, když tahle falešná idyla praskla a když jsme se dostali s Francouzi jaksepatří do křížku, teď aspoň si můžeme na nich zchladit dlouho nadržovanou žáhu! Na to je chlapík Dessalines! Za něho bychom už dávno byli kdoví kde, možná že bychom už byli obsadili Jamajku, Kubu. Rozhodně by sem k nám na ostrov nesměl žádný běloch strčit ani nos! I generál Christoph by byl lepší, protože – zkrátka, má k nám blíž, umí na to jít zostra. Jinak není nad Dessalinesa! Ten umí s bělochy zatočit! Když odcházel ze Svatého Marka, zůstalo na dlažbě rozbitého a spáleného města dvě stě bílých mrtvol! Zanechával po sobě neklamně stopy a podle nich bylo možno ho sledovat: U Mirebalais našli Francouzi tři sta svých krajanů, ale ani jeden z nich jim již neřekl, za jakých muk vydechl naposled. A když Dessalines musel odtáhnout z Verrettes? Osm set Francouzů, Němců, Poláků, nebo líbí-li se vám to líp, tedy osm set probodených, uškrcených podřezaných Evropanů se tu již nedočkalo osvoboditelů. Takový je Dessalines pašák!

Ale i Dessalines, dokonce i Dessalines nepřestává být poslušen svého vrchního velitele. Všichni ještě Toussainta poslouchají.

Všichni, až na –

Ovšem to byla výjimka, souhra náhod... Jeden z nejosvědčenějších a nejvěrnějších Toussaintových generálů, černý generál Maurepas, hájil pevnost, na jejímž jméno celkem nezáleží; důležitější bylo, že se mu nepodařilo prorazit kruh francouzských obléhatelů, a když se doslechl, že Toussaint musel pustit z ruky pevnost Crete-à-Pierrot, pevnost velmi důležitou, podlehl prý dojmu, že věc černých je ztracena, a sám nabídl Francouzům – kapitulaci. Za to Francouzi zaručili jemu a jeho důstojníkům ponechání hodností a zařadili je do své armády. Ovšem, jak už bylo řečeno, hrály tu svou úlohu zvláštní náhodné okolnosti a prozatím se z toho nedalo vyvozovat, že by tento příklad mohl působit na další následovníky.

Prozatím určitě ne. Prozatím...

A jak se dařilo druhé straně?

Tak třeba nejvyššímu veliteli invazní francouzské armády generálu Leclercovi?

Přes polovinu své armády pozbyl již za první dva měsíce tažení. Přítom smrt na bojištích měla z toho nejmenší počet na svědomí. Hlavní sousto pohltila – žlutá zimnice. Téměř každý nově přibylý Evropan byl hned po příjezdu přepadáván dvoudenními záchvaty horečky. Ovšem v době míru, kdy se mohl šetřit, prošel celkem dobře nutným obdobím, kdy se musel postupně přizpůsobovat tropickému klimatu ostrova. Na to neměl voják v poli pochopitelně čas. Netrvalo dlouho, a Leclerc posílal zoufalé depeše do Francie s prosbami o posily. Paříž mu je neodpírala, ale lidé mu umírali ve větším počtu, než kolik mu jich přibývalo. Pluky zřidly na dvě třetiny, na polovic –

„Umírají mi po stovkách,“ stěžoval si Napoleonovi, „slábnou a ztrácí se

mi pod očima. Horečka jim bere sílu, za chvíli neunesou pušku... Dávno je už nepohřbíváme jednotlivě, dávám dělat velké jámy pro hromadné hroby. Jeden z mých nejlepších vojenských lékařů se včera oběsil. Ostatní se snaží být při práci neustále opilí –“

V období dešťů stíhaly pochodující kolony krátké prudké lijáky, které se někdy opakovaly několikrát za den; pokaždé změnilo po několika minutách cesty v blátivá propadliště nebo v dravé říčky, které valily před sebou větve a kamení. Mezi dešti se krajina pařila horkou, těžko dýchatelnou mlhou. Zato záhy po západu slunce rozrazila tělo zima.

Jednou, bylo to poblíž Gonaïves, vyděsil Francouze zvláštní úkaz: Při večerních červánkách začaly z plochých boků vápencových skal vystupovat četné stuhy bílého kouře, které rychle postupující tmou růžověly, až vzplály malými ohničky. U všech d'áblů, vždyť to je sopka! Nic jiného to nemůže být – To nám tak ještě scházelo!

Teprve když se dým s ohničky ještě několikrát opakoval, přišli na to, že vápencové skalní desky, do kterých pražilo přes celý den slunce, nakonec samy zapalují uschlou trávu a mech, který zahynul mezi kamennými škvírami.

Ne, tato země je peklo, z něhož již neunikneme.

Leclercova naděje na nějaké jednorázové a rozhodné vítězství se trátila do nedohledna. Chytni ve vodě úhoře, když tvé ruce stále víc tuhnou a stávají se neohebnějšími.

Tehdy se Leclerc rozhodne změnit celé vedení války. Učiní tak s velkým sebezapřením, protože to jasně znamená, že dosavadní způsob selhal. V Napoleonových očích se taková věc rovná vojenské porážce!

Krátce: žádné velké expediční podniky, tažení, velké útoky nebo obkličování! Místo toho – rozdělit francouzské sbory na menší skupiny, třeba vždy jen v síle jednoho pluku, kterým budou svěřeny v podstatě policejní „vyčišťovací“ úkoly; každá skupina dostane vymezen určitý nevelký obvod a bude mít povinnost dokonale jej „pročesat“ a vyčistit od černých partyzánů, současně zničit zásoby potravin, popřípadě zatknout či jinak zneškodnit – podle uznání velitelů – každého, kdo by byl podezřelý z jakékoli nepřátelské činnosti nebo z podporování takové činnosti.

Leclercovo rozhodnutí se stalo pochopitelně pobídkou k novým ukrutnostem, trestným výpravám a masovým policejním zákrokům. Vojensky to vše neznamenalo nic a nic to také nemohlo změnit na

vzájemném poměru sil. Jedině snad to mělo další záporný důsledek; těleso francouzské armády se rozdrobilo do ještě menších a nesouvislejších částí.

Současně se Leclerc pokusil vrazit klín i do Toussaintovy armády; zmobilizoval kdekoho, kdo měl sebemenší možnost styku s černými veliteli, od drobných důstojníků až po generály, na které soustředil hlavní nápor, aby opustili svého pána. Poselství, ústní i napsaná, se sliby stejně jako s hrozbami, dary, úplatky, vše, co si lze v tomto ohledu vymyslet, v malém i velkém putovalo nyní k vojenským hranicím, aby se pokoušelo proniknout na druhou stranu.

V té době Toussaint, který měl spolehlivé zprávy o stavu francouzského vojska, právě rozhodoval o nové velké ofenzívě, která slibovala strhnout vítězství na haitskou stranu. Nešlo o nic menšího než o pokus soustředit rozptýlené síly, vniknout mezi francouzské armády, oddělit severní od západní a pak odděleně, jednu po druhé, rozdrtit.

Toussaint začal ihned vypracovávat dílčí rozkazy jednotlivým generálům.

A tehdy se jeho dílo zhroutilo. Téměř naráz –

Dosavadní partyzánský způsob bojů černým válečníkům nesmírně vyhovoval, blížil se způsobům válčení, jehož předobraz už po generace dřímал v jejich krvi. Nyní si ten náš černý Francouz vzpomene zase s vymyšlením nějakých složitých strategických plánů? V tom své pařížské vzory nepřekoná! Kdežto my, my jsme nezachytitelní a ničiví jak žlutá zimnice...

Sem tam se začaly projevovat nepokoje mezi mužstvem. Nejdřív jen jako odpírání poslušnosti. Ale záhy to přešlo v místní vzpoury, zvláště když je začali rozdmýchávat Kongové, jak se říkalo černochům nově dovezeným z Afriky. Ti nevěděli nic o Toussaintových zásluhách; ti věděli jen, že je chce omezit nějakou zbytečně vymyšlenou kázní, že na ně chystá zákazy a příkazy. Ne, oni chtějí mačetu, pušku, pistoli a povel zaútočit na nepřítele. Černý pardál tam u nich doma loví týmž způsobem; číhá ve stromových větvích a znenadání se vrhne po hrdle nic netušící kořisti!

A generálové? Věděli, že se teď rozhodne o celé jejich budoucnosti: Dopomohou-li „Jemu“ ke konečnému vítězství, budou z nich do konce života poslušné šarže!

Leclerc brzy vystihl, že by s úplatky a běžnými sliby nic nepořídil;

zvolil tedy jiné lákadlo. Stejně jako v případě generála Maurepase zaručil těm, kdož k němu přejdou, zachování cti, hodnosti a ponechání téhož vedoucího postavení, které měli v Toussaintově armádě.

Teprve tehdy začal dostávat odpovědi na své nabídky.

XIII.

Černá zrada

V únoru přiřazili Francouzi k haitským břehům.

Nyní byl duben.

Začátkem téhož měsíce opustil Toussainta druhý z jeho spolubojovníků, generál Christoph. Přešel k Leclercovi i se svým plukem a byl ihned zařazen v generálské hodnosti do štábu vrchního velitele.

Když Toussaint dostal o tom zprávu, stručně ji oznámil svému nejbližšímu okolí a z jeho uzavřeného výrazu bylo zřejmé, že nehodlá o věci dál mluvit. Totéž mlčení zachoval, když pak přišly zprávy o dalších dezercích generálů a plukovníků, kteří následovali Christophova příkladu. Sem tam mu někdo napsal list, v kterém ospravedlňoval svůj čin. Toussaint většinou házel tyto dopisy nečtené do ohně, jen se podíval na podpis. Ale z jeho starých generálů tak už neučinil nikdo. Přesto jedno jméno čekal, neustále čekal: jméno Dessalines. Ale Dessalines kupodivu – zůstával.

Jednoho dne přišel Toussaintovi list od muže, od něhož by se to byl nadál nejméně – od Leclerca! Byla to samozřejmě výzva ke kapitulaci, ale svou formou téměř pokorná... Když nejdříve uvedl marnost dalšího odporu, vyzvedal pisatel též marnost prolévání krve vůbec, mluvil o budoucnosti ostrova, na níž by měl Toussaint spolupracovat s francouzskou vládou, a nakonec uváděl, jak generálové, kteří přešli do francouzských služeb, plně zachovali svou čest a hodnosti.

„Musí mu být podle toho už dost zle,“ ušklíbl se Toussaint a pak nadiktoval velmi klidnou, ale rozhodnou odpověď: cítí se ještě dostatečně silný, aby dále vedl tuto „drobnou“ válku, a svou osobu je připraven prodat mnohem draž než za sebevětší hodnost nebo výhody na druhé straně.

Avšak přes tuto jednoznačnou odpověď se Toussaint s Francouzovou nabídkou nevyrovnal tak rychle. Uvázla mu v mysli jako udice v jícnu ryby, která přerвала rybářský vlas. A každá další událost, která jakkoli souvisela s otázkou války či míru, znovu oživila i tuto otázku, která se dokonce stávala čím dál složitější!

Je sice pravda – uvažoval znovu a znovu Toussaint – že se Francouzům už nikdy nepodaří vyhladit černé partyzánské síly a obnovit francouzské panství nad ostrovem. Je otázkou jen několika měsíců, nejvýše jednoho roku, kdy se poslední bílý voják zahryzne do haitské hlíny. Jenže – jenže co pak? Co nastane potom? Velká část ostrova je již teď neplodná, zpustošená, zanedbaná. A na této vychudlé zemi budou proti sobě stát dvě síly. Tentokrát to už nebudou Evropané a černoši, okupanti a bojovníci za svobodu. Na jedné frontě bude on, Toussaint, se svými bojovníky, na druhé rovněž černoši, důstojníci, kteří od něho odpadli, postavili se proti němu a kteří stojí v čele zkušeným plukům zoceleným Toussaintovým výcvikem.

Ale právě že je země takto zpustošená, nezbude mu než znovu utužovat kázeň a přidržovat lidi k práci na obnově haitského zemědělství, což znamená nové a stále přísnější zákazy a příkazy, hrozby a tresty.

Generálové, kteří ho opustili a přešli na druhou stranu, mu nikdy neodpustí – svou zradu. Velmi často dovedeme odpustit někomu, kdo nám ublížil, kdo nám ukřivdil. Ale nikdy neodpustíme příteli, kterého jsme zradili my! Při každém pohledu na něj si neustále uvědomujeme, že on to ví, že to o nás ví... Ne, to nelze zapomenout. To nelze odpustit. A ještě něco: jak má věřit člověk, který zradil a jednou porušil dané slovo, že je neporuší ten druhý? Kdyby Toussaint nakrásně ujišťoval, že nebude trestat minulé křivdy, můžeme mu věřit, když i nám kdysi věřil, a my...

Ano, tak budou usuzovat, říká si Toussaint, omílaje tuto nekonečnou při zrady, svědomí a odpovědnosti v nekonečných nočních hodinách nespavosti. Ano, takto budou usuzovat a nikdy, nikdy se již s nimi nedohodnu. Bude to život neustále s jednou rukou za zády a v té ruce bude dýka.

V té chvíli si to uvědomil: dýka! Ano, dokud bude vládnout ozbrojenou mocí, dotud se ho budou jeho bývalí černí spojenci bát. Budou se bát, aby jednou tuto dýku nevytasil proti nim. Toussaint se posadil na loži, rozechvělou rukou zapálil svíci na stolku a začal přecházet sem a tam, sem

a tam, jako by se bál, že by ho mohl přepadnout spánek dřív, než domyslí tuto věc až do konce. Do samého konce.

Tak jak to tedy je? V této chvíli mu nabízí Leclerc příměří. V podstatě to není nic jiného, než aby se zbraně sklonily a přestaly střílet. Když nabídku nepřijme, za čas Francouzi zahynou tak jako tak – proto mu přeče Leclerc píše – a potom tu bude stát Toussaint se svou partyzánskou armádou proti černým generálům s jejich armádou. A dříve nebo později si půjdou po hrdle, protože stojí mezi nimi zrada, a ta již nepřipustí bývalou víru jednoho v druhého.

Co by nastalo, kdyby on, Toussaint, Leclercovu nabídku přijal?

Kdysi viděl Toussaint zvláštní kohoutí zápas: Obě bojující zvířata se ve své zuřivosti tak navzájem zranila, že klesla téměř současně uprostřed zápasště s nataženými krky, které propouštěly krev ze zobáků, a s očima, jež se pomalu potahovaly bílou mázdrou. Co síly, nenávisti a vášně ještě před chvílí kohouti vynaložili, a teď ležely jejich hlavy na píď od sebe.

Ano, ano, tak to bylo s armádou francouzskou na jedné straně a na druhé straně nikoli s Toussaintovými ozbrojenými silami, nýbrž se zuboženou haitskou zemí, kde plantáže zarůstaly akátem a opuncí, kde se rozpadávaly trosky cukrových varen, kde bavlníkové pole se dusila býlím – Znovu a znovu, se Toussaintovi naléhavě vrací základní, ničím nepřehlásitelná myšlenka: bez prospívajícího zemědělství není haitské svobody!

Ale kam ho tyto myšlenky zavedly? Musí se vrátit k základní otázce... Ano, již ví, došel k tomu, že jsou Francouzi tak i tak odsouzeni ke zkáze a že jde nyní o to připravit se na dobu po jejich zničení. Na dobu, kdy tu už nebudou a kdy –

Ne, vskutku by nebylo dobré, aby v té chvíli stály na haitském bojišti proti sobě dvě ozbrojené černošské armády. Dokud budu mít v ruce ozbrojenou moc – opakuje si Toussaint nahlas – budou se mne bát. Tamti – ti, co mě opustili. A co – co kdybych neměl za zády dýku, kdybych neměl své partyzánské oddíly, své vojsko, kdybych byl neškodný soukromník...?

Nejdříve se tomuto nápadu usměje: když si představí, že by zanechal všech vojenských a politických plánů, třebaš jenom na čas! Ten ústup do soukromí by byl přeče jen částí dalekosáhlejšího politického záměru a nadto by v něm nebylo naprosto nic úskočného, pletichářského, bylo by to

jen a jedině otevřené vyrovnání se situaci.

Toussaint zrychluje chůzi.

Vzrušení mu popohání dech, jak se najednou začne bát, že nepostačí svým myšlenkám.

Až pak se najednou zastaví a násilím se přinutí sednout si ke stolu, který je – s papírem a olůvkem – vždy připraven u hlav jeho lože.

Snad je to dětinské, ale nemůže si pomoci, zapíše si jednotlivé body na papír:

„1. Francouzi prohráli tak jako tak. Zahynou zimnicí a padnou

zbraněmi černých bojovníků, kteří si již nikdy nedají vnutit na své šíje jeho otroctví. – To vše nastane bez ohledu na to, zda tu jsem či ne a zda udělám to či ono.

2. Tím je vlastně mé poslání naplněno. Zbývá nyní, co bych ještě mohl učinit ve prospěch své vlasti. Nepochybně bych jí uškodil, kdybych přečkal porážku Francouzů, maje stále dýku v ruce. Kdybych naopak přijal Leclercovu nabídku smíru, Francouzům bych nepomohl, neboť ti jsou již předem určeni k zániku, a sám bych nezavdal příčinu k budoucím možným bratrovražedným bojům. – Když zde zůstanu jako neškodný soukromník, bez ozbrojené moci, bez armády –“ teď se Toussaint nemohl udržet, aby nepřipsal i do tohoto svého strohého záznamu slova, která mu zaplavila oči vláhou – „když zde zůstanu bez svých starých, dobrých, věrných vojáků, nebudou mít moji černí bratří důvod trásti se před trestem nebo pomstou a pak mi snad znovu uvěří, že jediné, co mi leží na srdci, je svoboda a čest haitské země a jejího černého lidu! Pak se snad znovu sblížíme na společné práci, neboť i já věřím, že vše, co je ode mne oddánilo, mysleli dobře a ve prospěch naší společné černé krve.“

A to je vlastně již závěr. Toussaint zavrtěl hlavou – vida, celkem jsou to jen dva body. A ten druhý ještě nabyl na objemu slovy jež by se spíš hodila k nějakému veřejnému projevu než do osobních zápisků –

Toussaint se usmál. Kde stojí psáno, že jednou těchto záznamů v tomto smyslu nepoužije? Jestliže přijme Leclercovu výzvu, cožpak to znamená, že končí jeho dílo za svobodu Haiti? A nejen za svobodu, nýbrž i za blahobyt ostrova, za jeho hospodářský rozvoj, zkrátka za štěstí jeho černých soukmenovců...?

V témže okamžiku se Toussaint zarazil. Pot na čele mu zledovatěl; měl dojem, že se mu zastavilo srdce –

– Zbývá totiž výslovně se zřici vůdčího postavení v boji Hait'anů proti evropským kolonialistům. Neboť složí-li Toussaint nyní zbraně, dobojují nevyhnutelný boj místo něho jiní. Ale na čem záleží víc? Na osobní slávě, nebo na výsledku zápasu mezi otroctvím a svobodou? A nač si tedy on, Toussaint, vše předchozí psal? Zajisté proto, aby si uvědomil, co je přednější, důležitější, rozhodující!

V okamžiku, kdy došel ve svých úvahách až sem, pocítil najednou nepřekonatelnou únavu. Uvědomil si i její důvod – vždyť vše je vlastně již rozhodnuto. Vše si logicky a jednoznačně vyložil, a jestli se v jeho nitru

něco ještě proti těmto konečným závěrům brání, pak jsou to jen malicherné city lidské ješitnosti, falešné hrdosti a podobných krámů. Cesta, kterou mu zbývá projít, je již vyznačena a není rozumného důvodu z ní odbočit.

Což mu to kdysi kdosi neřekl: „Věřím v tebe a ty, až ti bude nejhůře, věř v sebe!“

Ano to bylo dávno, už velmi dávno na planině Shromáždění...

Bylo to dávno, avšak platí to dodnes.

Tak se stalo, že po delší výměně dopisů a po vzájemném odhadování ubývajících sil se Toussaint s Leclercem dohodli na schůzce začátkem května 1802.

Ve stanovený den vjel Jean François Toussaint na koni v čele oddílu své osobní gardy na náměstí v Cap Français, kde byl uvítán se všemi vojenskými poctami, jež přísluší francouzským maršálům. Oddíl francouzských granátníků mu vzdal čest a Toussaint, sestoupiv z koně, vykonal přehlídku, zatímco z přístavu zazněla na pozdrav salva z lodních děl.

Pak uvedl Leclercův pobočník vzácného hosta do guvernérova paláce, kde mu byla nejdříve představena společnost, shromážděná, aby se večer zúčastnila slavnostní hostiny.

Čekal nenávistné útoky, skryté pod hladkými slovy, byl připraven na pohrdavé pohledy. Byli však jenom zvědaví, hladově zvědaví na muže, o němž se říkalo, že je černým protějškem Napoleonovým. Jejich zvědavost byla tak silná, že se už ani nepokoušeli ji zakrývat: shrnuli se kolem Toussainta, zahrnovali ho otázkami, které se nevyhýbaly nejosobnějším věcem, a zapomínajíce na veškerou etiketu, odtlačovali jeden druhého, jen aby se dostali k „černému Napoleonovi“ co nejbliž.

Pokud se přitom dopustili nějaké nešetrnosti vůči černému hostu, pak jen tehdy, chtěli-li na jeho účet uplatnit svou duchaplnost.

Tak v šumu hlasů kolem sebe zaslechl najednou Toussaint za svými zády útržek hovoru. Kdosi vykládal, že se přece od zdejších černochů nemohlo nic jiného čekat než divoký odpor vůči všemu evropskému – „Nelze přece očekávat, že se z uhelného pytle vysype pšenice!“

Toussaint se otočil:

„To je vskutku málo pravděpodobné, pane, ale z uhelného pytle se často vysype hmota, která stačí roztavit i bronz.“

Jinak však Toussaint mluvil, jako vždy, málo. Většinou dokonce i přeslechl otázky, neboť byl duchem daleko, daleko z této síně...

Záhy jej pak pobočník uvedl do Leclercovy pracovny.

Francouzský generál mu vyšel vstříc a podal mu ruku. Byl o hodně mladší než Toussaint, střední postavy, ještě bez příznaků začínajícího stáří. Mohl být krasavcem, kdyby nebyl každý rys v jeho tváři poznamenán únavou tak hlubokou, že brala lesk jeho očím a přidala vrásky povoleným svalům obličeje.

Chvíli stáli oba muži mlčky proti sobě, zapomínajíce i na uvítací fráze. Pak oba současně pokývli hlavou – Tak, tak...

Tak, tak...

Stěží se udrželi, aby neprozradili trpký úsměv –

Ale pak už rovnou přistoupili k věci.

Seděli naproti sobě u mramorového stolku a začali věcně a střízlivě, bez vzrušení, bez vášně –

„Kde byste bral zbraně, kdyby byla válka ještě pokračovala?“

Toussaint se pousmál:

„U vašich předních hlídek.“

Ale velmi brzo se soustředili na naléhavé otázky přítomné situace.

Leclerc nabídl Toussaintovi hodnost guvernéra kolonie –

„První konzul mě ve svých dopisech nikdy takto neoslovil,“ poznamenal suše Toussaint.

Francouz nedbale mávl rukou:

„Opakuji, budete guvernérem čili hlavou koloniální správy!“

„A armáda?“

„Armáda, armáda – O tom se už nějak dohodneme. Je samozřejmé, že francouzské vojsko tu zůstane. Pod mým velením.“

„Samozřejmě,“ Toussaint pokývl hlavou. Teď bylo aspoň vše jasné. Vládnout tu budou Francouzi, neboť vládne ten, kdo má vojsko, kdo má moc. On bude ponechán jen jako vývěsní štít. Přitom vše, co Francouzi podniknou proti černým, půjde na jeho, Toussaintův účet; vždyť on bude reprezentovat vládu.

„Mám jiné podmínky, na jejichž základě se můžeme dohodnout. Myslím, že jsou pro vás přijatelnější. Složím do vašich rukou obě své funkce. Nechci být ani guvernérem, ani vrchním velitelem vojsk na Haiti. Chci – odpočinek, klid. Jsem starý, generále. Někdy mi připadá, že jsem

starý jako Afrika. Mám jen dva požadavky. Mí důstojníci, včetně generálů, budou přijati do vašeho vojska při ponechání svých hodností.“ Na chvíli se odmlčel.

„Všichni bez výjimky?“ ozval se podle očekávání Leclerc.

„Vím, proč se ptáte. Ano, Dessalines také. To tedy za prvé. Za druhé: chci se odebrat na Emery. Je to mé nejoblíbenější sídlo, s dobrými plantážemi a dobrými lidmi. Chci tam hospodařit, číst, psát... Chci tam dožít nerušen a nevyrušován. To je vše.“

Když psal Leclerc později Napoleonovi o uzavření dohody s Toussaintem, marně se pokoušel vylíčit věc přirozeně, bez náznaků nějakých postranních černochoových úmyslů. Vypadalo to opravdu tak, jak Toussaint říkal, třebaže se to zdálo nepravděpodobné... Rozhodně bylo výhodné tuto nesmírně lacinou nabídku přijmout a pak už mít Toussainta trvale pod dohledem a pokud možno ze všeho jej podezírat.

Když Toussaint opustil Leclerca, vstoupil na náměstí, kde stála jeho garda. Poručil důstojníkům předstoupit a každého objal – za všechny vojáky. Pak usedl na koně a ještě naposled své gardisty oslovil:

„Nezapomeňte na velké činy, které jsme spolu vykonali.“

Potom smekl a hluboce se jim ze sedla uklonil.

Garda provolala hurrá! Třikrát.

Slyšel ozvěnu jejich hlasů, ještě když vyjížděl z náměstí.

Za bránou pobídl koně do klusu. – Do Emery.

XIV.

„Francie vám toho nikdy nezapomene...“

Jednoho večera francouzský guvernér generál Leclerc propustil všechny důstojníky svého štábu a ponechal si jen svého sekretáře a křídelního pobočníka Lamouriéra, nejdůvěrnějšího z důvěrných.

Ti tři pak seděli na verandě Leclercova sídla v záři jediného trojramenného svícnu, který stál na stole a stačil osvětlovat jen tváře tří mužů a nevelký okruh stolní desky. Plameny svíc trčely nehnutě do dusné noci jako vztyčené ohnivé dýky; jen občas, když vletěl do plamenů hmyz,

zmámený světlem, díky se na okamžik rozzářily novou potravou.

Opodál na stole svítla ještě nedotčená běl papíru, nad níž se vznášely hubené pavoučí prsty Leclercova sekretáře, rozechvěně svírající přiříznuté husí brko. Osvětlené obličej je tří mužů, oholené, s napudrovanými účesy, oči, na jejich dně odpočívaly vzpomínky na Paříž, ruce vystupující z krajkových manžet a rukávů, pošitých zlatými portami... Ale hned za hranicí světla se do bezedna rozlévala haitská noc, haitská tma, noc a tma džungle se zpěvným bzukotem cikád, s houkáním nočních ptáků a stoupajícím a klesajícím vytím tvorů, jejichž tvary splývaly se stíny lián, takže byly jen vřeštící tmou. A tato tropická noc voněla omamně medem, čpěla pachy rozkladu, zněla nočními zpěvy a skřípala a zvučela skřeky a stony neviděných dravců...

Leclerc naslouchá – Naslouchá haitské džungli a haitské noci. Naslouchá a má strach.

Strach, zrozený při prvním kroku, který učinil, když vstoupil na tuto prokletou půdu. On, bílý Evropan, Pařížan, manžel Napoleonovy sestry... Haitská noc je černá a Toussaint je černý –

Ne, jenom to nepřiznat! Ani mezi nejdůvěrnějšími!

Strach generála Leclerca – to je věc, která by se dala všude dobře prodat. Ve Francii i zde na Saint Domingu.

A tak když Leclerc poprvé promluví, ovládne svůj hlas, že neprozradí nejmenší vzrušení; slova zní s oním netečným až unuděným příděchem, kterým se obyčejně vyznačují hovory pařížských salónů a budoáru, kde celkem nezáleží na tom, co je vyslovováno:

„Takže v případě, že bychom Toussainta – dejme tomu... zatkli... Nebo – nebo zneškodnili nějakým jiným způsobem... Jak by se asi k tomu tvářili ti ostatní... myslím na naše černé generály?“

Leclerc odpověď předem znal. Ale potřeboval ji nyní znovu slyšet. Znovu a znovu chtěl být přesvědčován, že jakýkoli strach je zbytečný. A právě že mu na odpovědi tolik záleželo, tvářil se netečně, jako by zatím myslil již na něco zcela jiného.

Sekretář se nenamáhal cokoli říci; věděl, že je tu jen proto, aby zaznamenal, napsal, co bude třeba. Otázka zřejmě platila Lamouriérovi. Pobočník si také vskutku obřadně odkašlal a začal:

„Jsem přesvědčen, že si s našimi černými vojenskými hodnostáři nemusíme lámat hlavu. Většina z nich přece přešla na naši stranu v době,

kdy Toussaint stál proti nám ještě ve zbrani! Kdežto teď – nemá ani vojsko, ani nechystá žádný protifrancouzský podnik. Mírovou smlouvou se vzdal veškeré činnosti; dnes je to soukromník... Kdo by se staral o to, co se s ním děje? Ostatně v jednom se černí jistě od bílých nebudou lišit – a proč také? – v lidské škodolibosti; ještě mu to budou přát.“

Lamourier měl jistě pravdu. Hlavně tu rozhoduje, že se ho báli a bojí; a budou se ho bát, dokud bude naživu. Většina je zatížena špatným svědomím zrady, a dokud Toussaint dýchá, je pro zrádce vždy nebezpečí, že by se karta mohla obrátit – třeba jen na čas – a pak...

„Račte si uvědomit,“ přerušil Lamourier guvernérovy úvahy, „kdo psal všechna ta udání na Toussainta, jež nám došla v poslední době? Jejich odesilatelé byli vesměs někdejší Toussaintovi důstojníci nebo civilní hodnostáři. Zrovna se předstihují v obviňování a žalobách, že Toussaint shromažďuje na svých plantážích všechny nespokojence, lidi propuštěné z francouzských služeb, že rozmnožuje a vyzbrojuje svou tělesnou gardu, že neustále někam posílá posly s neznámými pokyny...“

Leclerc zarazil pokynem ruky proud pobočnickovy výmluvnosti. Ano, o tom všem ví. Ví také, že na všech obviněních není zbla pravdy; ale na tom nezáleží. Především jsou svědectvím, že by Toussaint těžko našel větší moc, o kterou by se mohl opřít. Nikdo za ním nestojí.

Nikdo? A co ty houfy marónů, co desítky, stovky malých i větších černošských tlup, které znepokojují francouzské posádky jako nepolapitelní komáři? Znenadání vyrazí z nečekané zálohy, udeří, a než se Francouzi vzpamatují, stáhnou se do neproniknutelné džungle nebo do neprostupného lesního porostu horských úbočí. Ano, to je trvalé a nemalé nebezpečí. Schází ústřední síla, která by vše sjednotila. A tou by právě mohl být zase a znovu jen Toussaint. Tedy zase a znovu je třeba zbavit se tohoto nebezpečí, i když je dosud jen nebezpečím možným... Jednou by mohlo být pozdě.

Leclerc se ušklíbl. To je divné, jak vším tu vlastně vládne – strach! Strach z Toussainta u černých, kteří jej opustili, strach Francouzů, strach Leclercův...

U něho je ovšem tento strach trochu složitější. Neboť je smíšen i z obav před Napoleonem a nejvíc – Leclerc si to musí přiznat – nejvíc má tento ostřílený voják strach ze své půvabné dvaadvacetileté manželky Pauliny. Protože si neustále uvědomovala, že je Napoleonovou sestrou, domnívala

se v jakémisi prostoduchém dětinství, že má nárok být obklopena pouze nejdokonalejšími a nejslavnějšími hrdiny. Představovala si je jako heroje řeckého bájesloví a svému manželovi by nikdy nebyla odpustila sebemenší neúspěch. Byla by to považovala za osobní urážku!

Leclerc se musel násilně vytrhnout ze svých myšlenek, aby sledoval další Lamouriéřův výklad. Pobočník mluvil právě o Dessalinesovi, o černochovi, který se snažil strhnout na sebe odkaz Toussaintova vůdcovského postavení mezi černochoy –

„Nesmí se zapomenout, že Dessalines nikdy Toussaintovi neodpustí, že nás všechny nepodřezal, že se naopak snažil naštěpovat na tuto černou ostrovní půdu užitečné rouby evropského světa.“

Leclerc přestal poslouchat; Lamouriér teď opakuje jedno a totéž neustále dokola. Cožpak už poznal, že Jeho Excellence guvernér tu vlastně škemrá o posilu, že nemá sám dost odvahy...?

Z džungle se ozval zoufalý skřek nějakého vražděného zvířete.

Leclerca zamrazilo. Musí se rozhodnout. Nikdo jiný to za něj neudělá. A nesmí to již odkládat –

Nalil si víno a vypil je, aniž odsadil pohár od úst:

„Jak to vypadá se zdravotním stavem našich pluků? Nařídil jsem, že si máte vyžádat souhrnnou zprávu.“ (Kdyby uslyšel, že se zdravotní poměry lepší, že síla francouzských sborů roste, pak by snad nebylo třeba rozhodovat se už teď.)

Lamouriér se prohraboval ve svých papírech. Pak vytáhl jeden zespu:

„Počet mužstva včetně důstojníků při vylození a s pozdějšími posilami zhruba 60 000 mužů –“

„A dnes?“

„Asi 10 000. Přes všechny další kontingenty, jež mezitím z Francie došly.“

Leclerc to tušil, jenže si odpíral uvědomit, jak rychle taje síla francouzské okupační armády. Jako sníh na slunci, a tím sluncem je žlutá zimnice. A tohle Toussaint ví. Ví a počítá s tím! Leclerc je přesvědčen, že bývalý vládce černého Saint Domingua by dovedl mávnutím ruky vydupat ze země dvakrát tak početnou armádu, jako je francouzská. A nadto armádu mladou, bojovnou, chtivou...

Není možné rozhodnutí odkládat; není nač se vymluvit a čím

ospravedlnit jakýkoli odklad.

Ještě jeden pohár vína –

A ještě jeden!

Leclercovi se chvěje hlas:

„Generál Brunet –“

Lamouriéer zvedl hlavu – generál Brunet, ale co s ním? Leclerc vyprázdnil však již příliš mnoho pohárů, než aby bylo radno se ho na cokoli ptát. Ostatně jakýpak spěch? Lamouriéer má dost času, možná, že si „nejvyšší“ vzpomene, co chtěl říci, ale stejně dobře je možné, že nám tu teď pěkně usne a my budeme muset trpělivě sedět a sedět, než se zase ráčí probudit. Nestalo by se to poprvé. Ušetřil by nám i sobě spánek, kdyby se klidně přiznal, že neví, kam strachy skočit; pořád nám hraje komedii jako špatný herec a přitom víme moc dobře, na čem je. Čím dál tím častěji se schovává za opilé opojení a pak se vemlouvá do úlohy rozběsněného siláka, při čemž si dává velmi dobrý pozor, aby neřekl něco, za čím by musel po vystřízlivění stát...

„Lamouriéere, a ty, ty škrabáku,“ Leclerc si přitáhl oba muže za klopy kabátů, „já dobře vím, co si o mně myslíte. Dejte si pozor! Říkám vám to dnes ještě po dobrém. Já – já jsem totiž dobrotivý, to málokdo ví, ale – ne, tomu vy nerozumíte. Před chvílí jsem řekl Brunet. A vy, kdybyste byli chytří, měli jste si už všechno další domyslet. Brunet! Slyšíte? Generál Brunet pošle prostě dopis Toussaintovi, protože kdybych mu psal já, tak ten černý pojme podezření – Kdežto Brunet je můj podřízený generál, který má na starosti hospodářskou správu – ano, to bude ono. To bude to pravé! Napíše mu – Co na mne civíte? Napíše mu, aby ho navštívil. Toussaint, rozumíte? Aby ho Toussaint navštívil, že s ním chce prohovořit nějaké hospodářské záležitosti emeryského distriktu. Žádná politika a také nic vojenského, nic! Proč by ten černý takové pozvání nepřijal? Přijme je, říkám vám, že je přijme. Ostatně to nebude nic zvláštního, já sám jsem ho pozval asi dvakrát, aby mi poradil. Ale tentokrát raději Brunet. A jakmile Toussaint skočí na lep a pozvání přijme...“

Leclerc zmlkl. Nebylo, co by vlastně měl ještě dodat. Oběma mužům to bylo jasné.

„A loď, loď musí být připravena. To zařídte... A ty,“ obrátil se na sekretáře, „napíš ihned Brunetovi koncept dopisu, víš: pozvání tomu černému, aby přišel. Aby určitě přišel! Proč, to si už vymysli. Jsi bystrá

hlava, víc ti nemusím říkat.“

Pobočník a sekretář se zvedli.

Ještě chvíli čekali, zda guvernér něco nedodá.

Leclerc seděl vzpřímený v proutěném křesle a díval se široce otevřenýma očima mimo svícen a mimo oba muže do tmy džungle.

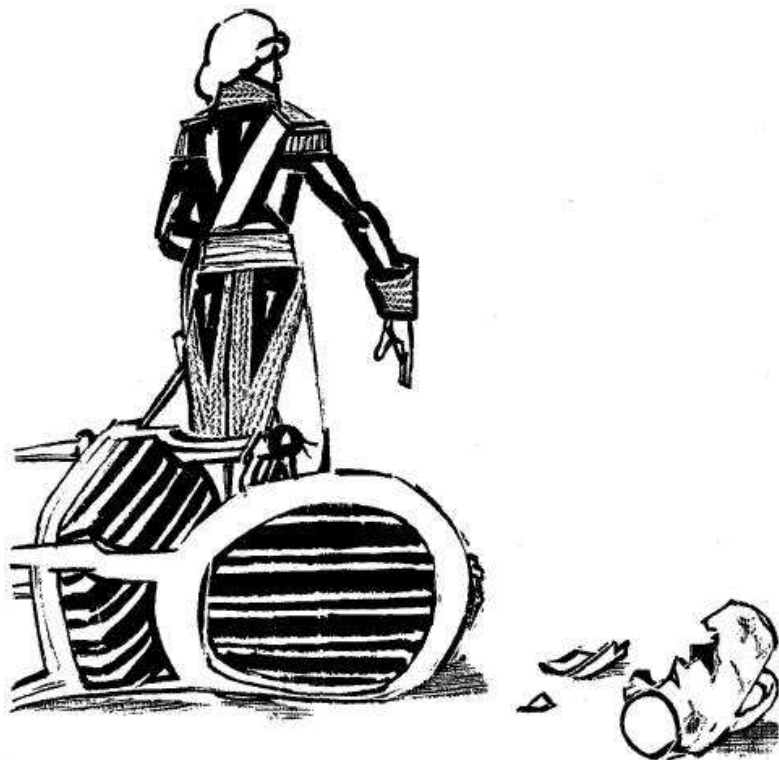
Nepřestával se tam dívat, i když oba muži již odešli.

Saint Domingue, Haiti – jak říkali domorodci – Kdesi v paměti, obestřené vínem, vlála dravě po větru pestrá trojbarevná francouzská trikolóra a skrze ni probleskoval Paulinin úsměv, tak panovačný a sladký zároveň, a pak „Jeho“ oči, Napoleonův pohled, který ho provázel, když on, Leclerc, nastupoval velkou plavbu přes oceán – – –

Jak unést všechnu tu tíhu... Jak a kde získat jistotu, že teď rozhodl správně?

Leclerc sáhl po džbánu s vínem. Byl prázdný. Roztříštil jej o zem.

Džungle odpověděla výsměšným skřekem.

XV.

Bílá zrada

Večer chodíval Toussaint na procházku. Obyčejně volil chvíli na rozhraní dne a noci, kdy světlo sláblo a věci kolem se stávaly ponenáhlu nezřetelnými, až tma zhnětla vše v jedinou černou hmotu. Černý muž měl rád tento černý svět, cítil se v něm bezpečný, spřízněný s černí, s kterou splýval.

Jeho vojáci o něm kdysi říkali, že má kočičí oči, které vidí i ve tmě; jeho nepřátelé tvrdili, že ho vodí ďábel. (Jak jinak si měli se cítí vysvětlit, že jim tak často vpadl se svými bojovníky do zad? Že tak často obelstil francouzské strážce a hlídky, poslané na výzvědy?)

I teď se procházel nocí volně, aniž narazil na překážku nebo sešel z cesty.

Vycházel vždy sám. Když ho varovali, že se zbytečně vystavuje nebezpečí, že Francouzi mohou za ním kdykoli vyslat zjednané vrahy, zavrtěl jen hlavou a nedbal napomínání ani svého pobočníka, ani své ženy.

Proč? Sám by to nedovedl odůvodnit, ba ani o tom nepřemýšlel. Jenom věděl; že se nemá čeho bát, že se mu nic nestane a stát nemůže. Ne proto, že se kolem jeho sídla v Emery usadil vlastně celý jeho bývalý pluk osobní gardy, vybraní černí vojáci, kteří odmítli vstoupit do francouzských služeb přes nejlákavější Leclercovy nabídky; ti všichni zaměnili zbraň za motyku, mačetu či pluh jen proto, aby obkroužili svými farmami a plantážemi příbytek svého nejvyššího velitele tak, jako obalí roj včel svou královnu.

Jistota v Toussaintově srdci – přesto, že cítil přítomnost svých věrných kolem – vyrůstala ještě ze zdroje zcela jiného. Věděl, že dávno nedošel na konec své cesty, že stále ještě je, že zůstává a bude potřebný svému černému lidu, aby dokončil započaté dílo, že ho ještě povolá tento ostrov, ostrov Haiti; že ho znovu povolá – svoboda!

Právě ve chvílích, kdy tma noci slila hmotu půdy a stromů s jeho vlastním stínem, cítil tuto jednotu sebe a černého lidu, sebe a ostrova tak silně, jako by proudil přímo do jeho těla dech země, vůně mízy a dravá síla peřejí a řek, jež se kdesi v temných dálkách derou kupředu, kupředu... A on sám každým přilnutím chodidla, kterým měkce našlapoval v prach

cesty, jako by srůstal se zemí. Koloběh jeho krve se spojoval s koloběhem šťáv, stoupajících z hloubi prsti do chvějivých hrotů větvěk a trav. Je tu, nevykořenitelný, zemitý, a zároveň jeho dech vlaje v listech palem a v slaném duchu mořského příboje. Haiti je on. A on je Haiti.

Proto v něm není bázně, jako nenajde strach místo v hrudi člověka, který je přesvědčen, že ho splnění jeho hlavního poslání stále ještě čeká.

To především byla příčina, proč neváhal kdykoli vyjít do temné náruče nočního kraje sám, to byla příčina, proč nezaváhal přijmout výzvu francouzského generála Bruneta k návštěvě na jeho nedalekém sídle George. Francouz prý chce s Toussaintem prohovořit otázku, jakým způsobem by měl rozmístit svou posádku v kantonu Emery; kraj je přece jen konec konců oblastí, která má být především poklidným místem pobytu váženého černého maršála francouzské armády, a Brunet nechce podniknout nic, co by se snad přičilo Toussaintovým zájmům a přáním.

Francouzi si již nejednou vyžádali Toussaintovu radu nebo dobrozdání ve správních nebo hospodářských záležitostech ostrova. A Toussaint každé takové žádosti dosud vyhověl. Ne že by chtěl pomáhat svým dočasným – ano: dočasným – přemožitelům. Zúčastnil se několika takových porad ze dvou důvodů: Jednak se tam leccos dozvěděl, a bývaly to vesměs věci, jež potěšily jeho srdce touž měrou, kterou zarmucovaly Francouze. Za druhé se mu tímto způsobem občas naskytla příležitost zasadit se o prospěch Haiti a Hait'anů.

„Přesto bys tentokrát měl odmítnout a nechodit nikam,“ varovala Zuzana.

„Proč?“

Proč? Zuzana nemá, čím by své obavy odůvodnila. Jen má takový neurčitý pocit. Zadívala se na svého muže; zdálo se jí, že ho najednou vidí tak přesně a ostře, každou vrásku, každou plošku pleti... Takhle ostře vystupují před zrakem obrysy krajiny, když je před bouří. Ano, žena cítí bouří a bojí se.

Její strach se přenesl i na Toussaintovy pobočníky. Teď si vzpomněli na zprávu, podle které přišel z Francie na maršála zatykač. Zatykač, podepsaný samým Napoleonem! Přivezl jej prý z Paříže jeden z Leclercových adjutantů. Cožpak na to Toussaint zapomněl?

Ne, Toussaint nezapomněl, ale považoval tuto zprávu vždy za klep. Nikdy ji neviděl na vlastní oči, zato viděl a četl jiný dopis, vskutku

Napoleonem podepsaný; a v něm stálo, že „francouzská vlast čítá jeho, Toussainta, ke svým nejslavnějším občanům“.

„Nepopírám, že mi hrozí četná nebezpečí,“ Toussaint se zadíval nad hlavy své ženy a pobočnicků, „nebezpečí věrolomnosti a zrady, protože bílé plémě je plémě hadů. Ale stejně bych mohl vyjmenovat bezpočet mužů černé pleti, kteří mě zradili horším způsobem, kteří mě zradili, ačkoli jsem bojoval za jejich věc. – Někdy se mi zdá, že více důvěry zasluhuje otevřený nepřítel, který své nepřátelství nezastírá, a proto, když něco slíbí, když něco slíbí navzdory své nezastřené nenávisti, pak slib i dodrží.“

Ostatně – generál Leclerc mi dal čestné slovo jménem francouzské vlády, že mě ochrání proti jakýmkoli přehmatům svých podřízených.“

A Brunet byl vskutku podřízen francouzskému generálnímu guvernérovi Leclercovi.

A Brunet pozval Toussainta na plantáž George.

A Toussaint přijal pozvání a šel.

Tentokrát se dal provázet jen jedním ze svých pobočnicků, kterému přikázal, aby zůstal v předpokoji, když generál Brunet vyjádřil přání pohovořit s Toussaintem mezi čtyřma očima.

Půjde tedy zřejmě o víc než o pouhé rozmístění posádky v okolí Emery. To ostatně Toussaint předem předpokládal; svízelné postavení Francouzů na Haiti, které se den ode dne zhoršuje, vyžaduje již bezodkladné řešení. Jestliže si bílí již nevědí rady, sotva by se mohli obrátit na někoho jiného než na Toussainta.

Pocit sebejistoty v Toussaintovi rostl. Tentokrát Francouzi draze zaplatí jakoukoli radu a pomoc. A to, co zaplatí, bude jen a jedině k užtku Haiti, na prospěch jeho svobody a práv a ke zkáze okupantů!

Že půjde vskutku o něco mimořádně vážného, tomu napovídalo i přijetí. Brunet se zdál ustaraný až duchem nepřítomný, jako by byl zaujat něčím zcela jiným, než o čem mluvil. Čím víc se projevovala Francouzova nejistota, tím byl Toussaint klidnější. Brunetovi bylo zřejmě zatěžko nakousnout vlastní a podstatný předmět rozhovoru; nebude a nemůže to být nic jiného než prosba, aby Toussaint Francouzům v jejich rostoucí tísní pomohl. Jistě to bude ono. Proč by jinak Brunet byl tak rozpačitý, nejistý... Ani jednou nepohlédl svému hostu zpříma do očí. Ano, čas se blíží. Čas, kdy oni jsou u konce!

V té chvíli si Brunet přejel šátkem zpcené čelo a najednou, aniž cokoli řekl, se zvedl a v příštím okamžiku byl pryč.

Tehdy v poslední chvíli Toussaintovy smysly zabubnovaly na poplach! Jako před útokem – pozor! Nebezpečí se blíží. Ani si přesně neuvědomil, proč sáhl po kordu.

Současně se rozlétly veřeje dveří a do pokoje vrazila skupina francouzských důstojníků – asi tucet – s tasenými šavlemi a s pistolemi v pěstích.

Toussaint přilnul zády ke stěně, zbraň napřaženou před sebe, ocelový blesk, mířící beznadějně proti přesile kordů, šavlí a bambitek.

Brunet, ten podlý, licoměrný Brunet!

Haiti, ostrove černých dětí...

Tak tedy přece – –

Taková podlost, taková nízká podlost! A právě ve chvíli, kdy ubozí vítězové sami chcípají nemocemi, nemohoucností, kdy hynou na vlastní páchané bezpráví...

Toussaint cítil, jak mu krev stoupá do očí, buší do spánků. Odkudsi z hloubky nitra se mu dral do hrdla vzlyk, vzlyk touhy, nesmírné touhy po tom, co chtěl, co cítil již na dosah ruky... a v těchto zmateně se řítících vidinách byly šťastné lidské tváře, tváře černé i hnědé, hnědé i bílé, smějící se z bohatství haitské přírody, tváře svobodných lidí...

Toussaint násilím sevřel víčka, aby potlačil tyto vidiny. Ruka svírající kord povolila, čepel se sklonila k zemi. Do uší zalehl hlas jednoho z bílých.

„Nepřišli jsme vás usmrtit,“ říkal muž, který povykročil z houfu ostatních. „Dostali jsme toliko příkaz zmocnit se vaší osoby, zajistit vaši bezpečnost a provést určitá opatření, která byla vzhledem k vám nařízena.“

Toussaint vzhlédl; krvavá mlha z očí pomalu ustupovala, teď mluvčího poznal – byl to Ferrari, jeden z vyšších důstojníků Leclercovy osobní stráže.

„Jste, tuším, setník?“

„Ano,“ Ferrari srazil paty.

„A já jsem maršál! Maršál francouzské armády, potvrzený prvním konzulem Francie, Napoleonem.“

Ferrariho rysy se ani nepohnuly. Muž řekl, co mu bylo uloženo říci, a cokoli by tu bylo kýmkolí proneseno víc, nemohlo změnit jeho úkol: zatknout Toussainta.

Tasené kordy Ferrariho společníků dále trčely blyštivými čepelimi proti Toussaintově hrudi, hlavně pistolí dále číhaly schovány za kulatá černá ústí.

Tu zlomil Toussaint prudkým pohybem přes koleno svůj kord a hodil obě půlky Ferrarimu k nohám.

Pak, nečekaje na jeho výzvu, vykročil ke dveřím, před sebou, po stranách i za zády provázen ozbrojenými muži.

Vešli ho v uzavřeném kočáře. Po obou stranách silnice stáli v pravidelných odstupech francouzští pěšáci s nabitými puškami. V každé pušce byl připraven prach a olověná koule a v každém bílém muži byl strach, strach a příkaz zabíjet, zabít, kdyby se ten černý pokusil o útěk.

Vešli a dovezli ho do Gonaives. Do přístavu Gonaives, kde se na kotvě houpala fregata La Créole.

Ale té byl přidělen jen úkol celkem nepatrný: převést zatčeného do Capu, přístavu na severním pobřeží. Znamenalo to obepnout daleko vysunutý severozápadní cíp ostrova a vykonat přitom třikrát tak dlouhou okliku, než by si vyžádala cesta po souši. Jenže tato zdlouhavá mořská pout' byla neskonale bezpečnější; zde nebylo nebezpečí – a to by bylo v nitru ostrova číhalo na každém kroku – že by se černí pokusili Toussainta osvobodit. Jakmile by se mezi nimi rozkřiklo... Ale ne, celá armáda by se musela vydat na pochod, aby uhlídala jediný kočár! Kdežto na moři – Zde na to stačil malý oddíl střelců v síle čty.

Teprve v Capu čekal koráb, který byl pověřen hlavním posláním a nejdůležitějším: dopravou černého vládce Haiti do Francie. Podivnou náhodou nesl jméno Héros, Hrdina.

Když vystupoval Toussaint na jeho palubu, nastoupila četa lodní posádky, aby mu vzdala čest jako maršálu Francie.

Bylo to horší, než kdyby jej byli přivlekli v okovech. Pod touto vnější okázalostí, která nic nestála a k ničemu nezavazovala, jako by se Toussaintovi odhalila pravá tvář kruté skutečnosti. Od té chvíle si s ním mohou hrát, hrát jako s bezmocnou loutkou, zcela podle své nálady. Bude záležet jen na jejich vůli či náladě, kde a kdy ještě nechají platit vojenské předpisy, jak zacházet s vysokými hodnostáři, a kde a kdy odhodí jeho maršálský titul a začnou s ním nakládat jak s černým buřičem a zrádcem...

Tu se již kapitán Hérosu, mladý důstojník Savary, staví do pozoru a

taseným kordem zdraví podle předpisu maršálka Francie Toussainta.

Bubeníci zavíří paličkami, trubači nasadí trubku ke rtům.

Toussaint přejde podél nastoupeného oddílu – jak si uvědomuje, že je to poslední vojenská přehlídka! – až se zastaví před Savarym.

Mladý důstojník se vypjal a shlíží nyní na Toussainta – který je menší než on – z výše své trochu hromotlucce vytáhlosti, z výše vítězné Francie, kterou zastupuje; neboť paluba Hérosu je již francouzskou půdou.

Toussaint pokývne hlavou. Stojí tu shrbený, s kulatými zády a pokleslými rameny. Chvilku se zadíval na Savaryho, na mládí, sebedůvěru a hrdost, která se zračí v jeho tváři. Čemu všemu ještě věří tento mladíček! Jak se mu asi zdá jeho svět, francouzská vlast s Napoleonem a se vším, co k tomu patří, jak se mu to všecko asi zdá dokonalé, správné, jak by byl ochoten za to obětovat svůj život – Jak upřímně asi souhlasí s trestající pěstí, kterou Francie spustila na téměř haitského barbara, který tu stojí před ním. Jak je tento mladý kohoutek omezený, prost'oučký, přímočarý, jak je – poctivý...

Tedy se Toussaintovy masité rty od sebe odlepí, těžce, jakoby proti vůli – protože, vědí bozi, že nechtěl, neměl důvod ani nejmenší chuť bavit se s kýmkoli ze svých vězňitelů, snad ho přiměl výraz poctivé prostoduchosti v mléčné tváři francouzského námořního důstojníka. Promluví klidně a tiše, že ho uslyší snad právě jen jeho protějšek; klidně a pevně jako ten, kdo si je svou věcí jist nad všechny jistoty světa:

„Zvítězili jste a srazili jste mě k zemi. Ale tím jste nedokázali víc, než že jste na Haiti –.“ několik vteřin hledal pravý výraz – „než že jste ut'ali kmen svobody. Naší, černé svobody. Ale ji samu jste nezničili a nikdy ji nezničíte.“

Od té chvíle po celou dobu plavby již s nikým na lodi nepromluvil. Zavedli ho do jedné z důstojnických kajut v podpalubí a nebylo o čem se dorozumívat. Před jeho dveřmi se pravidelně střídaly stráže, jídlo mu bylo podáváno v předepsaných hodinách a stejně pravidelně ho vyváděli na palubu – každý večer na hodinu – aby se nadýchal čerstvého vzduchu. Z přístavu vyjel Héros v noci, takže se Toussaint nemohl ani pohledem z kajutního okénka rozloučit se svým ostrovem. Druhého dne zrána spatřil Haiti již jen jako vzdalující se úzký proužek na obzoru.

První dny se Savary několikrát pokoušel zapříst rozhovor – uvědomoval si, jak vzácný zajatec mu byl svěřen – ale když Toussaint zásadně odpovídal jen jednoslabičně nebo pouze pohybem hlavy, Francouz od svých pokusů upustil. Nechápal, proč nenašel porozumění pro své opravdu lidské pohnutky.

A tak se Toussaint nedozvídál nic o tom, co se dělo v jeho okolí, stejně jako se nedozvěděl, že den po jeho zatčení byla na touž loď přivedena jeho žena i jeho děti. Tuto zprávu by mu nebyl směl Savary sdělit ani při nejlepší vůli, neboť z Paříže přišel strohý příkaz, že se Toussaint smí rozloučit se svou rodinou teprve ve francouzském přístavu.

Je třeba připsat k Savaryho dobru, že ho tento rozkaz upřímně rozhořčil. Uvažoval dokonce, že jej o své vůli překročí, a to bez ohledu na následky, kdyby se na to jednou přišlo. Ale než se k tomuto troufalému porušení kázně odhodlal, došlo k jedné, samo o sobě malicherné příhodě, která zvrtila jeho odvážné rozhodnutí. Stal se totiž náhodným svědkem, jak lodní kuchař přinesl Toussaintovi jako zákusek k obědu krásně zralý haitský ananas. Avšak Toussaint ho s úsměvem od sebe odsunul.

„Chápu, že jsi mě chtěl potěšit,“ řekl vlídně kuchař. „Ale věř mi, že bych – chutnaje plod své země – samou touhou propadl lítosti. Lítost pak je slabost a tu nemohu nyní potřebovat.“

A tak jediná chvíle, která se dotkla Toussainta a hrozivě otrásla jeho jistotou, nastala tehdy, když Héros zvedl kotvy a vyplul na širé moře.

Bylo to poprvé v životě, kdy se Toussaint plavil po otevřeném moři, kdy zkušenosti, získané na pobřežních plavidlech, selhaly a nepřišly na pomoc. Tentokrát cítil celým tělem, že se vzdaluje od pevniny, a jak se podlaha kajuty pohupovala pod jeho chodidly, uvědomoval si, jak jej opouští i nejsamozřejmější jistota, jak mizí důvěrné bezpečí, jež poskytuje pevná půda pod nohama. Najednou tu byl pohyb, který byl v nejpříkřejším rozporu s pocitem každého člověka, uvyklého kráčet v prachu cest, hlínou polí, po svazích strání, všude, kde nehnutá půda byla tak spolehlivě pevná, že na ni nebylo třeba ani myslet. A jak se až po obzor uzavřela kolem lodí mořská vodní pláň, Toussaint si neodbytně každým okamžikem uvědomoval, že byl odtržen od světa, kde žil, bojoval, spjatý s ním, srostlý krví, potem, sny, touhami, každým dechem... Měl pocit, že byl vytržen z kořenů a že teď vlny pohrávají nejen s jeho tělem, ale i s jeho osudem – A Haiti, jeho ostrov, jeho lid mu již nemůže pomoci, již mu nevlíje do žil

svou sílu, důvěru a naději, neboť všechna spojení byla již přervána –

Dlouho trvalo, nežli Toussaint překonal tento pocit, který ho nebezpečně odzbrojoval a podlamoval jeho odolnost. Konečně se tísně zbavil. Neuvědomoval si, že tu opět zvedá hlavu jeho věrnost a síla bojovníka. Přisoudil to nakonec – náhodě. Směšné a nicotné náhodě. Ve chvíli, kdy se cítil téměř na dně opuštěnosti a slabosti, padl jeho pohled na generálskou uniformu, která visela na háku v jeho kajutě. (Na lodi chodil pro vedro v plátěných kalhotách a košili.) Při pohledu na tyto odznaky své hodnosti si najednou uvědomil, jak je nesprávné poddávat se skleslosti, když cítí ve svém srdci mnohem víc hrdosti a pravdivosti, než mohou vyjádřit zlatá třepení, porty a pestré barvy této soukenné maškarády; tehdy usedl a napsal dopis prvnímu konzulovi Francie, Napoleonovi Bonaparte –

Na palubě Hérosu 1. thermidoru 1802,

Občane, první konzule!

Nedovedu si srovnat v mysli, že by se to vše, co mě potkalo ze strany francouzských generálů, mohlo udát bez Vašeho vědomí. Přitom to zcela odporuje prohlášením a slibům, které jsem obdržel od Vás a Vašich

zástupců. Jest jen chabá možnost, že by se to vše zakládalo na nějakém nedorozumění. Přesto chci na tomto místě znovu, důrazně a slavnostně prohlásit:

Jestliže jsem v něčem učinil chybu, nebylo to pochybení úmyslné; kterýpak člověk je bez chyby? Také pohnutky, které mě přiměly k vyhlášení nové ústavy pro ostrov Haiti, vyvěraly jen a jedině z úsilí zajistit šťastný život haitskému lidu. Považoval jsem se a dodnes se přitom považuji za jednoho z Vašich nejvěrnějších vojáků a služebníků republiky. Za to vše jsem se dnes stal obětí svých vlastních služeb, jsem zbaven svobody i cti a uvržen do neštěstí a okovů.

Jsem přesvědčen, že se to mohlo stát jedině proto, že zprávy o tom nepronikly k Vašemu vědomí a tím k Vašemu citu pro spravedlnost, na který nepřestávám spoléhat.

Nevím, co bych ještě připojil.

S pozdravem a projevem úcty –

François Toussaint.

Od chvíle, kdy odložil pero, měl Toussaint dojem, že opět učinil aspoň nějaký krok na své dráze kupředu. Vůbec si nebyl jist výsledkem, ale napsání dopisu jej přinejmenším vytrhlo ze stavu nečinnosti a trpného odevzdání osudu. Proto si vzápětí povolal Savaryho a důrazně mu uložil, aby se postaral – jakmile loď přistane u francouzských břehů – o odeslání dopisu rychlým kurýrem.

Toussaint to pronášel s tak velitelským důrazem, že lodní důstojník samovolně strnul v pozoru a opakoval rozkaz. Ano, provede!

Teprve když se vrátil do své kapitánské kajuty, uvědomil si Savary nesmyslnost svého počínání (dokonce – má-li být zcela upřímný – až nedůstojnost), neboť až dojde Héros do Brestu, odevzdá Savary Toussainta francouzské policejní eskortě, a dopis nepochybně poputuje v brašně velitele eskorty touž cestou a v témže čase, jak bude strážný oddíl dopravovat Toussainta k dočasnému cíli – do Paříže.

Patnáctého června Héros vyplul z haitského Capu.

Dvanáctého července spustil kotvy ve francouzském Brestu na bretaňském pobřeží.

Bylo to k ránu a Toussainta probudil zklidnělý pohyb lodi, která se nyní pohupovala na jednom místě.

Za chvíli se objevil kuchař se snídaní, a sotva Toussaint dojedl, ohlásil se Savary: Necht' vyjde pan maršál laskavě na palubu –

A tam stáli –

Zuzana, Placide a oba pokrevní synové, Isaac a malý Jean.

Toussaint stanul na nejvyšší plošině schodiště, které vedlo z nitra lodě na palubu. Jeho pěstě se sevřely kolem zábradlí, až kůže na kloubech zbělela. Toto je tedy loučení, po němž přijde pak už jedině konec...

Sám d'ábel ví, jestli mu toto setkání s rodinou připravili Francouzi ze soucitu nebo záměrně, aby se pokusili zlomit jeho ducha.

Ať tak, či tak...

Pružným krokem se Toussaint vyhoupne z posledního stupně schodiště a rychlými kroky přejde nejdříve ke své ženě. Sevře ji do náručí a položí si hlavu vedle její skráně. Takto nemůže vidět jeho obličej; obličej, který nyní již všechno ví a se vším účtuje. A přitom Toussaint cítí důvěrné teplo ženiny hrudi, které je jeho teplem, tak jako byl jejich život životem jediným, životem bez klamu, bez nástrah, plný bezpečí a vzájemné jistoty. A tehdy Toussaintovi připadá, že vlastně objímá svou rodnou zemi, se všemi jejími vůněmi, se vší její věrností. Ne, ani teď, ani ve chvíli porážky, nezradí věrnou lásku, nezradí Haiti...

A pak dvojí podání ruky, oběma synům, není čas ani důvod rozlišovat, který se mu zatím vzdálil víc či míň, a nakonec zbývá malý Jean – Toussaint jej pozvedne, aby byli tváří proti tváři; hoch se směje a směje se i muž. Opravdu, proč se nesmát, když ten malý ještě nic neví, netuší...

Hoch, který se domnívá, že si s ním otec konečně přišel pohrát, vymáhá pohádku. Toussaint objímá dítě, nemůže se nasytit jeho tepla. A jemu přes rameno, s pohledem na ženu, vypráví zkazku o lovcí, který našel na souši, daleko od řeky, krokodýla; na jeho úpěnlivé prosby ho odnesl do vody, kde krokodýl svého zachránce sežral. Bylo to jen několik vět; Zuzana porozuměla – ano, ví, čemu maličkého učit, až bude dospívat.

Pak postavil Toussaint dítě na zem a rychle se otočil, aby neviděl svou ženu a syny odcházet. Aby oni neviděli jeho, jeho tvář a oči...

Těžký černý hranatý kočár se spuštěnými koženými okny drkotá silnicí, za jeho koly se zvedá prach. Po okrajích se střídají topolové aleje s ovocnými stromy a za nimi pole s lukami. Tam, kde se země zvedá, ustupují louky vinicím a mezi tím vším se objevují a mizí samoty, vesnice,

městečka.

Občas pronikne venkovní svět do kočárové schránky aspoň svými hlasy, písněmi sekáčů, plnými nezbedností, popěvky dělníků na vinicích, popěvky, orosenými ranní rosou a zvonícími verši o lásce a svobodě, a do toho se tu a tam ozve zabučení skotu nebo hlas ovčího zvonce.

Ale Toussaint nic z toho neslyší. Ne že by tomu zabránily kožené záclony, které přece nepřiléhají, ostatně, kdyby o to požádal, strážný by neměl nic proti tomu je vytáhnout. Černý Napoleon však sám neslyší, nevnímá tento svět, do kterého je zavlékán hloub a hloub proti své vůli. Každým otočením kola je víc a víc vtahován do jeho středu, do středu cizí nepřátelské země. Již jí neunikne, té zemi vítěze, zemi věrolomnosti a zrady. Za tuto cenu ho dostala, a proto ho již nikdy nemůže vrátit životu,

aby nevyšla její hanba najevo.

A Toussaint to ví, nyní to ví...

A tak sedí v temném rohu tmavého kočáru a jeho otevřené oči nevidí a jeho uši neslyší –

To vše se pak vešlo do jediné věty, jak ji zaznamenal do své úřední zprávy poručík Gérard, velitel strážní eskorty, která provázela Toussaintův kočár:

„Cesta z Brestu do Paříže proběhla bez jakýchkoli příhod.“

Dne 17. srpna, pozdě večer, vjel černý kočár s černým vězněm jednou ze západních bran do Paříže. Pod těžkými koly tvrdě zadrkotala dlažba.

Z pozdních chodců si nikdo nevšímal ani povozu, ani jezdců. Prostě – zase někoho vezli za mříže.

Pak se vůz zastaví a poručík Gérard poklepe Toussaintovi na rameno. Jsou v Templu, na vstupním nádvoří Templu.

Když se za Toussaintovými zády s těžkým skřípotem zavírala hlavní, železem pobitá vrata, ani se neohlédl. Kráčel netečně uprostřed vězeňské stráže, která jej vzala mezi sebe, a nerozhlízel se ani po mohutných zdech vězení, ani po schodištích a chodbách, kudy jej vedli.

Cesta končila v nevelké místnosti, opatřené nejnutnějším nábytkem, kde především mříže v okně a silná závora na dveřích připomínaly povahu místa.

Toussaint si teprve po chvíli uvědomil, že je tu sám; důstojník i strážní vojáci odešli, muž si jen nejasně vybavil v paměti vzdalující se dupot jejich kroků a kovový zvuk zámku. Za chvíli kdosi přinesl světlo, lojovou svíčku, nabodnutou na hrot uprostřed kovového kotouče.

Za chvíli?

Čas ztratil smysl.

Všecko ztratilo smysl...

Žalářník, který přinesl večeři – ach, to neustálé rachocení klíčů! – našel vězně stát stále ještě na témž místě, kde jej opustili strážníci. Přisunul dřevěné křeslo ke stolu a svíčku k jídlu. Pak vyzval Toussainta, aby usedl a oslovil ho přitom pane generále.

Žalářník věděl, koho mu sem přivezli. Čím vznešenější vězeň, tím víc se žalářník snažil získat jeho přízeň. Vyplácelo se to; takovou raritu bylo možné ukazovat zvědavým návštěvníkům: známým zadarmo, cizím za

spropitné. Jakmile pak by vězeň pojal k žalárníkovi důvěru, tu je mu možné prokazovat různé drobné úsluhy, pokud je vězeňský řád dovoluje, a lze počítat s tím, že to nezůstane zcela bez odměny. Zkrátka poznenáhu se tímto způsobem žalárník a vězeň změní ve dvě smluvní strany, z nichž každá čerpá ze vzájemného vztahu ve svůj prospěch. Naproti tomu vězeň, který zůstane k nabízenému přátelství netečný nebo který je dokonce odmítá, je a zůstane jen nehybným dýchajícím kusem vězeňského seznamu.

A tento černocho? Žalárník byl přesvědčen, že se stane jednou z největších atrakcí Templu! Až bude návštěvníkům opepřen patričním výkladem... Krvavý buňič Saint Domingua! Nenávistný tyran bělochů! Černý Napoleon! Ne, tohohle chlapíka si musí za každou cenu ochočit.

Tak se rozhodl nic neodkládat a pokusit se toho němého černochoa rozhovořit.

„Od těchto zdí by se člověk měl učit. Co ty toho už viděly!“ široce rozmáchl rukou, nabíraje dech k delší řeči. „Tak se jednou dozvěděť, co si myslí – jestli si vůbec něco myslí – co si myslí o lidech, co tady byli zavřeni. Jak se ten svět divně točí – nejdřív tu seděli šlechtici, pak je vystřídali měšťáci, kteří si hráli na republikány, pak skuteční revolucionáři... Většina z nich šla odtud rovnou na Place de la Concorde pod guillotinu. A pravdu měli přitom vždycky ti, kdo zrovna vládli. Jak ztratili moc, ztratila se i pravda, a už si to sypali před soud a pod nůž. – Tak to vidíte, pane generále, jaké jste měl vznešené předchůdce: hrabata, knížata, tribuny lidu, miláčky Paříže... A kdybyste chtěl – záleží na vás – ukázal bych vám vězení, kde prožíval své poslední dny Ludvík Capet! Ach tak, vy možná nevíte... No to byl náš poslední král. Skutečný, bohem pomazaný francouzský král! A zrovna odtud, z Templu, ho odvezli na Place de la Concorde a fik – a bylo po králi.“

Žalárník umkl. Tím černým zřejmě nic nehne. Mno, nesmí se ztráčet trpělivost, nejde všecko hned jako po drátkách, on, žalárník, má s vězni už své zkušenosti. Den po dni, znovu a znovu... To by v tom byl čert, aby časem i tenhle nezměkl –

Přibližně v tutéž hodinu končila audience policejního ministra Fouchého u prvního konzula. Fouché již ukládal svá hlášení do safiánových desek, které držel v podpaždí, když dodal jen jako poznámku,

na kterou div nezapomněl:

„Ještě je tu ta ostrovní záležitost – Toussaint je v Templu.“

Napoleon zvedl prudce hlavu:

„Co je to za nesmysl?“

„Váš pan švagr,“ pokračoval klidně ministr, „generál Leclerc, uznal za správné odstranit tuto zápalnou látku ze Saint Domingua, a tak nám milého Toussainta poslal do Paříže, kde aspoň nemůže nic napáchat.“

„Nepamatuji se, že bych byl něco takového nařídil.“

Fouché povzdychl – ale povzdychl tak, aby si toho první konzul nepovšiml – s mocnými pány je vždycky kříž. Může člověk v jejich zájmu dělat sebevětší špinavosti, přesto předstírají hněv a rozhořčení. Uvnitř se radují, ale navenek hrají ušlechtilé, kterých se špína nesmí dotknout ani práškem. Napoleon přece sám poslal Leclerca, aby obsadil Saint Domingue a zajistil jej Francii. A stejně je jasné, že si v tom tropickém hrnci nemohl nechat Toussainta pod pokličkou, aby mu ji každou chvilku vyrazil – i s hrncem! Ovšem čest prvního konzula musí zůstat nedotčená, Napoleon vůbec nemusí vědět, jakým způsobem se dostal Toussaint do Leclercových rukou, a Fouché je si jist, že se ho na to Napoleon nezeptá. Pro klid svědomí prvního konzula je však třeba vymyslet zákonné odůvodnění, proč byl Toussaint zatčen a uvězněn. To ovšem není pro Fouchého žádný problém:

„Dovoluji si upozornit, že se Toussaint dopustil vlastizrady.“

V Napoleonových očích to zablýsklo úsměškem:

„Vlastizrady? Toussaint zradil Saint Domingue?“

Fouché sklopil víčka, aby neprozradil vztek, který mu vstoupil do očí – Napoleon je škodolibý jak opice; vždycky si ještě udělá čas, aby druhého chytil za slovo a ukázal mu svou převahu. Ale budiž, ať si má první konzul toto potěšení –

„Samozřejmě že má první konzul pravdu,“ pokračoval s neochvějným klidem. „Jako vždy. Nevyjádřil jsem se přesně. Toussaint se nedopustil vlastizrady, nýbrž velezrady. Pozvedl zbraň proti Francii, jejímž byl služebníkem.“

„Co tedy navrhuje?“

„Na to je jediný trest. Nejvyšší.“

Teď stačilo, aby Napoleon kývl. Nemusel říci ani slovo. Stačilo jen kývnout hlavou, a vše bylo odbyto.

Ale Napoleon nekývl. Seděl, díval se do země a poklepával špičkou střevice na parkety audienčního salónku.

Tentokrát nebyl Fouché pohoršen. Chápal a rozuměl. Napoleonovi byl Toussaint – určitým způsobem – blízký. Jako všichni, kdo dokázali sebe celého vrhnout do zápasu, jemuž uvěřili, kdo dovedli obětovat vše, i svůj život, za dosažení cíle, který si vytkli. Napoleon v nich věřil něco sourodého, příbuzného, něco, co i jeho neslo, unášelo výš, stále kupředu –

Fouché klidně chvíli vyčkal, a pak ukápl přesně onu kapku jedu, které bylo třeba, aby Napoleon řekl, co měl říci.

„Jsem si vědom, že osud tohoto Černého Napoleona, jak mu říkají, spadá celkem do oboru mého úřadu. Přesto bych byl vděčen za radu, dobrozdání, za mínění prvního konzula. Právě že jde v Toussaintově případě o Prvního mezi černými.“

Fouché nečekal, že teď Napoleon vzrušeně vyskočí a projeví pohoršení nad svými tituly, jichž ten černý údajně zneužil. Takto okázale Napoleon jistě svou zasaženou ješitnost neodhalí. Stačí, že obě narážky slyšel.

A Napoleon se vskutku ozve hlasem zcela netečným:

„Vaše mínění?“

„Mortui non mordent – mrtví nekoušou.“

Napoleon se zamračil:

„To by ovšem předpokládalo proces, rozsudek – Nezapomínejte, že jde o francouzského maršála!“

„Nezapomínám,“ Fouché se neznatelně pousmál. „Proto také navrhuji – Joux.“

„Co to je?“

„Pevnost při západních hranicích, na svazích Jurského pohoří ve Franche Comté. Prostě příkaz, aby se tam zdržoval a toto místo nikdy neopouštěl.“ I těmito slovy lze konečně opsat – uvěznění.

Napoleon nespouštěl oči z Fouchého nepohnuté tváře –

„A dál?“

„Dál?“ Fouché udiveně povytáhl obočí. „Nevím, co bych k tomu ještě dodal – Snad jen to, že je tamější podnebí pochopitelně poněkud odlišné od tropického klimatu na Saint Domingu, zvláště v zimě. Ale slyšel jsem, že tamní horalé, uvyklí na drsnost mrazů a víchřů, jsou vesměs otužilí a zdraví lidé.“

První konzul a jeho policejní ministr si hleděli chvíli do očí. Žádný

neuhnul pohledem.

Neměli proč. Rozuměli si.

Když se Fouché vrátil z audience, vyňal ze safiánových desek list, který Toussaint napsal na palubě Hérosu Napoleonovi. Policejní ministr nenašel za celý večer jediný důvod, proč by byl měl tento dopis prvnímu konzulovi odevzdat. A tak jej nyní roztrhl vedví a hodil do plamenů.

Žalářník v Templu se dožil velikého zklamání. Nebylo dalších dnů a večerů a tím nebylo i dalších příležitostí, kdy by byl mohl postupně zpracovávat svého černého vězně a získávat jeho důvěru a spolupráci. Hned příštího rána po Toussaintově příjezdu do věznice přidusal chodbami a schodišti důstojník se strážnými a převzali černého vězně, aby jej dopravili dál k určenému cíli.

Policejní transport je první, kdo si dá toho rána otevřít bránu svatého Lazara, aby jí vyjel na dalekou cestu přes polovinu Francie až k jejím

východním hranicím.

XVI.

Hrobka

Přes polovinu Francie –

Kodrcání kočáru a cvakot koňských kopyt den ze dne, od rána do večera, jen s polední přestávkou u náhodného hostince při cestě. A večer co večer herberk ve městě, které je právě nasnadě, herberk s vystrašeným hostinským a děvečkami, kteří nejsou zvyklí na cizokrajné návštěvy. Vojáci v městských bránách stále ještě vzdávají zbraní čest, jak přísluší francouzskému generálovi, pokud zahlédnou Toussaintovu uniformu. Den ze dne totéž, jen vzduch se stává ponenáhlu chladnějším, jak se kavalkáda s vězeňským kočárem vzdaluje slunné Paříži a blíží k východním hranicím.

Tehdy začne stoupat i cesta a občas to zavane drsným a ostrým poryvem větru.

Až se naplní čas a nastane den, kdy se na obzoru před kočárem vyhoupne táhlý hřbet horského návrší s kamennou vyvýšeninou pevnosti – Joux...

Když se otevřou její vrata a kočár je vpuštěn do nitra jejího kamenného prstence, dveře kočáru se neotevřou a nikdo nevyzve generála, aby vystoupil. Neboť předtím je nutné, aby velitel policejní eskorty podal hlášení veliteli pevnosti, aby mu odevzdal list, napsaný z příkazu prvního konzula – a Napoleonem podepsaný – aby velitel pevnosti tento list přečetl a bedlivě si vštípil v paměť jeho obsah; neboť obsah tohoto listu je vskutku podivuhodný a neobvyklý – stanoví do nejmenších podrobností, jak je třeba s novým zajatcem zacházet, i když v podstatě je souhrn pokynů a příkazů vlastně – rozsudkem smrti; rozsudkem, který má nejprve zlomit ducha a posléze odolnost vězněva těla –

Velitel pevnosti – jak připomínal list – odpovídá za vězně prvnímu konzulovi svou hlavou. Je třeba vězni odebrat všechny peníze, prsteny nebo jiné šperky stejně jako hodinky. Rovněž nesmí na jeho oblečení zůstat nic,

co by připomínalo uniformu. Kdyby onemocněl, smí ho ošetřovat jen vojenský lékař, a to pouze takový, kterého velitel osobně zná a na kterého se může spolehnout. Případné lékařské prohlídce musí být velitel pevnosti vždy přítomen. Jméno a hodnost vězně musí zmizet ze světa – do vězeňského seznamu musí být zanesen pouze písmenem T a kromě velitele se nikdo nesmí dozvědět, kdo se pod tímto označením skrývá. Veškeré zacházení s vězněm musí vycházet z hlubokého pohrdání člověkem, který se dopustil neodpuštělných zločinů a krutostí vůči Evropanům. V tomto smyslu necht' poučí velitel pevnostní posádku a žalářičky.

Pak si dal velitel Toussainta předvést. Když vešel ve své generálské uniformě, málem že velitel nepovstal a nepostavil se do pozoru. Naštěstí z toho bylo jen trhnutí tělem, které se dalo chápat jako náhodný pohyb.

Bez pozdravu a bez oslovení mu potom sdělil ona ustanovení listu, která se týkala Toussainta přímo:

„Dostanete teplý civilní oblek a kulatý klobouk. Kdyby vám bylo zima, ohlaste to a přidají vám ze skladiště další houni. Žalářiček vás seznámí s vězeňským řádem. Z příkazu prvního konzula jsem zmocněn vám oznámit, že je o vaši rodinu dobře postaráno. – Jděte!“

Železná vrata, chodba, stupně, železná vrata, schodiště... Třemi vraty a po nesčetných schodech a tunely chodeb vedli Toussainta hloub a hloub do nitra pevnosti, až poslední železem pobité dveře zapadly a octl se ve své vězeňské kobce. Z neomítnutých kvádrů a s klenutým stropem se podobala hrobce. Neměla okna. Pouze uprostřed byla klenba prolomena světlíkem, který propouštěl do vězeňské cely nepřímé světlo. Z kamenných stěn čísel chlad a vlhkost kreslila na nich své temné mapy.

„... Jsem šťasten, že mohu prohlásit, jak velice jste se svými činy zasloužil o francouzský národ...“, napsal Napoleon, je to něco přes rok –

„Kdyby vám bylo zima, přidají vám další houni –,“ řekl před chvílí velitel pevnosti.

Bylo mu zima.

A o houni si požádal. Ne že by mu zvláště záleželo na zachování zdraví nebo že by myslel na budoucnost.

Právě naopak. Právě že ztratil víru v jakýkoli obrat, že neměl již síly a

zítřky se mísily s minulostí ve změť bez času a bez smyslu, právě proto stačil jen vnímat toliko nejbližší, nejjednodušší tělesné strážně a nedostatky. Bylo mu zima. Požádal tedy o houni a dostal ji.

Proč také ne? Vždyť dokonce instrukce, potvrzená samým Napoleonem, to předvíдалa a povolovala.

Tak žil v pevnosti Joux pan T, nebo „ten černocho“, jak ho nazývali vojáci pevnostní strážě, kteří nemohli pochopit, proč se s ním nadělá tolik cavyků:

„Co s takovou černou kůží? Odprásknout ho v pevnostním příkopu, a byl by pokoj!“

Ale k tomu nikdo nevydal rozkaz. A bez rozkazu –?

Ne, to nikdo nenařídil a nebylo toho ani třeba. Neboť zatím léto bylo vystřídáno podzimem a slunce chladem, mlhami a vichřicemi. Věžeňská kobka se měnila v lednici.

Někdy – to již přepadaly Toussainta horečky – se mu v noci zdávalo, že se jeho skrání dotýká výšeň rozpálených vápenných skal, svítících nad přístavem Gonaives, kde pukají kameny pod dotírajícími paprsky slunce a vedrem vysušené trávy a mechy voní troudem – a vzápětí noc roztřeše tělo chladem, pronikajícím oděvem až na kůži, až do svalů a do kostí. Tehdy se probouzel zbrocený potem, zatímco jej rozrážela zima navzdory další houni, milostivě povolené Napoleonem.

A pak zase přicházely dny, kdy horečka ustoupila z těla i z mysli. Tyto dny byly nejhorší; neboť v nich mysl zklidňovala a mohla jasně a střízlivě vidět skutečnost. Tehdy si Toussaint uvědomoval, že byl na toto místo poslán, aby zde zahynul.

XVII.

Zachránce

Zpráva o zatčení a deportaci někdejšího vládce Haiti se rozšířila velmi rychle. Na ostrově samém s ní Francouzi ani žádné tajnosti nedělali. Snažili se naopak co nejvíce rozhlásit své nové vítězství. Odstranění někdejší hlavy protifrancouzského odporu mělo ještě víc podlomit vůli

černošského obyvatelstva, nyní opuštěného a vydaného na milost i nemilost bělochů.

Tyto naděje se však nesplnily. Byť sebevíce prohlašovali, že nyní již není síly, která by se mohla proti nim postavit, a že jejich vítězství Toussaintovým zatčením vyvrcholilo, skutečnost vypadala jinak. Dál vyrážely z úkrytů džungle ozbrojené oddíly černých bojovníků, aby pobíjely předsunuté francouzské hlídky, přepadaly vojenské transporty a útočily v menších a větších bitkách, stejně jako dál ubývalo francouzských sil působením haitského podněbí a nelítostných horeček.

To spíš ve Francii samé bylo možno chlubit se Toussaintovým zajetím jako nebývalým a rozhodným vítězstvím nad domorodci. Pokud se přitom něco zatajovalo, bylo to jen místo, kam byl Toussaint dopraven. To proto, aby se zabránilo případnému – i když nepředpokládanému – pokusu o jeho osvobození.

Netrvalo dlouho a o celé záležitosti se dozvěděl při večeři v pařížském Klubu plantážníků pan Bayon. Řekl to také ještě téže noci své ženě; domníval se, že ji to pobaví.

Kdyby byl jen tušil, jaké bude mít jeho sdělení následky, byl by si raději překousl jazyk.

Madame Bayon se totiž bez jakéhokoli rozmyšlení zeptala, co hodlá v té věci podniknout.

„Co bych podnikal? Když si vzpomenu na všecka trápení, která jsem měl s brebským panstvím! Teprve když jsem vytáhl paty z toho proklatého Saint Domingua, začal jsem zase žít. Já vím, dokud Toussaint u nás pracoval, choval se docela slušně –“

„Tak slušně, že zachránil život tvé ženě a tvým dětem.“

„To je všecko hezké,“ odfirkl podrážděně, „ale uvědom si, co ten chlapík všecko napáchal! Co zločinů má na svědomí – Zločinů na nás bílých, zločinů na Francii!“

„O tom jsem jen slyšela. Ale to, co udělal pro nás a snad tedy i pro tebe – pokud ti na nás záleží – jsem neslyšela z druhých úst.“

Muž začal netrpělivě přecházet:

„Nebud', prosím tě, malicherná! Dovedeš si představit, jak bych si asi posloužil, kdybych šel prosit u vládních míst za toho černého tyrana?“

„Nikdo od tebe nežádá, aby ses míchal do politiky. Ale jsi přece slušný člověk – jak aspoň doufám – a slušní lidé platí dluhy! Tvůj dluh je jasný.

Ať se Toussaint dopustil vůči Francii či vůči prvnímu konzulovi čehokoli, tobě prokázal dobrodiní, když ti zachoval rodinu. Je teď na tobě, abys projevil, zda to za dobrodiní považuješ.“

Prokletá logika! Jak jen to dovede ta ženská tak otočit? Posléze to řekla naplno:

„Mně ani tak nezáleží na Toussaintovi jako – na tobě! Abych mohla nadále v tobě vidět slušného člověka!“

Od té chvíle věděl pan Bayon, že nevyhraje. Ještě několik dnů odolával, ale pak se vzdal a konečně se dal ohlásit u policejního ministra Fouchého.

Ministrovi nedalo mnoho práce poznat, jak nešťastně pan Bayon ze sebe soukal svou žádost. Fouché se jen tak jakoby mimochodem zeptal, kdo že byl svědkem onoho „dobrodiní“, kterým si Toussaint zavázal žadatelovu rodinu.

„Moje žena,“ přiznal Bayon bez váhání.

Fouché potlačil úsměv:

„Samozřejmě že mám v úctě vznešené závazky vděčnosti. Velmi vás šlechtí. Hle, zde vám dám průvodní list, adresovaný na všechny vězeňské správy. Kdekoli se tímto listem prokážete, vyjdou vám vstříc a ukáží vám seznamy vězňů. Já totiž opravdu nevím, že bychom chovali někde pod zámkem trestance jménem Toussaint. Jestli to ovšem vy sám zjistíte, budu vám vděčen za informaci, a vzhledem k tomu, co jste mi tu říkal, dávám vám své čestné slovo, že pro toho vašeho člověka – když se tolik o vás zasloužil – udělám vše, co bude v mých silách. Ale nesmíte ode mne chtít, abych vám navíc ještě zjišťoval jeho pobyt! Říkám vám otevřeně, a já zastávám vždy zásadu otevřeného jednání, že mi naprosto není známo, že by v některé z francouzských věznic pobýval někdo jménem Toussaint. Jestli mě ovšem přesvědčíte o opaku...“

„Vidíš, že jsem udělal, co jsem mohl,“ prohlásil pan Bayon, když se vrátil po audienci u ministra Fouchého ke své ženě. „Tak co, jsi spokojena?“

„Jsem,“ pokývla žena hlavou, „a kdy se vydáš na cestu?“

Tentokrát stačilo jen několik hodin, než pan Bayon pochopil, že ještě daleko nevykonal vše, čím byl povinován své cti. Aspoň v očích své ženy.

A tak nastoupil příštího dne trapnou pouť po věznicích – nejdříve pařížských – aby odkryl Toussaintovu stopu.

Měl štěstí, že si žalářník v Templu vzpomněl na černého vězně, od kterého si sliboval zvětšení svých příjmů a kterého mu hned druhého rána sebrali před nosem:

„Toho vezli až ke všem čerchmantům na východ. Prý do Joux!“

„Tak vidíš,“ ospravedlňoval se týž večer pan Bayon své ženě, „to přece nemůže nikdo ode mne žádat, abych se vydal napříč celou Francií –“

Druhého dne jel.

Když stanul tvář v tvář veliteli jouxské pevnosti a přednesl mu svůj dotaz, zavrtěl velitel hlavou:

„Obávám se, že jste byl mylně informován. Nemám tu vězně toho jména. Ale pro klid vašeho svědomí – jehož citlivosti si nesmírně vážím – dám vám předložit seznamy vězňů, abyste se sám přesvědčil o pravdivosti mých slov – Poněvadž pak prohlídka tolika fasciklů bude práce nadmíru zdlouhavá, bude mi ctí, jestliže budete po těch několik dní mým hostem.“

Pan Bayon pozvání přijal. Ani ne tak proto, že by prolístoání zápisů z posledního roku dalo tolik práce, ale zato víno ze sklepů vězeňského správce bylo znamenité, a čím déle se tu pan Bayon zdrží, tím věrohodněji bude působit, že přesto všechna jeho námaha bude marná. Neboť o tomto výsledku se pan Bayon s velitelem pevnosti mlčky dohodl a dokonce velmi záhy. Přece nemá smysl uspokojit nějaký ženský justament za cenu nepřízně prvního konzula? Mezi muži to byla jasná věc.

A tak pana Bayona příliš nevzrušilo, když našel při listování v seznamech vězňů rubriku, kde bylo zaznamenáno: Dne toho a toho dodán do pevnosti vězeň T.

„Co je tohle – tohle to T?“ zeptal se pouze velitele pevnosti.

Velitel pokrčil rameny:

„T je, pokud vím, T. Víc vám těžko mohu říci.“

Jestli byl pan Bayon dosud na pochybách, teď věděl, kdo se skrývá pod tímto jediným písmenem. Ovšem na druhé straně, což neměl velitel pravdu, že T je T? Kdo může dokázat, že se ve skutečnosti řadí k tomuto písmenku ještě další: o, u, dvě s, a, i, n, t – Sám pan policejní ministr říkal, že mu není nic známo o pobytu toho černého muže ve Francii, a on, obyčejný občan, by snad měl prohlásit: Vám, pane ministře nic známo není, ale já vím, kde máte toho chlapíka pod zámekem!

Jenže až pan Bayon předstoupí před svou manželku a začne v rozpacích blekotat, že se mu při nejlepší vůli nepodařilo zjistit...

Ale proč by měl blekotat? Copak bude lhát?

A co svědomí, co vlastní svědomí? Vždyť kdyby v té chvíli umíral, musel by doznat, jak byl šťasten, že se mu rodina tehdy vrátila z toho černého pekla... A za to opravdu vděčí jen a jedině Toussaintovi.

Pan Bayon se upřeně díval na okénko vězeňského seznamu, kde uprostřed sedělo to prokleté osamocené písmeno –

Možná že je tu za některou z těch silných zdí! Docela blízko –

Stačilo by říci, a Toussaint by stanul před ním –

Stanul by před ním...

Jako tehdy, když se s ním setkal naposled, ještě na půdě Saint Domingua.

Je zajímavé, jak lidská paměť ochotně potlačuje nepříjemné vzpomínky. Vskutku: teprve teď si pan Bayon vzpomněl na poslední setkání s Toussaintem. „S kým se domníváte, že mluvíte?“ zní dosud ve

Francouzových uších... A tato slova mu řekl jeho bývalý otrok! Bayonova paměť rychle spěchala od okolností, za jakých Toussaint tuto větu pronesl. Byla prostě vyřčena –

„Musím vám dát za pravdu,“ pan Bayon zvedl hlavu a neuhýbavým pohledem se zadíval na velitele pevnosti, „Toussaint vskutku není uveden ve vašich seznamech.“

„To bych řekl,“ zazubil se velitel.

A tak nemohl pan Bayon při nejlepší vůli využít laskavé nabídky policejního ministra, že se Toussaintovi dostane svobody, když pan Bayon zjistí jeho jméno v seznamu některého francouzského vězení.

„Přes veškeré mé úsilí,“ prohlásil pan Bayon své choti. „A to mohu prohlásit na svou čest a svědomí.“

XVIII.

Konec

K horečkám se záhy připojily záchvaty kašle, které otrásaly Toussaintovým tělem a unavovaly jeho srdce. Když si toho všiml žalárník, hlásil to veliteli. Velitel pokrčil rameny: dokud si vězeň sám nestěžuje a nežádá o lékaře...

Ne, vězeň sám si nestěžoval. Vědomí nemoci a postupující slabosti se ho dosud nijak nedotýkalo. Vše šlo svým chodem ke konci, o kterém věděl, že přijde. Ale po jedné noci, horší než kterákoli předtím, kterou prokašlal beze spánku, ji najednou spatřil – smrt. Jako by již byla tu, v jeho kobce, a každou chvíli může vztáhnout ruku –

Tehdy se jeho duch ještě naposledy vzepřel. Bylo to, jako by se probudil z dlouhého spánku, kterému se dosud poddával a který jej hrozil nepozorovaně přenést přes hranici života. Jak se mohl tomu tak poddat? Jak se mohl nebránit on, který nikdy zbraň dobrovolně neodhodil, který byl zvyklý bojovat do poslední chvíle? Do posledních zbytků sil? Cožpak není ještě živý? Živý?!

Den nato byl velitel pevnosti překvapen žalárníkovým hlášením, že vězeň T požádal o papír a pero, že neleží, nýbrž sedí u stolu, a své přání

vyslovil takovým hlasem, jaký byl žalářík zvyklý slýchat při udílení rozkazů.

Velitel se ušklíbl – snad chce T napsat testament? Nebylo však důvodu, proč žádosti nevyhovět.

Sotva žalářík odnesl papír, pero a inkoust, hlásil se znova. Položil před velitele list, na kterém byly napsány – dva řádky! Adresát: První konzul Francouzské republiky Napoleon Bonaparte. Text: Toussaint žádá o rozmluvu s Napoleonovým zástupcem, který by měl plnou moc k vyjednávání!

Každý jiný dopis by byl velitel jednoduše zahodil. V tomto případě si netroufal. Zajisté ne kvůli pisateli, nýbrž s ohledem na toho, komu byl list určen.

A tak ještě týž den vyjel z pevnosti jízdní kurýr směrem na Paříž.

Míjely dny, týdny –

Na Jurské pohoří se obořila zima s mrazy a se sněhem.

Žalářík jednou denně zatopil v krbu, zasklený vikýř v klenbě ucpal pytlou. Na stole svítila svíčka – rozdíl mezi dnem i nocí byl setřen.

Toussaintovo tělo sláblo. Neslábl však duch. Toussaint již neopouštěl lože a žalářík každé ráno byl připraven, že najde na kavalci mrtvého. Ale pokaždé se ve věžňově propadlé a na kost vyhublé tváři otevřely oči, a pokud Toussaint promluvil, zněl jeho hlas pevně a bez zachvění. Dostal jen kovový, dutý odstín.

Až jednoho dne se Toussaint dočkal. Žalářík mu ohlásil, že se má připravit na návštěvu. Z Paříže se dostavil Napoleonův pobočník generál Caffarelli.

V otevřeném medvědím kožiše s vysokým vydřím límcem – na odhalené hrudi se blyštily zlaté prýmký uniformy – na hlavě s dvourohým kloboukem vešel do Toussaintovy kobky, zářící a hřmotný svou mocí a hodností, a proti němu povstal z lože Toussaint, černá kostra, ztrácející se v neforemné hnědi vězeňského chalátu, Toussaint, vládce Haiti, generální guvernér a maršál Francie. Z tmavého obličej, který přecházel v nemocnou šed', zíraly však na hosta planoucí oči, pevné a neuhýbající, a hleděly na něj tak, že Caffarelli – aniž si uvědomil, co dělá – sejmul klobouk s hlavy a pozdravil úklonem.

Také Toussaint pokývl lehce hlavou a pak vyzval pokynem ruky generála, aby s ním usedl ke stolu.

Caffarelli se rychle vzpamatoval. Ani se neptal, proč si Toussaint hovor vyžádal; měl přesné instrukce a byl pevně odhodlán vydobýt z vězně vše, co mu bylo nařízeno vyzvědět: Jaké dohody uzavřel Toussaint s agentem anglické vlády – dokud byl guvernérem na Saint Domingu – a kde zakopal na ostrově zlato a peníze, které si nashromáždil.

Toussaint se nechápavě zahleděl na tazatele:

„V Paříži se zbláznili! To je přece vyložený nesmysl!“

Není to nesmysl. Mají důvěryhodné zprávy. Caffarelli má uloženo to vyšetřit. Sám Napoleon –

Caffarelli se dostával do varu, dotíral, hrozil. Znovu a znovu opakoval svá obvinění. Také Toussaint začal brzo ztrácet trpělivost. Nejdřív dlouze vysvětloval a odůvodňoval, jak je nemožné předpokládat, že by taková nařčení vůbec mohla mít nějaké opodstatnění, pak křičel, pak mlčel.

Po chvíli, kdy to Caffarelli zkusil s lákavými sliby, spor začal znovu.

„Víme, že máte ukrytý poklad – 32 miliónů ve zlatě!“

Toussaint se dal do zlého smíchu:

„Kdybych měl tolik peněz, tak jsem s vašimi generály nepotřeboval válčit, tak jsem si je koupil!“

Caffarelli uraženě vyskočil, hrozil odchodem. Když viděl, že by ho Toussaint nechal klidně odejít, usedl a začal znovu.

První výslech trval tři hodiny a skončil jedině proto, že si Caffarelli všiml krve na kapesníku, když Toussaint kašlal, a že se bál, aby se mu vězeň nezhroutil. A on se přece musí vrátit do Paříže s kladným výsledkem! –

Druhý den – Toussaint musel zůstat na loži – Caffarelli svou útočnost zmírnil. Nechal dokonce Toussainta mluvit. Toussaint mluvil těžce, skoro jen šeptal a musel mezi řečí často odpočívát.

Snažil se věcně a bez zbytečného sebeobhajování vylíčit celé své počínání od chvíle, kdy přešel do francouzských služeb. Nebylo v tom přece nic, co by nemohl s dobrým svědomím odůvodnit nebo zač by se měl stydět. Zůstal do poslední chvíle věren republice, považuje svou vojenskou i osobní čest za nedotčenou a všechna obvinění, jež tu Caffarelli přednesl, odmítá a musí odmítnout. Nebude připomínat své zásluhy, které sám první konzul výslovně uznal, a jestli by měl nyní o něčem jednat, bylo

by to ospravedlnění, kterého by se mu mělo dostat ze strany francouzské vlády.

Caffarelli nechal Toussainta mluvit a předstíral, že mu naslouchá. Po hodině se zvedl a prohlásil, že příští den budou pokračovat.

Přišel ještě pětkrát, pokoušeje se dospět k cíli všemi možnými způsoby. Při své poslední návštěvě se dokonce natolik přemohl, že zahrál úlohu div ne prosebníka. Obracel se na Toussaintovo svědomí: když je tedy stále ještě věrným služebníkem republiky, jak tvrdí, necht' to prokáže činem. Ty peníze, které má schovány, francouzské vojsko na Saint Domingu nutně potřebuje. Tamní velení je v zoufalé situaci, tropické nemoci decimují řady vojáků víc než nejhorší bitvy a boje s maróny a partyzánskými oddíly v horských krajích neustávají, spíše naopak. Každý měsíc hynou dva až tři tisíce francouzských vojáků žlutou zimnicí, čím dál víc francouzských zbraní přechází do rukou černochů, černí náčelníci, Dessalines, ten hlavně, ale i další, Christoph, Pétion, přejímají Toussaintovo dědictví a organizují v lesích a horách nepostihnutelné bandy; je už jen otázkou času –

Tady se Caffarelli zarazil –

Zarazil ho pohled na vězně: Toussaint se pomalu zvedl z lože, zatápal po dřevěném křesle, na které se těžce spustil. Teď tu seděl proti francouzskému generálovi, drže se oběma rukama opěr, vztyčený, nehnutý, pevný jako temná skála. Toussaintovy oči se upíraly dopředu, skrze Caffarelliho, skrze kamenné zdi, do dálek, kterým, zdá se, naslouchal. A v nich hlučelo, hřmělo a vítězně znělo vše, co tu před chvílí Napoleonův adjutant, nyní zbledlý do sinalosti, nechal uniknout ze svých úst. Toussaint je slyšel, muže černých tváří, své lidi, lidi s puškami v rukou, neporazitelné, nepostižitelná v mateřských stínech horských lesů a porostů, vidí je, jednotlivé a všechny dohromady, jak se řítí dopředu a bijí, ženou všechny ty bílé oprýmkované vetfelce, ženou je z líbezné haitské země, dál, nezadržitelně dál až k moři, a ani tam se nezastaví a ženou je do moře, do moře jako ničemné, zlodějské krysy...

A moře šumí, již dávno zaplavilo toho pozlaceného muže za stolem, odplavilo kameny zdí a přitímí kobky, teď je tu plno volnosti, vzduchu a svobody –

Svobody...

Caffarelli vyskočil a naklonil se k temné postavě v protějším křesle –

Toussaint se usmíval.

Byl mrtev.

DOSLOV,

*ale jen pro ty, kdo se chtějí dozvědět
ještě něco navíc*

Příběh Toussainta, černého bojovníka za svobodu Haiti, skončil.

Všechny osoby v něm jednající skutečně žily a žádná podstatná událost v něm není vymyšlená.

Proč tedy říkat ještě něco navíc?

Snad pro tohle: Když se vrátíme z daleké cesty, vyvstávají nám ještě dlouho vzpomínky na různé zážitky a drobnosti, u kterých jsme se dříve neměli čas zastavit a které pak promýšlíme důkladněji a hloub, abychom pochopili jejich smysl. Někdy jsme i zvědaví, co bylo předtím a co potom, neboť historický příběh není také nic jiného než výlet, výlet do minulosti. A co nedopovědělo nebo jen napovědělo básnické vyprávění, může doříci – historie.

Tak třeba, co bylo předtím, než začal náš příběh?

Jak bylo objeveno Haiti?

Ostrov Haiti objevil pro Evropu Kryštof Kolumbus v prosinci roku 1492, když se pokusil na své první plavbě obeplout zeměkouli západním směrem, aby se tak dostal do Indie. (Mimoходом řečeno: k jejímu koření a pokladům.) Když narazil v Karibském moři na středoamerické ostrovy – a později i na americkou pevninu – netušil, že objevil nový světadíl. Naopak byl skálopevně přesvědčen, že se dotkl asijských břehů.

Proč to připomínáme? – Abychom pochopili, proč Kolumbus a Španělé nazvali domorodce objevených krajů Indiíci „los Indos“, krátce Indiány.

I ostrov Haiti byl tehdy obydlen „Indiány“, v jazyce domorodců se nazýval Quisquea (Veliká země) a vedle toho Vysoká země

(právě: Haiti); druhé pojmenování časem převládlo. Kolumbus dal ovšem ostrovu nové jméno, evropské: pojmenoval jej Malé Španělsko, což je překlad španělského *España*.

Tak se ostrov nazýval velmi dlouho, než vešlo ve zvyk označovat jej jménem hlavního města, které na ostrově založil ještě sám Kolumbus. Tímto městem bylo Santo Domingo, pokřtěné jménem kastilského svätce svätého Dominika. (Nezapomínejme: Kolumbus byl sice Vlach, ale své plavby podnikal ve službách španělské koruny!)

Toto poslední označení převzali pak i Francouzi pro svou kolonii, zatímco černošské obyvatelstvo se vědomě vrátilo k původnějšímu jménu Haiti.

Kam zmizeli původní obyvatelé Haiti – Indiáni?

Možná že jste si všimli, že se v celém příběhu vůbec nevyskytovali Indiáni, tedy původní obyvatelé Haiti. – Jak to?

To je ovšem velmi smutná historie, která nijak neslouží ke cti naší pyšné bílé rase. Nejsmutnější pak na tom je, že ve starých písních a proroctvích původního indiánského obyvatelstva se neustále vrací předpověď příchodu „bílých bohů“, kteří měli svým hnědým dětem přivést na zemi slunce.

A jednoho dne tito „bílé bohové“ skutečně přišli.

Ale jak to bylo se „štěstím“, které měli přinést hnědým dětem boha slunce?

Podezřelé bylo již to, co si napsal Kolumbus do svého deníku nebo do listů, které posílal do Španělska. Vedle toho, že vychvaloval přírodní krásy ostrova, připomněl – a to velmi důrazně a nejednou – že jde o kraje nepochybně nesmírně úrodné a bohaté na vzácné kovy, „odkud bude možno dosáhnout velkých zisků“! K tomu prozíravě dodal, že „domorodci nemají zbraně a ve válečném umění se vůbec nevyznají... a tak se velmi dobře hodí k tomu, aby se jim přikazovalo dělat vše, čeho bude zapotřebí“. A v dopise, adresovaném Jejich španělským královským Veličenstvům, Kolumbus ujišťoval, že Jejich Veličenstva „mohou odtamtud mít tolik otroků, kolik přikáže naložit“.

Jak to říkala ona prastará sluneční modlitba Indiánů?

„... sestoupí k nám bílí bohové,
aby nám přinesli věčné štěstí...“

Jak doopravdy toto „štěstí“ vypadalo, o tom nás rovněž podrobně poučují staré zápisy tehdejších svědků: Z Indiánů se stali prostě otroci, které nutili noví španělští pánové dělat nejtěžší práce na zemi i pod zemí. Kožený bič, utínání rukou a šibenice byly běžným povzbuzujícím prostředkem.

Domorodci, kteří byli útlého těla a nezvyklí těmto nadměrným námahám, hynuli jako osení pod přívalem krupobití. „Tím se stalo, že na ostrovech, které dříve oplývaly lidem bez čísla, bylo pak nalezeno toliko jedenácte osob,“ zapsal svědomitý pamětník, očitý svědek těchto chmurných událostí.

Jak se dostali na Haiti černoši

Ale vznešené bílé tváře nezbytně potřebovaly lidi, kteří by za ně a na ně pracovali!

Kde je vzít?

Kde jinde než v Africe!

Od doby, kdy Portugalci obeplouvali a obepluli africké břehy (rovněž na cestě za indickým kořením, jenže východním směrem), se rozmohl nový a výnosný obchod: obchod s „černou slonovinou“. Tou byli černoši, přesněji řečeno černé pracovní síly!

Při svých plavbách zakládali Portugalci – a po nich další Evropané – na afrických březích obchodní stanice, odkud pak podnikali lovy na černou dvounohou „zvěř“. Pomocí vojáků a zvláště vycvičených psů přepadali černošské vesnice, pronikající čím dál tím víc do vnitrozemí, a co se jim dostalo živé pod ruku, odvěkli na své otrokářské lodi.

Místo dlouhého líčení stačí připojit popis, jak vypadala potom zámořská přeprava uloveného černého zboží, a to z pramenů naprosto věrohodných, neboť se tu opíráme o svědectví soudobého autora J. B. Mc Mastera:

„Černoši spali na lodi na holé podlaze. Bičem byli donuceni, aby si lehli těsněji k sobě. Nikdo se nemohl obrátit z pravé strany na levou, jestliže se současně s ním neobrátila celá řada na sebe namačkaných a

ztuhlých spolutrpiteľů. Avšak utrpení noci nebylo nic proti utrpení bouřlivého dne. Tehdy námořníci zatarasili palubní dveře, přes mřížoví natáhli dehtové plachty a tím bylo uzavřeno veškeré větrání. Vzduch zhoustl a dusil, podlaha vlhla potem a výkaly, na palubu bylo slyšet sténání zavřených černochoů...“

A výsledek?

Jen každý pátý černocho byl dovezen živ na místo určení! Čtyři z pěti dopravu nevydrželi, jejich mrtvá těla byla vyvečena z pout a hozena do moře. A kolik jich zahynulo již při samotných lovech na „černou slonovinu“!

Obchod s otroky – který se přes tyto velké ztráty znamenitě vyplácel – trval od začátku 16. století až do r. 1864, kdy teprve byl zakázán.

Podle odhadu historiků bylo za tuto dobu dopraveno jenom do Ameriky na patnáct miliónů černochoů. Rozumí se: živých! To znamená, že jich při „lovech“ a za dopravu zahynulo přes šedesát miliónů!

Šedesát miliónů... Tak obrovská byla sklizeň „bílých bohů“, ušlechtilých křesťanů, hrdých na svou kulturu a civilizaci. A tak hrozný dar zkázy a smrti – tělesné i duchovní – přinesli černým i hnědým dětem téže země, která je všechny nosila...

Touž cestou a týmž způsobem se dostali černoši na Haiti, každý pátý za čtyři mrtvé.

Byli tam dopraveni v okovech, aby se z nich stali otroci. Byli silnější než jejich indiánští předchůdci, víc vydrželi a tím také víc vynášeli svým bílým pánům.

Ale vraťme se k bělochům. Řekli jsme, že Kolumbus získal ostrov Haiti pro španělskou korunu, ale kde se tam pak vzali Francouzi?

Jak se dostali na Haiti Francouzi

Je historickou skutečností, že se na první zámořské objevitelské plavby vydali ve středověku Španělé a Portugalci. Oba státy si činily také již předem nároky na všechny, i v budoucnu objevené, mimoevropské země, avšak všechny nároky a všechna práva nejsou nic platná, když za nimi nestojí skutečná moc, která by je prosadila a uhájila.

Chuť na bohatá sousta ze zámořského koloniálního stolu dostaly i ostatní evropské státy, hraničící s Atlantským oceánem, a tak začaly velmi záhy bezohledné zápasy kdo s koho.

Ve středoamerické ostrovní oblasti byli nejvážnějšími soupeři Španělů Angličané a Francouzi. Na Haiti pak především Francouzi.

Začali sem pronikat postupně, jednotlivě i po skupinách. Tak se pod ochranu haitského pobřeží uchylovali francouzští piráti, kteří tu pak měli své těžko přístupné přístavy, a ve vnitrozemí ostrova se opět usazovali jiní ztroskotanci života, bukanýři; to byli původně lovci divokého skotu, kteří se živili především prodejem zvířecích kůží.

Také oni měli stejně pohotově pušku i proti dvounohému protivníku, který by omezoval jejich loviště.

Další nevýhodou pro španělské panství na Haiti byla nesmírná vzdálenost ostrova od „mateřské“ země a nadto španělská moc začala v Evropě velmi rychle klesat přes všechn dovoz zámořského bohatství.

Tak se stalo, že koncem 17. století mohli Francouzi donutit španělskou korunu, aby jim postoupila západní část ostrova, přibližně jeho třetinu; dělicí čarou mezi oběma koloniemi byla víceméně dnešní hranice mezi Haitskou a Dominikánskou republikou. Došlo k tomu při mírovém ujednání obou mocností r. 1697 v Ryswiku. Je také zajímavé, jak odlišně se obě části téhož ostrova nadále vyvíjely.

Rozdíl mezi francouzskou a španělskou částí ostrova Haiti

Všimněme si jen těch nejzajímavějších rozdílů:

Francouzi, kteří přicházeli na Haiti, vydali se za tímto vzdáleným cílem jediné proto, aby tu co nejvíc a nejrychleji zbohatli; vůbec neměli v úmyslu usadit se tu „navěky“ a soustavně hospodařit. Zemí jejich touhy zůstávala Francie. Překotně zakládali plantáže, doslova rabovali půdu a vůbec nešetřili pracovní síly – svých otroků. Kožený bič zůstával hnací silou, která měla vynutit z černých těl co největší výkon.

Majitelé plantáží žili přitom většinou ve Francii, a poněvadž byli

bohatí, především v Paříži. Na Haiti zastupovali jejich zájmy správce, šafáři, dohlížitelé. Ti všichni měli ovšem zájem přizivit se co nejvíce na výnosu panských majetků. Aby uspokojili jak sebe, tak své pány, tím více a krutěji ždímal z půdy i lidí, co se dalo.

Koncem 18. století, kdy náš příběh začíná, bylo na Haiti přes 800 plantáží cukrové třtiny, přes 3000 plantáží kávových, týž počet, na nichž se pěstovalo indigo, a na 800 bavlníkových hospodářství.

K tomu bylo ovšem zapotřebí množství pracovních sil. V r. 1789 tu bylo napočítáno přes půl miliónu černochů (otroků) a jen 40.000 bělochů, tedy necelá desetina! (Vedle toho tu byl přibližně týž počet míšenců.)

Naproti tomu španělská část ostrova, dvakrát tak velká, čítala jen asi 125.000 obyvatel, z toho bylo černých otroků pouze 15.000. Běloši se tu zaměstnávali zemědělstvím bez onoho horečného chvatu přechodných kořistníků, který charakterizoval francouzské plantážníky. Ostatně majitelé půdy zde nehospodařili na vývoz, spíš vzdělávali půdu a pěstovali dobytek pro vlastní potřebu a pro nevelký, ale zato pravidelný zisk. Až na nepatrné výjimky tu vůbec nebylo plantáží, jak je znalo francouzské sousedství. Cukrová třtina se zde pěstovala jen asi na dvaceti hospodářstvích (farmách), kde bylo zaměstnáno všeho všudy 600 otroků.

Proto zde nemohlo vzniknout ono hrozivé napětí mezi rasami různých pletí a nedocházelo ani k nelítostnému vykořisťování.

Na francouzské straně tedy: propastné společenské rozdíly, sociální napětí, vybíjejí se v bojích a revoluci, dravý hon po zisku, který ovšem zároveň žene kupředu hospodářský pokrok a výrobu. – Na španělské straně: ustálené společenské řády, celkem přijatelné všem, které neženou protiklady na ostří nože, povlovnost až lenost hospodářského života a tím malá výnosnost až chudoba a – postupné zaostávání ve všech ohledech.

Proto byl vývoj francouzské části prudší, bojovnější a revolučnější; tím se stal pochopitelně i historicky zajímavějším.

A černoši?

A co černoši? Co se s nimi dalo nebo co sami dělali v době, než se objevil na scéně Toussaint?

Poslechněte si nejdříve několik slok z písně černého básníka George Mosesa Hortona, který se narodil právě v letech, kdy začínal náš příběh. Budou to sloky z Písně o svobodě:

*Což vskutku jsem se narodil,
otrocká pouta abych měl?
Jediné štěstí nezkusil,
jen v bídě žil a jen se dřel?*

*Jak dlouho ještě toužit mám,
snít o svobodě věčný sen,
v řetězech ležet svázaný,
o svoji volnost oloupen?*

*Zní v uši mé, ó svobodo,
porobě bídné řekni: dost!
Zkroť krutou zlobu tyranů,
věčného otroctví mě sprost',*

*k triumfu doved' šťastný mír
a dej nám k nebi vznésti se
jak holubice pějící
nám o ztracené Africe...*

(Překlad J. Haukové)

Ano, byly dvě věci, které spojovaly všechny černochoy v nerozbornou jednotu, ať pocházeli z jakéhokoli kmene a kteréhokoli kraje: nevybledající vzpomínka na ztracenou africkou vlast, kde jim ještě žádné jho otroctví nesklánělo šíji, a stejně silná a stejně neslábnoucí touha po

svobodě!

Již sám nelidský a potupný způsob, kterým byli černoši vytrženi ze svého afrického života a prostředí, stejně jako kruté tyranství otrokářů v nové koloniální domovině, budily nutně od samého počátku vzdor v srdcích těch, kdo to vše přežili. A nejenom vzdor, nýbrž současně i nenávist k nespravedlivým „bílým tvářím“ a touhu po opětovém dosažení svobody.

K prvnímu černošskému povstání na Haiti – tehdy ještě Española – došlo již začátkem 16. století, kdy se vzbouřili černí otroci na plantážích Diega Kolumba, jímž nebyl nikdo jiný než bratr slavného mořeplavce a objevitele Kryštofa.

Vedle otevřených vzpour stal se výrazem odporu proti otrokářskému systému především útek do hor. Když se útisk plantážnické roboty s vyčerpávajícími nároky na pracovní sílu a s nepřiměřeně krutými tresty stával nesnesitelným, odhodlávali se jednotlivci i celé skupiny volit raději nebezpečí úniku a bezprávného života v horách; bezprávného, ale svobodného!

Rozhodování k takovému kroku nebylo lehké, protože plantážníci, kteří měli v ruce střelné zbraně a vojenskou i policejní moc, byli k uprchlíkům nemilosrdní: když se některý černý otrok z plantáží ztratil a byl do měsíce chycen, měly mu být uřezány uši a na rameno vypálena lilie, erbovní znamení královského francouzského rodu Bourbonů. Po druhém nezdařeném útěku byla provinilci uťata pravá noha pod kolenem, a jestliže se ještě jednou pokusil o útek, a byl chycen, byl bez dalšího řízení usmrcen.

Přesto se útky černých množily; když nebylo dosud naděje na otevřený odpor proti otrokářům a plantážníkům, nezbývalo nic jiného než aspoň osobně uniknout nesnesitelným životním podmínkám. V nedostupných pralesích a neproniknutelných křovinách kopců a hor se pak spojovali ve skupiny, sice svobodní, ale hladoví a neustále vydaní smrtelnému nebezpečí, kdyby byli dopadeni. Je pak stará moudrost, že „vlky z lesů žene hlad“; a tak tyto tlupy psanců a vyvrženců, odkázaných sami na sebe, začaly hájit svou existenci a shánět si živobytí na vlastní pěst. Vyzbrojeni kopími a luky, ale záhy též puškami, pokud se jim podařilo nějakou ukořistit, měnili se v lupičské bandy, které přepadávaly cestující a kupecké vozy, pokud nebyly chráněny vojenským doprovodem.

Cesty v horách začaly být nejisté a nejistými se stávaly celé kraje, zvláště poblíž španělských hranic; neboť španělští obchodníci začali velmi záhy černé uprchlíky podporovat a dodávat jim – za vysoké ceny – zbraně a střelný prach. Na všechny protesty francouzské vlády odpovídaly sice španělské úřady opětovnými sliby, že „náprava bude zjednána“, ve skutečnosti však Španělé nahnuli ani prstem, neboť vítali vše, co škodilo francouzskému sousedu.

Skupiny marónů, jak se těmto ozbrojeným uprchlíkům říkalo, se časem rozrůstaly, až nabývaly počtu několika desítek i set členů. Jejich odvaha rostla, docházelo i k přepadům osamocených plantáží a zase naopak se již vyskytly ojedinělé vzpoury černých plantážních otroků, kteří vešli ve styk s maróny. Historie Haiti zná pak tři velké vzpoury černochů, které již koncem 17. a začátkem 18. století zachvátily celý ostrov. A třebaže se bělochům podařilo je potlačit, „černý strach“ již nikdy neopustil bohaté domy plantážníků.

Revoluce v anglických koloniích a Haiti

Touha zbavit se otrocké závislosti žila a vždy znovu ožívala v srdcích všech černochů; ať se skrývali v horách se zbraní v ruce, ať dál trpěli pod tíhou svého otrockého osudu. Tato touha se nepřestávala živit nadějami v lepší budoucnost a chtivě přijímala každou zprávu, že někde byl boj za svobodu vybojován vítězně.

Proto zasáhla do haitského napjatého ovzduší velmi hluboce a otřesně zvěst o povstání v anglických koloniích v Severní Americe. Tato Americká revoluce dala r. 1783 vzniknout nezávislým Spojeným státům americkým, které se ve vítězné válce zbavily anglické nadvlády.

Je dokonce zjištěno, že se osvobozovací války zúčastnil nemalý počet černochů z Haiti, kteří se připojili k černým oddílům v americkém vojsku, všichni společně prodchnuti nadějí, že vítězství nad Angličany povede mimo jiné i k odstranění otroctví.

I když se toto očekávání nesplnilo, přinesli si haitští černoši z této revoluční války jednu zkušenost a poznání: že vojska bílých utlačovatelů nejsou neporazitelná a že i pravidelná a dokonale vyzbrojená armáda v

zářivých uniformách, která na evropských bojištích manévruje, útočí a vítězí s přesností stroje, ztrácí velkou část svých bojových schopností, jakmile je přesazena do krajiny s ještě nezkrocenou přírodou, do jiného podnebí a má-li bojovat s protivníkem, který se neřídí evropskými taktickými zvyklostmi.

Francouzská revoluce a Haiti

Nyní by se také mohlo ještě mluvit o Velké francouzské revoluci, která měla přece takový vliv na haitský odboj. Ovšem v souvislosti s jejím významem pro Haiti byla o ní řeč v průběhu vyprávění. Pokud pak by se kdo chtěl dozvědět víc, je o ní dost literatury.

Nebylo by ostatně špatné, kdyby vůbec knihy co nejčastěji přiváděly čtenáře ke knihám dalším, kdyby proud poznatků a poznání, které nám přineslo jedno dílo, se rozvětvoval v četné pramenky nových a nových otázek a tím i nových stezek k dalším zdrojům poznání.

Zde tedy končí poznámky o tom, co bylo před naším příběhem. A co se událo – potom?

Konec expedice

Když Francouzi zajali Toussainta a když jej odvezli z ostrova, očekávali a doufali, že haitští černoši poklesnou na mysl. Toussaint byl přece jediný, kdo dovedl stmelit veškerý haitský lid, vybudoval černošský stát a stal se jeho všemi uznávanou hlavou! Jestliže byla teď tato hlava stržena do prachu, jistě propadne Toussaintův lid zoufalství a beznaději.

Leč tyto představy, s kterými počítal jak Leclerc, tak Paříž, se nesplnily. Toussaintovo zajetí a jeho deportace do Francie nic nezměnily na pokračujícím rozkladu francouzské koloniální armády, stejně jako neměly vliv na poměr haitského obyvatelstva k bílým okupantům. Je pravda, že řada Toussaintových

generálů, důstojníků i velká část černého obyvatelstva od Toussainta už dříve odpadla; to mělo však své zvláštní důvody, o kterých již byla řeč. Tento odpor k Toussaintovi však nijak nezmiřňoval nedůvěru vůči Francouzům, o nichž byli černoši přesvědčeni, že přišli na ostrov obnovit otroctví – a v tom byl pocit černošů správný.

Když tedy zmizel Toussaint z povrchu haitské země, nijak tím nezmizely neustávající partyzánské boje v těžko přístupných částech ostrova a nečekané případy, kterými dotíraly menší i větší ozbrojené tlupy na Leclercovy k smrti vyčerpané oddíly.

A dalším nepřítelem, který neměl důvod, aby měnil svůj postup, byla žlutá zimnice. Kosila bílé vetřelce denně po desítkách, po stech. Pluky zřídly na setniny, setniny na čty. Hynulo pozemní vojsko, hynuli námořníci. Stávalo se, že nejedna loď se nemohla vrátit do Francie, protože její mužstvo vymřelo i s kapitánem, a nové muže, znalé plavby, už nebylo kde sehnat. Leclerc posílal do Paříže dopis za dopisem se zoufalými a stále naléhavějšími prosbami o pomoc a posily, ale těch několik tisíc střelců, kteří po částech dorazili z Evropy, zdaleka nestačilo vyplnit vzrůstající mezery. Zatím se skupiny černošských bojovníků, dosud roztroušené, začaly spojovat ve větší celky, z nichž ponenáhlu narůstaly pluky a armády. Netrvalo dlouho a do čela povstalců se začali vracet bývalí Toussaintovi důstojníci a generálové, mezi nimi i generál Christoph, Toussaintův bratr Pavel a – jako poslední – Dessalines.

V polovině listopadu stála tu pak proti Francouzům, jako by vyrostla ze země, ohromná černošská vojenská moc, v které rychle ožily zkušenosti Toussaintova výcviku, vojenské organizace i taktiky.

A Francouzi?

Tady se již o armádě nedalo mluvit. Byly to jen neustále se zmenšující trosky bývalých pluků, které se spěšně stahovaly k západnímu haitskému pobřeží, k přístavům, které slibovaly už jen to poslední: návrat domů...

Začátkem listopadu r. 1803 opustil Haiti a jeho bojiště i sám vrchní velitel francouzské expedice, Napoleonův švagr generál Leclerc.

Opouštěl ostrov, o kterém snil, že mu přinese slávu a moc, jež obojí složí k nohám své obdivuhodné ženy, ostrov, kde se stane haitským místokrálem... Ten nebo jiný titul, co na tom záleželo, když udělá Paulině radost. Chtěl znovu dobýt a vlasti vrátit nejbohatší francouzskou kolonii, chtěl se stát spasitelem francouzského zámožského panství!

A teď se vzdaluje od haitských břehů němý a nepřístupný, uzavřen v honosné rakvi, pevně připevněné na katafalk u paty hlavního stěžně. Konečně zbaven starostí, odpovědnosti i trpkého vědomí tolika proher, tolika proher...

Zemřel na nemoc svých vojáků, na žlutou zimnici. Jeho žena, nyní už vdova, nevychází na palubu. Nerada patří na onu černou věc tam nahoře, podlouhlou a chmurnou, která mimoděk přitahuje pohled jako zlý vyčítavý magnet. Paulina raději zůstává ve své kajutě, kde jí dělá společnost „nejkrásnější důstojník francouzské armády“ Humbert, který bude po návratu vyškrtnut samým Napoleonem ze stavu francouzské armády. –

Leclercovým nástupcem se stal zavilý rasista generál Rochembeau, který zavedl v území, ovládaném francouzskou armádou, takovou hrůzovládu, že dokázala vzbudit i v nejpoddanějším černochovi nesmiřitelnou pomstychtivost.

Netrvalo dlouho a pod kontrolou francouzského vojska zbyl z celého ostrova jen úzký pobřežní pruh západního Haiti. K dovršení všeho zlého vypověděla ještě v té době Anglie válku Francii. Před západními haitskými přístavy se vynořilo nad obzorem – anglické loďstvo!

Francouzské expediční sbory, původně vyslané na Haiti, čítaly i s posilami, vyslanými dodatečně, přes 60.000 mužů. Konce výpravy se z nich dočkaly – dva tisíce! Ty se nyní nalodily na poslední zbývající koráby, aby vypluly ze západních haitských přístavů přímo do náručí anglických korábů, které je přijaly na své paluby jako – zajatce.

Jedna věc nabádá k zamyšlení:

Jak to, že tak silná evropská armáda, dokonale vyzbrojená a zorganizovaná, armáda téhož rodu, jež vzápětí porazí všechny evropské soupeře, nedovedla zkrotit „barbarského“ protivníka, který byl svou výzbrojí, vojenskými zkušenostmi a bojovou tradicí nesrovnatelně slabší, dalo by se říci nevyspělejší, dětinštější? Zdali pak to nebylo také v tom že na straně těchto francouzských goliášů bylo násilí, křivda, nespravedlnost, zatímco na černé straně byla pravda? Pravda není jenom výraz z mravního slovníku nebo z oblasti logiky; v historii se pravda kryje s představou toho, co odpovídá požadavkům nezadržitelného a nezměnitelného vývoje lidstva. A to je strašná síla, která vždy – dříve nebo později – zvítězí.

Dessalines

Ano, byl to právě Dessalines, kdo se stal Toussaintovým nástupcem. Kdo se stal jeho nástupcem v boji za haitskou nezávislost. Kdysi nenáviděl Toussainta, že se příliš přizpůsobuje francouzským vlivům. Nyní se chopil jeho dědictví, aby vydobyl svým černým haitským krajanům svobodu, zbavenou všech bělošských příměšků.

V roce 1803 roztály poslední zbytky francouzské expediční armády jako sníh pod paprsky vítězného slunce. Hned v lednu příštího roku vydává proto Dessalines plamennou výzvu, namířenou proti všem Francouzům, kteří ještě na ostrově zbyli. „Vše, co nese ještě na sobě stopy francouzského původu,“ praví se v této výzvě, „připomíná nám krutost těchto barbarů. Ba žijí dosud mezi námi, zde v naší vlasti, Francouzi, tygři potřísnění krví. Jak dlouho budeme ještě s nimi dýchat společný vzduch?“ Aniž pak vyčkal, zda bude mít tato výzva obecný ohlas, povolal své pluky, aby se ujaly vykonání spravedlnosti. V dubnu – bylo to ve všech městech v týž den – vpochodovaly černé oddíly do ulic a obsadily všechny domy, kde ještě bydleli běloši, většinou samozřejmě Francouzi, ale také Angličané a Němci, lidé, kteří nepřestali na ostrově vykonávat svá většinou svobodná povolání, jako lékaři, obchodníci a podobně. A pak v týž den po celém ostrově – i když ne v touž hodinu – rozlomili velitelé všech strážních oddílů pečetě rozkazu, který jim ukládal postřílet nebo jakýmkoli jiným způsobem zbavit života každého bělocha, kterého naleznou v tom kterém střeženém domě. Tento rozkaz byl proveden bez jediné výjimky na celém ostrově za jediný den.

„Mé svědomí mi dává za pravdu,“ prohlásil o něco později Dessalines, „zachránil jsem svou vlast!“ Je známo, že se tohoto masového vyvražďování bělochů sám činně zúčastnil.

Dessalines se zprvu prohlásil za francouzského generálního guvernéra; vstoupil tak do šlépějí svého předchůdce, ovšem jen proto, aby se aspoň vnějším zdáním bránil proti možným žalobám, že se chce zcela odtrhnout od Francie. Jeho skutky samy však jasně vypovídaly o snaze zbavit se nadvlády bělošských kolonistů. Netrvalo dlouho a Dessalines přiznal otevřeně nejvlastnější cíl svého usilování. Druhého prosince r. 1804 dal se

korunovat Napoleon v pařížské katedrále Notre Dame na císaře všech Francouzů. Na podzim téhož roku jej na odvrácené polovině zeměkoule následoval Dessalines: prohlásil se za haitského císaře, přijav jméno Jakub Jan I. –

To vše však nebylo ani tak důležité jako jiná okolnost. Již 29. listopadu r. 1803 vyhlásil Dessalines úplnou nezávislost ostrova Haiti (Saint Domingue), kterému pak dal – 20. května 1805 – i vlastní novou ústavu.

Christophe

Tady by mohly naše poznámky o tom, co přišlo potom, končit. Ale zbývá tu ještě jedno jméno, generála Christoha, které bylo spojeno tak úzce s dějinami Toussaintova období, že nelze pominout ani další životní dráhu tohoto muže a její zakončení.

Zde je třeba začít Dessalinesovým koncem. Prudká a divoká Dessalinesova povaha nenašla v císařské moci, které Dessalines dosáhl, nižádné omezení, nýbrž objevila si tam naopak plnou volnost vybíjet se podle své vůle i vášnivě zvůle. Netrvalo dlouho a z „císaře“ Dessalinesa se stal nikým a ničím nespoutatelný diktátor, který se cítil oprávněn sám rozhodovat o osudu haitské země a haitského lidu. Bývá to konec většiny diktátorů, ať již zamýšlejí postupovat v zájmu národa, nebo v zájmu svém vlastním. (Obě tyto věci se jim totiž začnou velmi brzo překrývat – k nerozeznání.)

Jakmile si diktátor vyloží jakýkoli odpor nebo kritiku své vlády jakožto vzpouru proti zájmům národa, přestává možnost jakékoli dohody či dorozumění mezi vládcem a lidem. Tak se i Dessalinesova vláda rychle začala měnit v krutovládu, v diktaturu, která žádala od poddaných jediné: mlčet a podřídit se! Přitom vůbec nebylo nic platné, že Dessalines sám byl přesvědčen, že takto a tímto způsobem nejlépe slouží haitskému národu...

Když dal Dessalines – na podzim r. 1806 – odpravit jednoho ze svých generálů, o jehož slepé poslušnosti začal pochybovat, vyvolalo to otevřenou vzpouru v oddílech usmrceného důstojníka. Došlo k ní v Port-au-Prince, kam se Dessalines sám vypravil, aby revoltu zlikvidoval osobním vlivem. Jist působností svého zjevu vyšel do ulic mezi

vzbouřence, od nichž byl však do slova a do písmene rozstřílen na beztvárovou hmotu.

Pluky, které povstaly proti Dessalinesovi, zvolily jeho nástupcem generála Christophu.

Byl zvolen presidentem haitské republiky – to proto, aby se Dessalinesův případ již neopakoval: rozhodujícím činitelem buď doucích osudů haitského ostrova měl být – parlament!

Ale jak žádat od člověka, který nasadil sebe celého V boj o prospěch národa, aby přitom rozlišoval svou úlohu služebníka lidu od poslání výjimečného hrdiny, jehož má uctívat všechen lid? Generál Christoph vstoupil přesně do šlépějí svého předchůdce: Ani ho nenapadne dát se omezovat nějakým parlamentem! Což není Hait'an a což to nemyslí s Hait'any nejlépe?

Deset dalších let stačilo, aby se změnil z národního hrdiny v nenáviděného samovládcu, který si odrazuje své poddané krutostí a povýšeneckou nepřístupností diktátora.

Jak dramatický a jak pochmurný román by se dal napsat o tomto muži, který se domníval, že nejlépe slouží svému lidu tím, že nejlépe slouží – sobě, a tak nakonec zaplatil svůj omyl životem...

Proti jeho zlostné libovůli se vzbouřila jeho vlastní armáda. Před její hrozbou se uchýlil na svůj ještě nedostavěný hrad, kde nakonec skončí – sebevraždou: Zastřelí se nad jímkou s maltou, jak ji tu opustili zedníci; malta pohltí jeho tělo, aby je již nikdy nevydala. Poslední haitský císař navždy v maltě zkamení. (R. 1820.)

A Haiti dnes?

V prohlášení haitské nezávislosti z 29. listopadu roku 1803 stojí mezi jinými tato slova:

„Nezávislost Saint Domingua je prohlášena!

Dosáhnuvše opět své původní důstojnosti, uhájili jsme svá práva; přísaháme, že od nich neustoupíme před žádnou mocí na

světě. Hanebná rouška předsudků je roztrhána na kusy. Necht' je tomu tak navždy! Běda tomu, kdo by se odvážil znovu slepit její krvavé cáry!“

Vyhlášením samostatnosti a svržením koloniálního jha na věčné časy stala se z Haiti první černošská republika na světě.

Po smrti „císaře“ Christopa zůstala republikánská forma již trvalým způsobem haitské vlády; když se pak r. 1844 odtrhla a osamostatnila východní část ostrova, bývalé španělské Santo Domingo, rozhodla se rovněž pro republikánskou vládu.

Proč jsme se zabývali revolucí tak vzdálenou, vzdálenou časově i místně od nás a našich dnů?

Snad proto, že svými problémy, metodami, zkušenostmi a poznatky je stále ještě blízka dnešku, dnešku různých neevropských světadílů.

Ale závěry a srovnání tohoto druhu musí si čtenář již utvořit sám.

Hlavní použitá literatura

- Ardouin B.*, Études sur l'histoire d'Haiti. I-VI. Paris 1853 – 61
- Bonn H.*, Daleký hlas. (Výbor z poezie primitivních národů.) Praha 1939
- Cesty Kryštofa Kolumba.* (Deníky, listy, dokumenty.) – Praha 1958
- Černošská poezie.* (Světová antologie.) Praha 1958
- Forster W. Z.*, Nástin politických dějin amerického kontinentu. Praha 1953
- Handelmann H.*, Geschichte der Insel Haiti – Kiel 1860
- Jordan W.*, Geschichte der Insel Haiti. – Leipzig 1846 – 49
- Nemours colonel*, Histoire militaire de la guerre d'indépendance de Saint-Domingue. I., II. – Paris 1925, 1928
- Otten K.*, Der schwarze Napoleon. – Berlin 1931
- Rainsford captain*, A Memoir of Transactions that took place in St. Domingo in the spring of 1799. – London 1802
- Rüsch Ervin*, Die Revolution von Saint Domingue. – Hamburg 1930
- Schoelcher V.*, Vie de Toussaint-Louverture. – Paris 1889
- Stamberger W.*, Dějiny kolonialismu. – Praha 1963
- Tippenhauer L. G.*, Die Insel Haiti. – Leipzig 1893

(Pozn.: Nejnovější literaturu shrnuje kniha amerického historika R. Korngolda, která však nebyla autorovi v průběhu jeho práce dostupná.)

OBSAH

I – „Ula, ula, veigandá...“	5
II. – Želva času.....	19
III. – Barevná předehra.....	32
IV. – François... François!.....	51
V. – A začíná se boj, jehož konce nelze dohlédnout... ..	63
VI. – Černý generál.....	76
VII. – V plnosti moci.....	95
VIII. – Hospodář	106
IX. – Výpisky ze soukromého deníku	115
X. – A Napoleon?	120
XI. – Invaze.....	133
XII. – Bez soucitu, bez lítosti	144
XIII. – Černá zrada	156
XIV. – „Francie vám toho nikdy nezapomene...“	163
XV. – Bílá zrada.....	169
XVI. – Hrobka	186
XVII. – Zachránce	188
XVIII. – Konec.....	193
DOSLOV,	199
Hlavní použitá literatura	215

KNIHY ODVAHY A DOBRODRUŽSTVÍ

Řídí Eva Dolejšová

Svazek 86

Miloš V. Kratochvíl

NAPOLEON
Z ČERNÉHO OSTROVA

Ilustroval V. Kovářík

Vydalo jako svou 2939. publikaci Státní nakladatelství dětské knihy, n. p., v Praze roku 1966. První vydání. Odpovědní redaktoři Eva Jílková a Jan Petr Velkoborský. Výtvarný redaktor Alexandr Kohout

Ze sazby písma Kolektiv vytiskla Severografia, n. p., závod 01 v Liberci. 13,39 AA (text 11,26, ilustr. 2,13). 14,36 VA. Náklad 45 000 výtisků. D-10*60191

13-045-66 14/75 Vázaný výtisk 21,- Kčs – E